

SALAMMBÓ FLAUBERT

GUSTAVE FLAUBERT

Salammbô

Gustave Flaubert, *Salammbô*.

Edition Definitive

Avec des Documents Nouveaux

Paris: Charpentier, Éditeur, 13, rue de Grenelle-Saint-Germain, 13, 1883

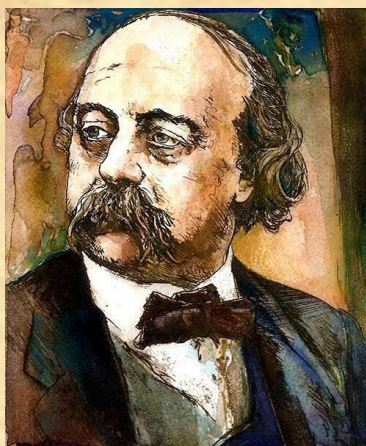
Traducere de **Irina Mavrodin**

**Ediție electronică realizată cu ajutorul informațiilor
disponibile, și accesibile, pe internet.**

Mulțumiri tuturor celor ce fac posibil acest lucru.

2017

Gustave Flaubert (n. 12 decembrie 1821 la Rouen, Franța- d. 8 mai 1880, Canteleu, Franța) a fost un romancier și dramaturg francez, cunoscut mai ales datorită romanului *Madame Bovary* (*Doamna Bovary*) operă capitală pentru literatura secolului al XIX-lea.

Tinerețea

Gustave Flaubert se naște pe 12 decembrie 1821 la Rouen, la spitalul unde tatăl lui era chirurg. Acesta, Achille-Cléophas Flaubert, fiu de veterinar din Nongent-sur-Seine, a făcut studii strălucite de medicină la Paris și a fost numit mai întâi asistent-chirurg, apoi chirurg-șef la spitalul mai sus amintit, unde își avea, de altfel, și domiciliul. Energic, perseverent, cu un ascuțit simț al datoriei, celebru ca practician, el a format o școală de tineri chirurghi, care i-au purtat venerație și recunoștință.

În 1854 a fost învinuit de ateism, dar achitat, recunoscându-i-se mai înainte de toate valoarea excepțională de om și medic.

Trăsături ale tatălui lui Flaubert se recunosc în portretul doctorului Larivière din "Doamna Bovary".

Mama scriitorului, Anne-Justine-Caroline Fleuriot, de origine pur normandă, fiică de medic, orfană de timpuriu, a îmbrățișat de la început concepțiile soțului ei și a rămas toată ființa cea mai apropiată de Gustave. Achille Flaubert, fratele mai vârstnic cu nouă ani al lui Gustave, l-a urmat în carieră pe tatăl său, dar nu s-a ridicat la înălțimea acestuia. Relațiile dintre cei doi frați au fost destul de reci. Caroline Flaubert, sora mult îndrăgită de Gustave, mai tânără decât el cu trei ani, s-a măritat în 1845 cu Émile Homard; moartea ei, survenită la nașterea unei fete, care va fi crescută de Gustave și de doamna Flaubert, a fost una dintre cele mai adânci dureri încercate de scriitor.

Atmosfera sumbră a spitalului unde își petrece copilăria, neliniștile tatălui hărțuit de responsabilitate și doborât de trudă, disecțiile la care asistă mai mult în secret, toate acestea își vor spune cuvântul în cristalizarea unui caracter înclinat spre pesimism și melancolie, dar vor imprima duritate, migală și exactitate viitoarei munci scriitoricești.

În luna februarie 1832 Gustave intră ca extern la liceul din Rouen, căruia îi păstrează o tristă amintire pentru o anume educație romantică, desuetă, care împingea mulți elevi la viciu și adesea la sinucidere. Supraîncărcarea volumului de materii predate, învățarea mecanică îl dezgustă pe adolescent, care reface trăirile de atunci în pateticile pagini ale "Memoriilor unui nebun": "Mă mai văd așezat, pe băncile clasei, absorbit în visele mele de viitor[...] în timp ce pedagogul râdea de versurile mele latinești, iar colegii mă priveau batjocoritor".

Citește cu pasiune pe Byron, Goethe, Shakespeare, Cervantes. În 1836 scrie primele povestiri: "Un parfum de mirosit", "Ciumă la Florența", "Turbare și neputință", istorii de certă influență byroniană, de factură pesimistă.

Anii maturității

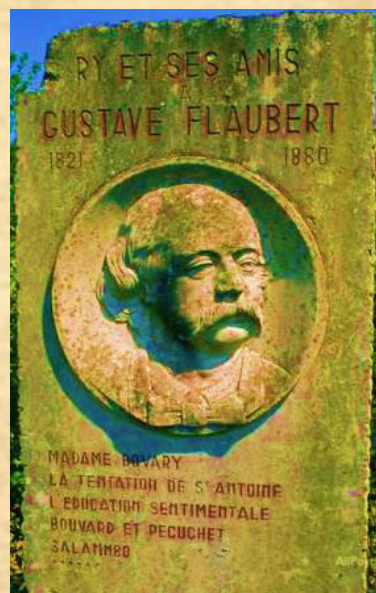
Flaubert o cunoaște la Trouville pe Elisa Schelesinger, soția (nelegitimă mult timp) a unui afacerist, în vârstă de 26 de ani, femeie de o cinste și de o puritate ireproșabilă, care rămâne toată viața marea pasiune a scriitorului; episodul întâlnirii este povestit amănunțit în "Memoriile unui nebun", unde tânăra doamnă se numește Marie; ea va deveni modelul lui Marie în "Educația sentimentală".

"Memoriile unui nebun", roman terminat în 1838, este un jurnal al crizei sentimentale pe care o traversează un adolescent exaltat; este vizibilă influența "Confesiunilor" lui J. J. Rousseau, a "Confesiunii unui copil al secolului" a lui A. de Musset (apărută chiar în același an), iar ecourile ei se vor răsfrânge tardiv în "Confesiunea lui Claude", primul roman a lui Émile Zola.

În 1837 scrie povestiri fantastice ("Vis de infern", "Quidquid volueris"), romanul "Pasiune și virtute", în care se schițează portretul doamnei Bovary, iar în 30 martie, apare în revista "Colibri" povestirea "O lecție de istorie naturală", care aduce un ton nou, satiric, antiburghez, caracteristic întregii creații realiste flaubertiene.

Opera

- 1857: *Doamna Bovary* ("Madame Bovary"), operă capitală pentru literatura secolului al XIX-lea;
- 1862: *Salammbô*, roman ce evocă un episod din istoria Cartaginei;
- 1870: *Educația sentimentală* ("L'Éducation sentimentale"), roman ce dezbate tema iluziilor pierdute în viață;
- 1874: *Ispitirea sfântului Anton* ("La Tentation de Saint Antoine"), caracterizată printr-un realism halucinatoriu;
- 1881: *Bouvard și Pécuchet* ("Bouvard et Pécuchet"), roman neterminat, apărut postum, satiră la adresa stupidității umane.

Gustav Flaubert
Monument funerar

Prefață

Constatarea alternanței, în opera lui Gustave Flaubert, dintre momentele realiste, de observație lucidă și ironică a mediului burghez și momentele de atracție pentru trecutul îndepărtat, evocat în dimensiuni supranormale și în culori violente, a fost multă vreme un loc comun al criticii. S-a vorbit adesea și cu stăruință despre o dualitate romantico-realistă în creația scriitorului francez. Sublinierea alternanței o fac, între alții, Faguet și Brunetière și, din strictul punct de vedere istorico-literar, ea nu poate fi negată.

După prima versiune a *Educației sentimentale* (1843–1845), roman al ratării și al arivismului într-o ambianță dominată de mediocritate, Flaubert scrie întâia versiune a *Ispitirii sfântului Antoniu* (1849), schiță a ceea ce avea să devină o operă ciudată, înlănțuire de viziuni deopotrivă terifiante și grotești, în plăsmuirea cărora imaginația scriitorului se dezlănțuie orgiac, cu rezultate ce amintesc de Capriciile lui Goya și de halucinațiile lui Bosch. Prima versiune a *Ispitirii* e întreruptă de studiul vieții de provincie – *Doamna Bovary* (1857) – a cărei gestație s-a produs în timpul primei călătorii în Orient. Între *Doamna Bovary* și cea de-a doua *Educație sentimentală*, istoria lentei scufundări a veleitarului Frédéric Moreau, se plasează romanul cartaginez *Salammbô*.

Cele trei povestiri (apărute în 1877) reprezintă o sinteză a modalităților flaubertiene.

Legenda Sfântului Iulian reactualizează înclinația spre halucinant și vizionar vădită în cele trei versiuni ale *Ispitirii Sfântului Antoniu*. *Herodiada* reprezintă reînvierea unui final de epocă: Judeea sub ocupație romană, reconstituire în care notele de cruzime și de violență coloristică izbucnesc dintr-o relatare de o studiată impasibilitate.

Un suflet simplu e povestea unei existențe umile. În *Bouvard și Pecuchet*, roman pe care moartea lui Flaubert îl întrerupe, obsesia prostiei, obsesie de neînălțurat pentru acela care a lucrat o viață întreagă la un Dicționar al ideilor moștenite și a fost un înverșunat colecționar de platitudini, se obiectivează într-un șir de simbolice aventuri spirituale trăite de doi copiiști, monumente ale mediocrității burgheze, cu efectul ei anihilant, vulgarizator asupra tuturor marilor cuceriri ale gândirii omenești. Menționând alternanța modalităților artistice în creația lui Flaubert, Brunetière regretă ordinea cronologică a operelor. Răsturnarea acestei ordini, spune autorul *Romanului naturalist*, ar fi făcut evident progresul artistic, ar fi fost „un bel ordre”.

Dar, conchide criticul, care apreciază că operele finale ale romancierului nu sunt pe măsura celor de debut și, mai ales, pe măsura *Doamnei Bovary*, „logica nu conduce oamenii, așa cum conduce ideile”.

O asemenea încercare de a măsura aritmetic progresul artistic ca și sublinierea unei dualități categorice în interiorul unei creații împiedică realizarea unității de profunzime a operei flaubertiene, în interiorul căreia cele două sau mai multe modalități mereu amintite corespund unor reacții variate de sensibilitate, dar în mod logic asociabile în complexul temperamental al scriitorului. Unitatea operei lui Flaubert a fost proclamată încă în critica pozitivistă a lui Lanson, care însă nu încearcă să descopere un principiu unificator profund al acestei varietăți de expresie artistică. Critica contemporană, cu deosebire interesată de „fenomenul Flaubert” – socotit un fapt literar premergător al celor mai moderne formule romanești – a întreprins din unghiuri diferite demonstrarea acestei unități. Ni se pare însă că mărturisirile foarte numeroase, pe care le găsim în masiva corespondență flaubertiană, trebuie să constituie, în această ordine de idei, un punct de plecare.

Drumul cotit între opere ce descriu prozaismul dezolant al vieții contemporane și operele exotice Flaubert îl explică el însuși, arătând, în nenumărate rânduri, că, pentru o conștiință dezgustată de urâtul burghez, trecutul poate juca un rol compensator. În noiembrie 1859, în timpul elaborării romanului *Salammbô*, îi scrie lui Ernest Feydeau: „Puțini oameni vor ghici cât de trist a trebuit să fiu ca să întreprind reînvierea Cartaginei. Este o Tebaidă spre care m-a împins dezgustul de viața modernă.”

Și în luna decembrie a aceluiași an, într-o scrisoare către Maurice Schlesinger: „În legătură cu un cuvânt sau cu o idee, fac cercetări, mă las pradă unor divagații, intru în stări de reverie infinită și apoi epoca noastră este atât de lamentabilă, încât mă cufund cu încântare în antichitate. Asta mă curăță (me decrasse) de timpurile moderne”.

În concepția lui J. P. Sartre, care-l vede pe autorul Doamnei Bovary într-o stare de permanent tensiune pentru a se elibera de mediul burghez, căruia îi aparține prin origine, dar pe care îl detestă, semnificația dată de Flaubert literaturii se bazează pe negarea condiției sale originare. E o semnificație care explică, după Sartre acele perpetue „smulgeri” (arrachement vers...) caracteristice operei lui Flaubert cu zig-zagurile ei”.

J. P. Richard, adept al unei critici a profunzimilor, critică ce întreprinde sondaje în substanța operii, trecând de nivelul imaginilor pentru a pătrunde în zona senzațiilor ce devin matricea unei creații literare, vede în fluiditate, plasticitate și metamorfoză o lege a scrisului flaubertian, lege izvorâtă din adâncuri senzoriale. Tumultul acestor adâncuri se exteriorizează, în opera romancierului, prin viziuni, imagini, simboluri, printre ele imaginile ce țin de domeniul fluidității și metamorforei. La nivelul expresiei artistice, neîntreruptele mișcări ale magmei senzoriale produc mutații violente. Fluiditatea interioară își caută la Flaubert mereu noi canale de scurgere.

E o încercare de a lămuri, prin mijlocirea forajelor în regiunile obscure ale trăirilor elementare, oscilațiile între modalități de expresie artistică. Oricare ar fi explicația acestei creații cu aparență sinuoasă, biografia lui Flaubert oferă premise sociale și psihologice ale atracției criticului de moravuri contemporane pentru epoci ale trecutului îndepărtat. Pasiunea lui Flaubert pentru istorie datează din copilărie, din perioada primelor încercări literare. La 11 ani își propune să scrie biografii istorice; în adolescență scrie drame și tragedii cu subiect istoric. Mai târziu, pe măsură ce idiosincrasia față de manifestările convenționalismului se accentuează, îl ispitesc tot mai mult momente ale trecutului, caracterizate prin violență, chiar ferocitate. „Să fim feroci! Să turnăm rachiu peste secolul ăsta de apă zaharată”.

Salammbô este un roman „barbar”. Epitetul îl măgulește de altfel pe Flaubert și corespunde unor profunde determinări temperamentale și exterioare ale personalității sale. Înfrățirea lui de gigant blond și mustăcios în anii tinereții îl bucură. Are cochetăria de a se compara cu ungal, un barbar, înțelegând prin frumusețe barbară ceea ce se opune idealului de frumusețe efeminată al epocii. Există la acest singuratic, căruia împrejurări de ordin intim (boala) și exterior i-au impus uneori un stil ascetic de viață în Tebaida lui, rezerve enorme de vitalitate despre care mărturisesc prietenii și cunoscuții (Jurnalul fraților Goncourt abundă în notații despre vitalitatea gigantescă, apetitul rabelaisian, caracterul sanguin al schivnicului de la Croisset). Studiind la nivelul senzațiilor primare opera lui Flaubert, Richard vorbește despre tendința scriitorului de a încorpora realitatea, de a se îmbuiba de ea (de unde mulțimea scenelor de banchet, cantitățile de mâncare și metaforele alimentare din opera sa). Omul suferă, după Flaubert, atacul, „violul” lumiiobiective (le viol des choses) și scriitorul se complăce în această lume a brutalității și barbariei elementare. Depășind planul senzorial și biologic, înțelegem din chiar mărturisirile scriitorului că interesul literar pentru un trecut de brutalitate și barbarie, de experiențe primitive, joacă rolul unui antidot, și cu aceasta, mult discutata alternanță a momentelor realiste cu cele romantice capătă o explicație ce nu atentează la unitatea de fond a operei lui Flaubert. Totuși, netăgăduind unele afinități romantice ale spiritului flaubertian, ne putem întreba dacă opera lui de evocare istorică se plasează sub semnul istoricismului romantic. Atracția lui Flaubert pentru Orient e dovedită nu numai de cele două călătorii, dar și de rezultatele lor literare. Normandia ploioasă, cenușie și plictisitoare pe de-o parte, Orientul sau Africa inundate de lumină pe de alta – sunt cele două medii predilecte ale romancierului. Dar Orientul fusese un domeniu cu ardoare străbătut de pașii și imaginația romanticilor. Byron vizitase Grecia și Turcia. Spania, datorită vestigiilor ei de civilizație maurescă, reprezenta în închipuirea lui Victor Hugo un surogat al Orientului. Chateaubriand scrisese poemul Martirii după un itinerariu ce cuprindea Grecia, Turcia, Palestina. Interesul pentru civilizațiile dispărute îl apropie, evident, pe Flaubert de romantici, de Hugo, mai ales, pe care romancierul îl admirase în tinerețe și al cărui epos Legenda veacurilor, izvorât din colosala ambiție de a da un tablou în mișcare al istoriei omenirii, îl încântase pe viitorul autor al lui Salammbô.

Dar istoric sau geografic, aria interesului lui Flaubert pentru exotic este limitată, și selecția domeniului african sau iudaic (Cartagina, Alexandria, Galileea) își are explicațiile sale, pe care analiza romanului Salammbô le va evidenția, nădăjduim.

Pentru a-și scrie romanul cartaginez, Gustave Flaubert pornește într-o călătorie care, spre deosebire de primul voiaj în Orient, întreprins de scriitor într-un moment de oboseală fizică și depresiune morală, are un scop declarat documentar. La 16 aprilie 1858, Flaubert se îmbarcă la Marsilia; vizitează Algeria, apoi se oprește la Tunis, de unde întreprinde frecvente expediții pe ruinele vechii cetăți punice. Carnetele cu notele de călătorie ca și corespondența din perioada respectivă atestă motive și curiozități ce vorbesc de un interes diferit față de acela cu care se apropiau romanticii de ruine și peisaje exotice.

Lui Chateaubriand, în 1807, ruinele Cartaginei – foarte puțin spectaculoase de altfel – nu-i spusese mai nimic despre străvechea cetate. Prospectările și cercetările arheologice se întreprindeau cu un spirit de însușire ce făcea ca cele mai importante rămășițe de civilizație punică să se afle la British Museum sau în colecții particulare. Flaubert privește zidurile ruinate, își întipărește în minte unele detalii topografice, capătă informații cu privire la câteva tehnici cartagineze de producție și de război, dar, mai ales, se impregnează de peisajul african, al cărui cer, al cărui sol, a cărui lumină lasă urme durabile în senzoriul artistului. După aproape două luni, se înapoiază în vizuina de la Croisset și începe una din acele elaborări lungi și chinuitoare, în care „les affres du style” se combină cu obsesia adevărului. „Nu mă gândesc decât la Cartagina și așa și trebuie. O carte n-a fost niciodată pentru mine decât un mod de a trăi într-un mediu oarecare... Știți ce mă preocupă? Bolile șerpilor (tot pentru Cartagina). Chiar azi voi scrie la Tunis în legătură cu această chestiune. Costă scump când vrei să fii adevărat !”

Lecturile în vederea elaborării romanului, începute încă înaintea călătoriei de documentare, îl copleșesc: Herodot, Pliniu, Xenofon, reactualizarea câtorva pagini citite în adolescență din istoria romană a lui Michelet, Eusebiu, Diodor, Amiannus Marcelinus și mulți alții îi oferă hrană istorică. Nenumărate alte cărți îi furnizează detalii privind tactica și strategia războaielor în vechime, stadiul de dezvoltare a uneltelor în vechea Cartagina, riturile păgâne, calitățile magice atribuite de cartaginezi pietrelor prețioase. Sunt cărți și tratate amintite de Flaubert în scrisoarea justificativă adresată lui Sainte-Beuve, care îi reproșă într-o suită de trei articole că ar fi scris un roman arheologic. O teză a unui medic îi oferă amănunte asupra efectelor foamei și setei, necesare scriitorului pentru capitolul Valea Securii; o anecdotă din Șireteniile războiului a lui Polyen îi sugerează o idee pentru episodul apeductului etc., etc. Această răbdătoare documentare alimentează o imaginație care se complace într-una dintre epocile cele mai stranii și mai necunoscute ale istoriei antice. Din obscura istorie a cetății africane, Flaubert nici nu alege de altfel momentul cel mai răsunător: acela al luptelor cu romanii, ci un episod plasat între cele două războaie punice. E vorba de luptele orașului fenician cu mercenarii. Romanticii selectau de predilecție, în evocările lor istorice, momente paroxistice, de răscruce. Walter Scott descrie lupta invadatorilor normanzi cu băștinașii saxoni în *Ivanhoe*; Victor Hugo dictatura iacobină în romanul *Anul 1793*; Manzoni animă în *Logodnicii zbuciumata* epocă a războiului de 30 de ani, pe fondul căruia descrie lupta de eliberare a Italiei de sub jugul spaniol; Pușkin e interesat de răcoalele lui Pugaciov. Flaubert alege războiul unei cetăți de negustori împotriva unei armate pestrițe de mercenari neplătiți și amplifică acest episod din istoria puțin cunoscută a Cartaginei până la dimensiunile unei grandioase reconstituiri greu de încadrat în limitele unei viziuni dictată de o anume estetică literară. De idealismul romantic Flaubert se dezice în cunoscuta scrisoare adresată lui Sainte-Beuve, care se arătase șocat, între altele, de lumea barbară introdusă de autorul lui *Salammbô* în literatură: „Ar fi trebuit să înfrumusețez, să atenuez, să falsific, să francizez!

.... Dar sistemul lui Chateaubriand mi se pare diametral opus celui pe care l-am ales eu. El pleca de la un punct de vedere ideal: visa niște martiri tipici. Eu am dorit să fixez un miraj, aplicând antichității procedeele romanului modern și am încercat să fiu simplu. Puteți râde cât doriți! Da, spun simplu și nu sobru. Nimic nu e mai complicat decât un barbar!”

Nici caracterizarea de „roman arheologic” n-o acceptă Flaubert. Lui Sainte-Beuve și, mai ales, lui Froehner, care-l șicanează pentru erori de arheologie, Flaubert le răspunde iritat că romanul lui cartaginez nu pretinde a fi un roman arheologic. Și, totuși, chiar dacă în lumina cuceririlor arheologiei de atunci și cu atât mai mult a celor de astăzi, romanul suferă de numeroase lacune, există în *Salammbô* o intenție de restituire arheologică evidentă în anumite perspective, în plăcerea cu care sunt reconstituite palate, temple,

obiecte de cult, fortificații, mașini de război, în grija pentru amănuntul tehnic, arhitectonic, ingineresc. Unele peisaje amintesc de o hartă mai degrabă decât de un tablou. Global privit, Salammbô nu e o reconstituire arheologică, după cum nu e nici evocare de tip romantic, deși oferă elemente definitorii pentru ambele maniere de reînviere literară a trecutului. Flaubert respinge deopotrivă cele două alternative:

„Realitatea este un lucru aproape imposibil într-un astfel de subiect. Rămâne resursa pateticului, dar cu asta cazii în vechile palavre cunoscute de la Telemac la Martirii. Ca să nu mai vorbesc de munca arheologică, care nu trebuie simțită...”

Se pot desluși, de asemenea, în cartea lui Flaubert, elemente de viziune parnasiană: plăcerea cu care sunt descrise în latura lor decorativă obiectele de cult din vechea Cartagină, interesul pentru detaliile de costumație, evocate cu o vizibilă atracție pentru podoabe și giuvaeruri, hieratismul anumitor apariții, ale eroinei mai ales, reconstituirea spectaculosului nu din trăsături largi de penel cum obișnuiau să facă romanticii, ci în răbdătoare și erudite transpoziții, atracția pentru cuvântul rar și, mai presus de toate, impasibilitatea – fapt de atitudine estetică și stilistică la Flaubert – toate acestea pot pleda în favoarea caracterizării de roman parnasian. Dar Salammbô este o operă de o puternică originalitate, rebarbativă față de caracterizări definitive și încadrări, o operă în care recunoaștem în orice caz acea dublă perspectivă („vision binoculaire”, spunea A. Thibaudet), perspectivă ce se concretizează când în acțiunea analitică de descompunere a ansamblului, când în sinteze și atracții spre vaste decoruri. Descrieri minuțioase, evocări bogate de mișcări ample, sugestii simbolice contribuie toate la atmosfera specifică a acestei cărți, dominată de enigmatică cetate, cu divinitățile ei crude, cu riturile ei fastuoase, cu oamenii ei sălbatici, cetate a cărei fascinație e sporită de fundalul misterios al Africii și de vecinătatea mării. Firul epic e asigurat de războiul dintre mercenarii revoltați că nu și-au primit solda și cetatea înspăimântată de primejdia acestor hoarde de „barbari”.

Încă din primul capitol, Ospățul, armata mercenarilor prilejuiește tabloul unei imense și stranii varietăți, prin amestecul de rase și de civilizații, prin deosebirile de tradiție și limbaj, prin violentele contraste exterioare și interioare oferite de mulțimea soldaților. „Se găseau laolaltă oameni din toate neamurile: liguri, baleari, negri, lusitani și fugari din cetatea Romei. Alături de rusticul grai doric, răsunau frânturile de cuvinte ale celților, rostogolindu-se ca uruitul carelor de luptă; silabele ionice se întretăiau cu consoanele deșertului, aspre ca un lătrat de șacal. Grecul se cunoștea după trupul lui zvelt; egipteanul după umerii lui înalți; cantarul după pulpele lui zdravene. Carienii își legănav cu trufie penele coifurilor; arcașii din Capadochia purtau pe pielea lor flori mari, colorate cu suc de ierburi...” În atrocele episod al claustrării barbarilor în Valea Securii, unde închiși între stânci vor pieri de foame, această varietate etnică și de tradiție se manifestă tulburător în planul halucinației. Oamenii „delirau în sute de limbi”. Citadinii vedeau străzi populate, taverna și teatre; rusticii ogoare scăldate în lumina amurgului, când grânele sunt urcate pe spinări de boi; vânătorii visau păduri; veteranii războaielor – bătlîii. Atracția lui Flaubert pentru varietatea exotică se deosebește totuși de expresia interesului romantic pentru colorit și pitoresc, prin impasibilitatea cu care sunt consemnate caracteristici izbitoare, contraste violente, manifestări stranii pentru mentalitatea modernă și europeană, impasibilitate ce se menține, chiar și în fața aspectelor de ferocitate. Căci Salammbô este o carte a ferocității. Critica lui Sainte-Beuve pomenea chiar de o nuanță de sadism, imputare ce-l jig-nește profund pe Flaubert, nu de mult inculpat într-un proces de moravuri montat „de imbecili” îndată după apariția Doamnei Bovary.

Fiindcă ferocitatea acestui roman scâldat în lumina nemiloasă a soarelui african sau în aceea sălbatică a flăcărilor și dominat de culoarea roșului sanguin a fost explicată de Flaubert însuși prin dorința de a revolta „nervii și inimile persoanelor sensibile”, de a scandaliza adică obișnuințele mentale ale cititorului deprins cu o literatură edulcorată. Episoadele de cruzime abundă: lei și oameni răstigniți, răniți striviți de picioarele elefanților, suplicii oribile care vorbesc despre un regim de nemiloasă exploatare (vezi tratamentul sclavilor lui Hamilcar), rituri barbare, carnagii, oameni înnebuniți de foame care se devorează între ei etc, etc. Ceea ce numește Flaubert „stilul canibal” reprezintă o sinteză tipic flaubertiană între evocarea ororii și insensibilitatea căutată a expresiei. Pe fondul epic reprezentat de înfruntarea dintre Cartagina și barbari, înfruntare ce cuprinde lupte, asedii, masacre, se desfășoară amplificată până la proporții mitice,

iubirea lui Mâtho, mercenarul libian, pentru fiica lui Hamilcar, a cărei înfățișare hieratică, al cărei chip indescifrabil îl vrăjește. Furtul zaimfului, vâlul zeiței Tanit, furt care-i descurajează pe cartaginezi și o aduce pe Salammbô în cortul libianului, capătă un sens simbolic, nu numai pentru că schimbă soarta războiului, ci pentru că personajele cărții lui Flaubert sunt investite cu sensuri simbolice. Și cu aceasta ajungem la întrebarea pe care și-au pus-o cei mai mulți dintre cercetătorii lui Salammbô: anume dacă proporțiile evocării și structura personajelor și mai ales a celor doi protagoniști permit includerea cărții lui Flaubert în sfera romanului.

Salammbô, s-a spus, e o operă poetică – de o poezie lucrată, care vădește deopotrivă capacitatea de a crea mari ansambluri concepute la scara giganticului, ca și arta de bijutieri minuțioși a poezilor parnasieni. „Totul e văzut, notat, în funcție de o amplificare, o extensie, o dilatație de ordin misterios și parcă sacru”.

Salammbô e într-adevăr prin unul din aspectele lui eposul războiului și al destinului nemilos, iar personajele sale, rar privite în chip de ființe pluri-dimensionale, cu psihologii distincte și definitorii, așa cum se întâmplă într-un roman, țin prin structură și printr-o bună parte a gesticulației lor de lumea miturilor. Preoteasă a lui Tanit, zeita lunii, Salammbô devine ea însăși o încarnare a unui principiu sacru, principiul feminin, așa cum imaginea lui Mâtho se asociază cu Moloh, zeul crud al sângelui și al războiului – principiul viril. Pe Moloh îl slujește Mâtho furând vâlul zeiței Tanit. Din clipa însă în care vâlul reintră în posesia Cartaginei, zeul ofensat se răzbună și libianul devine victima celui cu care se identificase. Această opoziție dintre cele două personaje, opoziție dublată de atracție și fascinație și care este în spiritul multor credințe orientale, dictează relațiile dintre Mâtho și Salammbô, pe rând și simultan magnetic atrași și respinși unul de altul. Și dacă seducția exercitată de Salammbô asupra mercenarului este determinantă pentru întreg destinul acestuia, fascinația sub imperiul căreia acționează Salammbô în raport cu Mâtho triumfă de abia în final asupra repulsiei inspirată fiicei lui Hamilcar, în tot lungul povestirii, de soldatul libian. Așa cum se întâmplă de obicei în poezia mitică și în eposuri, personajele supradimensionate sunt potențate de ambianța în care evoluează. „Desigur, scrie Thibaudet, personajul lui Salammbô nu este un personaj în jurul căruia să te învâртеști, (personaj) înzestrat cu cele trei dimensiuni (...); el este proiectat pe oraș, așa cum orașul e proiectat pe Orient și pe Africa. La fel ca și Cartagina, (personajul) are îndărătul lui o profunzime indefinită și un soi de oroare sacră”.

Dar și asupra acestor personaje ce incarnează mituri se aplică „perspectiva binoculară” a lui Flaubert. În primul rând, nu toate personajele operei se mișcă în același plan. Hamilcar nu se desfășoară în același plan simbolic cu Mâtho și Salammbô. Deși, într-un fel, el incarnează cetatea, el este, în același timp, și un conducător de oști și un mare posesor de sclavi. În schimb Spendius, grecul care-l însoțește pe Mâtho și-i furnizează ingenioase idei strategice, trăiește în imanență și poate fi definit în termenii cu care caracterizăm de obicei un personaj de roman realist: e practic, viclean, amestec de îndrăzneală și poltronerie etc. Dar chiar Salammbô și Mâtho, considerați de obicei din perspectivă mitică, apar uneori priviți prin lentila ce micșorează a binoclului și atunci între ei și personajele romanelor flaubertiene de moravuri se pot stabili afinități frapante. Salammbô e o femeie tulburată de visuri senzuale, o bovarică dezechilibrată de o imaginație hrănită cu prea multă literatură. Asemenea Emmei Bovary, tulburată de lectura atâtor romane, este și ea „intoxicată” de legende sacre pe care i le recită Șahabarim-preotul.

Mâtho, barbarul halucinat și frenetic e permanent în căutarea imposibilului, ca și Frédéric Moreau, cel îndrăgostit de o nălucă, de o absență, de imateriala doamnă Arnoux. „O, dacă ai ști cum mă gândesc la tine în vârtoarea luptei! O cută a rochiei tale, pe care o revăd, mă prinde uneori ca într-o plasă și mă-nlănțuie, zăresc ochii tăi în văpaia aruncătoarelor de flăcări!” Ca orice îndrăgostit flaubertian, țese și el visuri livrești de evaziune: „Nu-mi mai trebuie nimic, părăsesc armata! La douăzeci de zile de drum în largul mării, dincolo de Gades, se află un ostrov presărat cu pulbere de aur, plin de grădini și de păsări cântătoare (...). Vom trăi amândoi, într-o peșteră de cleștar la poalele colinelor...” Ca atâtea personaje ale lui Flaubert, Salammbô și Mâtho sunt niște înfrânți, niște ratați. „Revolta lui Mâtho eșuează ca și dragostea lui Salammbô”.

Ar fi o aberație să afirmăm că cetatea comercială a antichității sugerează vreo analogie cu societatea burgheză din vremea lui Flaubert. Dar Consiliul bogătaşilor înspăimântați de soarta averilor lor primejduite de barbari, și sub textul ironic al episodului reactualizează, în această evocare istorică, oroarea lui Flaubert față de posesorii de bogății adunate prin negoț. În acest roman, în care sălbăticia barbarilor o egalează pe aceea a cartaginezilor, în care nu știm și nu ne interesează care dintre tabere are parte de simpatia scriitorului, episodul pomenit este unicul însoțit de o sugestie afectivă. Marii posesori ai Cartaginei fac figură de mari burghezi și scena Marelui Sfat, care impune antagonismul dintre bogătașii conduși de Hamilcar, proprietar de întinse domenii și de turme umane, pe de o parte, și partidul popular condus de Hannon, pe de alta, pune sub semnul întrebării una dintre afirmațiile lui J. P. Sartre argumentată într-o suită de articole apărute în Temps Modernes.

După Sartre dezgustul lui Flaubert – reprezentant al intelectualității burgheze – vizează doar pe micul burghez: băcanul, funcționarul (l'epicier, le commis) dar nu și pe marele posedant.

În general însă Salammbô nu este o evocare istorică dominată de aluzia la contemporaneitate. Față de contemporaneitatea disprețuită de Flaubert funcția romanului este, spuneam, de ordin compensator. De aceeași trebuia antichitatea reconstituită în acest epos cartaginez să impresioneze prin violență, exotism barbar și, în raport cu toate clișeele puse în circulație de literatura despre antichitate și Orient, prin elementul insolit, enigmatic, straniu, întreaga reconstituire e guvernată de imaginea cetății feniciene. Orașul înconjurat de ziduri orbitor de albe în lumina soarelui african, apărat de șanțuri și metereze, trăiește în viața lui cotidiană și în magia riturilor lui terifiante. Cu Acropola, cu cartierele lui (al tăbăcarilor, al parfumiерilor), cu străzile, cu grajdurile de elefanți, băile, magaziile, cisternele lui își desfășoară, într-o forfotă pestriță și în larma unei activități febrile, activitatea animată de mare centru comercial. Mai există însă Cartagina marilor palate, a imenselor temple cu cupole de aramă, obeliscuri răsturnate, idoli hidoși, zei cruzi și nesățioși, în pânțelele cărora se consumă în flăcări jertfe omenești. Cartagina, cu destinul ei – s-a spus – e principalul personaj al cărții și eroii ei, concepuți când cu proporții și atribute umane, când în dimensiuni mitologice, respiră atmosfera densă de simboluri a credințelor orientale străvechi. „Simbolurile care stabilesc raporturile între ele (personaje) sunt departe de a fi simboluri particulare, ci devin cele ale cetății însăși”.

Atmosfera densă de simboluri a credințelor orientale străvechi. „Simbolurile care stabilesc raporturile între ele (personaje) sunt departe de a fi simboluri particulare, ci devin cele ale cetății însăși”.

Mirajul orașului fenician e sporit de cele două fundale: marea, rar adusă în paginile cărții ca o prezență dar inclusă în destinul cetății maritime, și Africa. Despre simbolismul apei în opera lui Flaubert – și în Salammbô cu deosebire – s-a vorbit mult.

Eroina e descendenta unui neam de navigatori și preoteasa lui Tanit, zeița lunii și stăpâna apelor. Mulțimea metaforelor și comparațiilor acuatice din roman a fost remarcată și pusă fie în legătură cu „simbolismul acuatice” al cărții, fie cu acele senzații matrice ale creației flaubertiene, senzații ce țin de domeniul fluidității, al plasticității, al mișcării vibratorii. Atracția acestei cărți poetice e sporită de forța cu care se impune, în paginile ei, cel mai secret pentru mințile contemporanilor dintre continente. Peisajul african – cu care Flaubert se familiarizase în cursul celor două călătorii – era solul potrivit pentru o carte a violențelor și a atrocităților. Unui pământ vag ondulat, crăpat de soare, cu iarbă pârjolită prin care se strecoară vipere; un cer de un albastru intens din înălțimile cărora se abat corbi atrași de cadavre; văi înguste înconjurate de stânci sterpe și, undeva departe, nisipurile deșertului. Prezența Africii e la fel de intensă în elementul uman. Armata mercenarilor e plină de nomazi, africani, numizi, libieni. Continentul respiră și în scenele de luptă purtate cu elefanți sau în ferocitatea riturilor păgâne.

Toate acestea crează un exces de culoare temperat prin voita insensibilitate cu care descrie Flaubert suplicii, măceluri, momente de frenezie individuală și colectivă. Chiar dacă problema exactității cu care e, din punctul de vedere arheologic, reconstituită Cartagina, nu mai interesează astăzi, în lumina cuceririlor arheologice moderne, pe nimeni, precizia detaliilor ținând de urbanistică, tehnică, strategie, minuția cu care sunt consemnate și descompuse anumite mișcări (vezi succesiunea gesturilor efectuate de mercenari în

mănuirea catapultelor și balistelor cu care atacă zidurile Cartaginei în Capitolul Moloh sunt elocvente pentru spiritul ce trebuia să prezideze, după Flaubert, asupra evocării unei civilizații dispărute, evocare pe care autorul Doamnei Bovary o vedea mereu primejduită de pitorescul facil și de exotismul romantic.

Această operă ciudată în care descoperim elemente de roman istoric, trăsături epopeice, atitudini arheologice și sugestii mitice și-a creat propria ei expresie, expresie în care recunoaștem ușor toate coordonatele stilului flaubertian. Totuși prezența istoriei și vecinătatea mitului au pretins amplificarea unora dintre procedee în favoarea altora. Stilul „canibal” de care vorbește Flaubert cu referire la Salammbô este un stil născut în chinurile recreării unei civilizații puțin cunoscute și a unor credințe pline de mister, este un stil pe măsura descrierii unor scene de oroare și a unor rituri spectaculoase. Stilul romanului Salammbô mai vorbește și despre dorința de a comunica acest inedit al istoriei vechi cu scrupulul aceluia care vrea să facă „du vrai”, fiindcă o carte reprezintă pentru el „un mod special de a trăi”.

Nu voi repeta cele spuse de cercetătorii stilului flaubertian și mai ales de Albert Thibaudet cu privire la cadența frazei lui Flaubert sau la rolul imperfectului și al participiului prezent în proza sa. Sunt descoperiri stilistice care au făcut epocă, se cunosc astăzi bine și se repetă de obicei în orice prezentare a oricărui roman de Gustave Flaubert. În Salammbô, după cum e firesc, vizualul domină.

Dialogurile sunt puține, descrierile numeroase, sensibilitatea cititorului izbită de mase solide, efecte de culoare și de mișcare. În prezența violenței și a ferocității, Flaubert sporește coeficientul de insensibilitate stilistică. Epitetele cu valoare afectivă sunt extrem de rare, cele optice de o mare frecvență. Descrierea unor momente de tensiune dramatică sau de atrocitate se face într-un stil aproape denudat de epitete. Iată un moment al bătăliei de la Macar: „Izbite pieptiș, rândurile barbarilor se îndoiră ca un arc. Atunci aripile armatei cartagineze se lărgiră, învăluindu-le. Din urmă veneau elefanții. Străpunsă de lăncile piezișe ale falangei, oastea mercenarilor se frânse în două și fiecare din jumătățile ei sfărțecate se frământa învălmășându-se; loviturile de praștie și de săgeți, pornite de pe aripi, le împingeau din nou în calea falangei. Barbarii n-aveau destulă călărime pentru a scăpa din strâmtoare; numai cele două sute de numizi care se abătură asupra cohortei din dreapta clinabarilor. Mercenarii se pomeniră împresurați și nu mai puteau ieși la larg. Primejdia era mare și impunea o hotărâre grabnică”. O comparație cu oricare din scenele de luptă spicuite dintr-un roman sau un poem de Victor Hugo (vezi lupta de la Waterloo din Mizerabilii, spre exemplu), scene ce vibrează de spirit participator datorită unor epitete intens afective subsumate toate gigantismului hugolian, s-ar arăta revelatoare pentru ostentativa reținere adoptată de Flaubert.

Aceeași impasibilitate stilistică ce respinge încărcătura afectivă prezidează și asupra scenelor de violență sângeroasă: „Peste glasurile căpitanilor, peste strigătul goanelor și scrâșnetul strunelor, gloanțele de plumb și sămburii de argilă şuierau prin văzduh, făcând să zboare săbiile din mâini și fărâme de creier din capetele zdrobite (...). Când armele cădeau din mâini, luptătorii se încleștau corp la corp; oasele pârlău sub platoșe și morții rămăneau cu capul răsturnat pe spate între două brațe încremenite”. Dacă epitetele cu valoare participativă sunt rare, abundă însă în Salammbô imaginile: metaforele și, mai ales, comparațiile, cele mai multe, firește, de ordin vizual. S-au făcut cercetări, ale căror rezultate s-au concretizat în liste și tabele, cu privire la domeniul din care și alege Flaubert termenii comparațiilor. Indubitabil, structura metaforică a imaginației lui Flaubert pune sub semnul rezervei caracterizarea de impasibilitate pe care puținătatea epitetelor afective și, mai ales, ridicarea precizunii în descriere la rangul de procedeu stilistic pare s-o impună.

Pe Flaubert însuși, această înclinație spre stilul metaforic îl irita și lupta împotriva excesului de imagini reprezintă unul dintre aspectele cele mai dramatice ale procesului de creație flaubertian. Fazele cele mai acute ale acestei lupta fuseseră însă depășite în perioada elaborării romanului cartaginez. Totuși temperamentul sanguin, vitalitatea de „barbar” cu care Flaubert el însuși se lăuda, se complac uneori chiar și aici în orgii de metafore și comparații. Nu e în intenția acestor rânduri să aprobe sau să dezaprobe ierarhia comparațiilor din Salammbô, ierarhie stabilită de specialiști pe baza unei cercetări numerice a frecvenței imaginilor. Menționăm doar că, pe lângă comparațiile împrumutate domeniului cosmic, cerute de dimensiunea mitică a cărții și de imaginile acuatice, de a căror frecvență am amintit, firești ținând seama de

„importanța mării în viața și religia Cartaginei”, imaginile împrumutate realității material terestre predomină în mod strivitor asupra celorlalte.

D. D. Desmores, care întreprinde o statistică exhaustivă a metaforelor și comparațiilor din opera lui Flaubert, descoperă în *Salammbô*, pe lângă numeroase imagini sugerate de domeniul tehnic, un impresionant număr de comparații oferite de nivelul vieții animale și mai ales de aspectele ei cele mai sălbatice.

Sunt edificatoare sub acest raport următoarele rânduri extrase din capitolul *Ospățul*, invocate și de Desmores pentru a arăta valoarea comparațiilor sugerate de regnul animal în *Salammbô*, „...cei mai mulți, culcați pe burtă, înșfăcau bucățile de carne și înfulecau sprijiniți în coate ca lei de deșertului când au răgaz să-și sfărtece prada pe îndelete”. Oferite de domeniul cosmic, acuat, tehnic, sau animalic, metaforele și comparațiile sunt cerute de planurile multiple pe care se structurează romanul: planul mitico-simbolic, planul restituirii istorico-arheologice și, la fel de important ca cele amintite, planul subiectiv reprezentat de dorința compensării banalității convenționale ce prezida asupra vieții burgheze prin brutalitate sanguină și reacții elementare.

Cartagina lui Flaubert reprezintă pentru scriitorul claustrat la Croisset (J. P. Richard subliniază efectele literare ale sentimentului claustrofob la autorul *Doamnei Bovary*) un vis imposibil de evaziune, asemănător celor pe care, asediați în Valea Securii, le visează mercenarii din *Salammbô*.

Totuși, fără a intra în amănunte, trebuie să amintim predominanța funcției cognitive a metaforei flaubertiene asupra funcției afective. Când folosește o comparație menită să înlesnească o percepție vizuală, ca în cazul: „cămilele dorm la fel ca struții”, Flaubert nu încalcă principiul impersonalității, pe care și-l impune cu vigoare; acesta este de altfel tipul de metaforă cere domină numeric și ca importanță metaforele, comparațiile, epitele cu expresivitate afectivă.

Dincolo de aceste particularități stilistice proprii romanului său cartaginez, cu splendoarea lui barbară, îl regăsim în *Salammbô* pe maestrul concentrărilor temporale, pe romancierul apt să sintetizeze în câteva fraze fapte, stări, deveniri desfășurate pe lungi intervale de timp. Este a lui Flaubert și arta gradației.

Cutremurătorul episod al exterminării mercenarilor prin claustrarea lor în Valea Securii ne însoțește într-un crescendo al ororii pe toate treptele înjosirii umane până la nivelul animalității prin supliciiul foamei. Despre influențele exercitate de opera lui Flaubert s-a vorbit și se vorbește încă mult. S-a arătat datoria lui Maupassant față de Flaubert prozatorul și influența lui Flaubert, poetul, autorul *Herodiadei*, asupra lui Mallarmé.

Se vorbește astăzi despre influența celui care a conceput *Dicționarul ideilor* moștenite asupra teatrului lui Eugen Ionescu și asupra tuturor celor care au exprimat literar tragedia limbajului. Obiectivitatea teoretizată de Flaubert, opera lui care se construiește fără încetare în versiuni succesive, „și nu e decât o lungă experimentare”, interesul lui Flaubert pentru „suprafața” lucrurilor, pe care romancierul le descrie adesea în opacitatea lor (afirmație ce trebuie neapărat întregită cu menționarea interesului romancierului pentru planul profunzimii) au acordat romanului flaubertian un rol decisiv în dezvoltarea literaturii moderne. Notele anticipative sunt prezente și în eposul cartaginez.

În a sa *Istorie a romanului modern*, R. M. Albérès notează ironic că încă din momentul apariției, *Salammbô* a reprezentat o „supraproducție”.

E drept că romanul punic al lui Flaubert a atras, prin elementul lui spectacular și prin coloritul lui violent, atenția câtorva libretiști de operă.

Dar interesul „cinematografic” al romanului *Salammbô* provine mai puțin din caracterul fastuos al riturilor și luptelor descrise, cât dintr-o tehnică în care arta decupajului filmic poate descoperi sugestii.

Totuși modernitatea romanului pe care-l prezentăm în aceste rânduri nu se impune numai celor interesați de sugestiile cinematografice ale literaturii. Într-un anumit sens, impersonalitatea privirii, existența spațială a lucrurilor de care se preocupă atât de stăruitor „noul roman” francez ocupă un loc însemnat în evocarea vechii Cartagine.

Robbe-Grillet ar putea afirma cu satisfacție că în *Salammbô* „lucrurile sunt aici” (*Les choses sont là*).

Mai sunt în spiritul „noului roman” atât raritatea epitetului afectiv cât și frecvența celui optic, caracteristice ambele lui Salammbô.

Toate acestea însă se pot referi doar la una dintre ipostazele cărții lui Flaubert, carte care ni se oferă într-adevăr uneori nu ca „o opera dirijată de scriitor... ci sub forma de laborios aparat reflector”, se pot deci referi la una din fețele acestui roman, care asemenea întregii creații flaubertiene ne întâmpină succesiv și simultan cu fizionomii deosebite.

Interesat de perspective variate (viziuni de ansamblu, priviri din stricta apropiere), complăcându-se într-o anumită ambiguitate ce acceptă coexistența insensibilității cu un senti-ment de acută participare („Madame Bovary c'est moi”), trecând cu ușurință din lumea corpurilor solide și a suprafețelor dure și opace în zona semnificațiilor simbolice, Flaubert a creat cu Salammbô o operă ce-și păstrează și astăzi enigma și puterea de fascinație.

Vera Călin

Salammbô
Adrien Henri Tanoux
oil on canvas (74x100 cm)
1921

Ospățul

Era la Megara, sub zidurile Cartaginei, în grădinile lui Hamilcar.

Soldații care luptaseră sub porunca lui în Sicilia se întâlneau la un mare ospăț, sărbătorind amintirea bătăliei de la Eryx; și fiindcă erau mulți, iar stăpânul lipsea de acasă, beau și mâncau în deplina lor voie.

Căpitanii, purtând coturni de bronz, se rânduiseră de-a lungul drumului din mijloc, sub un acoperământ de purpură cu ciucuri de aur, care se întindea de la zidul grajdurilor până la cea dintâi terasă a palatului. Gloata ostașilor se răspândise printre copaci, în preajma șirului de clădiri cu acoperiș neted: cramele, pivnițele, hambarele, brutăriile și arsenalul; mai departe erau gropile cu fiare sălbatice, curtea elefanților și temnițele pentru sclavi.

O perdea de smochini împrejmuia bucătăriile; dumbrava sicomorilor se prelungea până în desimea frunzișului, unde rodiile străluceau peste tufișurile albe de bumbac; coardele de viță, încărcate cu ciorchini grei, se încolăceau pe brațele puternice ale pinilor înalți; un câmp de trandafiri se întindea sub platani; crini în floare se legănau risipiți pe pajiști; cărările erau presărate cu nisip negru și pulbere de mărgean, iar de la un capăt la celălalt, chiparoșii se înălțau de-a lungul drumului despărțitor, ca două rânduri de obeliscuri verzi.

În fundul grădinii, palatul zidit din marmură de Numidia cu pete galbene își înălța pe temelii cuprinzătoare cele patru caturi ale lui, răspunzând pe tot atâtea terase. Cu scara lui largă și dreaptă, tăiată în lemn de abanos, purtând de o parte și de alta a fiecărei trepte prora unei corăbii cucerite, cu porțile lui roșii, însemnate cu o cruce neagră, cu împletitura de aramă care îl ferea, la pământ, de primejdia scorpionilor, și cu auritele zăbrele care închideau sus locurile de trecere, palatul lui Hamilcar, în cumplita lui bogăție, li se părea soldaților tot atât de măreț și de nepătruns ca și chipul stăpânului.

Așa hotărâse Marele Sfat al Cartaginei, ca în acest loc să se țină ospățul. Răniții adăpostiți în templul lui Eșmun porniseră la drum o dată cu zorile, târându-se în cârji. În fiecare clipă soseau alte cete. Șirurile de ostași se scurgeau neconținut pe toate potecile, ca niște șuvoaie pornite să se reverse în cuprinsul aceluiași lac. Sclavii de la bucătării forfoteau printre arbori, zăpăciți și pe jumătate goi; gazelele speriate goneau prin iarbă, behăind; soarele cobora spre asfințit, iar mireasma lămâilor înfloriți înțețea mirosul greu de sudoare pe care îl răspândea mulțimea înfierbântată.

Se găseau adunați laolaltă oameni din toate neamurile: liguri, baleari, negri, luzitani și fugari din cetatea Romei. Alături de rusticul grai doric, răsunau frânturile de cuvinte ale celților, rostogolindu-se ca uruitul carelor de luptă; silabele ionice se întretăiau cu consoanele deșertului, aspre ca un lătrat de șacal. Grecul se cunoștea după trupul lui zvelt; egipteanul după umerii lui înalți; cantabrul după pulpele lui zdravene. Carienii își legănau cu trufie penele coifurilor; arcașii din Capadochia purtau pe pielea lor flori mari, vopsite cu suc de ierburi; câțiva lidieni, fluturând cercei la urechi, se ospătau în papuci, înveșmântați femeiește; unii erau boiți ca de sărbătoare cu roșu, părând de departe statui cioplite în mărgean.

Soldații stăteau răsturnați pe perne sau mâncau așezați pe vine în jurul tăvilor mari; unii, culcați pe burtă, înșfăcau bucățile de carne și înfulecau sprijiniți în coate, ca leii deșertului când au răgaz să-și sfărtece prada pe îndelete. Noii-veniți, rezemați de copaci, priveau mesele joase, pe jumătate ascunse sub perdelele roșii, așteptându-și rândul în picioare.

Bucătăriile lui Hamilcar dovedindu-se neîndestulătoare, Sfatul Cartaginei trimisese un adaos de sclavi, de vase și de paturi. Ca pe un câmp de luptă unde se ard morții, se aprinseseră în mijlocul

grădinii focuri mari, la flacăra limpede a cărora se rumeneau boi întregi. Pâini presărate cu praf de anason se perindau, laolaltă cu roțile mari de caș, mai grele decât discurile. Treceau vase pline cu vin și amfore cu apă; grămezi de flori umpleau panerele lucrate în filigran de aur. În ochii tuturor strălucea plăcerea îndelung dorită de-a mânca și de-a bea pe săturate. Apoi porniră să răsunе cântecele.

Ospățul a început cu o risipă de păsări fripte, înotând în sos de verdețuri pe talere roșii de lut, încondeiate cu desene negre; apoi felurite scoici, aduse de pe țărmurile punice; grâu fiert, păsat de orz, terci de bob și melci aromați cu chimen, pe tăvi de chilimbar auriu. În sfârșit, mesele s-au acoperit cu cărnuri de toate soiurile: antilope, cărora li se lăsase podoaba coarnelor, păuni dichisiți cu evantaiul lor de pene, miei stropiți în frigare cu vin dulce, pulpe de cămilă și de bivol sălbatic, arici în saramură de pește, greieri și hârciogii prăjiți în unsoare, iar în străchini mari de lemn de Tamrapani, halci de slănină dreasă cu afran. Toate înotau în prisos de sosuri, de trufe și de *assa-foetida*. Mormane de fructe se revărsau peste plăcintele cu miere. N-a fost dată uitării nici acea mâncare, scârnavă pentru gustul altor neamuri, dar prețuită de cartaginezi: câini dolofani și trandafirii, îngrășați cu borhot de măsline.

Fiecare fel nou de bucate ațâța pofta pântecelor nesătule. Galii, cu părul adunat pe creștetul capului, zvântau harbujii și ronțăiau lămâile cu coajă cu tot. Negrii nu văzuseră niciodată languste și își însângerau gura mușcând din crusta lor stacojie. Grecii, bărbieriți cu grijă, mai albi la trup decât marmura, aruncau peste umăr resturile de mâncare de pe talere; păstorii din Brutium, înfășurați în piei de lup, hăpăiau tăcuți, cu nasul în strachină.

Se înserase. Sclavii strânseseră velariul întins peste cărarea chiparoșilor și aduseră facile.

Flăcările tremurătoare ale smoalei care ardea în vasele de porfir au speriat în vârful cedrilor maimuțele juruite lunii. Țipetele lor i-au înveselit pe soldați.

Lumini piezișe tremurau pe platoșele de aramă; o puzderie de scânteii sclipea pe tăvile încrustate cu pietre scumpe. Pe pântecul de oglindă al carafelor, chipurile se răsfrângeau mărite, iar soldații, îmbulzindu-se în jurul lor, își schimonoseau fața, holbau ochii și făceau haz. Azvârleau unii în alții, pe deasupra meselor, cu scaune de fildeș și spatule de aur. Beau pe nerăsuflăte vinurile grecești din burdufuri, vinurile de Campania din amfore, vinurile de Cantabria din butoaie, fără a disprețui pe cele de zizif, de lotus și de dafin. Pe pământul plin de băltoace, pașii lor alunecau. Aburul cărnurilor fripte se risipea printre ramurile înfrunzite, de-a valma cu duhul răsuflărilor de om. Clămpănitul falcilor se împletea cu larma glasurilor, cu sunetul cântecelor, cu clinchetul cupelor, cu zgomotul amforelor sparte și, din când în când, cu ecoul limpede al unei tăvi mari de argint.

Pe măsură ce se amețeau de băutură, soldații se gândeau tot mai stăruiitor la nerecunoștința Cartaginei. Adevărul era că Republica, istovită de pe urma războiului, lăsase să se strângă în cetate toate legiunile înarmate, care se întorceau de pe câmpul de luptă. Generalul lor, Giscon, se arătase destul de prevăzător, dându-le drumul să plece pe rând, pentru a face mai lesnicioasă plata soldei ce li se datora; iar Sfatul Cartaginei nădăjduia că se vor învoi să primească și mai puțin. Ajunsese să urască ostașii pe care nu mai era în stare să-i plătească. Datoria aceasta i se părea poporului o povară tot atât de grea ca și cei trei mii două sute de talanți-cuboizi ceruți de Lutațiu. Mercenarii Cartaginei îi erau acum dușmani ca și Roma. La rândul lor, ei au înțeles că sunt nedoriți, și revolta care îi cuprinsese izbucnea în porniri dezlănțuite și cumplite amenințări. În așteptare, ceruseră să se adune laolaltă pentru a sărbători una din biruințele lor. Susținătorii păcii cu Roma s-au învoit, ca o răzbunare împotriva lui Hamilcar, care dorise războiul cu atâta înverșunare. Lupta luase sfârșit împotriva tuturor străduințelor lui, iar Hamilcar, nemaiavănd nimic de așteptat din partea Cartaginei, lăsase comanda armatei pe seama lui Giscon. Trimițând pe soldați să-și țină ospățul în palatul lui Hamilcar, cârmuitorii cetății abăteau asupra acestuia o parte din ura pe care o purtau mercenarilor. Cheltuielile erau mari și aproape toate cădeau în sarcina gazdei care lipsea.

Mândri de a fi impus voința lor Republicii, mercenarii nădăjduiau că se vor întoarce în sfârșit la casele lor, ducând în gluga mantalei prețul sângelui vărsat. Privind prin aburul beției încercările prin care trecuseră, li se păreau supraomenești și prea puțin răsplătite. Își arătau unii altora rănilor, povesteau bătăliile la care luaseră parte, înșirau drumurile pe care le străbătuseră și își aminteau vânătorile din țara lor. Săreau și răcneau ca fiarele sălbatice. Veni apoi rândul celor mai dobitocești rămășaguri; își vârău capul până peste urechi în pânțele amforelor și beau în neștire ca niște câmile însetate. Un uriaș din Luzitania se plimba printre mese, vărsând flăcări pe nări și purtând câte un om în fiecare mână. Lacedemonienii săltau cu pași grei, fără să mai scoată platoșele. Alții se legănau pe șolduri cu umblet de femeie, îmbiindu-se cu mișcări nerușinate. Câțiva se dezbrăcaseră până la piele și luptau goi ca gladiatorii printre cupele de vin, pe când o ceată de greci jucau împrejurul unui vas cu nimfe, iar un negru bătea cu un os de bou într-un scut de aramă. Apoi s-a pornit dintr-o dată un cântec plângător, puternic și totuși blând, care se înălța în văzduh și cobora, ca bătaia din aripi a unei păsări săgetate.

Era oftarea sclavilor din temniță. Câțiva soldați s-au smuls de la locul lor și au plecat să-i scoată la lumină. S-au întors într-un nor de praf, strigând și gonind din urmă o ceată de vreo douăzeci de bărbați, galbeni la față și purtând pe creștetul lor ras o scufie de postav negru cu vârful țuguiat. În picioare târau sandale de lemn, iar pașii lor sunau ca legăturile de fier ale unui car mergând pe pietre.

Ajungând în drumul chiparoșilor, s-au răspândit în mulțime, întâmpinați cu o ploaie de întrebări. Unul din ei a rămas la o parte, în picioare. Sub tunica sfâșiată i se vedeau umerii goi, brăzdați de semnele adânci ale unor răni vechi. Proptindu-și bărbia în piept, privea în jurul lui cu bănuială, iar lumina orbitoare a torțelor îl silea să închidă ochii pe jumătate. Văzând că nici unul din acei oameni înarmați nu-i voia răul, a scos un oftat din adâncul pieptului; a început să îngâne frânturi de cuvinte, râzând printre lacrimile care-i scăldau obrazul. Apoi, prinzând de toarte o amforă plină, a ridicat-o cu brațele lui, pe care atârnavă lanțurile și, îndreptându-și ochii spre cer, a închinat:

— Mărire ție, Baal-Eșmun, dezrobitorul, pe care oamenii din țara mea îl numesc Esculap! Mărire vouă, zeități ale izvoarelor, ale pădurilor și ale luminii, duhuri ascunse în măruntaiele munților și în peșterile de sub pământ! Mărire vouă, bărbați puternici în strălucite zale, care m-ați redat vieții!

Lăsă jos amfora și-și spuse povestea. Îl chema Spendius. Cartaginezii îl prinseseră în lupta de la Egina. Vorbind pe rând limba greacă, ligură și punică, a mulțumit încă o dată soldaților, sărutându-le mâinile și făcându-le urări pentru plăcuta lor ospătare. Și-a arătat apoi mirarea că nu zărește pe masă potirele Legiunii Sacre. Aceste potire, cizelate în chipul foilor de viță și încrustate cu smaralduri pe fiecare din cele șase fețe ale lor, aparțineau unui corp de oaste alcătuit din cei mai înalți războinici, aleși printre tinerii patricieni ai Cartaginei. Era un drept deosebit al lor și o cinste aproape sacerdotală; de aceea, nici una din comorile Republicii nu era mai mult râvnită de mercenari. Urau din pricina lor Legiunea Sacră, și mulți și-ar fi pus viața în primejdie pentru neasemănata plăcere de a bea din acele cupe.

Au cerut să fie aduse. Potirele se aflau în păstrarea sisiților, a negustorilor care obișnuiau să prânzească împreună. Sclavii s-au întors cu mâinile goale. La acel ceas al zilei, sisiții dormeau.

— Să-i trezească! au strigat soldații.

După o a doua încercare, a venit răspunsul că sisiții erau închiși în templu.

— Să deschidă!

În cele din urmă, când sclavii au mărturisit, tremurând, că potirele sunt sub puterea generalului Giscon, mercenarii au răcnit:

— Să le aducă!

N-a trecut mult și generalul se ivi din umbra grădinii însoțit de o pază a Legiunii Sacre. Purta pe cap o mitră de aur bătută cu pietre scumpe, și până aproape de copitele calului era înfășurat într-o

lungă mantie neagră, care se pierdea în întunericul nopții. Nu i se zăreau decât barba albă, strălucirea mitrei și întreitul colan cu plăci albastre, săltându-i pe piept.

Soldații zărindu-l venind, l-au întâmpinat cu o furtună de strigăte:

— Potirele! Potirele!

Giscon începu prin a spune că ținând seama de vitejia lor, sunt cu adevărat vrednici să bea din ele.

Mulțimea bătu din palme, izbucnind în urlete de bucurie.

Nimeni nu știa mai bine cu cât curaj luptaseră, decât generalul care îi comandase și se întorsese în Cartagina cu ultima cohortă, pe cea din urmă galeră.

— Adevărat! Adevărat! încuviințau mercenarii.

Republica, vorbi mai departe Giscon, a ținut seama de credința și de obiceiurile lor deosebite: erau liberi în Cartagina! Dar potirele Legiunii Sacre nu aparțin cetății, ci sunt bunuri numai ale unora. Abia rosti aceste cuvinte, când un gal se desprinsese fără veste de lângă Spendius, sări peste mese și se năpusti asupra lui Giscon, amenințându-l cu tășurile a două săbii.

Fără a-și pierde cumpătul, generalul îl izbi în creștet cu buzduganul său de fildeș. Barbarul se prăbuși la pământ. Galii începură să urle, iar furia lor întinzându-se asupra celorlalți, amenința pe legionari. Văzându-i pâlind, Giscon ridică din umeri. Împotriva acelor fiare îndârjite, orice îndrăzneală ar fi fost zadarnică. Amânând pedeapsa pentru altă dată, o lăsă pe seama vicleniei. Făcu un semn soldaților care îl însoțeau și se depărtă fără a arăta grabă. Ajuns sub poartă întoarse capul și strigă mercenarilor că se vor căi de nesupunerea lor.

Ospățul reîncepu. Soldații se temeau, totuși, că Giscon ar fi putut să se întoarcă și, împresurându-i sub zidurile cetății, să-i zdrobească. Oricât erau de mulți se simțeau singuri, și îi cuprinse dintr-o dată îngrijorarea, privind în umbra nopții marele oraș care dormea la picioarele lor, cu îngrămădirea lui de trepte, cu înaltele clădiri întunecate și cu zeii plini de taină, mai cruzi decât oamenii. Deasupra portului, până departe, se legănavă luciri de felinare, iar în templul lui Khamon se zăreau lumini aprinse. Barbarii își aduseră aminte de Hamilcar. Unde putea să se afle? De ce, după încheierea păcii, îi părăsise? Poate că neînțelegerile lui cu Sfatul Cartaginei nu fuseseră decât un joc viclean pentru a-i pierde. Ura lor îndârjită se întorcea acum asupra lui. Îl blestema, întărâtându-se unii pe alții cu propria lor mânie. Câțiva se strânseseră sub platani și priveau un negru care se zvârcolea la pământ, zvâcnind din mâini și din picioare, cu gâtul strâmb, cu ochii încremeniți și cu spume la gură.

— E otrăvit! a strigat unul.

Toți se credeau otrăviți. Se năpustiră asupra sclavilor, cu izbucniri de urlete înfricoșătoare, și o pornire oarbă a distrugerii se abătu ca un vârtej asupra mulțimii amețite de băutură. Izbeau în toate părțile, fără socoteală, spărgeau, sfărâmau, ucideau. Unii azvârleau torțe aprinse în frunzișul copacilor. Alții, aplecându-se peste groapa leilor, îi sângerău cu lovituri de săgeți; cei mai îndrăzneți se repeziră asupra elefanților, să le reteze trompa și să le ronțăie fildeșul.

Între timp, câțiva baleari aruncători-cu-praștia, doritori de a jefui mai lesne, ocoliseră palatul și se opriseră în fața unei împrejmuiri împletite din trestie de India. Au tăiat cu jungherul curelele care legau încuietorile porții și au pătruns într-o grădină cu pomi tunși, de unde se zărea în depărtare Cartagina. Straturi de flori albe, unduindu-se ca niște risipiri de stele, brăzdau pământul în arcuri largi cu răsfrângeri de lumină. Tufișurile pline de umbră răspândeau în aer miresme încropite și dulci ca mierea. Trunchiurile arborilor vopsiți cu cinabru se înălțau ca niște colonne însângerate. În mijlocul grădinii, pe douăsprezece pedestaluri de aramă, străluceau tot atâtea globuri de sticlă, în golul cărora tremurau pâlpâiri de jăratec, ca luminile încă vii ale unor ochi de uriaș. Soldații, purtând făclii aprinse, coborâră pe un povârniș arat adânc, poticnindu-se la fiecare pas.

Înaintea lor zăriră un lac, nu prea întins, împărțit în mai multe ochiuri de apă printr-o rețea de stăvilare albastre. Fața lacului era atât de limpede, încât lumina tremurătoare a torțelor pătrundea

până în adânc pe patul de pietriș alb, presărat cu pulbere de aur. În unda răscolită lunecau solzi sclipitori, și pești mari, purtând în gură pietre prețioase, se iviră deasupra apei.

Soldații, făcând mare haz, le-au înfipt degetele în urechi, i-au scos afară din apă și s-au întors cu ei la masă.

Erau peștii sacri ai neamului lui Barca. Se înmulțiseră din prăsila celei dintâi lostrițe, în al cărei ou sfânt stătuse ascunsă Zeița. Plăcutul gând că săvârșiseră o nelegiuire stârni din nou pofta de mâncare a mercenarilor. Așezară în grabă pe foc cratițele de aramă și se adunară să râdă cum peștii cei frumoși se zbăteau în apa clocotită.

Între timp, învălmășeala soldaților creștea. Nu le mai era teamă. Începură din nou să bea. Miresmele care le curgeau de pe frunte cădeau în picuri mari pe tunicile lor zdrențuite. Sprijinindu-se în pumni pe masa care li se părea că se clatină ca o corabie pe valuri, își roteau de jur împrejur ochii lor mari, înfierbântați de băutură, ca și cum ar fi vrut să fure cu privirea tot ce nu puteau să apuce cu mâna. Alții, călcând peste tipsiile împrăștiate pe învelitoarea de purpură, spărgeau cu piciorul scăunelele de fildeș și cupele de sticlă feniciană. Cântecelor se amestecau de-a valma cu horcăitul sclavilor care trăgeau să moară printre cioburile împrăștiate. Cereau vin, de mâncare și aur. Toți strigau să li se aducă femeii. Răcneau în o sută de graiuri felurite. În boarea care-i înconjură, unii își închipuiau că sunt la baia de aburi; alții, crezându-se la vânătoare, își fugăreau vecinii de masă, ca pe niște fiare sălbatice. Focul se întindea de la un copac la altul, și din tulpinele înalte se ridicau valuri de fum alb, ca de pe creasta unui vulcan aprins. Larma se întetea, și leii săgetați mugeau în întunericul nopții.

Terasa cea mai înaltă a palatului se luminează dintr-o dată și poarta din mijloc se deschise. O femeie se ivi în prag, înveșmântată în negru. Era fiica lui Hamilcar. Coborî scara piezișă a catului de sus, apoi scara a doua, a treia, și se opri pe terasa cea mai apropiată, în vârful treptelor împodobite cu boturi de corabie. Nemișcată, cu fruntea spre pământ, privea de sus mulțimea soldaților.

În urma ei, de-o parte și de alta a scării, se înșira alaiul a două rânduri de oameni palizi, înfășurați în rochii albe, cu ciucuri roșii, care le atingeau călcâiele. N-aveau păr pe cap, nici barbă, nici sprâncene. În mâinile lor strălucind de inele țineau câte o liră mare și cântau toți cu glas înalt un imn de slavă către zeița Cartaginei. Erau preoții castrați ai templului lui Tanit, pe care Salammbô îi chema adeseori la ea.

Fiica lui Hamilcar coborî în cele din urmă scara corăbiilor. Preoții o urmau. Se îndreptă spre drumul chiparoșilor, pășind încet printre mesele căpitanilor, iar aceștia se dădură la o parte ca s-o privească trecând.

Părul ei presărat cu o pulbere viorie era împletit pe creștet în chip de turn, după vechiul port al fecioarelor din Canaan, făcând-o să pară mai înaltă. Șiraguri de perle îi îmbrățișau tâmpile, coborând până la colțul gurii ei, roșie ca o rodie despicață în două. Pe piept îi strălucea o podoabă de pietre scumpe, într-un amestec de culori amintind solzii unei murene. Brațele ei goale, împodobite cu diamante, răsăreau dintr-o tunică neagră, fără mâneci, înstelată cu flori roșii. Gleznele amândouă îi erau prinse cu un lanț subțire de aur, care-i măsura pasul, iar pe umeri îi flutura o mantie largă de purpură întunecată, croită dintr-o stofă neștiută, plutind în urma ei ca un val care o însoțea.

Preoții își instruniră lirele, făcând să vibreze din când în când acorduri înăbușite; în răstimpul de tăcere al cântecului, se auzea zăngănitul ușor al lanțului de aur, în ritmul egal al sandalelor de papirus.

Nici unul din cei de față n-o cunoștea. Știau numai atât, că trăiește singuratică în mijlocul rugăciunilor ei. Soldații o zăriseră de câteva ori, noaptea, pe treptele înalte ale palatului, stând în genunchi cu fața la stele, învăluită în fumul jertfelor aprinse. Obrazul ei pălise la lumina lunii și un abur abia văzut o împresura, ca și cum zeii înșiși s-ar fi aflat în preajma ei. Părea că privește departe,

dincolo de spațiile pământești. Mergea purtând capul puțin înclinat și ținea în mână ei dreaptă o liră mică, din lemn de abanos.

Un murmur se desprinsese de pe buzele ei:

— Morți... Toți sunteți morți... Și nu veți mai răspunde glasului meu ca altădată, când veneam pe marginea lacului și aruncam sâmburi de pepene gurilor voastre deschise. În adâncul ochilor voștri, taina necuprinsă a lui Tanit era mai limpede decât unda apei. (Îi chema pe numele lor, numele lunilor anului). Siv! Sivan! Tamuz! Elul! Tișri! Șebar! O, îndură-te, ai milă de mine, Zeiță!

Soldații, fără să priceapă cuvintele ce le rostea, se îngrămădiseră în jurul ei, tulburați de podoabele pe care le purta. Îndreptând asupra lor o privire înfricoșată și stăruitoare, ea înălța umerii, întinse brațele în lături și șopti de mai multe ori:

— Ce-ați făcut? Ce-ați făcut? Nu v-am dat, pentru a vă sătura, pâine, carne, ulei, și tot malobatrul hambarelor noastre? Am adus, ca să vă hrănim, boi din Hecatompyle și am trimis vânători până la nisipurile deșertului. (Glasul ei se înăspri și obrajii i se aprinseră.) Unde socotiți că vă aflați? Într-un oraș cucerit, sau în palatul unui stăpân? Și ce stăpân! Tatăl meu Hamilcar, suful Cartaginei și slujitorul lui Baa! Armele pe care voi le-ați înroșit în sângele sclavilor lui, el n-a voit să le închine lui Lutațiu. Ați cunoscut vreodată, în țara voastră, un războinic mai viteaz decât el? Priviți! De pe fiecare treaptă a palatului nostru vorbește semnul unei biruințe! Hai, sfârșiți ce-ați început: dați-i foc! Voi lua cu mine zeul ocrotitor al casei noastre, șarpele negru care doarme acolo-sus pe frunze de lotus. Îi voi fluiera și mă va însoți; iar dacă va fi să pornim pe mare, va înota lunecând pe creasta valurilor în urma corăbiei mele.

Nările ei subțiri tremurau. Își rupea unghiile, frământând nestematele ce-i scânteiau pe piept. Apoi, dintr-o dată, asprimea din privirile ei se domoli și vorbi mai departe:

— O, sărmană Cartagina! Cetate vrednică de plâns! Unde sunt, ca să te apere, bărbații tăi puternici de-odinioară, care străbăteau mările și înălțau temple pe țărmuri depărtate? Toate neamurile celelalte se osteneau pentru tine, iar apele brăzdate de lopețile tale îți legănau secerișul!

Începu să cânte isprăvile lui Melkarth, zeul Sidonului și părintele neamului ei.

Spunea cum a suit munții Ersiphoniei și a ajuns la Tartessus; cum a luptat împotriva lui Masisabal, pentru a răzbuna pe regina șerpilor.

— A mers prin pădure drum lung pe urma acelei zmeoaice. Râu de-argint, șerpuia coada fiarei pe patul de frunze-arămii. Târziu a ajuns la o pajiște, unde femei cu trup de balaur păzeau rezemate în coadă, de jur-împrejur, un foc cu văpăi uriașe. Luna însângărată strălucea într-un cerc străveziu, iar limbile despicate-n două ale acelor zmeoaice se întindeau peste flăcări ca niște harpoane.

Apoi, Salammbô, fără a se opri, spuse mai departe povestea, cum Melkarth, după ce l-a răpus pe Masisabal, i-a tăiat capul și l-a legat la prora corăbiei.

— La fiecare bătaie a valului, capul se scufunda sub spume. Arșița soarelui îl usca, întărindu-l ca aurul. Numai ochii lui plângeau neconținut, picurându-și mereu lacrimile în mare...

Cânta cuvintele în vechiul grai din Canaan, pe care nu-l înțelegeau barbarii. Se întrebau, uimiți, ce putea să spună, și ce rost aveau acele mișcări de spaimă ale brațelor cu care își însoțea vorbirea; îngrămădiți de jur împrejur, pe mese, pe paturi, pe crengile sicomorilor, căscau gura și întindeau gâturile, încercând să ghicească înțelesul acelei povestiri nelămurite, care se desprindea parcă din noaptea cea dintâi a zeilor, ca o stafie purtată de nori.

Numai preoții fără barbă o înțelegeau pe Salammbô. Mâinile lor zbârcite tremurau pe strunele lirei, și din când în când dădeau glas unor acorduri îndurerate: mai bicisnici decât femeile bătrâne, îi înfiorau deopotrivă patima credinței și teama de puterea bărbătească. Barbarii nu-i băgau de seamă: ascultau cântarea tinerei fecioare.

Nici unul n-o privea cu atâta încordare ca un prinț din Numidia, care stătea la masa căpitanilor printre războinicii de-același neam cu el. Purta atât de multe săgeți la cingătoare, încât mantia lui,

prinsă de tâmpile cu legături de curele, părea, în jurul mijlocului, umflată de vânt. Aripile veșmântului căzând pe umeri îi umbreau fața, lăsând să se vadă numai flacăra ochilor lui pătrunzători. Venise la ospăț din întâmplare. Se afla de mai multă vreme în casa lui Barca, trimis de tatăl său, după obiceiul regilor care țineau să întărească prin ostatici din sângele lor legătura de prietenie cu marii dregători ai Republicii. De șase luni de când Narr'Havas venise în Cartagina, n-o văzuse pe Salammbô niciodată. Înfipt în călcâie, cu bărbia rezemată de mânerul sulitei, o privea cu nesaț, umflându-și nările ca un leopard la pândă în desișul trestiiilor de bambu.

De cealaltă parte a meselor își făcuse loc un libian de o statură uriașă, cu păr negru, scurt și inelat. Nu păstrase pe umerii lui decât tunică de soldat, ale cărei zale de aramă sfâșiaseră învelitoarea de purpură a patului. În părul care-i umbrea pieptul se întrezărea un colan, închipuind o lună de argint. Picături de sânge îi stropiseră fața. Stătea sprijinit în cotul stâng și surâdea cu gura larg deschisă.

Salammbô sfârșise stihurile ei sacre. Cunoștea graiul tuturor semințiilor barbare și, pentru a potoli pornirea soldaților, cu o femeiască gingășie, le vorbi pe înțelesul lor.

Grecii, ligurii, campanienii, negrii o ascultau în tăcere, regăsind parcă în cuvântul ei frumusețile patriei. Întru preamărirea trecutului, Salammbô cânta acum războaiele Cartaginei împotriva Romei; soldații băteau din palme. Scânteierile tășurilor de spadă o înflăcărară pe Salammbô; ridicând brațele spre cer, dădu glasului ei o putere sporită. Apoi, lăsând să-i cadă lira din mână, tăcu, și apăsându-și inima cu amândouă mâinile, rămase câteva clipe cu pleoapele închise, gustând din plin frământarea acelei mulțimi de bărbați.

Mâtho, ostașul din Libia, a întors capul s-o privească. Fără să-și dea seama, Salammbô s-a apropiat de el, și ascultând poate îndemnul unei mândrii măgulite, îi turnă vin într-o cupă de aur, drept semn al împăcării ei cu armata.

— Bea!

Libianul prinse cupa în mâini și o duse la gură, când același gal care îl amenințase pe Giscon îi bătu vesel pe umăr, azvârlindu-i o glumă în limba țării sale. Spendius, care se afla pe aproape, se arătă gata s-o talmăcească.

— Spune! îi porunci Mâtho.

— Zeii să te ocrotească, ai să ajungi om bogat. Pe când nunta?

— Care nuntă?

— A ta. La noi, spuse galul, când o femeie îi dă să bea unui soldat, înseamnă că dorește să-și împartă așternutul cu el.

Nu sfârși vorba bine, și Narr'Havas, sărind de la locul lui, smulse o lance din cingătoare și, sprijinindu-și piciorul drept pe marginea mesei, o azvârli asupra lui Mâtho.

Lancea şuieră printre cupe și, străpungând brațul libianului, i-l pironi pe masă cu atâta putere, încât mânerul armei începu să tremure.

Cu o mișcare repede, Mâtho își smulse fierul din braț. N-avea asupra lui nici un fel de armă. Era gol. Smulse cu amândouă mâinile masa încărcată, și o aruncă în pieptul lui Narr'Havas, peste mulțimea care se îngrămădise între ei. Învălmășiți cum erau, numizii și ceilalți ostași nu izbuteau să tragă săbiile. Mâtho se năpusti lovind cu capul, dar când ridică privirea, Narr'Havas se făcuse nevăzut. Și nici Salammbô nu mai era.

Își îndreptă ochii spre palat și văzu porțile roșii ale catului de sus închizându-și crucile negre. Urcând în fugă treptele între cele două rânduri de galere, ajunse până la a treia terasă, apoi, oprindu-se în fața porții închise, o izbi cu toată greutatea trupului. Abia mai suflând, se rezemă de zid să nu cadă.

Un om mersese pe urma lui. Luminile ospățului nu se mai zăreau de după colțul palatului. În umbra nopții, Mâtho îl recunoscu pe Spendius.

— Pleacă! îi porunci.

Sclavul, fără să răspundă, începu să-și destrame tunica, sfâșiind-o cu dinții. Apoi, îngenunchind alături de libian, îi prinse ușor brațul însângerat, încercând pe întuneric să dibuiască rana.

La lumina lunii care luneca printre nori, Spendius zări o tăietură adâncă în mijlocul brațului. Legă rana cu o fâșie de pânză, în vreme ce Mătho, întărâtat îi striga: "Lasă-mă! Lasă-mă!"

— Nu! răspunse sclavul. Tu m-ai scos din temniță, sunt al tău. Îmi ești stăpân. Poruncește.

Mătho se strecură de-a lungul zidurilor, dând ocol terasei. Pândeau zvonul fiecărui pas și privea departe, printre trestiile aurii, spre odăile cufundate în întuneric și tăcere. Copleșit de descurajare, se opri.

— Ascultă, îi spuse sclavul. Nu mă disprețui, văzându-mă atât de firav. Am trăit în acest palat și știu să mă strecur pe lângă ziduri ca o năpârcă. Vino! Sub fiecare lespede din Odaia Străbunilor se află ascuns un drug de aur. Cunoscut drumul care duce pe sub pământ până la mormintele lor.

— Nu-mi pasă! spuse Mătho.

Spendius tăcu. Se aflau deasupra terasei. O împletire de umbre uriașe se întindea în fața lor, asemeni valurilor încremenite ale unui ocean de întuneric.

O singură geană de lumină pe întrezărea spre răsărit. La stânga lor, pe câmpie, canalurile Megarei însemnau șerpuiți albe pe verdele grădinilor. În lumina străvezie a zorilor, începeau să se deslușească acoperișurile conice ale templelor în șapte unghiuri, terasele și meterezele cetății; iar de jur împrejurul limbii de pământ pe care era zidită Cartagina, plutea un brâu de spumă albă. Marea, cu răsfrângerile ei de smarald, împietrise parcă în răcoarea dimineții. Apoi, pe măsură ce bolta trandafirie a cerului își lărgea cuprinsul, casele semănate pe povârnișul țărmlui se adunau laolaltă, ca o turmă de capre negre care ar fi coborât din munte. Străzile pustii se prelungeau. În palmierii care străjuiau crestele zidurilor nu tremura nici o frunză. Cisternele pline păreau scuturi de argint aruncate în mijlocul curților. Farul de pe țărmul Hermaeumului începuse să pălească. În pădurea de chiparoși, pe culmea Acropolei, caii lui Eșmun, simțind apropierea zorilor, pipăiau lespezile de marmură cu copitele lor și nechezau spre zarea de unde avea să răsară soarele.

Soarele răsări. Spendius ridică brațele și un strigăt izbucni din pieptul lui.

O lumină roșie tremura pretutindeni, ca și cum zeul, deschizându-și vinele, ar fi revărsat asupra Cartaginei, în mii de raze, ploaia de aur a sângelui său. Pintenii galerelor scânteiau; templul lui Khamon părea încins de flăcări; prin porțile deschise se zăreau luminile din adâncul altarelor. Carele cu poveri veneau de pe câmp, roțile lor grele uruiau pe pardoseala străzilor. Cămilele încărcate coborau pe treptele de lemn. Pe la răspântii zarafii ridicau obloanele tarabelor. Stoluri de berze își luau zborul, și pânze albe fluturau în văzduh. În crângul lui Tanit se auzea murmurul de tamburine ale curtezanelor sacre și pe culmea Mappalelor, începuseră să fumege cuptoarele unde se ardeau sicriile de humă.

Spendius se aplecă asupra terasei. Buzele îi tremurau și rostea mereu aceleași cuvinte:

— Da... da... stăpâne... Știi acum pentru ce nu vrei să jefuiești palatul...

Mătho tresări ca din somn, auzind acel glas șuierând. Părea că nu înțelege. Spendius vorbi din nou:

— Ce de bogății! Iar oamenii care le stăpânesc n-au nici atât fier cât le-ar trebui ca să le apere.

Întinse apoi brațul drept și, arătând o ceată care se îndrepta dincolo de stăvilare să caute fire de aur în nisipul apei, spuse:

— Privește! Cartagina seamănă cu acești nefericiți: se apleacă peste marginea tuturor mărilor. Înfinge mâinile ei lacome în pământul tuturor țărmurilor, iar vuietul valurilor îi sună atât de puternic în urechi, încât nu mai e în stare să audă, la spatele ei, pașii unui alt stăpân, care se apropie...

Îl purtă pe Mătho până la celălalt capăt al terasei și-i arătă grădina, unde străluceau la soare săbiile soldaților, agățate în copaci.

— Privește! Sunt acolo bărbați puternici, a căror ură nu cunoaște margini. Nimic nu-i leagă de Cartagina. Nici sângele lor, nici jurămintele, nici zeii.

Mâtho rămase sprijinit de zid. Spendius se apropie de el și-i șopti:

— Nu înțelegi, ostașule? Ne vom plimba înveșmântați în purpură, ca satrapii. Ne vom îmbăia în miresme; voi avea și eu sclavi! Nu te-ai săturat să dormi pe pământul gol, să bei oțetul taberei și să auzi mereu sunând goarna? Ai să te odihnești mai târziu, nu-i așa? Când îți vor culege platoșa de jos, iar stârvul ți-l vor azvârli la vulturi! Sau când, sprijinit în cârji, orb, olog și neputincios, vei rătăci fără puteri din poartă în poartă, povestindu-ți tinerețea copiilor străini și vânzătorilor de pește sărat. Amintește-ți toate nedreptățile ce ai îndurat, nopțile dormite în zăpadă, drumurile fără sfârșit sub arșița verii, asprimea poruncilor și neconținută amenințare a morții pe cruce. După atâtea primejdii și după atâtea trudă, ți-au legat în semn de cinste un colan de gât, cum agăți măgarului clopoței, ca să-l zăpăcești și să nu simți osteneala poverii! Un bărbat ca tine, mai viteaz decât Pirus! Ar fi de ajuns să vrei. Ah! cât de bine te vei simți într-o odaie largă și răcoroasă, culcat pe un pat de flori, ascultând cântecele lirei, cu femei frumoase lângă tine și veseli măscărici în jurul tău! Să nu spui că nu e cu puțință. N-au fost mercenarii stăpâni în Regium și în atâtea cetăți ale Italiei? Cine să-ți stea împotrivă? Hamilcar lipsește de acasă; poporul îi urăște pe Bogați; în jurul lui Giscon sunt numai mișei care nu-l ascultă. Tu ești puternic, pe tine te vor asculta! Poruncește-le! Cartagina e a noastră. S-o stăpânim!

— Nu, răspunse Mâtho. Asupra mea apasă blestemul lui Moloh. Mi-am citit osânda în ochii lui. Am văzut în templu, adineauri, un berbec negru care s-a ferit din calea mea. Apoi, privind în jurul lui, întrebă: Unde e ea?

Spendius înțelese tulburătoarea lui neliniște și nu mai îndrăzni să vorbească.

În jurul lor copacii mai fumegau încă: de pe crengile făcute scrum cădeau din când în când peste mese trupuri de maimuțe pe jumătate arse. Soldații beți sforăiau cu gura larg căscată, alaiuri de stârvuri, iar lei care nu dormeau își frecau ochii, buimăciți de lumină. Bălți de sânge acopereau pământul bătătorit. Elefanții își legănav printre stâlpii curții lor trompele însângerate. În hambarele cu ușile date de perete se zăreau saci de grâu risipiți pe jos, iar pe sub porți, de-a valma, carele sfărâmate de barbari; păunii, cățărați în frunzișul cedrilor, își roteau cozile lor înstelate și țipau.

Tăcerea lui Mâtho îl uimea pe Spendius. Uriașul pălise și, cu pumnii încleștați pe marginea terasei, privea țință în zare, ca și cum ar fi urmărit o vedenie. Spendius, aplecându-se, înțelese încotro se îndreptau privirile lui. Un strop de aur scânteia în praful răscolit pe drumul Uticei; era osia unui car tras de doi catâri; un sclav alerga la capătul oiștei, ținând catării de căpăstru. Coama catărilor era strânsă între urechi cu o rețea de mărgăritare albastre, după obiceiul perșilor. În car stăteau două femei. Spendius le recunoscuse și-și înăbuși un strigăt.

Pe urma lor, o pânză largă flutura în bătaia vântului.

Tabăra din Sicca

Două zile mai târziu, mercenarii părăseau Cartagina.

I se dăduse fiecăruia câte un ban de aur, în schimbul făgăduielii că își vor muta lagărul la Sicca. Fuseseră îndulciți cu tot felul de vorbe măgulitoare.

— Voi sunteți mântuitorii Cartaginei! Dar rămânând mai departe în oraș, veți sfârși prin a-l înfometă, iar noi nu vom avea de unde să vă plătim. Strămutați-vă tabăra în altă parte. Republica vă va fi recunoscătoare. Vom pune dări asupra cetății și veți primi solda voastră întreagă, între timp, vom pregăti corăbiile cu care să vă întoarceți acasă.

Soldații nu mai știau cum să răspundă atâtor cuvântări. Bărbații aceștia deprinși cu războaiele se plictiseau în oraș. Nu se lăsară prea mult rugați, iar poporul se sui pe ziduri ca să-i vadă plecând.

Arcașii și hopliții treceau în șiruri lungi pe drumul Khamonului și pe poarta Cirtei, căpitanii de-a valma cu ostașii, grecii cot la cot cu luzitanii. Mergeau în pas semeț, sunând din coturnii lor grei pe lespezile de piatră. Platoșele mai purtau încă urmele catapultului, iar fețele soldaților erau înnegrite de arșița bătăliilor. Strigăte răgușite izbucneau din bărbile lor stufoase. Zalele sfâșiate atârnav peste mânerul săbiilor. Prin găurile aramei sfărtecate se zăreau șoldurile goale, ca niște cumplitे unelte de luptă. Vârfurile sulitelor, securile, țarușii, căciulile de postav și coifurile de bronz se legănav purtate de același val. Prealunga îmbulzeală de ostași umplea strada copleșind zidurile, și se întindea până departe, curgând fără răgaz între cele șase caturi ale caselor unse cu smoală. În dosul gardurilor de fier și de după zăbrelele de trestie, femeile, cu obrazul ascuns sub văluri, priveau în tăcere cum pleacă barbarii.

Terasele, meterezele, toate zidurile erau pline de mulțimea cartaginezilor în veșminte negre. Tunicile marinarilor apăreau ca niște pete de sânge pe un câmp de întunecate umbre. Copiii, aproape goi, cu brațele prinse în brățări de aramă lucitoare, făceau semne cu mâna din frunzișul care înfășură columnele și de pe ramurile înalte ale palmierilor. Unii din bătrânii cetății se urcaseră pe acoperișul turnurilor, și nimeni n-ar fi putut să spună pentru ce, din loc în loc, un om cu barbă lungă stătea de strajă, cu ochii pierduți în visare; se zărea de departe pe albastrul cerului, tulbure ca o fantomă și nemișcat ca o stană de piatră.

Aceeași neliniște îi stăpânea pe toți. Se temeau ca nu cumva barbarii, bizuindu-se pe puterea lor, să se răzgândească și să rămână în oraș. Ei plecau însă atât de încrezători, încât cartaginezii nu pregetau să se amestece printre soldați, copleșindu-i cu îmbrățișări și jurăminte. Unii împingeau atât de departe jocul fățarniciei și îndrăzneala șireteniei, încât îi rugau să nu plece. Azvârleau în calea lor flori, miresme și bănuți de argint. Le împărțeau talismane purtătoare de noroc, ca să-i ferească de molime, ziceau ei, dar scuiaseră asupra lor de trei ori cu descântece de moarte și le umpluseră cu păr de șacal, care înmoaie puterile bărbatului celui mai viteaz. Cereau cu glas tare să-i ocrotească Melkarth, iar printre dinți îi rugau să-i blesteme.

În urmă veneau cârdușii animalelor de povară și cetele soldaților sleiți de puteri, care nu puteau ține pasul cu ceilalți. Bolnavii gemeau pe spinarea cămilelor; alții se târau șchiopătând, sprijiniți în câte-o curmătură de țaruș. Bețivii duceau cu ei burdufuri de vin; mâncăcioșii luaseră halci de carne, plăcinte, fructe, unt păstrat în frunze de smochin și fructe înghețate în saci de pânză. Unii purtau în mână umbrele; alții, pe umăr, câte un papagal. În spatele lor zburdau dulăi, gazele și pantere. Femeile din Libia, călare pe măgari, azvârleau ocări urâte negreselor care părăsiseră lupanarele din Malqua, înhăitându-se cu soldații. Altele își alăptau pruncii purtați la sân în leagăn de curele. Catării, îmboldiți cu vârful săbiilor, își încovoiau spinarea sub greutatea corturilor. Urmau cetele slugilor și ale

cărătorilor de apă, străvezii la față, galbeni de friguri și spuziți de râie; drojdia plebei cartagineze, care se scurgea cu barbarii laolaltă.

După trecerea ultimelor rânduri, porțile cetății s-au închis, dar mulțimea rămase mai departe pe creasta zidurilor. Armata, împrăștiindu-se pe întreaga fâșie de pământ dintre ape, se împărți în pâcuri întâmplătoare. Sulițele se mai zăriră câțva timp, ca un câmp mișcător de ierburi înalte, apoi se pierdură într-un nor de praf. Mercenarii nu mai deosebeau, în urma lor, decât zidurile prelungi ale Cartaginei, ridicând spre cer crenelurile lor pustii.

Deodată răsună un strigăt puternic. Barbarii și-au închipuit că o ceată de-a lor, rămasă în oraș, (nici ei nu mai știau câți sunt) tăbărâse asupra unui templu, ca să petreacă jefuindu-l. Râseră cu poftă și porniră mai departe.

Erau bucuroși că se regăsesc laolaltă, străbătând ca altădată întinderea câmpiei; iar grecii începură să cânte vechiul lor cântec memertin: „Cu sulița și spada mea, eu ar pământul și mi-l secer. Sunt singurul stăpân pe brazdă, iar cei ce-n mână arme n-au, se-aștern supuși în fața mea și mă cinstesc ca Domn și Rege”.

Săreau și strigau. Glumeții începură să spună snoave. Vremea ostinelilor trecuse. Sosind în Tunis, băgară de seamă că o ceată de țințași baleari lipsea. Nimeni nu le purta de grijă: prea mult nu mai puteau să întârzie.

Se adăpostiră, unii prin case, alții sub corturile ridicate în preajma zidurilor cetății, iar oamenii din oraș veneau să stea de vorbă cu soldații.

Toată noaptea se zăriră arzând focuri, departe în zarea Cartaginei. Luminile lor se prelungeau pe nemișcarea apei, ca niște torțe uriașe. Nimeni n-ar fi putut să spună în cinstea cărei sărbători ardeau.

A doua zi, barbarii străbătură un câmp brăzdat de semănături și ogoare. În lungul drumului se înșirau pământurile date în dijmă de patricienii bogați; în pădurile de palmieri se zăreau șanțuri cu apă: șiruri lungi de măslini însemnau pe pământ hotare verzi; un abur trandafiriu plutea pe firul văilor; culmile albastre ale munților străjuiau deasupra colinelor. Bătea un vânt cald. În frunzișul cu foi late ale cactușilor se zăreau cățărându-se cameleonii.

Barbarii își încetiniră pasul.

Mergeau în cete răsfirate, perindându-se unii după alții. Culegeau struguri în marginea viilor și se culcau în iarbă, privind nedumeriți carnea boilor mari, răsucite de mâna omenească, oile înveșmântate în scurteici de piele, ca să nu li se vatăme lâna, brazdele care se întretăiau alcătuiind romburi egale și livezile de rodii, stropite cu silfii. Tot acest belșug al pământului și toate aceste dibace născociri ale omului îi uimeau.

Seara se culcară peste pânzele corturilor, fără să le mai ridice pe țărushi, și adormind cu fața la stele, le părea rău după ospățul lui Hamilcar.

Spre miezul nopții următoare, ostașii poposiră pe țărmul unui râu, într-un crâng de leandri. Azvârliră la pământ sulițele, scuturile, centurile. Intrară să se scalde, strigară, scoaseră apă în coifuri, iar alții se întinseră pe burtă să bea, în mijlocul catârilor, de pe spinarea cărora poverile cădeau.

Spendius, cățarat pe-o cămilă furată din curțile lui Hamilcar, zări de departe pe Mâtho, care, cu capul gol și cu brațul legat peste piept, își adăpa catârul, privind cu ochii plecați curgerea apei. Spendius o luă la goană prin mulțime, strigând: „Stăpâne! Stăpâne!”

Mâtho nu se osteni să-i răspundă, dar Spendius, făcându-se că nu bagă de seamă, porni în urma lui, întorcând din când în când priviri tresărite spre Cartagina.

Acest Spendius era fiul unui retor grec și al unei târfe din Campania. Se îmbogățise într-o vreme, făcând negoț de femei. Apoi, pierzându-și tot avutul pe mare, luptase alături de păstorii din Samnium împotriva romanilor. Fusese prins, izbutise să scape și căzuse din nou în mâinile dușmanului. Muncise în carierele de piatră; se înăbușise la gura cazanelor cu aburi; urlase în chinurile schingiuirii; schimbase nenumărați stăpâni și cunoscuse toate disperările. Într-o zi, dorindu-și

moartea, se azvârlise în mare din înălțimea triremei unde trăgea la lopeți. Marinarii lui Hamilcar îl culeseră din valuri aproape mort și-l duseseră la Cartagina, aruncându-l în ergastula sclavilor din Megara. Și fiindcă Republica trebuia să predea romanilor pe toți fugarii, Spendius se folosisese de învălmășeala plecării mercenarilor, amestecându-se printre ei.

Tot drumul nu se dezlipi de Mâtho. Îi aducea de mâncare și îl ajuta să descalece, iar seara venea să-i aștearnă un covor sub căpătâi. Încetul cu încetul, Mâtho se lăsă înduioșat de atâta grijă, iar buzele lui începură să-i zâmbească.

Mâtho se născuse pe țărmul Syrtei. Tatăl său îl închinase de mic copil templului lui Amon. În tinerețe vânase elefanți în pădurile garamanților; apoi intrase în slujba Cartaginei. După biruința de la Drepamim se alesese cu rangul de tetrah. Republica îi datora patru cai, douăzeci și trei de medine de grâu și solda pe-o iarnă. Se temea de zei și dorea să moară pe pământul țării sale.

Spendius îi vorbea despre ținuturile pe care le cutreierase și despre templele pe care le cunoștea. Se pricepea la o mulțime de treburi; să coasă sandale, să cioplească țărui, să împletească năvoade, să îmblânzească fiarele sălbatice și să frigă pești.

Se oprea câteodată din mers și scotea din adâncul pieptului un strigăt răgușit. Catărul lui Mâtho iuțea pasul, iar ceilalți se sileau să-l ajungă. Spendius răcnea din nou, urmărit parcă de o spaimă. Abia în a patra seară se mai liniști.

Mergeau alături, la dreapta armatei, pe coasta unui deal. Întinderea câmpiei se pierdea în negurile nopții. Șirurile de soldați se perindau prin întuneric la picioarele lor, ca niște talazuri de umbră. Din când în când, treceau peste un dâmb luminat de razele lunii; sclipiri de stele tremurau în vârful sulitelor, coifurile scânteiau o clipă, apoi se topeau în noapte, ca să răsară din urmă altele. Undeva departe, turmele trezite din somn porneau să behăie și o blândă pace fără sfârșit părea că înfășoară pământul.

Spendius, cu capul răsturnat pe spate și cu ochii pe jumătate încinși, sorbea răcoarea vântului, suspinând adânc; desfăcea brațele în lături și pipăia aerul cu degetele răsfirate, ca și cum ar fi voit să simtă mai aproape dulcea mângâiere care îi îmbrățișa trupul. Dorul răzbunării re-născuse în el și îi dădea aripi. Își lipea palma de buze ca să-și potolească plânsul și, aproape amețit de bucurie, lăsase frâul cămilei, care își urma calea ei cu pas cumpănit. Mâtho mergea călare pe catăr; picioarele îi atârnavă până aproape de pământ, iar ierburile biciuindu-i coturnii scoteau un șuierat neconținut. O adâncă mâhnire îi cuprinsese inima.

Drumul se prelungea și părea că nu se mai sfârșește. Trecea peste întinderea câmpiei, urca apoi pe umărul unui porlib, ca să coboare din nou în altă vale. Munții puneau hotar zărilor și se îndepărtau mereu, lunecând tot mai departe. Un râu se ivea din când în când pe sub ramurile unei dumbrăvi de tamarini, pierzându-se după cotitura dealului. O stâncă uriașă se înălța pe-alocuri, semănând cu un piept de corabie sau cu pedestalul cine știe cărui colos dispărut.

La aceeași depărtare unele de altele, se înșirau de-a lungul drumului temple mici în patru unghiuri, unde făceau popas credincioșii plecați să se închine zeilor din Sicca. Erau zăvorâte ca niște morminte. Libienii bătură cu putere la poartă, așteptând să li se deschidă. Nimeni dinăuntru nu răspunse.

Câmpurile arate se făcură din ce în ce mai rare. Fâșii de nisip se așterneau în cale, la marginea tufișurilor cu mărăcini. Turme de oi pășteau printre pietre; o femeie încinsă peste mijloc cu un brâu de lână albastră stătea să le păzească. Zărind dincolo de stânci vârful sulitelor, o luă la fugă țipând.

Soldații mergeau acum de-a lungul unui drum șerpuind între două șiruri de măguri arămii, când simțiră dintr-o dată un miros greu și li se păru că zăresc în vârful unui roșcov o priveliște uimitoare: capul unei fiare, care se înălța deasupra frunzelor.

Alergară într-acolo. Era un leu, pironit cu cele patru labe pe cruce, ca un tâlhar. Botul lui uriaș îi căzuse peste piept; labele dinainte, pe jumătate ascunse sub coama revărsată, stăteau desfăcute în

lături ca aripile unei zburătoare; sub pielea întinsă i se puteau număra coastele; picioarele dinapoi puțin încovoiate, erau bătute în cuie, unul peste altul: un sânge negru se scurgea prin păr, închegându-se ca niște stalactite la rădăcina cozii, care atârna țeapănă de-a lungul crucii. Soldații se strânseseră în jurul leului, făcând haz. Îl numeau consul și cetățean al Romei, și îi azvârleau pietre în ochi, ca să gonească muștele.

La o sută de pași mai departe zăriră alți doi. Apoi deodată un șir întreg de cruci, pe care spânzurau trupuri de lei. Unii muriseră de mult și pe stâlpii de lemn nu mai rămăseseră decât oasele lor albe. Alții, putreziți pe jumătate, rânjeau schimonosindu-și fălcile într-o groaznică strâmbătură. Erau câțiva atât de grei, încât brațele crucii se clătinau sub povara lor, legănându-se în vânt, pe când stoluri de corbi se roteau deasupra capetelor lor, fără să contenească o clipă. În acest fel se răzbunau țăranii cartaginezi împotriva fiarelor pe care izbuteau să le prindă, socotind că le vor înspăimânta pe celelalte. Cuprinși de o adâncă uimire, barbarii încetaseră să mai râdă. „Ce fel de oameni sunt aceștia, cărora le place să răstignească lei pe cruce?”

Adevărul e că toți, mai ales cei din ținuturile de la miazănoapte, se simțeau neliniștiți, tulburați, unii chiar bolnavi. Își sângerau mâinile în spini de aloes, le bâzâiau țanțarii în urechi și începuseră să iasă afară cu sânge. Îngrijorați că nu vor ajunge la Sicca, se temeau să nu se piardă în deșert, rătăcind drumul pe întinderea fără de sfârșit a nisipurilor și a spaimei. Erau destui care șovăiau să meargă mai departe; câțiva o luară înapoi spre Cartagina.

În sfârșit, a șaptea zi, după ce străbătură un drum lung pe sub poalele muntelui, făcând un scurt ocol spre dreapta, zăriră deodată un șir de ziduri, pe culmea unor stânci albe, abia deosebindu-se de ele. Apoi, deodată, se ivi orașul în întregimea lui. Văluri albastre, galbene și albe fluturau pe ziduri în lumina de purpură a înserării. Erau preotesele lui Tanit, care alergaseră în întâmpinarea armatei. Se rânduiseră de-a lungul zidurilor, bătând din tamburine, picurând din liră și scuturându-și clopoștii, iar razele soarelui care asfințea dincolo de munții Numidiei se împleteau cu strunele harfelor, luminând prelunga unduire a brațelor goale. Cântecele instrumentelor amuțea din când în când, și dintr-o dată izbucnea ca un lătrat un sunet pătrunzător și neîntrerupt, pe care-l scoteau femeile lovind cu limba colțurile gurii. Unele stăteau sprijinite în coate, cu bărbia în palme, mai nemișcate decât sfincșii, ținând privirile ochilor lor negri asupra ostașilor care se apropiau.

Sicca, deși cetate a închinărilor, nu putea să adăpostească între zidurile ei atâta mulțime de oameni. Templul, cu adaosurile lui, cuprindea singur o jumătate a orașului. Barbarii se simțiră mai la largul lor așezându-și tabăra pe câmpie; unii urmând mai departe rânduiala ostășească și împărțindu-se în trupe regulate, alții strângându-se laolaltă după neamul din care făceau parte; cei mai mulți se rostuiră cum le veni mai la îndemână.

Grecii își ridicară, unul lângă altul, corturile lor de piele; iberii își așezară în cerc șatrele lor de pânză; galii își încheiară barăci de scânduri, libienii, colibe de piatră; negrii își săpară culcușul cu unghiile și se cuibăriră în nisip. Mulți, negăsind unde să se adăpostească, rătăceau fără țință în vălmășagul taberei; noaptea dormeau pe pământ, înfășurați în mantiile lor zdrențuite.

Câmpia se întindea în jurul lor, străjuită de culmile munților. Ici-colo, un palmier își legăna frunzișul deasupra unui dâmb de nisip; pâlcuri de brazi și de stejari puneau pete verzi pe povârnișurile deșertului. Câteodată, căderea de apă a unei furtuni brăzda cerul cu lungi fâșii de pânză, în vreme ce câmpia rămânea învăluită pretutindeni într-o lumină azurie și limpede; apoi vântul încropit gonea departe vârtejurile de praf răscolit.

Un pârau cobora în cascade de pe culmea unde templul Venerei-Cartagineze, stăpâna cetății, își înălța pe colonne de aramă acoperișul lui cu lame de aur. Sufletul zeiței părea că se revarsă pretutindeni. Unduirile pământului, trecerile schimbătoare ale vremii, acum rece, acum fierbinte, jocurile luminii, toate oglindeau ciudata ei putere și frumusețea zâmbetului ei fără moarte. Culmile

munților semănau cu secera lunii, iar altele păreau piepturi de femeie, întinzând sânii lor plini. Barbarii simțeau cum peste toate ostenele lor cobora o dulce și învăluitoare sfârșeală.

Spendius, cu prețul cămilei lui, cumpărase un sclav. Dormea ziua întreagă în fața cortului lui Mătho. Se trezea câteodată, părându-i-se că aude în vis şuieratul biciului. Își mângâia zâmbind urmele rănilor pe care i le încrestase la glezne lanțurile purtate atâta vreme, apoi adormea din nou.

Mătho îl primise alături de el, și de câte ori ieșea din tabără, Spendius, purtând o spadă la șold, îl însoțea ca un lictor. Mătho mergea privind departe, și fiindcă grecul nu era înalt, își rezema brațul pe umărul lui.

Într-o seară, pe când se plimbau de-a lungul taberei, zăriră câțiva oameni înfășurați în mantii albe: printre ei se afla Narr'Havas, prințul din Numidia. Mătho tresări.

— Dă-mi sabia! strigă. Vreau să-l ucid...

— Nu acum, îi șopti Spendius, oprindu-l.

Narr'Havas se apropie de ei și-și sărută vârful degetelor în semn de prietenie, ca și cum ar fi uitat dușmănia care izbucnise între ei în noaptea de beție a ospățului. Vreme îndelungată vorbi apoi împotriva Cartaginei, fără să arate pentru ce pornise laolaltă cu barbarii.

„Să-i trădeze? sau să pornească împreună cu ei asupra Cartaginei?” se întreba Spendius. Și fiindcă plănuia să tragă folos de pe urma oricărei tulburări, îi era recunoscător lui Narr'Havas pentru toate uneltirile viitoare pe care i le bănuia.

Căpetenia numizilor rămase printre mercenari. Părea că dorește să se apropie de Mătho. Îi trimitea capre grase, pulbere de aur și pene de struț. Libianul, copleșit de atâtea daruri, nu știa prea bine dacă trebuia să-i răspundă cu aceeași măsură sau să se înfurie. Spendius izbutea să-l potolească, iar Mătho se lăsa îndrumat de sclav, șovăind în fața oricărei hotărâri. Se simțea cuprins de-o copleșitoare toropeală, asemeni celor care au sorbit odată dintr-o băutură ucigătoare.

Într-o dimineață, pe când porniseră tustrei la vânătoare de lei, Narr'Havas ascunse sub mantie un pumnal. Spendius nu-l pierdu din ochi nici o clipă și tăișul jungherului rămase în teacă.

Altădată, Narr'Havas îi purta până aproape de hotarul țării lui. Ajungând într-o strâmtoare a muntelui, le spuse râzând că a rătăcit drumul. Spendius îl găsi.

Pierdut în gânduri ca un augur, Mătho pleca adesea o dată cu zorile, rătăcind fără țință pe câmp. Se culca în nisip și rămânea nemișcat până seara.

Întrebă de-a rândul pe toți ghicitorii din tabără; pe cei care tălmăceau mersul șerpilor, pe cei care citeau în stele, pe cei care suflau peste cenușa morților. Bău galbanum, șesil și venin de viperă care îngheață sângele. Femeile negrilor îi descântară litanii barbare, și îi împunseră pielea frunții cu ace de aur. Se încarcă de brățări și amulete. Se rugă pe rând lui Baal-Khamon, lui Moloh, celor șapte Cabiri, lui Tanit și lui Venus a grecilor. Scrise un nume pe o foaie de aramă și o îngropă în nisip sub pragul cortului. Spendius îl auzea cum geme și vorbește singur.

Într-o noapte a intrat în cort.

Mătho zăcea culcat cu pieptul la pământ pe o blană de leu, gol ca un mort, cu obrazul ascuns în palme. O lampă atârna deasupra capului său, luminând armele agățate de catargul cortului.

— Suferi? îl întrebă sclavul. Ce-ți lipsește? Răspunde!

Îl scutură de umeri și-l strigă de mai multe ori:

— Stăpâne! Stăpâne!

Într-un târziu, Mătho ridică spre el privirea ochilor lui tulburi:

— Ascultă, îi spuse în șoaptă, punând un deget pe buze. Zeii se răzbună... Fiica lui Hamilcar mă urmărește... Spendius, mi-e frică!

Se strângea la pieptul sclavului, ca un copil speriat de-o năluca.

— Vorbește-mi! Sunt bolnav! vreau să mă vindec. Am încercat toate leacurile. Dar tu, tu cunoști poate zei mai puternici și rugăciuni mântuitoare?

— Ce vrei? Întrebă Spendius.

Mătho răspunse lovindu-și fruntea cu pumnii:

— Să scap de ea!

Apoi, cu goluri între cuvinte, ca și cum ar fi vorbit cu el însuși, murmură:

— A făgăduit să mă jertfească zeilor... Mă ține legat cu un lanț nevăzut. Pașii mei pornesc deodată cu ai ei. Când ea se odihnește, mă opresc. Privirile ei mă ard. Îi aud glasul. Mă înfășoară, mă răscolește, mă străpunge. În sufletul meu e ea! Și totuși ca și cum ne-ar despărți valurile unei mări fără sfârșit, o simt departe de mine și nu pot s-o ajung! Frumusețea ei strălucește în juru-i ca un nor de lumină, și uneori mi se pare că n-am zărit-o cu adevărat niciodată... că nici nu există aieva... că totul e un vis...

Mătho plângea în întuneric. Barbarii dormeau. Privindu-l, Spendius își aducea aminte de acei tineri care veneau să-l roage, cu vase de aur în mâini, când cutreiera orașele cu alaiul lui de târfe. Îl cuprinse un simțământ de milă și spuse:

— Fii tare, stăpâne! Încordează-ți puterile voinței și nu mai chema pe zei în ajutor. Zeii nu aud strigarea oamenilor. De ce să plângi ca un netrebnic? Nu ți-e rușine să suferi din pricina unei femei?

— Mă socotești un copil? spuse Mătho. Îți închipui că mă mai tulbură trupul și cântecele femeilor? Sunt la noi în Drepanum atâtea, că poți să mături grajdurile cu ele! Au fost ale mele în iureșul bătăliilor, când zidurile se prăbușeau și catapultul mai șuiera încă!... Dar femeia aceasta, Spendius, femeia aceasta...

Sclavul îi tăie vorba:

— Dacă n-ar fi fata lui Hamilcar...

— Nu! strigă Mătho. Nu seamănă cu fiica nici unui om de pe lume! N-ai văzut ochii ei mari, cum ardeau sub arcul sprâncenelor ca două lumini de soare sub o poartă de triumf? Adu-ți aminte cum au pălit toate facilele, când s-a ivit ea! Sub râurile de diamante strălucea sânul ei gol; în jurul ei pluteau parcă miresmele altarului, și din toată ființa ei se desprindea un farmec mai dulce decât vinul... mai înfricoșător decât moartea! S-a apropiat de noi... apoi s-a oprit...

Mătho rămase pierdut în gânduri, cu fruntea la pământ și privirea rătăcită.

— O vreau! Nu pot să trăiesc fără ea! Mă sfârșesc! La gândul că aș putea s-o strâng în brațe mă cuprinde o bucurie nebună, și totuși, Spendius, o urăsc! Aș biciui-o! Ce să fac? M-aș vinde ca să ajung sclavul ei! Tu ai văzut-o, o cunoști, vorbește-mi despre ea. În fiecare noapte — nu-i așa? — suie treptele spre terasa palatului. O, cum tremură lespezile de piatră sub pașii ei, și cum se apleacă stelele s-o privească!

Se prăbuși din nou la pământ, gemând ca un taur rănit.

Apoi începu să cânte: „Mergea prin pădure drum lung, pe urma acelei zmeoaice... Râu de-argint, șerpuia coada fiarei cumplite, pe patul de frunze-arămii...” își legăna glasul, încercând să cânte la fel ca Salammbô, iar mâinile lui, ca alte mâini ușoare, mângâiau în aer strunele unei lire.

Spendius încerca să-i aline durerea, dar primea mereu același răspuns; nopțile lor treceau în gemetele unuia și îmbărbătările celuilalt.

Mătho căută uitarea în vin; se trezea din beție mai trist ca înainte. Se apucă să joace în zaruri și pierdu, unul după altul, toate lamele colanului său de aur. Se lăsă purtat până la altarul Zeiței, dar coborî muntele plângând în hohote, ca și cum s-ai fi întors de la o îngropăciune.

Spendius, dimpotrivă, se arăta din ce în ce mai cutezător și mai vesel. Colinda pe rând toate cârciumile de sub umbrare și stătea de vorbă cu soldații. Făcea să joace cuțitele, știa să dreagă platoșele rupte, și pleca pe câmp să culeagă ierburi pentru bolnavi. Era dibaci, vorbăreț, plin de născociri și de glume. Izbutise să se facă iubit și barbarii se obișnuiseră cu îndemănările lui.

Între timp, așteptau să se ivească un trimis al Cartaginei, cu coșuri încărcate de aur pe spinarea catârilor; socoteau și iar socoteau, însemnând numerele cu degetul pe nisip. Își făceau fel de fel de

planuri: câte femei o să țină, câți sclavi o să-și cumpere, cât pământ au să semene. Unii gândeau că ar fi mai bine să îngroape banii; alții visau să-și încerce norocul pe-o corabie. Neavând nici o treabă, oamenii se făcuseră cârcotași. Se luau mereu la bătaie, călăreții cu pedestrașii, grecii cu barbarii, iar pretutindeni se amestecau, amestecare, glasurile ascuțite ale femeilor.

În fiecare zi se iveau cete de oameni aproape goi, cu smocuri de iarbă pe cap ca să se apere de arșița soarelui; erau țărani fugari, îndatorați bogătașilor cartaginezi și osândiți în schimb să le muncească pământurile. Mai veneau, din Libia, plugarii săraci de povara birurilor, izgoniți, răufăcătorii. Se adunaseră, de asemeni, negustorii care așteptau zadarnic să fie plătiți pentru vinul și uleiul vândut. Erau furioși și ocărau Republica. Spondius le ținea isonul. În scurtă vreme începură să se împruțineze merindele. Soldații se sfătuiau să pornească asupra Cartaginei, iar unii ziceau că ar trebui să-i cheme pe romani.

Într-o seară, la ceasul obișnuit al cinei, se auziră apropiindu-se bătăile unui clopot dogit; apoi, pe deasupra valurilor de nisip, se arătă în depărtare o umbră roșie. Era o lectică mare, îmbrăcată în purpură și împodobită la colțuri cu mănunchiuri din pene de struț. Deasupra perdelelor lăsate, fluturau lanțuri de cristal și ciucuri de mărgăritare. În urma lecticei veneau cămile, făcând să sune clopotul cel mare ce le atârna de gât, iar de jur împrejur săltau călăreți, înzăuați de la umeri până-n călcâie în armuri cu solzi de aur.

La trei sute de pași în drumul lor spre tabăra, se opriră scoțând din coburii de la spatele cailor scutul lor rotund, sabia cu tăișul lat și coifurile beoțiene. Câțiva rămaseră lângă cămile: ceilalți se apropiară. În sfârșit, se arătară și steagurile de lemn albastru ale Republicii, în vârful lor purtând unele capete de cal, altele știuleți de brad. Barbarii se ridicară în picioare, bătând din palme. Femeile se repeziră în calea legionarilor să le îmbrățișeze picioarele.

Lectica se apropia, purtată pe umeri de doisprezece negri, care își potriveau cu grijă, unul după altul, pașii lor repezi și mărunți. Își făceau drum la întâmplare, în linie frântă, împiedicându-se de frânghiile corturilor, de vitele care umblau răzlețe și de frigările în care se rumeneau cărnurile. Din când în când, o mână puhavă și încărcată de inele dădea la o parte perdelele, un glas răgușit izbucnea în sudalme, iar purtătorii lecticii se opreau, ca să-și croiască altă cale de-a curmezișul taberei.

În cele din urmă perdelele de purpură se desfăcură și un cap burzului se ivi, nepăsător, pe perne; sprâncenele lui se îmbinau ca două arcuri de abanos; în părul lui creț luceau fluturi de aur, iar obrazul îi era atât de alb, încât părea presărat cu praf de marmură. Restul trupului era înfundat în blănurile lecticii.

În omul purtat astfel, soldații recunoscuseră pe suful Hannon, cel care, cu zăbava lui, pricinuisese pierderea bătăliei din ostroavele Aegate. Dacă se arătase îndurător față de libienii pe care îi zdrobise la Hecatompyle, o făcuse numai din lăcomie, credeau barbarii, ca să poată vinde pe cei prinși în luptă, după ce dăduse de veste Republicii că fuseseră uciși până la unul.

Căutând un loc potrivit de unde să vorbească soldaților, făcu un semn și lectica se opri. Sprijinit de subsuori de doi sclavi, Hannon coborî, clătinându-se pe picioare.

Purta botfori de postav negru, însemnați cu lune de argint. Picioarele îi erau învăluite în fâșii de pânză, ca ale mumiiilor; printre legăturile prea strânse țâșnea carnea. Pântecul i se revărsa din mantia stacojie care abia îi putea cuprinde șoldurile. Cutele de sub bărbie îi cădeau peste piept, ca pielea de pe gâtul boului. Tunica de stofă înflorată îi plesnea la subsuori. Purta eșarfă și cingătoare, peste veșmântul negru cu două rânduri de găetane la mâneci. Scumpetea hainelor, colanul greu de pietre albastre, copcile de aur și cerceii grei din ureche îi scoteau și mai mult la iveală slujenia, făcându-l cu atât mai respingător; o coajă de pecingine albă, întinsă pe toată pielea, îi dădea înfățișarea unui trup neînsuflețit. Numai nasul lui, încovoiat ca un plisc de vultur, se zbătea să răsuflă

aerul, iar ochii lui mărunți, cu gene încleiate, aveau o strălucire tăioasă, de fier. Ținea în mână o lopățică de aloes, cu care își scărpină pielea.

În cele din urmă, doi crainici sunară din cornurile de argint. Larma se potoli și Hannon începu să vorbească.

Aduse slavă zeilor și laudă Republica; barbarii puteau să fie mândri că o slujiseră. Acum era rândul lor să se arate înțelegători: „Vremurile sunt grele. Când stăpânul nu mai are în toată casa decât trei măslina, nu-i oare drept să oprească pentru el măcar două?”

Bătrânul sufet amesteca în cuvântarea lui tot felul de pilde și zicători, făcând mereu semne cu capul, ca și cum ar fi cerut încuviințarea ascultătorilor.

Vorbea însă în graiul punic, iar mercenarii care îl înconjurau — cei fără arme se strânseseră mai în grabă — erau din Campania, din Galia și din Grecia; nu pricepeau nici o silabă. Hannon băgă de seamă și se opri din vorbă, legănându-se cu toată greutatea trupului când pe un picior când pe altul și chibzuind.

Îi veni în gând să cheme la el pe căpitani. Crainicii strigară porunca în grecește, limba în care, de pe vremea lui Xantipa, se dădeau comenzile în oastea cartagineză.

Legionarii din gardă împrăștiară cu pleasna biciului gloata soldaților, iar căpeteniile falangelor spartane și ai cohortelor de barbari se înfățișară, purtând semnele gradului lor și armura neamului din care făceau parte. Se lăsase noaptea. Tabăra fremăta de larmă. Ici-colo ardeau focuri. Oamenii se întrebau unii pe alții: „Ce s-a întâmplat? Pentru ce sufetul nu împarte soldele?”

Hannon le arată căpitanilor datoriile care apasă asupra Republicii. Vistieria era goală. Tributul pe care trebuia să-l plătească romanilor o sleise. „Nu știu cum vom putea s-o scoatem la capăt. Cartagina a ajuns de plâns!”

Din când în când își scărpină picioarele cu lopățica de aloes. Se oprea din vorbă, și luând din mâna unui sclav o cupă de argint, sorbea încet o băutură făcută din sparanghel fiert în oțet cu cenușă de nevăstuică; își ștergea buzele cu un șervet de purpură și cuvânta mai departe:

— Ce cumpăram mai înainte cu un siclu de argint costă astăzi trei șecheli de aur. Câmpurile părăginite în vremea războiului nu mai dau rod. Am pierdut toate țărmurile unde pescuiam purpura, iar mărgăritarele au ajuns la prețuri de neînchipuit. Abia mai avem destulă unsoare pentru slujbele zeilor. Nu mai vorbesc despre bucate, e un adevărat prăpăd! Nu mai avem corăbii și nu mai sosesc de nicăieri mirodenii. Nici silfiu nu se mai găsește, din pricina răscoalelor de la hotarul Cirenei. În Sicilia, de unde aduceam atâția sclavi, nu mai putem pătrunde. Nu mai departe decât ieri, pentru un băiaș și patru ajutoare la bucătărie, am dat mai mulți șecheli decât altădată pe o pereche de elefanți!

A desfășurat un lung sul de papirus, și fără să sară o cifră, a dat citire cheltuielilor pe care le făcuse cârmuirea cu repararea templelor, cu pardosirea străzilor, cu clădirea corăbiilor, cu pescuitul mărganului, cu mărirea templului sisifiilor și cu săpatul minelor din Cantabria.

Nici căpitanii nu pricepeau însă cartagineza mai bine decât soldații, cu toate că mercenarii se salutau între ei în graiul punic. Republica trimitea de obicei câțiva ofițeri ca talmaci pe lângă cohortele barbare; dar după sfârșitul războiului, talmacii se ascunseseră de teama răzbunării, iar Hannon nu se gândise că va avea nevoie de ei. Acum, glasul lui spart se pierdea în bătaia vântului.

Grecii, cu mijlocul strâns în cingătoarea de fier, ciuleau urechile, încercând să prindă înțelesul cuvintelor străine; oamenii de la munte, acoperiți de blănuri ca niște urși, îl priveau pe Hannon cu bănuială și căscau, rezemați în bătele lor bătute cu ținte de aramă; galii, batjocoritori, își scuturau cu nepăsare chica lor lungă, iar bărbații deșertului ascultau nemișcați, înfășurați în veșmintele lor de lână sură; alții se îngrămădeau la spatele lor; îmbrânțiți de mulțime, legionarii lui Hannon se clătinau în șa; negrii purtau în mâini crengi de brad aprinse, în vreme ce cartaginezul burtos își depăna cuvântarea lui suit pe un maldăr de iarbă. Barbarii fremătau de nerăbdare și începuseră să murmure

înfruntându-l; Hannon îi amenința cu lopăți; poruncindu-și unii altora să tacă, fiecare striga mai tare decât ceilalți, sporind cu atât mai mult gălăgia.

Deodată, un om firav la înfățișare, se năpusti la picioarele lui Hannon, smulse goarna unui crainic și suflă în ea. Spendius — el era — dădu de veste că are de spus lucruri de cea mai mare însemnătate. Rosti aceste cuvinte cât putu mai repede, în cinci graiuri deosebite: al grecilor, al latinilor, al galilor, al libienilor și al balearilor. Căpitanii, pe jumătate uimiți, pe jumătate înveseliți, îl îndemnară: „Vorbește! Vorbește!”

Spendius șovăi o clipă. Tremura. Apoi, îndreptându-se spre libieni, care erau mai mulți, le spuse: — Ați auzit groaznicele amenințări ale acestui om!

Hannon tăcu: așadar nu pricepea limba libienilor. Spendius repetă încercarea, reluând aceleași cuvinte în celelalte graiuri ale barbarilor.

Ostașii se uitau unii la alții nedumeriți, apoi, ca și cum ar fi înțeles cu adevărat cuvântarea lui Hannon, dădură din cap în semn de încuviințare.

Spendius vorbi mai departe, cu glasul înăsprit de mânie:

— A spus că toți zeii celorlalte neamuri nu sunt decât niște biete umbre, pe lângă zeii Cartaginei. V-a făcut mișei, mincinoși și hoți, câini și feciori de cățele! Dacă n-ați fi fost voi (așa a spus!) Republica n-ar fi fost silită să plătească tribut romanilor; dezmățul vostru a păgubit-o de mirodenii, de miresme, de sclavi și de silfii; sunteți înțeleși cu nomazii de la hotarele Cirenei! Dar vinovații vor fi pedepsiți, așa v-a amenințat, înșirându-vă toate muncile care vă așteaptă: să pietruiti drumurile, să smoliti corăbiile, să înfrumusețați templele sisitilor, să răscoliti măruntaiele pământului în Cantabria.

Spendius repetă aceleași cuvinte galilor, grecilor, campanienilor și balearilor. Auzind unele nume care le rămăseseră în urechi, mercenarii erau încredințați că sufetul așa vorbise într-adevăr. Câțiva îi strigară lui Spendius: „Minți!” dar glasurile lor se pierdură în larma mulțimii. Spendius spuse mai departe:

— N-ați văzut că a lăsat grosul călărimii în afara taberei? Nu așteaptă decât un semn, să năvălească asupra voastră și să vă spintece pe toți!

Barbarii se întoarseră să privească într-acolo. Atunci, în mijlocul mulțimii care se trăgea la o parte, se ivi o ființă cu chip de om, un necunoscut. Era aproape gol, slab și cu spinarea încovoiată: măracini și frunze veștede îi zburiseră părul plin de praf, care îi cădea încâlcit peste umeri. Își încinsese mijlocul și își oblojise genunchii cu smocuri de paie și fâșii de cârpe zdrențuite. Pielea zbârcită și pământie îi atârna pe picioarele descărnate, ca o otreapă spânzurată pe o creangă uscată. Mergea sprijinindu-se într-un toiag de măslin și tremura din mâini fără încetare.

Ajungând în apropierea negrilor care purtau torțele, privi în jurul lui mulțimea barbarilor, cu ochi holbați de spaimă și cu un rânjet idiot, care îi descoperea gingiile albe.

Scoase un țipăt înfricoșat și se ascunse la spatele soldaților. Apoi, arătând spre călăreții în zale lucitoare care îl însoțeau pe Hannon, începu să bâlbâie: „Ei sunt... Ei sunt...” Căii frământau pământul în copite, zăpăciți de flacăra făcliilor care pâlpâiau în noapte. Umbra de om se zbătea și urla: „I-au ucis pe toți!”

Auzind aceste cuvinte rostite în limba lor, balearii se apropiară și recunoscără pe unul de-al lor: fără să le răspundă, ci îngâna mereu:

— I-au ucis pe toți! Da, pe toți! I-au zdrobit ca pe niște boabe de struguri! Ce frumoși flăcăi erau! Aruncătorii-cu-praștia! Frații voștri și ai mei!

Îi dădură să bea. Izbucni în plâns și începu să povestească cele întâmplate.

Spendius nu-și putea stăpâni bucuria, tălmăcind grecilor și libienilor groaznicele fapte pe care le destăinuia Zarxas; se minuna el însuși ce bine se potrivise. Balearii pâliseră la față, aflând de ce moarte pieriseră frații lor.

Fuse o ceată de trei sute de aruncători-cu-praștia, sosiți în Cartagina cu o zi înainte de plecarea

mercenarilor; se treziseră din somn mai târziu din pricina osteneții drumului, iar când ajunseseră în piața lui Khamon, se pomeniseră singuri și fără apărare. Gloanțele de lut ars le rămăseseră în sacii încărcăți pe cămile. Cartaginezii îi lăsară să treacă pe strada Sathebului, până sub poarta cea mare de stejar, îmbrăcată în aramă. Aici, mulțimea se năpusti asupra lor, căsăpindu-i.

Soldații își aduseră aminte de acel strigăt cumplit; Spendius, care se grăbise să fugă cu primele rânduri, nu-l auzise.

Morții fuseseră aruncați grămadă la marginea templului lui Khamon, în brațele Zeilor-Pateci. Ei trebuiau să ispășească toate crimele de care erau învinuiți mercenarii: lăcomia și jafurile lor, batjocurile și pângăririle, uciderea peștilor din grădina lui Salammbô. Trupurile lor au fost ciopârțite în chip josnic: preoții le-au ars părul, ca să li se chinuiască sufletele; hălci de carne însângerați atârnavă la măcelării, și unii s-au desprins din mulțime ca să le sfâșie cu dinții. Apoi totul se sfârșise la căderea nopții, cu ruguri aprinse pe la răspântii.

Erau flăcările care se zăriseră jucând pe fața lacului. Dar fiindcă focul se întinsese cuprinzând câteva case, rugurile fuseseră stinse, iar ceea ce mai rămăsese din stârvuri a fost azvârlit în grabă dincolo de ziduri, dimpreună cu trupurile celor care trăgeau să moară. Zarxas stătuse ascuns între trestii, pe malul lacului, până a doua zi. Rătăcise apoi pe câmp, în căutarea urmelor de pași ai armatei. În zorii zilei se ascundea prin peșteri, iar noaptea pornea din nou, cu trupul sângerând de răni, bolnav și flămând. Se hrănea cu rădăcini și resturi de hoituri. Într-o dimineață a zărit vârfuri de sulii și s-a îndreptat spre ele, cu mintea tulburată de atâtea suferințe și spaime.

Mânia soldaților, abia ținută în frâu cât timp vorbise Zarxas, se dezlanțui ca o furtună. Barbarii erau gata să năvălească asupra călăreților și să-i măcelărească, începând cu suferințele. Câțiva izbutiră cu greu să potolească mulțimea, spunând că vor să știe mai întâi dacă vor fi plătiți. Toți strigară într-un glas: „Vrem banii noștri!” Hannon răspunse că a venit cu ei.

Soldații se năpustiră la cuferele suferințelor și le aduseră în mijlocul corturilor. Fără să mai aștepte ajutorul sclavilor, le-au deschis. Găsiră în ele rochiile de hiacint, bureți pentru baie, răzuitoare, perii, miresme și creioane de antimoniu pentru încondeierea sprâncenelor. Erau ale călăreților din gardă, tineri bogați, deprinși de-acasă cu asemenea gingașe îngrijiri. Mai era, purtată pe spinarea unei cămile, o cadă mare de bronz, în care se îmbăia suferința. Luase cu el, prevăzător, până și cuștile cu nevăstuici de Hecatompyle, pe care le ardea de vii pentru fiertura lui de fiecare zi. Și fiindcă boala de care suferea îi pricinuia o strașnică poftă de mâncare, se încărcase din belșug cu vinuri de soi și de ale gurii: sărături, cărnuri afumate, pește îndulcit cu miere, borcanele de comagen și grăsime de gâscă păstrată în culcuș de paie cu zăpadă. Se rostuiuse cu de toate, și pe măsură ce ieșeau la iveală bunătățile din coșuri, hohotele de râs ale soldaților izbucneau ca niște talazuri lovindu-se între ele.

Soldații mercenarilor încăpuse toată în două panere de răchită. Unul din ele era plin cu rotocoale de piele, banii cei noi pe care îi folosea Republica în locul celor de argint. Și fiindcă mercenarii se arătau nemulțumiți, Hannon le spuse că socotelile lor erau foarte încurcate, iar Sfatul Bătrânilor n-avusese răgaz să le lămurească. Până una-alta, le trimitea ce se vede.

Atunci, dintr-o dată, toate au fost răsturnate cu josul în sus: catării, slujitorii, lectica, mâncărurile, cuferele. Soldații smulgeau banii de piele din panere și îi aruncau în capul lui Hannon. Acesta izbuti cu mare greutate să încalece pe un măgar, și fugea ținându-se de coama dobitocului, burdușit și scuturat, văicărindu-se și chemând asupra armatei blestemele tuturor zeilor. Colanul lui de pietre scumpe îi sălta până peste urechi, și ținea în dinți mantia lui lungă, în vreme ce, de departe, barbarii strigau:

— Cară-te, ticălosule! Porcule! Scârnăvia lui Moloh! Ia-o din loc, cu aurul și cu ciurma ta! Mai repede, mai repede!

Călăreții aduși să-l păzească fugeau zăpăciți pe urma lui, în goana mare.

Furia barbarilor nu se potoli. Își aduseră aminte că mulți din cei porniți înapoi spre Cartagina nu se mai văzuseră. Fuseseră, fără îndoială, uciși. Atâta cruzime îi răzvrătea. Începuseră să smulgă țărșii corturilor, să-și împătore mantiile și să pună șeile pe cai. Fiecare își lua sabia și coiful, pregătindu-se de plecare. Cei ce n-aveau arme intrară în pădure și-și cioplră sulii.

Se lumina de ziuă. Treziți din somn, oamenii din cetate coborăseră pe străzi. „Pornesc spre Cartagina!” strigau toți, și zvonul se răspândi curând în toată împrejurimea.

De pe toate dealurile și de pe toate cărările răsărea mulțime de lume. Păștorii veneau în goană, coborând din văile munților.

Călărind pe armăsarul lui punic, Spendius privea cum pleacă barbarii. Apoi dădu ocol câmpiei, însoțit de sclavul care venea din urmă cu al treilea cal.

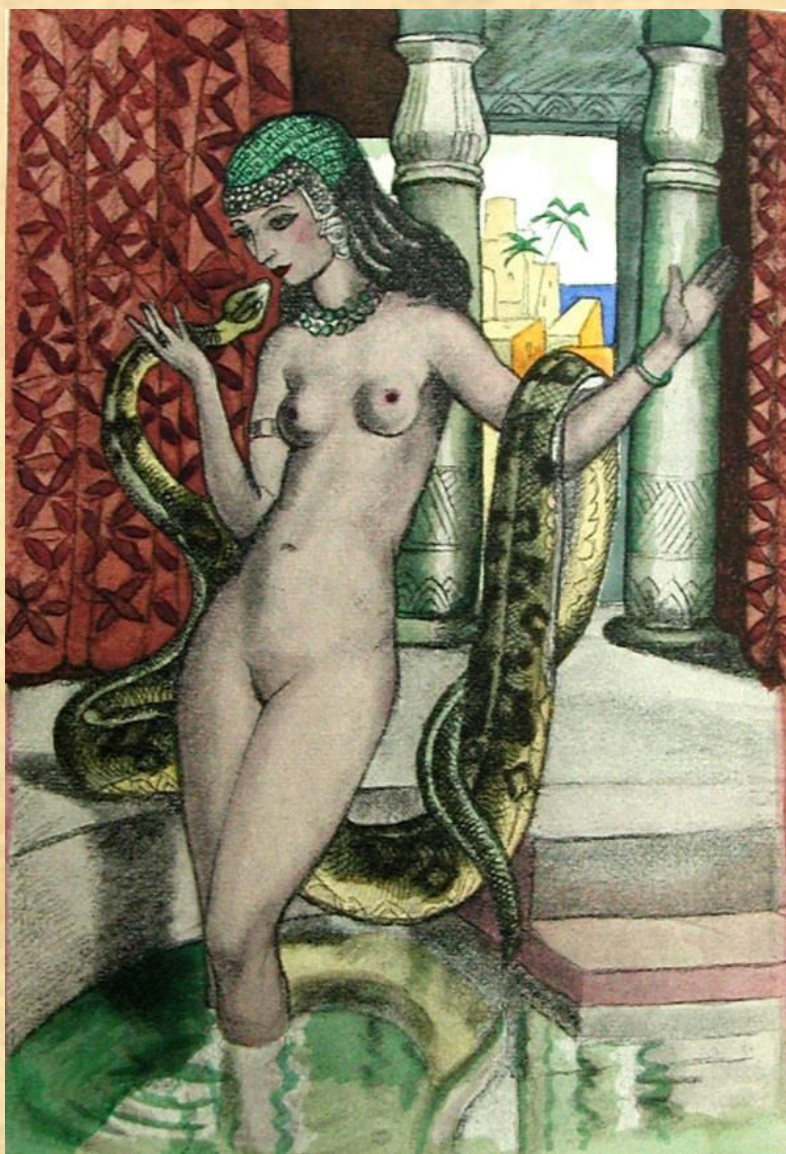
Un singur cort mai rămăsese în picioare. Spendius intră:

— Scoală, stăpâne! scoală! plecăm!

— Unde plecați? a întrebat Mătho.

— La Cartagina! strigă Spendius.

Mătho se aruncă în șa, pe calul cu care sclavul îl aștepta la ușa cortului.

III

Salammbô

Luna se ridicase deasupra valurilor mării; în întunericul care mai învăluia încă cetatea, scânteiau ținte de lumină și străluceau pete albe: oiștea unui car într-o curte; o fâșie de pânză fluturând; creasta unui zid; o salbă de aur lucind pe pieptul unui zeu nevăzut. Globurile de sticlă de pe acoperișul templelor sclikeau ca niște diamante uriașe; cu atât mai întunecate apăreau în umbră grădinile, limbile negre de pământ și linia nelămurită a vechilor ziduri ruinate; pe țărmul de jos al Malquei, năvoadele pescarilor se întindeau de la o casă la alta, ca aripile unor lilieci gigantici. Scârțâitul roților de lemn, care ridicau apa până la catul de sus al palatului, încetase; cămilele odihneau pe culmea teraselor, culcate pe burtă ca struții. Paznicii caselor dormeau în stradă, pe treptele din fața porții; umbra enormelor statui se prelungea peste piețele pustii: departe, prin acoperișul de bronz, se destrăma ici și colo fumul unei jertfe care mai ardea; prin aerul greu treceau adieri de miresme, laolaltă cu mirosul sărat al mării și cu răsuflarea fierbinte a zidurilor, care mai păstrau în ele arșița soarelui. Unde încremenite de lumină străluceau împrejurul Cartaginei; luna își revărsa deopotrivă razele ei asupra ochiului de mare străjuit de munți și peste lacul Tunisului, unde fenicopterii se întrezăreau printre dunele de nisip, ca niște râuri prelungi și trandafirii; sub Catacombe, marea lagună sărată sclikea ca o panglică de argint. Bolta albastră a cerului se pierdea de-o parte în pulberea câmpiei, de cealaltă parte în negurile mării; iar pe culmea Acropolei, mărginină ca niște piramide templul lui Eșmun, chiparoșii se legănau în vânt, cu același murmur ca și valurile alinate ale mării, care mângâiau țărmul sub zidurile cetății.

Salammbô a urcat pe terasa palatului, sprijinită de-o sclavă, care purta cărbuni aprinși pe o tipsie de fier.

În mijlocul terasei se afla un pat îngust de fildeș, așternut cu blăni de râs și cu perne din pene de papagal, pasărea fatidică închinată zeilor; iar în cele patru colțuri se înălțau patru trepieduri cu nard, tămâie, cinamomă și mirt. Sclava aprinse miresmele. Salammbô ridică ochii spre steaua polară, se înclină încet spre cele patru unghiuri ale zării, ingenunchind pe pământul presărat cu pulbere albastră și cu sclipiri de aur, ca bolta cerului. Lipindu-și apoi coatele de șolduri și întinzând jumătatea brațelor cu palmele deschise, își răsturnă capul pe spate în revărsarea razelor de lună:

— O, Rabbetna! Baalet! Tanit! Glasul ei tremura prelung și plângător ca o chemare. Anailis! Astarteea! Derceto! Astoret! Mylitta! Athara! Elissa! Tiratha! Întru semnele tale de taină, întru cântecul cistrelor, întru brazdele pământului, întru veșnicul repaus și veșnica rodnicie, tu, stăpână a valurilor de întuneric și al țărmurilor albastre, regină a apelor, mărire Ție!

Își legănă trupul de două ori, apoi încă o dată, și căzu cu fruntea la pământ, întinzând brațele.

Sclava o ajută să se ridice; așa cerea datina, ca pe cel aflat în rugăciune un altul să-l smulgă din uitarea-de-sine, arătându-i astfel că zeii îi sunt prielnici. Doica lui Salammbô nu lăsa niciodată neîndeplinită această pioasă îndatorire.

Venise de mică în Cartagina, unde o vânduse un negustor de sclavi din Getulia Daryticenă; iar după ce stăpânii îi dăruiseră libertatea, nu voise să-i părăsească, așa cum arăta gaura care îi străpungea urechea dreaptă. Purta o fustă cu dungi de culori felurite care îi strângea coapsele coborând până la gleznele prinse în câte-o brățară de cositor. Fața ei, puțin turtită, era galbenă ca și haina care o înveșmânta. Părul îi era prins la spate cu ace lungi de argint, înmănunchiate cu razele soarelui. Într-o nară avea încrustat un năsturaș de mărgean. Aștepta în picioare, la căpătâiul patului, cu ochii închiși, mai dreaptă decât statuia lui Hermes.

Salammbô făcu câțiva pași până la marginea terasei. Privirea ei îmbrățișă o clipă largul zării; apoi coborî asupra cetății adormite. Suspină adânc, și sânii ei, ridicându-se, făcură să tremure de sus până jos lunga haină albă care o învăluia, fără copci și fără cingătoare. Sandalele cu vârfuri răsucite abia se zăreau de sub podoaba lor de smaralde, iar părul ei despletit se revărsa într-o rețea țesută din fire de purpură.

Salammbô ridică fruntea să privească luna, apoi murmură, împletind frânturi de cântec printre cuvinte:

— „O, cât de lin aluneci pe undele eterului nevăzut! Împrejurul tău, tu dai văzduhului strălucire! Mișcarea ta neîncetată dezleagă vânturile și dăruiește pământului rouă care-l ajută să rodească. Așa cum crește și descrește discul tău, se fac mai mari și-apoi mai mici ochii pisicilor și petele de pe blana panterei. Femeile strigă numele tău în durerile facerii. Tu rotunjești coaja scoicilor; tu ațâți vinul și îl faci să fiarbă; tu ajuți să putrezească morții; tu semeni în genunea mărilor, mărgăritare!

„În adâncul nopților tale umede, Zeiță, se plămădesc toate roadele!

„Când tu răsări, liniște deplină se așterne peste pământ, florile adorm, talazurile se potolesc, oamenii își scaldă pieptul ostenit în razele tale, iar lumea, cu munții și mările ei, își privește chipul pe fața ta, ca într-o oglindă. Tu ești neprihănită și albă, blândă și luminoasă, ocrotitoare, senină și purificatoare!”

Cornul lunii, de partea cealaltă a golfului, plutea peste muntele Apelor-Calde, între cele două culmi ale lui. Un nimb străveziu se înfiripa în înaltul cerului, iar dedesubt sclipea stropul unei stele. Salammbô vorbi mai departe:

— „Și totuși ce stăpână necruțătoare ești! Tu zămislești monștrii, stafiile spaimei și visurile amăgitoare! Privirea ta macină piatra zidurilor, iar maimuțele zac bolnave, de câte ori fața ta reîntinerește...

„Încotro te îndrepti? De ce te schimbi la chip neconținut? Subțire-n trup și arcuită, aluneci uneori în nesfârșit ca o corabie fără catarg: alteori te-asemeni printre stele cu un păstor care își păzește turma; sau treci peste creasta munților, strălucitoare și rotundă ca roata unui car.

„O, Tanit, tu mă iubești, nu-i așa? Atât de îndelung te-am privit! Dar tu, în zborul tău, străbați țăriile albastre, iar eu rămân legată mereu de-ncremenitul pământ!”

— Ia nebulul tău, Taanah, și cântă încet pe struna de argint, căci inima mea e mâhnită...

Sclava prinse în mâini harfa triumfiulară de abanos, mai înaltă decât ea și, sprijinind vârful deltei înstrunite pe un glob de cristal, începu să cânte cu toate degetele.

Sunetele se fugăreau surde și grăbite, ca murmurul unui roi de albine; apoi, din ce în ce mai limpezi, se pierdură în noapte, laolaltă cu suspinul valurilor și freamătul copacilor bătrâni de pe culmea Acropolei.

— Taci! strigă Salammbô.

— Ce gânduri te frământă, stăpână? Unda ușoară a vântului, norul care trece, toate te tulbură și te neliniștesc. Ce ai?

— Nu știu nici eu...

— Preaîndelungatele rugăciuni te istovesc.

— O, Taanah, aș vrea să mă topesc în adâncul lor, ca floarea într-o amforă cu vin!

— Sau, poate, fumul aromelor aprinse îți face rău.

— Nu, răspunse Salammbô. În adierea plăcutelor miresme sălășluiește duhul zeilor.

Sclava îi vorbi apoi despre tatăl ei, Hamilcar. Se zvonise că s-ar fi îndreptat spre Țara Chihlimbarului, dincolo de columnele lui Melkarth.

— Iar dacă nu se va mai întoarce, va trebui să te supui voinței lui și să-ți alegi un soț dintre fiii Bătrânilor. În brațele unui bărbat, mâhnirea ta se va risipi.

— De ce? Întrebă tână fecioară.

Bărbații pe care îi întâlnise până atunci o dezgustaseră cu râsul lor de fiară și mâinile lor noduroase.

— Simt uneori, Taanah, cum din adâncul ființei mele se ridică valuri fierbinți, mai cotropitoare decât răsuflul unui vulcan. Aud glasuri care mă cheamă, o flacără mare îmi încinge pieptul, mă înăbușă, mă ucide. Apoi o undă dulce coboară în mine din creștet până în tălpi, înfiorându-mi carnea trupului; o mângâiere blândă mă învăluie și mă copleșește, ca și cum un zeu s-ar apleca asupra-mi. O, aș vrea să mă pierd în negura nopții, în apa fântânilor, în mustul arborilor; să mă desprind din mine însămi, să nu mai fiu decât boarea vântului, o rază de lumină, să lunec și să mă ridic până la tine, o, Mamă!

A ridicat brațele cât a putut mai sus, arcuindu-se din mijloc, palidă și ușoară în largul ei veșmânt, asemenea lunii. Apoi se lăsă să cadă pe culcușul ei de fildeș, răsuflând adânc și greu. Taanah îi prinse în jurul gâtului o salbă din boabe de chihlimbar și dinți de delfin, ca să-i gonească spaima, iar Salammbô spuse cu glasul aproape stins:

— Du-te și cheamă-l aici pe Șahabarim.

Tatăl ei nu voise ca Salammbô să intre în rândul preoteselor, și nici măcar să cunoască credința poporului despre Tanit. Își păstrase fata pentru o însoțire care să slujească planurile lui. Salammbô trăia singură în palat. Mama ei murise de mult.

Fusese crescută în post și cumpătate, înconjurată numai de lucruri frumoase și cuminți, cu trupul scăldat în miresme și sufletul purificat în rugăciuni. Nu gustase niciodată un strop de vin, nu mâncase carne, nu atinsese cu mâna ei un animal spurcat și nu pusese piciorul în casa nici unui mort.

Nu se închina nici unui zeu al nerușinării; căci fiecare dintre zeii Cartaginei aveau însușiri deosebite, iar slujbele lor nu semănau între ele, cu toate că mărturiseau aceași credință. Salammbô își slăvea zeița aleasă în întruchiparea ei siderală. Fecioara trăia sub vraja lunii. Când discul ei scădea, Salammbô își simțea puterile pierind, tânjea ziua întreagă și numai apropierea asfințitului o înviora. În timpul unei întunecimi a lunii, era odată să moară.

Dar Rabbet se răzbuna, mânioasă, împotriva fecioarei care nu i se jertfise, și o chinuia trimițându-i gânduri tulburătoare, cu cât mai aprige și mai nelămurite, cu atât mai adânc răscolite de credința ce le pătrundea.

Fiica lui Hamilcar era neconținut tulburată de Tanit. Știa toate drumurile ei, toate lucrările și toate numele ei, pe care le rostea neconținut fără să-și poată da seama de înțelesul lor felurit. Ardea de dorința de a pătrunde până în cele mai ascunse adâncuri ale credinței sale; ar fi voit să străbată până la încăperea cea de taină a Templului, unde se afla, în minunatu-i veșmânt, vechiul idol de care era legată soarta Cartaginei; căci ideea despre zei nu se desprindea în întregime de chipul în care erau înfățișați, și a purta imaginea lor, sau măcar a o privi, însemna a le lua o parte din putere și, într-o măsură, a-i stăpâni.

Salammbô întoarse capul, auzind sunetul clopoțelilor de aur care aveau poala hainei lui Șahabarim.

Șahabarim urcă scările și se opri pe pragul terasei, încrucișându-și brațele.

Ochii lui adânci străluceau ca luminile unui mormânt, trupul lui înalt și subțire se pierdea în mantia largă de in, împovărată de clopoței și de ciucuri cu boabe de smarald. Avea brațele firave, fruntea piezișă și bărbia ascuțită; pielea părea să-i fie rece, iar fața lui galbenă, brăzdată de cute adânci, chinuită parcă de o dorință neîmplinită și de-o nesfârșită durere.

Era marele preot al lui Tanit, care o crescuse pe Salammbô.

— Vorbește! o îndemnă Șahabarim. Ce dorești?

— Aș fi voit... Mi-ai făgăduit...

Glasul ei șovăi o clipă, apoi deodată începu să vorbească:

— De ce mă disprețuiești? Cu ce-au greșit rugăciunile mele? Tu ești învățătorul meu și mi-ai spus că nimeni nu știe mai bine decât mine să aducă închinare zeilor. A mai rămas vreo taină pe care nu vrei să mi-o dezvălui, părinte?

Șahabarim, aducându-și aminte de poruncile lui Hamilcar, răspunse:

— Nu mai ai nimic de învățat.

— O zeiță stăpânește peste dragostea mea. Am urcat treptele templului lui Eșmun, stăpânul lumii și al cugetării. Am dormit sub măslinul de aur al lui Melkarth, ocrotitorul căminurilor tyriene. Am trecut pe sub porțile lui Baal Khamon, dăruitorul de roade și de lumină. Am adus jertfe Cabirilor subpământeni, zeilor vântului, ai pădurilor, ai râurilor și ai munților; dar ei sunt prea sus, prea departe, prea nepăsători! Înțelegi? *Ea* face parte însă din viața mea, sufletul meu e plin de ființa ei, o simt fremătând în mine ca și cum ar vrea să-și ia zborul — și mă înfior! Aștept să-i zăresc chipul, să-i aud glasul, dar un fulger parcă mă orbește și mă cufund într-o noapte adâncă...

Șahabarim tăcea. Salammbô îndreptă spre el o lungă privire rugătoare. Marele preot făcu un semn, cerând să plece sclava care nu era de sânge cananean. Taanah se făcu nevăzută, iar Șahabarim, ridicând brațul deasupra capului, vorbi astfel:

— Înainte de a se naște zeei, stăpânea întunericul; și peste toate plutea o suflare grea, nedeslușită, ca gândurile unui om care visează. Acel duh s-a închegat, născând Eterul și Voința, din care s-a înfiripat Substanța cea dintâi, o apă mlăștinoasă, rece ca gheața, neagră și adâncă. În unda ei tulbure se învâlmășeau monștri fără simțire, părțile risipite ale formelor care aveau să ia ființă, așa cum sunt zăgăvite pe pereții altarelor.

„Apoi s-a întrupat Materia, alcătuind la început un ou: iar oul acesta s-a desfăcut în două. Jumătate a zămislit Pământul, cealaltă jumătate Cerul. Ivit-u-s-au pe rând soarele, luna, vânturile și norii, iar la sunetul trăsnetului s-au trezit ființele cugetătoare. Eșmun s-a răspândit pe bolta înstelată. Khamon a aprins soarele, pe care Melkarth l-a împins cu brațele lui dincolo de Gades. Cabirii au coborât în adâncul vulcanilor, pe când Rabbetna, ca o mamă, s-a aplecat asupra lumii, dăruindu-i laptele alb al luminii și învăluind-o în veșmântul nopții.”

— Și pe urmă? întrebă Salammbô.

Povestindu-i taina genezei, Șahabarim o purtase pe calea țărilor înalte; dar cuvintele lui din urmă stârniră din nou neliniștea fecioarei. Marele preot, înduplecându-se pe jumătate, spuse:

— Ea trezește iubirea oamenilor și o călăuzește.

— Iubirea oamenilor..., murmură Salammbô, ca într-un vis.

— Ea e sufletul Cartaginei. Lumina ei se răspândește pretutindeni, iar sălașul ei e aici, sub vălul sacru.

— Părinte! strigă Salammbô. O voi vedea, nu-i așa? Mă vei călăuzi până la ea! Am stat și am șovăit multă vreme, dar dorința de a-i cunoaște taina mă arde... Ajută-mă! Ai milă! Să mergem!

Șahabarim o respinse cu o mișcare scurtă și plină de mândrie.

— Niciodată! Nu știi că oricine o atinge moare? Baalii-hermafrodiți nu ni se arată decât nouă, celor care avem minte bărbătească și slăbiciune de femeie. Dorința ta e o nelegiuire! Mulțumește-te cu cele ce-ai putut să cunoști.

Salammbô căzu în genunchi, ducând câte un deget la fiecare ureche, în semn de pocăință. Biruită de cuvintele marelui preot, plângea cu hohote, păstrând împotriva lui un simțământ de mânie, de spaimă și de umilință. Șahabarim o privea de sus până jos zbuciumându-se la picioarele lui și, mai nesimțitor decât lespezile terasei, simțea o bucurie ascunsă văzând-o cum suferea pentru zeița a cărei taină el însuși nu putea s-o cuprindă pe de-a-ntregul.

Păsările începuseră să cânte. Un vânt rece pornise să sufle, și nori subțiri se fugăreau pe cerul tot mai străveziu. Atunci se zări deodată, dincolo de Tunis, o negură ușoară, care se târa pe pământ.

Apoi, în volbura unei mulțimi învălmășite, după o perdea de pulbere cenușie, se iviră gâturi de cămilă, sulite și scuturi. Era oastea barbarilor care venea asupra Cartaginei.

IV

Sub zidurile Cartaginei

Oamenii câmpului, călări pe măgari sau fugind pe jos, năvăliră în oraș într-un iureș nebun, îngălbeniți de spaimă și cu sufletul la gură. Fugeau de groaza armatei. În trei zile, soldații făcuseră drumul de la Sicca la Cartagina, porniți pe jaf și pe măcel.

Porțile cetății se închiseră. Barbarii n-au întârziat să se ivească, dar se opriră la jumătatea istmului, pe marginea lacului.

În primele zile nu se arătară dușmănoși. Trimiseră soli de pace, cu ramuri de palmier în mână. Cartaginezii îi primiră cu o ploaie de săgeți, atât erau de înfricoșați.

După apusul soarelui și înainte de revărsatul zorilor, iscoade dădeau târcoale în preajma zidurilor. Nu lipsea niciodată un omuleț înfășurat cu grijă într-o mantie lungă, ferindu-și fața sub un coif cu obrăzarul lăsat. Stătea ceasuri întregi să privească apeductul, cu atâta stăruință, ca și cum ar fi voit să înșele pe cartaginezi asupra adevăratelor lui gânduri. Îl însoțea totdeauna un bărbat cu capul gol. Un uriaș.

Cartagina era bine apărată pe toată lungimea istmului. Mai întâi printr-un șanț adânc; apoi printr-un șir de metereze ascunse sub iarbă și printr-un zid de piatră cu două caturi, înalt de treizeci de coți. Aici se aflau grajdurile celor trei sute de elefanți, și magaziile unde se păstrau valtrapurile, opritoarele și hrana animalelor. Alte rânduri de grajduri adăposteau patru mii de cai, cu orzul și hamurile lor; douăzeci de mii de ostași își păstrau la îndemână în cazărmi, platoșele și armele lor de luptă. Turnuri crenelate se înălțau din loc în loc peste catul al doilea al zidurilor, purtând pe fața lor scuturi de bronz atârinate în cârlige.

În imediata lui apropiere, acest zid înconjurător apăra Malqua, partea orașului unde locuiau vopsitorii și corăbierii. Ici-colo se zăreau catargele pe care se uscau vălurile de purpură, iar pe terasele înalte ardeau cuptoarele de lut, unde se puneau la fiert saramura de pește.

Dincolo de ziduri, orașul își înălța în amfiteatru casele lui pătrate, clădite din piatră, scânduri, lut amestecat cu trestie, sfărâmaturi de scoici și pământ bătut. Grădinile templelor apăreau ca niște lacuri verzi, risipite pe un munte de clădiri multicolore. Piețele publice netezeau povârnișul la distanțe neegale, și de sus până jos îl brăzdau, încrucișându-se, nenumărate ulicioare. Se mai deosebeau încă hotarele despărțitoare ale celor trei cartiere vechi ale orașului, contopite acum laolaltă. Zidurile rămase în picioare se înălțau din loc în loc, ca niște muchii de stâncă, întinzându-și pereții lor uriași, pe jumătate acoperiți cu flori, înnegriți de vreme și stropiți din belșug cu necurătenii. Străzile noi treceau prin spărturile lor ca niște râuri pe sub pânțelecele podurilor.

Colina Acropolei se pierdea în mijlocul Byrsei, sub o învălmășeală de clădiri. Sprijinite pe columnele lor răsucite, templele își înălțau capitellurile de bronz, lanțurile de fier, conurile de piatră cu dungi albastre, cupolele de aramă, arhitravele de marmură, contraforturile babiloniene și obeliscurile cu vârful în jos, ca niște torțe răsturnate. Peristilurile sprijineau înălțimea frontoanelor, volutele se unduiau între colonade, acoperișurile de olane ocroteau pereții de granit și se încălecau, trecând unele peste altele într-un chip minunat și greu de înțeles. Se simțea adaosul neîntrerupt al veacurilor și stăruia amintirea vechilor căminuri străbune rămase departe.

Dincolo de Acropole, pe pământul de humă roșie, se așternea drumul mărginit de morminte al Mappalelor, ducând de-a dreptul de la țărm la Catacombe: clădiri mari se înșiruiau mai departe în mijlocul grădinilor. Megara, orașul nou, cel de-al treilea cartier al cetății, se întindea până la marginea coastei înalte, pe-a cărei culme farul uriaș se aprindea în fiecare noapte.

Astfel se înfățișa priveliștea Cartaginei, soldaților tăbărâți în câmpie.

Se sileau să recunoască din depărtare piețele și răspântiile, certându-se între ei asupra așezării templelor. Templul lui Khamon, în fața sisiziilor, avea acoperământul de aur: Melkarth, în stânga lui Eșmun, purta deasupra streșinilor ramuri de mărgear; templul lui Tanit își rotunjea cupola aurie în frunzișul palmierilor; întunecatul Moloh se ridica printre cisterne, în apropierea farului. Pe linia frântă a frontoanelor, pe creasta zidurilor, la întretăierea străzilor, pretutindeni se zăreau zei cu frunți pătrate, cu capete enorme și hidoase, cu burți turtite și uriașe, cu gura căscată, cu brațele desfăcute, ținând în mână furci, sulite și lanțuri. Albastrul mării stăpânea dincolo de povârnișul străzilor, care păreau din depărtare și mai piezișe.

O mulțime zgomotoasă forfotea pe străzi, din zori și până în noapte. Băiețandri strigau în poarta băilor, sunând din clopot. Tarabele cu băuturi fierbinți fumegau. Văzduhul era plin de larma nicovalelor. Cocoșii albi juruiți soarelui cântau pe terase. Boii înjungheați în temple mugeau. Sclavii alergau, purtând panere pe creștetul capului, iar din umbra porticelor se iveau, ici și colo, un preot înveșmântat în negru, cu o scufie țuguiață pe cap și cu picioarele goale.

Priveliștea Cartaginei îi ațâța pe barbari. O admirau și o urau totodată. Ar fi dorit s-o dărâme și le-ar fi plăcut să fie a lor. Ce putea să se ascundă în portul corăbiilor de război, întărit cu trei rânduri de ziduri? Mai departe, în adâncul Megarei, la marginea orașului, mai înalt decât Acropole, stăpânea palatul lui Hamilcar.

Mătho își îndrepta neconținut privirile spre palat. Urca dealul Măslinilor și își punea palmele streășină deasupra ochilor. Grădinile păreau pustii, iar poarta roșie cu cruce neagră nu se deschidea niciodată.

A dat ocol zidurilor de douăzeci de ori, căutând zadarnic un loc de trecere. Într-o noapte se azvârli în valuri și înotă fără răgaz vreme de trei ceasuri. Răzbi până la țărnul Mappalelor și încercă să se cațäre pe mal; își rupse unghiile, își însângera genunchii și căzu în mare, făcând cale întoarsă.

Cu cât se dovedea mai neputincios, cu atât își ieșea mai mult din fire. Ura cetatea care o ținea închisă pe Salammbô cum ar fi urât pe bărbatul care ar fi stăpânito. Nu mai era frământat de gânduri, dar îl cuprinsese o dorință nepotolită de-a săvârși fapte nebunești. Cu obrazul aprins, cu priviri ațâțate și cu glasul înăsprit, străbătea în goană câmpul și se oprea pe țărnul mării, ascuțind pe nisip tăișul săbiei lui grele. Săgeta vulturii din zbor, iar furtuna din sufletul lui izbucnea în cuvinte nestăpânite.

— Lasă mânia să te poarte ca un car în goana mare! îi spunea Spendius. Strigă și blestemă! Zdrobește și ucide! Sângele vărsat alină durerea. De nu poți să-ți îndestulezi dragostea, hrănește ura care îți dă putere!

Mătho se întorsese la ostașii pe care îi avea sub porunca lui și începu să-i înstrunească fără cruțare. Cunoscându-i vitejia și, mai ales, puterea lui, oamenii se supuneau. Întreaga lui ființă le trezea o teamă tulburătoare: spuneau că noaptea stă de vorbă cu stafiile. Ceilalți căpitani îi urmau pilda și în scurtă vreme oastea barbarilor își strânse din nou rândurile sub semnul ascultării. Din pragul casei lor, cartaginezii auzeau glasul de metal al goarnelor care scandau ritmul pasului ostășesc. Încetul cu încetul, barbarii se apropiară de zidurile cetății.

Pentru a-i înfrânge pe fâșia de pământ unde tăbărăseră, două corpuri de oaste ar fi trebuit să pornească asupra lor și să le cadă în spate. Unul venind dinspre mare, pe țărnul golfului Utic, celălalt coborând de pe muntele Apelor-Calde. Ce putea să facă însă Legiunea Sacră, una singură, care nu număra mai mult de șase mii de oameni? Dacă barbarii ar fi pornit spre răsărit alăturându-se nomazilor, ar fi tăiat drumul Cyrenei și legătura cu deșertul. Dacă s-ar fi retras înspre apus, ar fi stârnit răscoala întregii Numidii. Mai curând sau mai târziu, rămași fără hrană, s-ar fi abătut ca lăcustele asupra câmpurilor învecinate. Bogații, cuprinși de spaimă, își vedeau primejduite deopotrivă palatele, viile și semănăturile.

Hannon veni cu planurile lui, pe cât de crude, pe atât de zadarnice. El voia să pună un preț mare pe capul fiecărui barbar ucis, și să dea foc taberei cu ajutorul aruncătoarelor de flăcări de pe corăbii. Generalul Giscon zicea altfel; el cerea ca mercenarii să fie plătiți. Cunoscând renumele de care se bucura în mijlocul poporului, Bătrânii îl urau de moarte. Se temeau de ivirea unui nou stăpân și, gândindu-se cu groază la o întoarcere a monarhiei, se străduiau să risipească toate resturile din care ar mai fi putut să renască.

Dincolo de zidurile cetății trăia un neam de alt sânge, a cărui obârșie nu se cunoștea. Erau vânătorii-de-arici, mâncătorii-de-melci și de șerpi. Se furișau prin peșteri și prindeau în capcană hiene vii, iar petrecerea lor cea mai plăcută era să le fugărească după apusul soarelui pe nisipurile Megarei, printre pietrele stelare ale mormintelor. Colibele lor, plămădite din noroi și iarbă de mare, spânzurau pe povârnișul malului ca niște cuiburi de rândunici. Pe cât de slăbănogi pe-atât de cruzi, își duceau traiul lor amestecați de-a valma, fără zei și fără cârmuire. Umblau goi din cap până în picioare, iar poporul Cartaginei îi privea cu scârbă, văzând spurcăciunile pe care le mâncau. Într-o dimineață, străjerii care stăteau de pază au băgat de seamă că vânătorii-de-arici se făcuseră nevăzuți.

În cele din urmă, Sfatul cel Mare se hotărî. Dregătorii cetății, purtând sandale ușoare ca pentru un drum în vecini, fără centuri și fără colane, se înfățișară în tabăra barbarilor. Se apropiară cu pași liniștiți, dând binețe căpitanilor și, oprindu-se să stea de vorbă cu soldații, le spuseră că cererile lor drepte vor fi îndeplinite. Astfel, totul se va sfârși cu bine.

Cei mai mulți dintre ei pătrundeau pentru întâia oară într-un lagăr al mercenarilor. În locul învălmășelii la care se așteptau, se văzură întâmpinați de-o rânduială întru totul înfricoșătoare. Tabăra era împrejmuită cu un taluz înalt, acoperit cu iarbă, alcătuind o apărare pe care catapulturile nu puteau s-o vatăme. Drumurile erau proaspăt stropite cu apă, iar prin deschiderea corturilor se zăreau scânteind în umbră luminile unor priviri sălbatice. Lăncile strânse în mănunchi și panopliile cu arme străluceau ca niște oglinzi orbitoare. Trimișii cetății vorbeau în șoaptă și păseau cu grijă, nu cumva să răstoarne ceva cu poalele veșmintelor prea lungi.

Ostașii cerură de mâncare, învoindu-se ca prețul hranei să li se scadă din solda care li se cuvenea.

Cartagina le trimise boi, berbeci, bibilici, mazăre, fructe uscate, niprale și acele faimoase scrumbii afumate, pe care negustorii din cetate le vindeau peste mare în toate porturile. Mercenarii dădeau târcoale vitelor mari și frumoase privindu-le cu dispreț, și găsind tot felul de cusururi bunătăților pe care le râvniseră, socoteau berbecul pe prețul unui porumbel, iar pentru trei capre nu dădeau mai mult decât pe-o rodie. Amestecându-se în vorbă, ca mai pricepuți, mâncătorii-de-scârnăvii îi îndemneau să nu se lase păcăliți; iar barbarii scoteau săbiile, porniți pe vărsare de sânge.

Împuterniciții Marelui Sfat se apucară să numere anii sluiți sub arme de fiecare mercenar. Dar nimeni nu mai știa câți ostași fuseseră înrolați, iar Bătrânii se înspăimântară văzând ce datorii uriașe aveau de plătit. Ar fi trebuit să vândă tot silfiul Cartaginei și să pună biruri grele pe negustorii orașelor. Mercenarii se arătau din zi în zi mai nerăbdători. Tunisul trecuse de partea lor. Hărțuiți de-o potrivă de furia lui Hannon și de muștrările potrivnicului său, Bogații sfătuiră pe cetățenii Cartaginei să câștige prietenia barbarilor; să-și aducă aminte de cei pe care îi cunoșteau, să-i caute și să-i cerceteze. Această dovadă de încredere i-ar liniști.

Negustorii, scribii, lucrătorii arsenalului, unii cu nevestele și copiii, veniră în mijlocul barbarilor.

Soldații le-au dat voie să pătrundă în tabără, dar le-au lăsat o intrare atât de îngustă, încât abia aveau loc să treacă, unul lângă altul, cot la cot, patru oameni. Spendius, în picioare, stătea de pază la hotarul taberei, scotocind până la piele pe toți cei care intrau. Mătho, alături de el, privea cu luare-aminte mulțimea, nădăjduind să recunoască vreunul din chipurile pe care le văzuse în preajma lui Salammbô.

Lagărul luase înfățișarea unui adevărat oraș, plin de frământare și de larmă. Două lumi deosebite se amestecau fără să se contopească. Una în straie de pânză și de lână, purtând pe creștetul capului

scufii de pâslă asemeni știuleților de brad; alta înveșmântată în fier, cu arama coifurilor pe frunte. În mulțimea slugilor și a vânzătorilor care își plimbau marfa dintr-un loc în altul, mișunau femei de toate neamurile; unele cu pielea bronzată ca a curmalelor coapte, altele cu fața verzuie ca măslinile sau galbenă ca năramzele; muieri vândute în târg de marinari, culese din gunoiul cocioabelor infecte, răpite în mersul caravanelor sau de pe ulițele orașelor jefuite slujeau până la istovirea trupului pofta de dragoste a bărbaților; apoi, snopite în bățai când îmbătrâneau, erau lăsate să moară la marginea șanțurilor, lângă lăzile azvârlite în drum, laolaltă cu vitele care nu puteau să mai tragă. Femeile nomazilor își fluturau până la călcâie rochiile lor țesute în pătrățele din păr roșcat de cămilă; cântărețele din Cyrenaica, înfășurate în văluri viorii, cu sprâncenele încondeiate, își mlădiau glasul încrucișându-și picioarele pe rogojini; negresele, cu sânni atârându-le, strângeau baligă pentru foc și o uscau la soare; femeile din Siracusa purtau în păr spelci de aur; luzitanele, salbe de scoici; femeile galilor își acopereau cu piei de lup pieptul lor alb. Copii voinici, plini de păduchi și goi, netăiați împrejur, se repezeau cu capul în burta trecătorilor și, ca niște pui de tigri, le mușcau mâinile pe la spate.

Cartaginezii se plimbau de-a lungul taberei, uimiți de câte putea să cuprindă gospodăria soldaților. Cei fricoși nu izbuteau să-și ascundă neliniștea; ceilalți se sileau să pară nepăsători.

Barbarii îi băteau pe umeri și căutau să-i înveselească glumind. Când zăreau în mulțime un om mai de seamă, îl poșteau să ia parte la jocurile lor. Aruncând discul, aveau grijă să le strivească picioarele, iar când se luptau în pumni le mutau fălcile de la cele dintâi lovituri. Dibăcia aruncătorilor-cu-praștia îi înspăimânta pe cartaginezi, ca și viperile îmblânzitorilor de șerpi, sau armăsarii greu de înstrunit ai călăreților. Oamenii aceștia, deprinși cu obiceiurile lor pașnice, îndurau toate umilințele, plecându-și fruntea și încercând să zâmbească. Unii, căutând să-și dovedească îndrăzneala, arătau prin semne că ar dori să intre în rândurile oastei. Mercenarii îi puneau să crape lemne și să țesale catării. Îi legau cu frânghie de-o platoșă și îi dădeau de-a dura ca pe niște butoaie. Când îi vedeau că se pregătesc de plecare, barbarii se prefăceau că-și smulg părul din cap și își răsuceau trupul în zvârcoliri caraghioase.

Din neștiință sau din prostie, mulți își închipuiau că toți cartaginezii erau bogați și se țineau după ei rugându-i să le dăruiască ceva: un inel, o centură, o pereche de sandale, ciucurii de la manta, orice li se părea atrăgător. Iar când cartaginezul, despuiat, striga: „Nu mai am nimic, ce mai dorești?” ei răspundeau: „Pe nevastă-ta!” sau mai scurt: „Viața ta!”

Socotelile privitoare la solda ostașilor fură înmânate căpitanilor; căpitanii le dădură citire mai departe, primind pe de-a întregul învoirea tuturor. Armata ceru corturi; i se dădură. Polemarcii grecilor doriră câteva din frumoasele armuri care se făureau în Cartagina; Marele Sfat încuviință să fie cumpărate pe cheltuiala Republicii. Călăreții își arătară dreptul lor de a fi despăgubiți pentru caii pe care îi pierduseră; unuia îi căzuseră trei în nu știu care luptă; altuia cinci, în nu știu care marș; altuia îi pieriseră paisprezece într-o prăpastie. Li s-au făgăduit în schimb armăsari din Hecatompyle: soldații preferau să fie răsplătiți cu bani.

Au cerut apoi să li se plătească — în bani de argint, nu în monezi de piele — grâul care li se datora. Îl socoteau la prețul cel mai mare cu care se vânduse pe timpul războiului, așa încât o măsură de făină revenea de patru sute de ori mai scumpă decât dăduseră ei pe un sac întreg de grăunțe. O asemenea nedreptate i-a scos din fire pe cartaginezi; dar până la urmă fură nevoiți să se învoiască.

Împuterniciții soldaților ajunseră la împăcare cu trimișii Marelui Sfat, jurând, unii pe geniul ocrotitor al Cartaginei, ceilalți pe zeii lor barbari. Cu temeneli și vorbă-lungă își cerură iertare unii altora, măgulindu-se. Ca o dovadă de prietenie, soldații cerură pedepsirea trădătorilor, care prin uneltirile lor îi ațâțaseră împotriva Republicii.

Marele Sfat se prefăcu a nu înțelege. Soldații vorbiră mai limpede, cerând capul lui Hannon. Ieșeau afară din tabără de mai multe ori pe zi. Se plimbau de-a lungul zidurilor, cerând să li se arunce scăfârlia sufletului și își întindeau mantalele s-o primească.

Marele Sfat le-ar fi făcut poate pe plac, dacă armata n-ar fi venit cu încă o cerere, mai umilitoare decât toate celelalte; să li se dea căpeteniilor soții alese dintre fecioarele celor mai de seamă familii ale Cartaginei. Ideea fusese a lui Spendius și ostașii o găsiră îndreptățită. Dar îndrăzneala barbarilor de-a voi să amestece sânge punic în neamurile lor i-a scos din fire pe cartaginezi. Răspunseră scurt și tăios că nu mai au nimic de dat. Soldații începură să strige că au fost înșelați; dacă în trei zile nu vor primi dreptul lor, vor veni ei înșiși în Cartagina să și-l ia.

Mercenarii nu erau atât de necinstiți pe cât îi socoteau dușmanii lor. Hamilcar le făcuse făgăduieli mari, destul de nelămurite ce-i drept, dar foarte solemne și repetate de mai multe ori. Erau îndreptățiti să creadă că, o dată ajunși în Cartagina, li se va da în stăpânire orașul și li se vor împărți averile lui; văzând că abia dacă li se va plăti solda, se simțeau dezamăgiți deopotrivă, în mândria și în lăcomia lor.

Nu dobândiseră în războaie nemăsurate averi Denys, Pirus, Agatocle și generalii lui Alexandru? Nu lumina întreaga zare a taberelor de luptă amintirea lui Hercule, pe care cananienii îl asemuiau cu soarele? Ostași de rând ajunseseră să poarte pe frunte diademă regească. Împărățiile care se prăbușeau îl făceau pe gal să viseze în pădurile lui de stejari și pe etiopian în nisipuri. Se găsea totdeauna o Cetate gata să cheme sub steagurile ei pe războinici. Tâlharul izgonit de tribul lui, paricidul fugar pe drumuri străine, pângăritorul de altare urmărit de pedeapsa zeilor, toți flămânzii și toți prizonierii se îndreptau spre portul unde trimișii Cartaginei căutau mercenari. De obicei, Cartagina își ținea făgăduielile. De data aceasta, pățimașă-i zgârcenie o împinsese pe calea plină de primejdii a înșelăciunii. Numizii, libienii, Africa întreagă pornise asupra Cartaginei. Drumul mării îi mai rămăsese deschis, dar aici o pândeau romanii. Ca un om împresurat de ucigași, simțea cum moartea o aștepta pretutindeni.

Marele Sfat se văzu nevoit să cheme în ajutor pe Giscon. Barbarii primiră să stea de vorbă cu el. Într-o dimineață lanțurile portului coborâră în apă și trei corăbii cu fundul neted trecură prin canalul Teaniei intrând în lac.

La prora celei dintâi corăbii stătea Giscon. În spatele lui se zărea o ladă uriașă. Înaltă ca un catafalc, împodobită cu inele mari, atârând ca niște coroane. Ceva mai departe venea legiunea tălmacilor, purtând pe cap văluri de sfinx și având pe pieptul lor, tatuat, un papagal. În urma lor se îmbulzeau prieteni și sclavi, toți fără arme, atât de mulți încât stăteau îngrămădiți umăr lângă umăr. Cele trei corăbii, pline mai-mai să se scufunde, se apropiau în uralele armatei care se strânsese să le privească.

Giscon puse piciorul pe uscat și mercenarii se grăbiră să-l întâmpine. Vorbind de pe o grămadă de saci, generalul începu prin a spune că nu se va întoarce până nu va plăti până la un ban toate soldele.

Îi răspunse o furtună de aplauze, și o bucată de vreme nu mai putu să rostească nici un cuvânt.

Reluând firul vorbirii recunoscă greșelile Republicii, dar nu pregetă să-i mustre pe barbari. Vina o purtau câțiva bezmetici, care înspăimântaseră Cartagina cu răzvrătirea lor. Cetatea își dovedea gândurile bune trimițându-l drept mijlocitor pe el, potrivit de totdeauna al sufletului Hannon. Cartaginezii, zicea, nu erau atât de proști să stârnească mânia războinicilor, nici atât de nerecunoscători ca să le tăgăduiască drepturile. Giscon purcese apoi la plata soldelor, începând cu libienii. Și fiindcă soldații nu recunoscuseră drept bune socotelile Marelui Sfat, generalul nu se sluji de ele.

Soldații se perindau după neamul din care făceau parte, arătând pe degete anii sluiți sub arme. Scribii îi însemnau cu vopsea verde pe brațul stâng, scoteau banii din lada deschisă și cu un stilet făceau o gaură într-o foaie de plumb.

În șirul celor mulți se înfățișă un bărbat care umbla cu pas greu, ca boul când trage o povară.

— Suie lângă mine, spuse sufletul bănuind o înșelătorie. Câți ani ai servit?

— Doisprezece, răspuse libianul.

Giscon îi pipăi cu degetele pe sub falcă urma celor două bătăături pe care le lăsa cu vremea, de o parte și de alta, cureaua de sub bărbie a coifului. Ostașii le numeau *roșcove*; nu aveau *roșcove* decât veteranii.

— Tâlharule! strigă sufletul. Semnele care îți lipsesc în obraz o să ți le găsec pe spinare!

Și sfâșiindu-i tunică, îi dezgoli umerii însângerați de râie. Era un plugar din Hippo-Zaryt. Soldații îl acoperiră cu huiduieli și-i retezară capul.

La căderea nopții, Spendius se duse să-i trezească pe libieni și le spuse:

— Ligurii, grecii, balearii, oamenii din Italia își vor primi soldele și se vor întoarce acasă. Voi, cei din Africa, veți rămâne pe loc, risipiți fără apărare pe la triburile voastre. Republica nu va întârzia să se răzbune împotriva voastră. Temeți-vă de drumul pe care îl veți face la întoarcere! Nu vă încredințați în vorbele lor! Cei doi sufeți sunt înțeleși între ei. Giscon vă înșală! Aduceți-vă aminte de ostrovul Osemintelor și de Xantip, pe care l-au trimis înapoi în Sparta pe o galere putredă!

— Ce să facem? întrebă libienii.

— Să vă gândiți!

În cele două zile următoare veniră la rând oamenii din Magdala, Leptis și Hecatompyle. Spendius se strecură printre gali.

— I-au plătit pe libieni; vor urma grecii, balearii, apoi asiaticii și toți ceilalți. Voi sunteți mai puțini, n-o să primiți nimic! N-au să vă dea corăbii și n-o să mai revedeți căminurile voastre niciodată. Vă vor ucide, ca să nu mai cheltuiască hrănindu-vă!

Galii se înfățișară sufletului. Autharit, omul pe care Giscon îl lovise la ospățul armatei, îl înfruntă și-i ceru să răspundă. Giscon, împins de la spate de sclavi, se făcu nevăzut, strigând că se va răzbuna.

Nemulțumirile și plângerile creșteau. Unii, mai stăruitori, intrau în cortul sufletului și, pentru a-l înduioșa, îi prindeau mâinile, silindu-l să le pipăie gingiile fără dinți, brațele firave și urma rănilor nevindecate. Soldații care nu fuseseră încă plătiți murmurau, cei care primiseră solda mai cereau încă una pentru cai; cerșetori și fugari, lepădături fără căpătâi, furau armele soldaților și strigau că sunt lăsați pe dinafară. În fiecare clipă veneau alte valuri de oameni, corturile se prăbușeau pârâind, mulțimea îngrămădită între hotarele întărite ale taberei se tălăzuia din margini până la mijloc, într-o larmă asurzitoare. Când tumultul se întea, Giscon, sprijinindu-se în cot pe sceptrul lui de fildeș, privea în largul mării, fără să clipească din ochi, cu degetele înfipite în barbă.

Mătho se depărta din când în când, ca să vorbească cu Spendius; apoi se întorcea în fața sufletului, iar Giscon îi simțea privirile pătrunzătoare, săgetându-l ca două aruncătoare de flăcări. Își trimiseră unul altuia ocări pe deasupra mulțimii, dar nu le auziră. Împărțeala, în vremea aceasta, mergea mai departe. Sufetul se pricepea să ocolească, dibaci, toate piedicile.

Grecii se arătaseră nemulțumiți cu deosebirea dintre monede; li se dădură lămuririle cuvenite și plecară liniștiți. Negrii au cerut scoici albe, cu care știau că se face negoț în toată Africa; li s-a dat răspuns să aștepte, până vor fi aduse din Cartagina. Nu mai stăruiră și primiră să fie plătiți în bani, ca toți ceilalți.

Balearilor li se făgăduise ceva mai bun, adică femei. Sufetul îi liniști, spunându-le că va sosi în curând pentru ei o caravană întreagă de fecioare. Calea fiind însă lungă, trebuiau să mai treacă încă șase luni pline. Fetele vor fi încărcate în corăbii și trimise în porturile baleare, grase, frumoase și parfumate cu ulei de benzoe.

Zarxas, înzdrăvenit acum și mai chipeș ca niciodată, sări cu o iuțeală de saltimbanc pe umerii prietenilor săi și strigă, arătând în Cartagina poarta lui Khamon:

— Ați pus deoparte câteva pentru cei morți?

Îmbrăcată de sus și până jos în veșmânt de aramă, poarta strălucea în văpaia asfințitului de soare, iar barbarii zăreau parcă deasupra ei o dâră însângerată. De câte ori Giscon încerca să vorbească, strigătele izbucneau din nou. În cele din urmă, coborând cu pași rari, se închise în cortul lui.

A doua zi, în zori, când ieși din cort, tălmacii care se culcaseră afară zăceau pe spate, nemișcați, cu ochii încremeniți, cu limba între dinți și vineți la față. O spumă albă le curgea din nări, iar trupul le înțepenise, ca și cum în timpul nopții ar fi înghețat de frig. Gâtul fiecăruia era strâns într-un laț de trestie.

Din clipa aceea răzvrătirea nu mai putu fi stăvilită. Uciderea balearilor, pe care Zarxas o reamintise, întări neîncrederea atâțată de Spendius. Toți își închipuiau că Republica voia din nou să-i înșele. Să se sfârșească odată! Nu mai aveau nevoie de tălmaci! Zarxas, cu o praștie pe umăr, urla cântece de război. Autharit amenința cu sabia lui cea mare. Spendius sufla unuia o vorbă la ureche, punea în mână altuia un pumnal. Cei mai puternici își luau singuri partea ce li se cuvenea: cei mai puțin îndârjiți cereau să urmeze împărțeala. Toți aveau asupra lor arme și furia tuturor se abătea asupra lui Giscon, ca un clocot al urii dezlănțuite.

Unii se urcaseră alături de el. Mulțimea asculta ocările în liniște, dar cei care încercau să rostească un singur cuvânt în apărarea generalului erau uciși cu pietre sau se alegeau cu gâtul tăiat dintr-o singură lovitură de sabie. Grămezile de saci erau mai roșii decât un altar însângerat.

După prânzul stropit din belșug cu vin, înverșunarea gloatei crescuse. Băutura era, în armata punică, o plăcere oprită sub pedeapsă de moarte, iar soldații ridicau paharul înspre Cartagina, bătându-și joc de legile ei. Se năpusteau apoi din nou asupra sclavilor visteriei, ucigându-i de-a valma. În orice limbă ar fi fost rostit cuvântul: *Lovește!* era înțeles de toți.

Giscon știa bine că Republica îl jertfește, dar oricât i-ar fi fost de nerecunoscătoare, el stăruia să-i apere onoarea. Când soldații îi reamintiră că li s-au făgăduit corăbii pentru întoarcerea lor acasă, se jură pe Moloh că îi va încărca pe socoteala lui, și smulgându-și colierul de pietre albastre, îl azvârli mulțimii ca un legământ.

Africanii cerură grâul făgăduit de Marele Sfat. Giscon le arătă socotelile sisiților, însemnate pe piei de oaie cu vopsea albastră, și citi tot ceea ce intrase, lună cu lună și zi de zi, în portul Cartaginei. Apoi se opri deodată, cu ochii holbați, ca și cum printre numerele înșirate și-ar fi zărit osânda morții.

Adevărul era că Bătrânii măsluiseră prețurile, și grâul vândut în anii cei mai grei ai războiului fusese socotit atât de ieftin, încât numai un orb ar fi putut să se lase înșelat.

— Vorbește! strigară soldații. Vorbește mai tare! Aha! Încearcă să ne mintă, ticălosul! Băgați de seamă!

Giscon șovăi o clipă, apoi începu din nou să citească.

Fără să-și dea seama că sunt înșelați, barbarii primiseră drept bune socotelile sisiților; dar belșugul în care înnota Cartagina le stârni dintr-o dată o gelozie sălbatică. Se năpustiră asupra lăzii de sicomor și-o sfărâmară în bucăți. Era pe trei sferturi goală. Văzuseră ieșind din ea atâția bani, încât o socoteau fără fund; Giscon îi ascunde în cortul lui! Soldații luară sacii cu asalt. Mătho era în fruntea lor. Fiindcă toți urlau: „Banii! Banii!” Giscon, în cele din urmă, le răspunse:

— Cereți-i generalului vostru!

Îi privea țintă cu ochii lui mari și galbeni, iar fața lui prelungă se făcuse mai albă decât firele din barbă. O săgeată i se oprise în podoaba penelor și atârna în inelul de aur din ureche; un fir de sânge curgea de sub tiară pe umăr.

La un semn al lui Mătho, soldații năvăliră. Giscon desfăcu brațele. Spendius îi strânse pumnii în nodul unui laț. Un soldat îl doborî la pământ, sub picioarele mulțimii care se năpustise peste saci.

Jefuiră cortul; nu găsiră decât cele trebuincioase vieții de fiecare zi. Răscolind mai adânc, dădură peste trei chipuri ale lui Tanit înfășurate într-o piele de maimuță și peste o piatră neagră căzută din lună.

Mai mulți cartaginezi ținuseră să-l însoțească pe Giscon. Erau toți oameni de seamă, din rândurile celor care voiseră războiul. Soldații îi târâră afară din corturi, aruncându-i pe toți de-a valma în groapa cu scârnavii. Le legară pântelele în lanțuri de fier și-i ținură de stâlpi puternici, întinzându-le de mâncare în vârful sulitelor.

Autharit, stând de pază, îi acoperea de sudalme; dar neînțelegându-i vorba, ostatecii nu-i răspundeau. Din când în când, galul le azvârlea pietre în obraz, ca să-i audă țipând.

În ziua următoare, un fel de toropeală cuprinse întreaga armată. Furia i se istovise și începu s-o cerceteze neliniștea. Mătho tânjea, copleșit de o nedeslușită mâhnire. I se părea că, fără voia lui, o jignise pe Salammbô. Bogații făceau parte oarecum din ființa ei. Se așeza noaptea pe marginea groapei lor, și în acele gemete deslușea parcă un tremur din glasul care îi umplea sufletul.

Mânia tuturor se abătuse acum împotriva libienilor, singurii care își primiseră solda. Își dădeau seama totuși că, dușmânindu-se între ei și lăsându-se purtați de ura care-i dezbină, se primejduiau. Îndrăzneala lor avea să fie crunt pedepsită. Așadar, trebuiau să se apere de răzbunarea Cartaginei. Cuvântările și sfaturile de război se țineau lanț. Toți vorbeau și nimeni nu asculta, iar Spendius, atât de guraliv de obicei, nu răspundea la nici o întrebare și se mulțumea să clatine din cap.

Într-o seară, ca din întâmplare, îl întrebă pe Mătho dacă sunt fântâni în cetate.

— Nici una, răspunse Mătho.

A doua zi Spendius îl duse până la marginea lacului.

— Stăpâne! spuse fostul sclav, dacă inima ta îndrăznește, vom intra amândoi în Cartagina.

— Cum? întrebă Mătho, abia ținându-și răsuflarea.

— Jură că vei asculta poruncile mele și mă vei urma ca o umbră.

Mătho ridică brațul spre steaua Chabar și strigă:

— Jur pe Tanit! Spendius vorbi din nou:

— Măine, după asfințitul soarelui, să mă aștepti la picioarele apeductului, între arcada a noua și a zecea. Ia cu tine un târnăcop, o cască fără pene și sandale de piele.

Apeductul despre care vorbea Spendius străbătea de-a curmezișul întreg istmul. Era o lucrare impunătoare, pe care romanii aveau s-o mărească mai târziu. În pofida disprețului pe care îl arătau altor neamuri, cartaginezii încercaseră să împrumute de la Roma această născocire a vremurilor noi, după cum, la rândul lor, romanii își însușiseră galera punică. Apeductul, zidire puternică, sprijinindu-și pe contraforturi cele cinci rânduri de arcuri suprapuse purtând deasupra capete de lei, se prelungea până la marginea de apus a Acropolei și pătrundea în oraș pe sub pământ, revărsându-și apele ca un fluviu, în cisternele Megarei.

Mătho îl așteptă pe Spendius la ceasul hotărât. Spendius legă un harpon de capătul unei frânghii, învârtind-o ca pe o praștie. Gheara de fier se prinse de marginea unei pietre, și cei doi începură să se cațere pe zid cu ajutorul funiei.

Ajungând pe cea dintâi cornișă a apeductului, nu mai izbutiră să agațe cârligul: de câte ori îl aruncau, cădea. Găseau tot mai greu crăpături în zid, și la fiecare rând al arcadelor, marginile pereților se îngustau. Frânghia abia mai ținea: de câteva ori era să se rupă.

În sfârșit ajunseră pe cea din urmă pâatformă. Spendius se apleca din când în când, pipăind pietrele cu mâna.

— Aici e locul! Să începem...

Mănuind târnăcopul cu care venise Mătho, reușiră să desprindă o lespede de la locul ei.

În depărtare se zărea o ceată de călăreți trecând în goană pe cai fără frâu. Brățărilor lor de aur jucau printra vâlurile plutitoare ale veșmintelor fluturate de vânt. Un războinic călare venea în fruntea lor val-vârtej, purtând coif cu pene de struț și o lance în fiecare mână.

— Narr'Havas! strigă Mătho.

— Ce-ți pasă? răspunse Spendius, sărind în golul rămas după scoaterea lespedei.

La porunca lui Spendius, Mătho încercă să răstoarne unul din blocurile de piatră; dar locul era prea strâmt și nu-și putea mișca brațele.

— Ne vom întoarce, spuse Spendius. Mergi înaintea!

Porniră amândoi de-a lungul canalului. Apa le ajungea până la brâu. Pașii li se împleticeau. Se văzură nevoiți să înoate. Măinile li se loveau de pereții înguști, iar tavanul era atât de scund, încât le sfâșia obrazul. Se lăsară purtați de șuvoiul apei, lungindu-se cât puteau mai mult, ferindu-și capul sub braț și apropiindu-și genunchii. Treceau prin întuneric ca niște săgeți, gâfâind, aproape înăbușiți de aerul greu care le apăsa pieptul, ca în fundul unui mormânt. Apoi se cufundară dintr-o dată într-o beză adâncă. Nu mai puteau lupta cu vârtoarea apei și căzură.

Când se ridicară din nou, rămaseră câteva clipe întinși pe spate, adormecând cu nesaț aerul proaspăt. Arcadele înalte se perindau una după alta, legând între ele zidurile largi, care despărteau bazinurile pline. O singură pânză de apă curgea mai departe de-a lungul cisternelor. Prin ferestrele crestate în tavanul boltit, discuri de lumină cădeau peste curgerea apei; zidurile înfășurate în întuneric se pierdeau în nesfârșit. Un ecou prelung răspundea la cel mai mic zgomot.

Spendius și Mătho porniră din nou să înoate. Înaintară pe sub deschiderea bolților, pătrunzând printr-un șir de alte încăperi. Două rânduri de bazinuri mai mici se întindeau de-o parte și de alta, dispărând, cotind, revenind. În sfârșit, simțiră sub tălpile lor ceva tare. Era pardoseala galeriei care mărginea cisternele.

Au mers cu băgare de seamă mai departe, pipăind pereții pentru a găsi o ieșire. Alunecau mereu și se prăbușeau în adâncul apei. Se ridicau și cădeau din nou. O cumplită sfârșeală îi cuprinse, ca și cum, înotând, brațele li s-ar fi topit în apă. Ochii li se închideau; trăgeau să moară.

Spendius atinse cu mâna gratiile unui gard de fier. Izbînd în ele cu putere, izbutiră să le îndoaie, și ajunseră pe treptele unei scări. O ușă de bronz închidea trecerea. Cu vârful unui pumnal dădură la o parte drugul de fier care zăvora ușa pe dinafară și, dintr-o dată, se treziră în plin aer.

Noaptea era învăluită în tăcere și cerul părea mai înalt ca niciodată. Mănunchiuri de arbori mărgineau în depărtare lungul șir al zidurilor. Orașul dormea. Focurile de veghe ale strajelor scânteiau ca niște stele pierdute în întuneric.

Spendius, care trăise trei ani în temnița sclavilor, nu cunoștea străzile. Mătho socotea că pentru a ajunge la palatul lui Hamilcar trebuia s-o ia la stînga, străbătând Mappalele.

— Nu, spuse Spendius. Du-mă la templul lui Tanit!

Mătho încercă să vorbească.

— Adu-ți aminte! Îl opri Spendius și, ridicând brațul, îi arătă steaua Chabarului, care se zărea strălucind.

Mătho nu mai răspunse și se îndreptă spre Acropole.

Se târau de-a lungul șirului de napali care mărgineau drumul. Apa curgea de pe trupul lor peste pământul prăfuit. Pașii sandalelor ude nu se auzeau. Cu ochii lui, care ardeau ca niște torțe, Spendius cerceta umbra fiecărui tufiș. Mergea în urma lui Mătho, ținând în mâini mânerul celor două pumnale pe care le purta la subsuoară, prinse în câte o brățară de piele.

V

Tanit

Lăsară în urma lor grădinile și se opriă în fața zidurilor Megarei. Găsiră un loc de trecere lângă poarta cea mare și pătrunseră în cetate. Drumul cobora o costișă, revărsându-se de vale într-o piață mai largă.

— Să mă ascuți, spuse Spendius, și să nu-ți fie teamă, îmi voi ține făgăduiala.

Apoi tăcu, părând că-și caută cuvintele.

— Îți mai aduci aminte când în zori de zi ți-am arătat Cartagina de pe terasa palatului lui Salammbô? Aveam atunci puterea cu noi, dar n-ai vrut să mă ascuți!

Glasul lui tremura.

— Stăpâne, în altarul închinat lui Tanit, chipul zeiței e acoperit cu un văl vrăjit, care a căzut din cer...

— Știu, răspunse Mâtho. Spendius vorbi mai departe:

— Vălul e tot atât de sacru ca și zeița însăși. Zeii sălășluiesc acolo unde se păstrează întruchiparea lor. Toată puterea Cartaginei stă în acest văl al Zeiței, pe care îl stăpânește.

Apoi îi șopti la ureche:

— Te-am luat cu mine ca să-l răpim!

Mâtho se opri în loc, înspăimântat.

— Pleacă! Alege pe altul. Să nu te bizui pe ajutorul meu. E o nelegiuire!

— Tanit vrea să te piardă, răspunse Spendius. E vrăjmașa ta și te prigonește. Mânia ei te va ucide. Răzbună-te! Supune-o voinței tale. Vei fi de neînvins și vei cunoaște calea spre nemurire.

Mâtho tăcu.

— Noi suntem sortiți pieirii. Armata va fi nimicită. Nimic nu ne mai poate ajuta, nici iertarea, nici fuga. Când puterea zeilor va fi în mâinile tale, de ce pedeapsă a lor te-ai mai putea teme? Ce aștepti? Să mori ca un netrebnic, într-un trist asfințit, la sfârșitul unei lupte pierdute? Să fii ars pe rug, în strigătele de batjocură ale mulțimii? Stăpâne! Vei intra în Cartagina întâmpinat de alaiul preoților care îți vor săruta vârful sandalelor! Iar dacă vălul lui Tanit îți va părea o povară, îl vei așeza din nou în templu, ținându-l sub stăpânirea ta. Urmează-mă! Vino și-l ia!

O dorință cumplită îl chinuia pe Mâtho. Ar fi vrut să aibă vălul și se întreba, în ce fel ar fi putut să-și însușească vraja lui, fără a-l pângări. Nu îndrăzneă să-și mărturisească gândul întreg, și se oprea înfricoșat de câte ori simțea că trece dincolo de marginile îngăduite.

— Să mergem! spuse Mâtho. Apoi, iuțind pasul, se depărtară amândoi alături, fără să mai scoată un singur cuvânt.

Drumul suia acum din nou și casele se iveau tot mai dese. Ocoliră în întuneric pe uliți strâmte. Vântul lovea de pereți perdelele de trestie care astupau intrarea porților. La marginea unei piețe, câteva cămile rumegau în fața unei grămezi de iarbă proaspăt cosită. Trecură sub o boltă acoperită cu ramuri înfrunzite. O haită de câini porni să latre. Apoi, fără veste, ajunseră la loc deschis și recunoscură latura dinspre apus a Acropolei. Mai jos de Byrsa se întindea o umbră neagră: era templul lui Tanit. Un zid scund de piatră seacă mărginea o întregă așezare de grădini și de curți, de clădiri și terase. Spendius și Mâtho îl trecură.

Această cea dintâi împrejmuire a templului cuprindea o pădure de platani, care-l ferea de miasmele văzduhului și de molima ciumei. Ici-colo se zăreau corturile negustorilor, care vindeau în timpul zilei miresme și parfumuri, alifii pentru piele, veșminte de tot felul, plăcinte închipuind cornul lunii, icoane ale zeiței și plăci de alabastru, pe care era cioplită fața templului.

N-aveau de ce să se teamă; în nopțile fără lună templul era închis. Totuși, Mâtho încetini mersul, iar în fața celor trei trepte de abanos care urcau spre a doua curte, se opri.

— Înainte! îi porunci Spendius.

De-o parte și de alta se înșirau arbori purtători de rodii, migdali și chiparoși, livezi de mirt, cu frunze nemișcate, ca turnate în bronz; drumul, presărat cu pietriș albastru, scrâșnea sub greutatea pașilor lor: iar de-a lungul cărărilor umbrite se revărsau în cascadă valurile trandafirilor înfloriți. Ajunseră în fața unei gropi rotunde, pe care o împrejmuia un gard de fier.

— Aici e locul unde se amestecă Apele-Dulci cu Apele-Amare, șopti Mâtho, înfricoșat de tăcerea nopții.

— Am mai văzut așa ceva în orașul Maphug din Siria, spuse fostul sclav.

Urcară o scară cu șase trepte de argint și pătrunseră în curtea a treia.

Un cedru uriaș se înălța în mijlocul ei. Crengile coborând la pământ abia se mai zăreau sub fâșiile de stofă și podoabele de tot felul, pe care le atârnavă credincioșii. Mai făcură câțiva pași, și înaintea ochilor lor apărură templul.

Două lungi portaluri, ale căror arhitrave se sprijineau pe coloane puternice, mărgineau de amândouă părțile un turn în patru laturi, purtând pe creștetul lui secera de aur a lunii. În unghiul portalurilor și în cele patru colțuri ale turnului ardeau vase pline cu miresme. Rodii întregi și împletituri de cucurbită sălbatică împodobeau capitellurile, înlănțuiri de romburi și înflorituri de linii perlate înfrumusețau pereții; o împrejmuire lucrată în filigran de argint înconjură în semicerc deschiderea scării care cobora din vestibul pe trepte de aramă.

Între o stelă de aur și alta de smarald, se înălța, la intrare, un con de piatră: Mâtho, trecând, își sărută mâna dreaptă.

Pătrunseră într-o încăpere neobișnuit de înaltă, a cărei boltă era crestată de nenumărate ferestre; prin deschiderea lor se zăreau stelele. De jur împrejurul pereților se înșirau panere de trestie, cu suvițe de păr și smocuri de barbă, primele ofrande ale adolescenței. În mijlocul odăii circulare, răsărind dintr-un pedestal împodobit cu sânnuri pline, se ridica un trup de femeie, bărboasă și grăsună, cu pleoapele lăsate, care părea că zâmbește, încrucișându-și brațele pe buricul burții ei dolofane, lustruită de sărutările gloatei.

Străbătând o sală lungă, cei doi ieșiră din nou în plin aer. Un altar îngust se sprijinea pe canatul unei uși de fildeș, înaintea ei se opriră. Numai preoții aveau dreptul să intre. Templul nu era un loc de adunare a mulțimii, ci căminul sacru al unei zeiței.

— Încercarea noastră e zadarnică, spuse Mâtho. Ar fi trebuit s-o știi. Să ne întoarcem!

Spendius se opri să pipăie pereții.

El își pusese în gând să fure vâlul, dar nu pentru că ar fi crezut în vraja lui — grecul credea numai în cuvântul Oracolului — ci fiindcă știa că răpindu-l cartaginezilor, aceștia se vor lăsa cuprinși de-o cumplită descurajare. Căutând un loc de trecere, făcură un ocol pe la spatele templului. Dincolo de tufișurile de terebint, zăriră o seamă de clădiri mai mărunte, printre care se înălța, ici-colo, un falus de piatră. Cerbi mari se plimbau în voie, călcând sub copita lor despicată știuleții de pin risipiți prin iarbă.

Făcură cale întoarsă, între două galerii, care se prelungeau una în fața celeilalte. Două șiruri de chilii le mărgineau. Pe coloanele de cedru atârnavă, de sus până jos, tamburine și chimvale. În pragul chiliilor dormeau femei culcate pe rogojini. Trupurile lor năclăite de unsori, răspândeau un miros ars de miresme și mirodenii; atât erau de tatuate și de boite cu rumeneală și stibiu, încât, dacă pieptul lor nu s-ar fi mișcat în ritmul răsuflării, s-ar fi putut crede că sunt idoli, așternuți pe pământ unul lângă altul. Flori de lotus împrejmuiau o fântână, în apa căreia înotau pești, asemeni celor din grădina lui Salammô. Pe zidul templului se împleteau coardele de cristal ale unei vițe cu ciorchini

de smarald. Strecurându-se printre coloanele zugrăvite, razele de lumină ale nestematelor jucau pe fețele femeilor adormite.

Mâtho simțea că se înăbușă sub dogoarea pe care o răspândeau stâlpii de cedru. Toate acele semne ale fecundității, miresmele, strălucirea luminilor, răsuflarea caldă a piepturilor, îl copleșeau. Dincolo de mistica splendoare care îl orbea, o zărea în gând pe Salammbô, ca și cum zeița însăși s-ar fi întrupat în ea. Iubirea creștea în inima lui ca o floare de lotus plutind peste adâncul apelor.

Spendius socotea câți bani ar fi putut să câștige altădată din vânzarea acestor femei; cu ochiul lui ager cântărea, în tăcere, greutatea salbelor de aur.

Nici pe această latură a templului nu se putea pătrunde. Cei doi se reîntoarseră la spatele primei încăperi. În vreme ce Spendius cerceta zidurile, Mâtho îngenunchease în fața porții și se ruga lui Tanit. O implora să nu îngăduie nelegiuirea. Încerca s-o înduplece cu șoapte mângâietoare, ca și cum ar fi vrut să potolească supărarea unei ființe iubite.

Spendius zări deasupra porții o deschidere îngustă.

— Scoală-te! îi șopti lui Mâtho.

Punându-l să stea în picioare, rezemat de zid, pași pe palmele lui, apoi pe creștetul capului, se ridică până la înălțimea ferestrei. Se strecură încet și intră. O clipă mai târziu, Mâtho simți căzând pe umerii lui o frânghie cu noduri. Era frânghia pe care Spendius și-o înfășurase în jurul trupului, înainte de a lua drumul cisternelor. Mâtho urcă în mâini și se regăsi alături de Spendius, într-o încăpere largă, plină de întuneric.

O asemenea îndrăzneală era de neînchipuit. Însăși lipsa măsurilor de apărare dovedea că nimeni n-o socotea cu puțință. Teama tuturor păzea altarele mai bine decât oricare ziduri. La fiecare pas, Mâtho se aștepta să se prăbușească în moarte.

În adâncul acelei bezne licărea totuși un sâmbure de lumină. Cei doi se apropiară. O lampă ardea într-o scoică, pe pedestalul unei statui purtând scufia Cabirilor. Cercuri de diamant îi împodobeau largul veșmânt albastru, și lanțuri ținute în lespezi îi legau călcâiele de pământ. Mâtho își înăbuși un strigăt și abia putu să îngâne:

— Privește... Privește...

Spendius prinse în mână lampa ca să vadă mai bine.

— Ești un nelegiuit, murmură Mâtho; dar îl urmă.

Pătrunseră într-o încăpere în care nu se afla decât o pictură întunecată, închipuind o femeie. Picioarele ei acopereau un perete întreg. Trupul ei se prelungea peste bolta tavanului, lăsând să atârne din mijlocul pântecului un fir care purta la capătul lui un ou uriaș. Capul femeii se apleca pe celălalt perete dimpotrivă, iar degetele ei cu vârfuri ascuțite atingeau pământul.

Dădură în lături țesătura unei perdele ca să treacă rai departe, dar o pală de vânt stinse lumina. Rătăciră în întuneric prin labirintul clădirii, până când, deodată, simțiră sub picioare o stranie moliciune. Înaintau sub o ploaie de foc; puzderie de scânteii țâșneau de pretutindeni. Spendius pipăi pardoseala și ghici sub degetele lui un covor așternut din piei de linx. Simți apoi trecându-i prin glezne ceva ca o frânghie rece, umedă și vâscoasă. Șuvițe înguste de raze șovăitoare coborau prin deschizăturile tăiate de-a lungul zidurilor. La lumina lor nesigură zăriră umbra unui mare șarpe negru.

— Să fugim! strigă Mâtho. E ea! O simt, se apropie...

— Nu se poate, spuse Spendius. Templul e gol.

O lumină orbitoare îi sili deodată să închidă ochii. Apoi se iviră pe pereți, împrejurul lor, nesfârșite mulțimi de fiare descărnate, gâfâind și întinzându-și ghearele, învălmășite unele peste altele, într-o înspăimântătoare și misterioasă neorânduială. Șerpilor aveau picioare; taurii purtau aripi, peștii cu chip de om mușcau din fructe; printre dinții crocodililor se revărsau flori, elefanții, cu trompa în vânt, zburau pe albastrul cerului, mândri ca niște vulturi. Picioarele lor, unele ciunte, altele

nefiresc de multe, se zvârcoleau într-o cumplită sforțare, și fiarele chinuite scoteau limba, parcă ar fi vrut să-și dea sufletul. Toate tiparele vieții se întâlniseră aici, ca și cum s-ar fi spart dintr-o dată învelișul tuturor germenilor, deșertându-și cuprinsul pe zidurile unei singure încăperi.

Douăsprezece globuri de cristal albastru înconjurau încăperea, purtate de tot atâtea fiare, asemenea tigrilor. Ochii lor ieșeau afară din orbite, ca ai melcilor, și încovoindu-și șalele lor puternice, priveau spre fundul sălii, unde într-un car de fildeș strălucea neîntrecuta Rabbet, atotzămislitoarea, în întruchiparea ei cea de pe urmă.

O podoabă alcătuită din pene, din solzi, din flori și din păsări o acoperea până la mijloc. Purta în urechi, drept cercei, chimvale de argint care îi atingeau obrazul. Privea cu ochii încremeniți, iar pe fruntea ei o piatră strălucitoare încrustată într-un semn obscen lumina odaia întreagă, răsfrângându-se în oglinzile de aramă roșie de deasupra ușii.

Mătho făcu un pas înainte. O lespede se urni de la locul ei, și dintr-o dată, globurile porniră să se învâртеască, fiarele începură să ragă; o muzică se desprinsе, curgând melodioasă și sonoră ca armonia stelelor; sufletul furtunos al lui Tanit se revărsa ca valurile unei ape. Părea că se înalță, și cu brațele larg deschise avea să cuprindă întreaga încăpere!

Ca prin farmec, fiarele încetară să urle, iar globurile de cristal se opriră. Un cântec lugubru mai pluti câteva clipe prin aer, după aceea se stinse.

— Unde e vălul? întrebă Spendius.

Vălul nu se zărea nicăieri. Unde ar fi putut să fie? Cum să-l găsească? Poate că preoții îl țin ascuns... Dezamăgit în credința lui, Mătho simțea cum inima i se sfâșie.

— Pe aici! șopti Spendius. Un tainic gând îl călăuzea. L-a purtat pe Mătho până în spatele carului lui Tanit. Aici, zidul era tăiat de sus și până jos cu o deschidere de lățimea unui cot. Pătrunseră prin ea într-o mică încăpere rotundă și atât de înaltă, încât părea să fie golul lăuntric al unei coloane. În mijlocul odăii se ridica o mare piatră neagră, amintind jumătatea de sferă a unei tamburine. Limbi de flăcări ardeau deasupra, iar la spatele pietrei se zărea un con, cioplit în lemn de abanos, închipuind un cap omenesc și două brațe.

Dar mai presus de toate plutea parcă un nor, în care se răsfrângeau sclipiri de stele. Figuri ciudate se întrezăreau în adâncul undelor lui: Eșmun și cetele Cabirilor, mulțime de monștri văzuți în felurite chipuri, fiarele sacre ale Babilonului și altele necunoscute. Acoperea fața idolului ca o mantie, și întinzându-se între ziduri, atârna de la un ungher al încăperii la altul, albastru ca noaptea, auriu ca răsăritul, roșu ca purpura soarelui, scânteind în fel de fel de fețe, luminos, diafan, ușor. Era veșmântul Zeiței, zaimful sfânt, pe care nimeni n-avea voie să-l privească.

Pălră amândoi.

— Ia-l! spuse în cele din urmă Mătho.

Spendius nu mai șovăi. Sprijinindu-se pe umerii idolului, desprinsе vălul. Vălul căzu la pământ. Mătho îl primi în mâinile lui, îl înfășură în jurul trupului și întinse brațele să-l privească mai bine.

— Să mergem! spuse Spendius.

Mătho, răsuflând greu, rămase cu ochii ațintiți în pământ.

Apoi, dintr-o dată, strigă:

— Dacă m-aș duce la ea? Frumusețea ei nu mă mai înspăimântă. Ce-ar mai putea să facă împotriva mea? Nu mai sunt un om ca oricare altul. Aș putea să trec prin flăcări și să calc peste valurile mării! Puterea mea nu cunoaște margini, Salammbô! Salammbô, eu sunt domnul și stăpânul tău!

Glasul lui răsuna ca un tunet. Spendius îi privea chipul iluminat și i se părea că uriașul crescuse și mai înalt.

Un zgomot de pași se auzi aproape, și în pervazul ușii deschise apăru chipul unui preot, cu scufie țuguiață pe cap și cu ochii holbați. Spendius se năpusti asupra lui, și nedându-i răgaz să facă o

singură mișcare, îl strânse în brațe și-i împlântă între coaste amândouă pumnalele lui. Capul celui ucis răsună căzând pe pardoseala de piatră.

Mai nemișcați decât mortul care zăcea pe lespezi, Mâtho și Spendius statură să pândească tăcerea. Prin ușa care rămăsese pe jumătate deschisă, nu se auzea decât murmurul vântului.

Spendius se strecură de-a lungul unei încăperi înguste. Mâtho îl urmă și ajunseră amândoi în curtea a treia, între cele două portaluri care mărgineau locuințele preoților, în spatele chiliilor trebuia să fie un drum mai scurt spre ieșire. Se grăbiră.

Spendius se aplecă pe marginea unei fântâni să-și spele mâinile pline de sânge. Femeile dormeau. Coardele viței de smarald scânteiau.

Porniră mai departe, dar pe sub frunzișul arborilor auziră pași fugind în urma lor. Mâtho simți de câteva ori cum o mână ușoară încerca să prindă marginea vălului pe care îl purta cu el. Era unul din cinocefalii cei mari, care creșteau în libertate pe lângă templul Zeiței. Ca și cum și-ar fi dat seama de răpirea vălului, se agăța de el la tot pasul. Spendius și Mâtho nu îndrăzneau să-l lovească, de teamă să nu-i stârnească țipetele. Apoi, dintr-o dată, mânia animalului se potoli, și începu să salte pe-alături, legănându-și trupul și lăsând să-i atârne brațele lungi. În apropierea porții își făcu vânt și sări într-un palmier.

Ieșind din ultima curte împrejmuită, Mâtho porni de-a dreptul spre palatul lui Hamilcar. Spendius înțelese că zadarnic ar fi încercat să-l oprească.

O luară amândoi pe ulița Tăbăcarilor și, trecând pria piața Muthumbal, apoi prin târgul Verdețurilor, ajunseră la răspântia Cynasynului. În colțul unei străzi, un trecător necunoscut se opri înspăimântat, văzând acea undă de strălucire orbitoare care scânteia în întunericul nopții.

— Ascunde zaimful! șopti Spendius.

Mai întâlneură în cale câțiva trecători, dar izbutiră să se strecoare nebăgați în seamă, ajungând în cele din urmă la marginea Megarei.

Farul ridicat în spatele celorlalte clădiri, pe cea mai înaltă parte a țărmului, lumina cerul cu o văpaie roșie, iar umbra palatului, cu terasele lui suprapuse, se întindea peste grădini ca o piramidă uriașă. Cei doi își croiră drum prin gardul de zizif, tăind crengile cu pumnalul.

Pretutindeni se zăreau urmele lăsate de ospățul mercenarilor; grădinile răvășite; șanțurile de apă secate: porțile ergastulei deschise. Nici un suflet de om nu se ivi în jurul bucătăriilor și al cramei. În acea tăcere de moarte nu se auzea decât răsuflarea grea a elefanților care se zbăteau în opritoarele lor, și pârâitul buștenilor de aloes care ardeau pe rugul aprins al farului.

Mâtho frământa mereu aceleași cuvinte:

— Du-mă la ea! Vreau s-o văd! Unde e?

— Ești nebun! îi spunea Spendius. Va striga, va chema sclavii, și oricât ai fi de puternic, te vor ucide!

Urcau acum pe scara împodobită cu piepturi de corabie. Mâtho ridică privirea și i se păru că vede, pe deasupra treptelor, o lumină nedeslușită, șovăitoare și blândă. Spendius încercă să-l oprească. Mâtho se smuci și porni să urce în goană treptele.

Revenind la locul unde o văzuse întâia oară, zilele care trecuseră de atunci se șterseră din amintirea lui. Parcă adineauri cânta în mijlocul meselor întinse. Apoi se făcuse nevăzută, dar el se întorsese neîncetat să urce scara aceea. Deasupra lui văzduhul era plin de flăcări; marea cuprindea zarea întreagă. Cu fiecare pas creștea în jurul lui nemărginirea. Suia treptele cu acel umblet ușor pe care nu-l cunoaște decât visul.

Vălul care fremăta prelung de câte ori atinge lespezile scării, îi reamintea puterea ce dobândise; dar, lăsându-se purtat de înflăcărată lui pornire, nu știa bine ce trebuia să facă, și această nehotărâre îl tulbura.

Din când în când își apropia obrazul de ferestrele pătrate ale odăilor cu uși închise, și de câteva ori i se păru că recunoaște chipul ei printre femeile care dormeau.

Ultimul cat al palatului, cu zidurile lui mai înguste, părea un zar aruncat pe culmea teraselor. Mâtho dădu ocol celor patru laturi.

O lumină alburie se strecura printre foile subțiri de talc care acopereau golurile zidului; înșirate la distanțe egale, semănau în întunericul nopții cu o salbă de mărgăritare. Recunoscuseră poarta roșie însemnată cu o cruce neagră. Mâtho simțea cum inima i se bate cu tot mai multă putere. Ar fi vrut să fugă. Împinse ușa cu umărul și ușa se deschise.

O lampă în chip de corabie, atârnată de tavan, ardea în adâncul încăperii; din carena de argint porneau trei mănunchiuri de raze, care tremurau pe pereții înalți, zugrăviți în roșu cu dungi negre. Grinzile subțiri ale tavanului aurit purtau în noduri de lemn, de-a lungul lor, topaze și ametiste. Pe cele două laturi mai lungi ale odăii, era rânduit câte un pat scund, împletit din curele albe; în umbra fridelor, adâncite în zid ca niște scoici, veșminte felurite coborau până la pământ.

O treaptă tăiată în onix înconjura cada unei băi rotunde; doi conducti ușori de piele de șarpe rămăseseră uitați lângă o cană de alabastru. Pași grăbiți lăsaseră urme umede pe podea. În aer se răsfira aburul nevăzut al unor dulci miresme.

Mâtho abia atingeau, mergând, lespezile încrustate cu aur, sticlă și sidef; trecea peste luciul pardoselii și i se părea că pașii lui se afundă într-un covor de nisip.

La spatele lămpii de argint zări un chenar mare, alabastru, care plutea în aer, legat cu o funie de fiecare latură a lui. Frânt de mijloc, suflând din greu cu gura deschisă, Mâtho se apropie.

Pe pernele de purpură se amestecau de-a valma aripi de fenicopter prinse în mânere de mărgăritare, gheare de bagă, spatule de fildeș și lădițe de cedru. Inele și brățări se înșirau pe coarne de antilopă; vase de lut, așezate în despicătura zidurilor pe împletituri pe trestie, se răcoreau în bătaia vântului. Praguri neegale despărțeau întreaga încăpere într-un șir întreg de odăi, ridicate pe trepte tot mai înalte; Mâtho se împiedică în ele de câteva ori. O balustradă de argint împrejmuia un covor țesut în flori de culori felurite. Mâtho ajunsese în fața unui pat, care atârna în aer ca un leagăn, având alături în chip de treaptă, un scăunel de abanos.

Lumina se oprea la marginea patului și, în umbra care-l învăluia ca aripa unei perdele, nu se zărea decât colțul unei saltele roșii și vârful gol al unui picior mic, întins peste glezna cealaltă. Mâtho desprinsese încet lampa de la locul ei.

Salammbô dormea cu obrazul în palmă și cu celălalt braț întins. Podoaba părului ei inelat era atât de bogată, încât fecioara părea culcată pe-un așternut de pene negre; faldurile largi ale veșmântului ei alb îi înfășura în unde molatice trupul întreg, de la umeri până la picioare. Printre pleoapele pe jumătate închise, ochii ei abia se zăreau. O ceață albastră se răsfira în umbra pologului, iar funiile cu care era legat patul, urmând ritmul răsuflării ei, părea că o leagănă în văzduh. Un țânțar bâzâia.

Mâtho, nemișcat, strângea în pumnul lui galera de argint, și dintr-o dată, țesătura apărătoare de țânțari se mistui într-o văpaie mare. Salammbô se trezi.

Focul se stinse în clipa următoare. Salammbô tăcea. Flacăra lămpii plimba pe ziduri valuri de lumină.

— Ce s-a întâmplat? întrebă ea.

— E vâlul Zeiței! spuse Mâtho.

— Vâlul Zeiței? strigă Salammbô. Sprijinindu-și bărbia în pumni, se aplecă peste marginea patului, tremurând.

Mâtho vorbi din nou:

— Am fost să-l caut pentru tine în adâncul altarului! Privește!

Zaimful strălucea într-o risipă de raze luminoase.

— Îți amintești? șopti Mâtho. Eu te-am visat în fiecare noapte, dar porunca fără glas a ochilor tăi n-am înțeles-o. (Salammbô întinse un picior pe scăunelul de abanos.) De-aș fi știut să citesc în privirea ta, aș fi alergat spre tine, aș fi părăsit armata și-aș fi rămas în Cartagina. Supunându-mă, rob ție, aș fi coborât în peștera din Hadrumet și aș fi pornit în împărăția Umbrelor... Îți cer iertare! Simțeam pe umerii mei povara munților, dar gândul ce-l purtam în mine îmi dădea aripi... Am venit la tine, dar fără ajutorul zeilor n-aș fi îndrăznit niciodată! Să mergem! trebuie să mă urmezi... Sau dacă nu, voi rămâne aici... Mi-e totuna. Aș dori să-mi înec sufletul în răsuflarea gurii tale... Să-mi zdrobesc buzele, sărutând mâinile tale...

— Lasă-mă să-l văd! spuse Salammbô. Mai aproape... mai aproape...

Răsărea soarele. O lumină de culoarea vinului umplea foițele de talc încrustate în pereți. Salammbô, sleită de puteri, se sprijinea pe pernele patului.

— Te iubesc! strigă Mâtho.

Salammbô îngână: „Dă-mi-l...” Se apropiau tot mai mult unul de altul. Salammbô venea spre el în haina ei lungă și albă, cu privirea ațintită asupra vălului. Orbit de frumusețea chipului ei, Mâtho îi întinse zaimful și făcu o mișcare, ca și cum ar fi voit s-o cuprindă. Salammbô desfăcu brațele. Apoi deodată se opri, și rămaseră amândoi în așteptare, privindu-se.

Fără să-i înțeleagă dorința, Salammbô se simți cuprinsă de groază. Încruntându-și sprâncenele subțiri, își mușcă buzele și începu să tremure. Apoi lovi de câteva ori în discul de aramă care atârna la capul patului cu așternut roșu, strigând:

— Ajutor! Ajutor! Pleacă, nelegiuitule! ticălosule! blestematule! Ajutor, Tranah, Kroum, Ewa, Micipsa, Șaul!

Fața speriată a lui Spendius se ivi între vasele de lut din fereastră.

— Fugi! Vin asupra ta!

O dezlănțuire de glasuri cutremură scările, și un întreg popor de femei, de slujitori și de sclavi năvăli în odaie, purtând sulii, măciuci, cuțite și pumnale. Rămaseră încremeniți văzând în fața lor un bărbat. Slujitoarele scoteau țipete de înmormântare; eunucii, sub pielea lor neagră, păliseră.

Mâtho rămase dincolo de stâlpii balustradei. Înfășurat în strălucirea zaimfului, părea un zeu al cerului înstelat. Sclavii se năpustiră asupra lui, dar Salammbô îi opri:

— Nu vă atingeți de el! E veșmântul Zeitei!

Din colțul odăii unde se retrăsese făcu un pas înainte și, întinzând spre Mâtho brațul gol, strigă:

— Blestemat să fii, tu, care ai prădat-o pe Tanit! Mânie, răzbunare, moarte și durere să cadă asupra ta! Gurzil, zeul războaielor, să te sfâșie. Matisman, zeul morții, să te sugrume! *Celălalt* al cărui nume nimeni nu-l rostește, să te ardă!

Mâtho scoase un țipăt, ca și cum l-ar fi străpuns o sabie.

— Pleacă! Pleacă! strigă din nou Salammbô.

Mulțimea slujitorilor se dădu la o parte și Mâtho trecu încet printre ei, cu privirile în pământ. În dreptul ușii se opri. Un ciucure al zaimfului se agățase de colțul uneia din stelele de aur încrustate în podea, Mâtho smuci zaimful cu o mișcare a umărului și coborî pe scări.

Spendius, azvârlindu-se de pe o terasă pe alta, trecând în goană peste șanțuri și sărind gardurile, lăsă în urmă grădinile și ajunse la picioarele farului. Malul mării era atât de greu de urcat în acel loc, încât zidurile cetății fuseseră părăsite. Spendius se culcă pe spate și, cu picioarele întinse, se lăsă să alunece până la țarm. Ajunse înot la Stânca-Mormintelor, făcu un lung ocol străbătând Laguna-Sărată și, înspre seară, sosi în tabăra barbarilor.

Soarele răsărise. Mâtho, ca un leu hoinar, cobora de-a lungul drumului, rotind în jurul lui priviri cumplite.

O larmă nedeslușită îi ajungea la urechi. Zvonul glasurilor părea că pornește din grădinile palatului, prelungindu-se departe, până la marginea Acropolei. Unii spuneau că fusese jefuit tezaurul

Republicii din templul lui Moloh; alții aflaseră că un preot căzuse ucis. Umbla vestea că barbarii au pătruns în cetate.

Mâtho nu cunoștea locul pe unde ar fi putut să treacă dincolo de ziduri. Mergea înainte, fără nici o țintă. Câțiva îl zăriră și o furtună de strigăte izbucni dintr-o dată. Mulțimea înțelegând ce se întâmplase, înmărmuri; apoi o cuprinse o furie nestăpânită.

De pe dealul Acropolei, din străfundurile Mappalelor, de pe marginea lacului și din Catacombe, mii și mii de oameni veneau în goana mare. Patricienii ieșeau din palatele lor, negustorii își părăseau tarabele, femeile își uitaseră copiii. Fiecare ducea cu el o spadă, un par, o secure; dar același gând care o tulburase pe Salammbô îi făcea să dea înapoi. În ce fel ar fi putut să pună mâna din nou pe zaimf? Era un lucru al Zeilor, și numai a-l privi însemna o nelegiuire. A-l atinge era însăși moartea!

Sub coloanele templelor preoții își frâneau mâinile în prada disperării. Gărzile Legiunii treceau în goana cailor, fără țintă; mulțimea se strânsese pe acoperișul caselor, pe înălțimea teraselor, pe umerii statuielor uriașe, pe catargele corăbiilor. Mâtho mergea înainte, și la fiecare pas furia gloatei creștea, ca și spaima lui. Străzile se goleau la trecerea lui, și valuri de oameni fugind se revărsau până sub zidurile cetății. Ochi mari se deschideau să-l înghită, dinții scrâșneau de furie, pumni strânși se ridicau să-l fulgere, și în acea vijelie de glasuri răsunau, înmulțindu-se, blestemele lui Salammbô.

O săgeată șuieră prin aer; apoi alta; o grindină de pietre începu să pârâie; dar teama de a nu atinge zaimful făcea ca loviturile să-și greșească ținta, trecând pe deasupra capului lui Mâtho. Mănuind vâlul ca pe un scut în toate părțile, Mâtho trecea nevătămat, iar urmăritorii lui nu puteau să găsească nici un mijloc de a-l atinge. Alerga din ca în ce mai grăbit de-a lungul străzilor pustii, întâlnind în calea lui frânghii întinse, căruțe răsturnate, fel de fel de piedici așezate dinadins pentru a-l opri; de mai multe ori fu silit să se întoarcă înapoi, căutând o altă ieșire. Făcând nenumărate ocoluri, ajunse în piața lui Khamon, pe locul unde fuseseră măcelăriți balearii. Mâtho se opri, pălind ca un osândit. I se părea că aici își va găsi sfârșitul. Mulțimea bătea din palme.

Mâtho alergă până la poarta cea mare, pe care o găsi închisă. Poarta, cioplită în inimă de stejar, era căptușită cu plăci de aramă și ținută în piroane de fier. Mâtho se năpusti asupra ei cu toată puterea. Mulțimea fremăta de bucurie, văzând cât de zadarnică îi era mânia. Mâtho își scoase o sandală din picior, scuipea asupra-i și palmii cu talpa ei canaturile încremenite ale porții. Orașul întreg porni să urle. Mulțimea nu se mai gândea la puterea vâlului, și era gata să năvălească. Mâtho o privea cu ochi mari și rătăciți, tâmpilele îi zvâcneau și se simțea cuprins de amorțeală ca un om beat. Deodată zări lanțul lung, cu care se mânuia pârghia porții. Făcu un salt, își încorda brațele, și sprijinindu-se pe picioare îl trase cu toată puterea, până când, în sfârșit, cele două aripi uriașe ale porții se deschiseră. Ajungând dincolo de zidurile cetății, desprinsese zaimful pe care îl purta în jurul gâtului și-l ridică deasupra capului, cât mai sus. Fluturat de vântul mării, vâlul strălucea în soare, cu toate culorile, nestematele și chipurile zeilor lui. Mâtho străbătu astfel câmpul întreg, până la corturile soldaților, iar poporul urcat pe ziduri privea cum se pierde în zare norocul Cartaginei.

VI

Hannon

— Trebuia s-o răpesc! îi spuse Mâtho lui Spendius, într-o seară. S-o duc cu mine! S-o smulg din palat! Nimeni n-ar fi cutezat să mi se împotrivească.

Spendius nu-l asculta. Întins pe spate, gusta plăcerea lenei, având alături un vas mare cu mied, în care își vâră capul din când în când, ca să bea mai din plin.

Mâtho vorbi din nou:

— Ce să fac? Cum să mă întorc în Cartagina?

— Nu știi, răspunse Spendius.

Această nepăsare îl înfurie pe Mâtho.

— Tu ești marele vinovat! M-ai stârnit, și acum nu mai vrei să știi de mine, mișelule! Vrei să mă supun ție? Te socotești stăpânul meu? Vânzător de carne vie! Sclav și fecior de sclav!

Scrâșnea din dinți și îl amenința cu pumnul lui uriaș.

Greul nu răspunse nimic. Un lampadar de argilă lumina ușor catargul cortului, unde zaimful strălucea pe-o panopolie.

Deodată, Mâtho își încălță coturnii, își încheie tunica lui cu solzi de aramă și-și luă coiful.

— Încotro? întrebă Spendius.

— Mă întorc la Cartagina! Lasă-mă! O voi răpi! Iar dacă îmi vor ieși în cale, îi voi zdrobi ca pe niște pui de năpârcă! O voi ucide, Spendius! Da, da, o voi ucide, vei vedea, o voi ucide....

Spendius, care era numai urechi, smulse dintr-o dată zaimful și-l azvârli într-un colț al cortului sub blănuri. Se auzi un murmur de glasuri, și la lumina faclelor se ivi Narr'Havas, însoțit de alți douăzeci de războinici.

Purtau mantale de lână albă, pumnale lungi, salbe împletite din curele, cercei de lemn și încălțări din piele de hienă. Rămaseră în pragul cortului, rezemându-se în lănci, cum se odihnesc păstorii. Narr'Havas era cel mai falnic dintre toți. Brațele lui subțiri erau strânse în legături de piele împodobite cu perle; veșmântul lui larg era prins în toarteale unui cerc de aur care îi încingea fruntea, lăsând să-i cadă peste umăr o pană de struț. Un zâmbet neîntrerupt îi descoperea întregul șirag al dinților. Privirea lui era ascuțită ca o săgeată, și din toată ființa lui se desprindea un amestec ciudat de nepăsare și de pândă.

Începu prin a spune că Republica pusese de multă vreme ochii pe regatul lui, și de aceea hotărâse să treacă de partea mercenarilor. Avea deci motive temeinice să vină în ajutorul lor, și putea să le fie de mult folos.

— Vă voi da elefanți — în pădurile mele se găsesc destui — vin, ulei, orz, curmale, smoală și pucioasă pentru asediul cetăților, douăzeci de mii de pedestrași și zece mii de cai. Am venit la tine, Mâtho, fiindcă tu stăpânești zaimful și ești menit să stai în fruntea oastei; de altminteri, noi suntem prieteni vechi...

Tot timpul cât vorbi Narr'Havas, Mâtho nu-și lua ochii de la Spendius, care trântit pe piei de miel, asculta cu luare-aminte, dând din cap în semn de încuviințare. Narr'Havas blestema Cartagina, jurându-se pe toți zeii. În pornirea mâniei lui rupse o lance. Însoțitorii lui răcniră într-un glas, și Mâtho, stârnit de furia lor, a strigat că primește alianța.

Aduseră un taur alb și o oaie neagră, semnele zilei și nopții. Înjunghiară jertfele la marginea unui șanț și-și înmuiară brațele în sângele lor. Narr'Havas își puse mâna pe pieptul lui Mâtho, iar Mâtho mâna lui pe pieptul lui Narr'Havas. Apoi, cu aceeași pecete însângerată însemnară pânza cortului.

Restul nopții l-au petrecut ospătându-se, iar resturile de carne le-au ars dimpreună cu oasele, pielea, coarnele și copitele.

Urale fără sfârșit îl întâmpinara pe Mâtho, când se întoarse cu vâlul zeiței; până și cei care nu împărtășeau credința Cananului simțeau în nedeslușita lor însuflețire că un Duh supraomenesc coborâse între ei. Nimeni nu se gândea să atingă zaimful. Felul tainic în care Mâtho și-l însușise îi dădea, după judecata barbarilor, dreptul netăgăduit de a-l stăpâni. Tot astfel gândeau și soldații africani. Cei a căror ură n-avea rădăcini atât de vechi nu știau ce să creadă; dacă li s-ar fi dat corăbii ar fi plecat acasă fără zăbavă.

Spendius, Narr'Havas și Mâtho trimiseră soli tuturor triburilor de pe meleagurile punice.

Cartagina ținea toate aceste neamuri sub stăpânirea ei istovitoare. Punea asupra lor biruri grele, iar cei care zăboveau cu plata sau îndrăzneau măcar să murmure, sfârșeau în lanțuri, sub secure și pe cruce. Plugarii își lucrau pământul după cum porunca Republica și dădeau Republicii tot ce le cerea. N-avea nimeni dreptul să poarte arme, iar oamenii satelor răsculate erau vânduți ca sclavi. Cartaginezii își prețuiau guvernatorii ca pe niște teascuri; cei mai buni erau cei care storceau mai mult. Dincolo de ținuturile supuse Cartaginei se întindeau țările aliate, care nu plăteau Republicii decât un tribut neînsemnat; iar mai departe hălăduiau nomazii, gata să sară asupra aliaților, ori de câte ori li se dădea a înțelege că pot s-o facă. Hambarele Cartaginei erau astfel totdeauna pline, hergheliile îi sporeau, câmpurile îi dădeau rod îmbelșugat. Nouăzeci și doi de ani mai târziu, bătrânul Cato, priceput ca nimeni altul în a stăpâni sclavii și pământul, avea să rămână uimit de atâta bogăție, iar osânda de moarte pe care o va striga fără încetare în Roma nu va fi decât izbucnirea nestăpânită a unei lacome invidii.

În timpul ultimului război, Cartagina ceruse supușilor ei jertfe din ce în ce mai mari; de aceea, aproape toate cetățile Libiei i se predaseră lui Regulus. Acum plăteau Republicii, drept pedeapsă, câte o mie de talanți, douăzeci de mii de boi, trei sute de saci cu praf de aur și o câtime însemnată de grâu. Capii triburilor necredincioase fuseseră dați pradă leilor sau răstigniți pe cruce.

Tunisul, mai ales, purta Cartaginei o ură neîmpăcată. Oraș mai vechi decât metropola, nu putea să-i ierte acesteia puterea ce-o dobândise. Față în față cu zidurile ei, ghemuită între mlaștinile de pe țărmul mării, o privea pândind-o, ca o fiară plină de venin. Nesfârșitele molimi, măceluri și deportări nu-i slăbiseră dârzenia. Nu șovăise să-l sprijine pe Arhagate, fiul lui Agatocle, și dăduse arme mâncătorilor-de-scârnăvii, fără să stea nici o clipă pe gânduri.

O bucurie fără margini cuprinse toate provinciile, înainte de a fi pornit ștafetele cu vești. Fără să mai aștepte, răsculații dădură buzna în baie peste împuterniciții și slujitorii Republicii, și le suciră gâtul; scoaseră din adâncul peșterilor armele ascunse și făuriră săbii din fierul plugurilor. Copiii ascuțeau sulii pe pragul caselor; femeile își dăruiau salbele, inelele și cerceii, tot ce-ar fi putut să slujească la nimicirea Cartaginei. Fiecare venea cu obolul său. Mănunchiuri de lănci se îngărmădeau în mijlocul orașului, ca snopurile de grâu. Cirezi de vite și saci cu bani luau drumul spre tabăra mercenarilor. Mâtho, ascultând sfatul lui Spendius, plăti soldaților drepturile întârziate, și atât fu de ajuns pentru a fi ales întâiul conducător al armatei, *șalișim*-ul barbarilor.

Bărbați dornici de luptă soseau în ajutor de pretutindeni. Se înfățișară mai întâi băștinașii, apoi sclavii, muncitori ai câmpurilor. Caravanele negrilor fură oprite, și oamenii primiră arme. Negustorii care se îndreptau cu mărfuri spre Cartagina s-au alăturat barbarilor, nădăjduind că vor câștiga mai mult. Cete fără număr se adunau neconținut, și de pe culmea Acropolei, cartaginezii vedeau cum sporesc rândurile mercenarilor.

Străjerii legiunii stăteau de pază pe creasta apeductului; și lângă ei, din loc în loc, fumegau cazanele de aramă, în care clocotea fiertura de smolă. O mulțime de oameni umplea cu strigătele ei întinderea câmpiei. Barbarii se simțeau tulburați și nedumeriți, cuprinși de acea nedeslușită teamă pe care o încercau totdeauna când ajungeau sub zidurile unei cetăți.

Numai Utica și Hippo-Zarytul nu se alăturară mercenarilor. Colonii feniciene, ca și Cartagina, erau amândouă cetăți de sine stătătoare, dovedind o mare grijă ca în toate legăturile pe care le încheiau cu Republica să-și păstreze neatârtnarea. Respectau, totuși, puterea surorii lor mai mari, se bucurau de ocrotirea ei și nu credeau că oastea de strânsură a barbarilor ar fi putut s-o biruie; ci, dimpotrivă, nu se îndoiau nici o clipă că va fi nimicită. Nu aveau altă dorință decât să trăiască în pace.

Așezarea lor se dovedea de cel mai mare folos. Cuibărită în adăpostul unui ochi de mare, Utica era calea cea mai lesnicioasă pe care Cartagina putea fi sprijinită din afară. Și chiar dacă Utica ar fi căzut, rămânea, la șase ceasuri depărtare, pe același țărm, Hippo-Zarytul; putând să primească ajutoarele de care avea nevoie, Cartagina rămânea de neînvins.

Spendius era de părere că asediul cetății să înceapă fără întârziere. Narr'Havas se împotriva. El avea alt plan: să pornească mai întâi asupra hotarelor Republicii. Veteranii credeau la fel ca Narr'Havas; Mâtho de asemeni. Se hotărî, așadar, ca Spendius să lovească Utica, iar Mâtho Hippo-Zarytul. Al treilea corp de oaste, sprijinindu-se pe Tunis, să cuprindă câmpia din fața Cartaginei. Această sarcină o luă asupra lui Autharit. Narr'Havas urma să plece în regatul lui și să se întoarcă cu elefanții; apoi, adunându-și călăreții, să țină sub paza lui drumurile.

Femeile se împotriviră cu îndârjire acestui plan de luptă; ele râvneau după giuvaerurile patricienelor din Cartagina. Nici libienii nu erau mulțumiți. Ei fuseseră chemați să pornească asupra cetății, și nu înțelegeau de ce armata trebuia să se împrăstie în alte părți; nu plecară decât soldații. Mâtho luă comanda alor lui, a iberilor, a luzitanilor, a oamenilor din Apus și a celor din insule. Toți câți vorbeau grecește l-au cerut pe Spendius, pentru istețimea lui.

Cartaginezii văzură cu uimire cum dintr-o dată armata barbarilor s-a pus în mișcare, și nu le venea să creadă. Grosul ei se revărsă mai întâi de-a lungul munților Arianei, pe drumul Uticei, urmând țărmul mării; un crâmpoi rămase în fața Tunisului; restul dispăru pentru câțva timp, apoi se ivi din nou, de cealaltă parte a golfului, pierzându-se în pădure.

Să fi fost, cu totul, cam optzeci de mii de oameni. Mercenarii își făceau socoteala, că cele două cetăți nu li se vor putea împotrivi, și după ce le vor cuprinde, se vor întoarce asupra Cartaginei. O armată puternică o va împresura, tăind legătura istmului, și rămânând lipsită de ajutorul provinciilor, cetatea, în scurtă vreme, va pieri înfometată. Cetățenii Republicii nu plăteau dări, ca romanii. Cartaginei îi lipsea priceperea treburilor publice. Nepotolita ei sete de câștig nu-i îngăduia acea chibzuință pe care o cere urmărirea unor scopuri mai înalte. Ca o galeră ancorată în nisipul Libiei, Cartagina dăinuia mulțumită trudei altora; dar în jurul ei neamurile vecine spumegau ca talazurile mării, și cea mai trecătoare furtună zguduia din temelii uriașa corabie punică.

Războiul cu Roma secătuisese tezaurul Republicii; târguierile cu barbarii risipiră ce mai rămăsese. Republica avea nevoie de soldați, dar nici una din țările apropiate nu se încredea în ea; Ptolemeu, pe vremuri, nu se învoise să-i dea nici două mii de talanți. Mai presus de toate, răpirea zaimfului îi tăiașe tot curajul. Spendius prevăzuse bine.

Cartaginezii, care știau cu câtă ură sunt priviți, își strângeau cu patimă la pieptul lor aurul și zeii, iar dragostea lor de patrie izvora din însuși felul cum le era alcătuită cârmuirea.

Înainte de toate, puterea aparținea tuturor, fără ca vreunul să fi fost cândva în stare să și-o însușească singur. Datoriile în bani ale fiecăruia erau socotite datorii obștești, întregul negoț al Republicii se afla în mâna oamenilor veniți din Canaan. Purtând tâlhărește bogăția corăbiilor lor pe drumurile mării, adăugând câștigurile cămătăriei, strângând belșugul pământului, storcând de puteri pe sclavi și pe săraci, mulți dintre ei izbuteau să se îmbogățească. Banul era cheia care deschidea poarta tuturor dregătoriilor, și cu toate că averea trecea din tată în fiu în aceleași familii, săracii nu urau oligarhia, căci fiecare nădăjduia să ajungă odată în rândurile ei.

Breslele negustorești alcătuiau legile și numeau pe supraveghetorii visteriei; aceștia, la sfârșitul slujbei lor, alegeu pe cei o sută din Sfatul Bătrânilor, iar aceștia, la rândul lor, erau supuși Marii-

Adunări a tuturor celor bogați. Cât despre cei doi sufeți, continuatori ai regilor de altădată, având mai puține puteri decât consulii Romei, erau aleși din familii deosebite și intrau în slujbă în aceeași zi. Tot soiul de uneltiri se puneau la cale pentru a le slăbi puterea învrăjbindu-i. N-aveau dreptul să hotărască războiul, iar când se întorceau învinși, Sfatul-cel-Mare îi osândește la moartea pe cruce.

Toată puterea Cartaginei era în mâinile sisiților. Ei își aveau așezarea lor în curtea cea mare de la Malqua, pe locul unde, după cum se spunea, poposise cea dintâi luntre a năierilor fenicieni. De atunci, apele mării se trăsese mai spre larg. Era o clădire străveche, zidită din trunchiuri de palmier și colțare de piatră, cuprinzând mai multe șiruri de odăi despărțite între ele, unde se țineau adunările mai restrânse. Bogații se întâlneau aici zi de zi, sfătuindu-se asupra treburilor lor și ale Republicii, de la prețul piperului până la purtarea războiului de nimicire a Romei. De trei ori pe lună obișnuiau să-și urce paturile pe terasa înaltă care mărginea zidurile dinspre mare; iar trecătorii îi vedeau de jos, stând la masă în văzduh, fără coturni și fără mantale, plimbându-și printre fripturi degetele lor încărcate de diamante și aplecându-și cerceii mari de aur peste ulcioare, dolofani și trupeși, pe jumătate goi, râzând și mâncând sub cerul albastru, ca niște rechini grași care ar zburda pe întinderea mării.

De data aceasta nu-și mai puteau ascunde îngrijorarea; prea erau galbeni la față. Mulțimea strânsă înaintea porților îi însoțea până la palat, încercând să prindă din gura lor vreo veste. Toate casele erau zăvorâte, ca în zilele când bântuia molima ciumii. Oamenii se revărsau în valuri pe străzi; apoi dintr-o dată străzile rămâneau pustii. Unii urcau spre Acropole, alții alergau în port. Marele-Sfat se aduna în fiecare noapte. În cele din urmă, poporul se strânse în piața lui Khamon și hotărî să fie chemat Hannon, biruitorul de la Hecatompile.

Era un bărbat evlavios, viclean, un cartaginez adevărat, fără nici o milă pentru neamurile din Africa. Averele lui nu erau mai prejos de-a familiei Barca, și nimeni nu dovedise mai multă pricepere în conducerea treburilor publice.

Hannon chemă sub arme pe toți bărbații în putere, așază catapulturi pe toate turnurile, ceru provinciilor un număr nemaipomenit de arme și porunci să se pregătească paisprezece galere, de care de altminteri n-avea nevoie. Toate au fost cu de-amănuntul socotite și scrise cu mare grijă în condici. Hannon cerea să fie purtat peste tot, la arsenal, la far, la tezaurul templului; îl puteau vedea toți trecând în lectica lui mare, legănându-se pe trepte și suind dealul Acropolei. Fiindcă nici așa nu putea să doarmă, toată noaptea se pregătea de război în palatul lui, răcnind cu glas cumplit poruncile unei bătălii închipuite.

Frigurile spaimei îi făcuseră pe toți viteji. De cum porneau să cânte cocoșii, bogații se aliniau pe țărmul Mappalelor și, suflecându-și poalele rochiilor, se deprindeau cu mânăuirea lăncii: pentru că nici unul nu se pricepea, se sfădeau tot timpul. Se așezau, gâfâind, pe pietrele mormintelor, apoi o luau de la capăt. Mulți dintre ei hotărâră să-și schimbe felul de a se hrăni; unii își închipuiau că mâncând mai bine vor prinde puteri; alții, stânjeniți în mișcări de prea multă grăsime, flămânzeau ca să mai slăbească.

Utica ceruse în mai multe rânduri ajutorul Cartaginei, dar Hannon nu voia să se miște, câtă vreme nu pregătise toate șuruburile pentru mașina lui de război. Mai zăbovi încă trei luni cu pregătirea celor o sută doisprezece elefanți, pe care îi ținea sub zidurile cetății. Poporul îi iubea pe acești biruitori ai lui Regulus; nu cruța nici o grijă pentru mulțumirea unor vechi prieteni. Hannon porunci să se topească din nou platoșele de aramă care le împodobeau pieptul, să le fie auriți dinții de fildeș, să li se lărgească grajdurile și să li se croiască valtrapuri noi din cea mai frumoasă purpură, cu ciucuri lungi jur împrejur; iar conducătorii elefanților, pe care cartaginezii îi numeau indieni — fiindcă cei dintâi fuseseră aduși, fără îndoială, din India — să fie îmbrăcați după portul acestei țări, cu un colac alb în jurul tâmplilor, cu izmene scurte de bumbac, ale căror cute, strânse peste șolduri, semănau cu aripile unei scoici.

Oastea lui Autharit întârzia sub porțile Tunisului; își strânsese rândurile sub un zid clădit din nămolul lacului și apărat pe creastă cu mănunchiuri de mărar. Negrii împlântaseră în pământ, din loc în loc, pe prăjini înalte, sperietori grozave, pentru a înfricoșa pe dușmani: chipuri schimonosite de oameni, păpuși cu pene pe frunte, capete de șerpi și de șacali. Socotind că aceste mijloace de luptă îi făceau de neînving, barbarii dansau, se întreceau la trântă și zburdau, încredințați că în foarte scurtă vreme Cartagina va pieri. Un altul decât Hannon ar fi zdrobit lesne această gloată, pe care o încurcau deopotrivă turmele de vite și femeile. De altfel oamenii aceștia nu pricepeau nimic din meșteșugul războiului, iar Autharit, descurajat, nu aștepta nimic de la ei.

Trecea printre rândurile lor, privindu-i cu mării lui ochi albaștri, își scotea la marginea lacului tunica lui din piele de focă, desfăcea legătura care-i strângea pletele roșcate și își răcorea capul în apă. Îi părea rău că nu fugise la romani, cu cei două mii de gali din templul de la Eryx.

Adeseori, în plină zi, soarele se întuneca fără veste. Marea, de la marginea ei până în larg, încremenea nemișcată, ca plumbul topit. Un nor de pulbere arămie se abătea în vârtejuri înalte; palmierii se îndoiau până la pământ; cerul se ascundea și se auzea cum cad pe spinarea animalelor pietrele stârnite de vânt. Lipindu-și buzele de pânza cortului, galul gemea sleit de puteri și copleșit de întristare, îi veneau în minte miresmele pășunilor de-acasă, diminețile de toamnă, ninsoarea fulgilor de zăpadă, mugetul zimbrilor pierduți în umbra negurilor și, închizând ochii, zărea lumina colibelor acoperite cu paie, tremurând peste mlaștini în adâncul pădurilor.

Același dor îi muncea pe mulți alții, deși țara lor nu era atât de departe. Dincolo de cotul mării, pe dealurile Byrsei, prinșii cartaginezi puteau să vadă pânzele de cort întinse peste curtea caselor lor. Supravegheați neconștient de ochii santinelor, erau ținuti legați în cătușele aceluiași lanț, purtând un cerc de fier în jurul gâtului. Mulțimea nu se mai sătura venind să-i privească. Femeile arătau copiilor scumpele veșminte zdrențuite care atârnavă pe acele trupuri secătuite.

O cumplită furie îl stăpânea pe Autharit, de câte ori își amintea de rușinea cu care îl umilise Giscon; dacă nu l-ar fi oprit jurământul făcut lui Narr'Havas, l-ar fi ucis. Se închidea în cortul lui și se îmbăta până la leșin cu rachiu de orz și de chimen; apoi se trezea spre amiază, chinuit de o sete cumplită.

Mătho, în vremea aceasta, împresurase Hippo-Zarytul.

Orașul era ocrotit de apa unui lac care dădea în mare, avea trei rânduri de șanțuri întărite, iar pe culmile care îl înconjurau se ridicau turnurile unui zid de apărare. Mătho nu comandase niciodată asediul unei cetăți asemănătoare. Se gândea neîncetat la Salammbô, și îmbătându-se în vis de farmecul frumuseții ei, simțea plăcerea unei răzbunări care îl umplea de mândrie. Dorința de a o revedea îl stăpânea mereu; stăruitoare, aspră, neîndurată. Ar fi vrut să se întoarcă în Cartagina ca sol al barbarilor, pentru a ajunge din nou până la ea. Porunca goarnelor să sune asaltul și, încercând să-și facă drum spre apa mării, se avânta înaintea tuturor pe creasta stăvilarului. Smulgea pietrele cu mâinile lui, îmbrâncea pe cei care șovăiau și lovea cu tăișul săbiei pretutindeni. Barbarii dădeau năvală de-a valma, scările trosneau frângându-se, și grămezi de oameni se prăbușeau sub zidurile cetății în valuri înroșite de sânge. Apoi, vârtoarea luptei se potolea și barbarii se retrăgeau, pentru a porni atacul din nou.

Mătho se oprea la marginea corturilor, își ștergea cu brațul fața stropită cu sânge și rămânea cu ochii pierduți în zare, privind spre Cartagina.

În fața lui, pe sub ramuri de mirt, de măslini, de palmieri și de platani, se întindeau două iazuri, adunându-se într-un alt lac, ale cărui țărmuri nu se zăreau. Dincolo de creasta muntelui apropiat se ridicau alte culmi mai înalte, iar în mijlocul unei ape mari se afla un ostrov întunecat, asemeni unei piramide. La stânga, mai departe de valurile nisipului încremenit în unde aurii, marea suia până în marginea zării, ca o pardoseală netedă de lapislazuli. Pe întinderea verde a câmpului, se iveau din loc în loc pete galbene; roșcovele străluceau ca niște bumbi de mărgean, coarde de viță sălbatică se

revărsau de pe creștetul sicomorilor; se auzea murmurul apelor; ciocârlii moțate săgetau văzduhul și ultimile raze ale soarelui aureau spinarea broaștelor țestoase, care ieșeau dintre trestii să respire adierea vântului de seară.

Mătho suspina din adâncul pieptului. Se culca pe burtă, își înfigea unghiile în pământ și plângea. Se simțea singur, sleit de puteri, nefericit. Ea nu va fi a lui niciodată, și nici măcar nu era în stare să cucerească un oraș.

Noaptea, singur în cortul lui, privea zaimful și se întreba la ce-i slujea acel talisman al Zeilor. Un val de îndoieli se ridica în mintea barbarului. I se părea că o parte din sufletul lui Salammbô plutea în veșmântul Zeiței, mai ușor decât o răsuflare. Pipăia vâlul, îl mirosea, își îngropa fața în el și îl săruta plângând. Apoi și-l arunca peste umăr, amăgindu-se că o simte aproape de inima lui.

Adeseori ieșea din cort, la lumina stelelor, sărea peste soldații care dormeau înfășurați în mantale, se azvârlea în șa la porțile taberei, și două ceasuri mai târziu era la Utica, în cortul lui Spendius.

Începea să vorbească despre greutățile războiului, dar singurul lui gând era să-și aline durerea povestind despre Salammbô. Spendius încercă să-l potolească, dându-i sfaturi înțelepte:

— Gonește din inima ta această patimă care te înjosește! Ascultai altădată de poruncile altora; astăzi comanzi tu însuși o armată. Chiar de nu vom cuceri Cartagina, vom ține sub puterea noastră ținuturi întinse și vom ajunge regi.

Era cu neputință ca stăpânirea zaimfului să nu le aducă biruință! „Să avem răbdare”, spunea Spendius.

Mătho ajunsese să creadă că puterea zaimfului nu le era dată decât celor din neamul Canaanului, și cu istețimea lui de barbar își spunea: „Zaimful pe mine nu mă va ajuta, dar lipsa lui pe cartaginezi îi va pierde!”

Îl mai tulbura o îngrijorare. El se închina lui Aptuknos, zeul libienilor, și se temea ca Moloh să nu se simtă jignit. Îl întreba cu sfială pe Spendius căruia din ei s-ar cuveni să jertfească o ființă omenească.

— Amândurora, răspunse râzând Spendius.

Mătho nu înțelegea nepăsarea grecului, bănuindu-l că se închină unui zeu despre care nu vrea să vorbească.

Toate credințele și toate neamurile își dăduseră întâlnire în aceste oști de barbari; nici un zeu al unora nu era disprețuit de ceilalți, ci toți erau la fel de temuți. Mulți dintre barbari primeau în cultul lor rituri ale unor religii străine. Nu se închinau stelelor, dar dacă vreuna din ele se arăta prielnică sau nefastă, îi aduceau jertfe. Orice amuletă, găsită la întâmplare într-o clipă de primejdie, se schimba în divinitate. Repetau mereu un nume, unul singur, fără să se ostenească a-i pătrunde înțelesul. Jefuind atâtea temple, văzând cu ochii lor atâtea măceluri și atâtea neamuri, mulți ajunseseră să nu mai creadă decât în Destin și în Moarte; adormeau în fiecare noapte cu dobitoceasca nepăsare a fiarelor de pradă. Spendius ar fi scuipat pe chipul lui Jupiter Olimpianul, în schimb îi era teamă să vorbească în întuneric cu glas tare, și nu uita în fiecare dimineață să-și încălze mai întâi piciorul drept.

A ridicat în fața Uticei o terasă largă, cu patru laturi. Dar în aceeași măsură se înălțau și zidurile cetății; ceea ce unii izbuteau să dărâme, ceilalți se grăbeau să reclădească. Spendius își cruța oamenii. Urzea în gândul lui tot felul de planuri, și încerca să-și amintească stratagemele despre care auzise vorbindu-se în călătoriile sale. De ce nu se mai întorsese Narr'Havas? Toți erau îngrijorați.

Hannon sfârșise pregătirile lui într-o noapte fără lună, trecu golful Cartaginei, purtându-și pe plute soldații și elefanții. Ocoli muntele Apelor-Calde, ca să nu dea piept cu Autharit, și merse mai departe cu atâta zăbavă, încât în loc să-i surprindă pe barbari înainte de răsăritul soarelui, cum plănuise, ajunse abia a treia zi în plină amiază.

Înspre partea de răsărit a Uticei se întindea o câmpie, care mergea până pe țărmul lagunei celei mari a Cartaginei; dincoace de ea cobora în unghi drept o vale strânsă între două culmi joase, care se curma dintr-o dată. Barbarii își așezaseră tabăra lor pe partea stângă, tăind drumul care ducea în port. Dormeau în corturile lor — căci și de o parte și de alta luptătorii istoviți se odihneau — când de după dealuri se ivi oastea Cartaginei.

Gloata înarmată cu praștii se împărțise pe cele două aripi. Călăreții legiunii, sub armurile lor cu solzi de aur, mergeau în primele rânduri, săltând pe caii lor fără păr și fără urechi, cu coama tunsă, purtând în mijlocul frunții un corn de argint, ca să semene cu rinocerii. În golul dintre cetele lor înaintau tinerii pedestrași cu câte o sulită de frasin în fiecare mână și cu un coif mic pe frunte. Lăncile lungi ale pedestimei grele se zăreau venind din urmă. Negustorii aceștia se încărcaseră cu toate armele pe care erau în stare să le care cu ei; unii purtau sulită, ghioagă, secure și două săbii; alții erau plini de săgeți, ca niște arici; numai brațele li se mai zăreau, atârând peste platoșele îmbrăcate în lemn de corn și plăci de os. În sfârșit, se arătară schelăriile marilor mașini de război: carobalistele, onagrele, catapulturile, scorpionii, legănându-se pe care trase de catări și de boi înjuțați câte patru. Pe măsură ce oastea înainta, căpitaniii alergau de la dreapta la stânga, cu sufletul la gură, răcnind porunci, strângând rândurile și păstrând depărtarea dintre ele. Bătrânii-frunțași, care împărțiseră între ei comanda armatei, își puseseră coifurile lor îmbrăcate în purpură, cu ciucuri lungi, care se încurcau printre curelele coturnilor. Obrajii lor, boiți cu rumeneală, luceau sub căștile uriașe, împodobite cu chipuri de zei. Scuturile lor, tivite pe margine cu fildeș și semănate cu pietre prețioase, sclișeau ca niște discuri înșorite deasupra unor ziduri de aramă.

Cartaginezii se mișcau atât de greu, încât barbarii îi poșteau, în bătaie de joc, să se culce la pământ; le strigau că vor veni numaidecât să le deșerte burțile, să le măture praful de aur de pe piele și să le dea să bea fier topit.

În vârful catargului ridicat înaintea cortului lui Spendius flutura o flamură verde. Era semnul de începerea luptei. Armata cartagineză răspunse cu o larmă mare, sunând din trâmbiți, din chimvale, din fluiere de os de măgar și din timpane. Barbarii se avântară dincolo de stâlpii care însemnau marginea taberei lor, și oștile potrivnice se aflară față în față, la o bătaie de sulită.

Un balear, aruncător cu praștia, făcu un pas înainte, puse în curea un glonte de argilă și-și încordă brațul. Un scut de fildeș sări în țândări și cele două armate se încheștară în luptă.

Grecii, împlântând vârful lăncilor în nara cailor, îi răsturnau peste călăreți. Sclavii, care luaseră cu ei pietre prea grele, nu izbuteau să le azvârle mai departe de câțiva pași. Pedestrașii cartaginezi, lovind cu tăișul săbiilor lor lungi, își lăsau șoldul drept descoperit; barbarii, pătrunzând în rândurile lor, îi măcelăreau de-a valma; orbiți de sângele care le țâșnea în față, se împiedicau de trupurile celor căzuți. Grămezi de suliti, de coifuri, de platoșe, de brațe încheștate și de săbii se răsuceau în jurul lor, lărgindu-se și adunându-se din nou, ca niște noduri elastice. Goluri tot mai adânci se deschideau în rândurile cohortelor punice. Mașinile de război înțepeniseră în nisip. Însăși lectica cea mare, cu clopoței de cristal, a sufletului, care se legănase până atunci peste umerii soldaților ca o luntre deasupra talazurilor, se scufundă dintr-o dată și nu se mai văzu. Hannon murise? Barbarii se pomeniră singuri.

Praful se lăsa în jurul lor, iar ei cântau, când Hannon se ivi din nou pe spinarea unui elefant. Era cu capul gol, sub o umbrelă de pânză, pe care i-o ținea un negru la spatele lui. Colierul cu plăci albastre flutura pe florile tunicii negre; brățări de diamante îi strângeau brațele uriașe și, cu gura deschisă, învârtea în mână o sulită cumplită, răsfrântă în vârf ca o floare de lotus, mai lucitoare decât o oglindă. Pământul părea că se cutremură și barbarii văzură venind asupra lor într-o singură linie toți elefanții Cartaginei, cu dinții înfășurați în aur, cu urechile vopsite în albastru, înveșmântați în bronz și purtând deasupra valtrapurilor purpurii turnuri de piele, în care câte trei arcași își încordau arcurile lor mari, gata de luptă.

Barbarii abia avuseseră răgaz să-și ia armele și se rânduiseră la întâmplare. O spaimă de moarte le înghețase sângele; nu mai erau în stare de nici o hotărâre.

Din înălțimea turnurilor se abăteau asupra lor sulii, săgeți, smoolă aprinsă și valuri de plumb. Unii încercau să urce pe spinarea elefanților, agățându-se de ciucurii valtrapurilor; tăișul securilor le reteza mâinile și cădeau pe spate în vârful săbiilor. Lâncile se frângeau neputincioase, și elefanții călcau peste cohorte, ca niște mistreți pe-un câmp de iarbă. Smulgeau cu trompa stâlpii taberei și dărâmau corturile cu pieptul lor puternic. Barbarii fugiră până la unul, ascunzându-se în spatele colinelor care mărgineau valea pe unde înaintaseră cartaginezii.

Hannon se înfățișă biruitor înaintea porților Uticei. Porunci să sune goarneau, și cele trei căpetenii ale orașului se iviră pe turn în deschizătura crenelurilor.

Oamenii din Utica nu se învoiau să primească în cetatea lor niște oaspeți atât de bine înarmați. Hannon s-a supărat. În cele din urmă fu lăsat să intre el singur, însoțit de câțiva ostași.

Elefanții rămaseră afară; de altfel străzile orașului erau prea înguste pentru a-i lăsa să treacă. Căpeteniile cetății au ieșit întru întâmpinarea sufetului. Hannon ceru să fie dus la baie și-și chemă bucătarii.

Trei ceasuri mai târziu, stătea cufundat până-n gât în cada cu ulei de cinamomă și, îmbăindu-se, mânca. Înșirate pe o piele de bou, îl îmbiau talerele cu limbi de fenicoptere, tăvălite în miere și boabe de mac. Medicul, de care nu se despărțea niciodată, îl veghea alături, în halatul lui galben, încălzindu-i din când în când baia. Doi băiețandri, aplecați pe marginea cadei, îi frecau picioarele. Dar grija pe care o purta trupului său nu-l făcea să uite treburile publice; începuse tocmai să dicteze o scrisoare către Marele-Sfat, întrebând ce pedeapsă mai cumplită s-ar putea născoci pentru barbarii prinși în luptă.

— Stai! îi strigă sclavului care scria în picioare, pe tablele din palmă. Aduceți-i aici! Vreau să-i văd!

În fundul încăperii pline de un abur alb, prin ceața căruia făcliile tremurau ca niște pete roșii, se iviră îmbrânciți de la spate trei barbari: un samnit, un spartan și un capadochian.

— Scrie mai departe! porunci Hannon. „Bucurați-vă, lumini ale Baalilor! Sufetul vostru a nimicit căinii cei flămânzi! Binecuvântată fie Republica! Înălțați rugăciuni de mulțumire Zeilor!” Zărind pe prizonieri, izbucni într-un hohot de râs: Ha! ha! iată-i pe vitejii mei din Sicca! Parcă nu vă mai vine să urlați? Unde vă sunt săbiile? Cumpliți războinici, n-am ce zice! (Se prefăcea că se ferește, ca și cum i-ar fi fost teamă.) Ce spuneți că vă trebuie? Cai? Femei? Pământ? Slujbe de mari dregători și de preoți, nu-i așa? Așteptați puțin, vă voi da pământ să nu mai ieșiți din el niciodată! Vă voi însura cu spânzurători nou-nouțe! Solda voastră? Am să v-o torn pe gât, în fișicuri de plumb! Voi alege pentru voi locurile cele mai sus-puse, deasupra norilor, cât mai aproape de pliscul vulturilor!

Cei trei barbari, păroși și numai zdrențe, îl priveau fără să priceapă ce spune. Fuseseră prinși cu lațuri de frânghie, și genunchii lor erau numai o rană. Lanțurile grele care le încătușau mâinile atârnavă până pe lespezile încăperii. Văzându-i atât de nepăsători, Hannon se înfurie:

— În genunchi! În genunchi! Șacalilor! Viermi ai pământului! Scârnăviilor! Nu răspundeți? Tăceți? Bine! Să fie jupuiți de vii! Nu, nu, fără zăbavă!

Sufla greu, ca un hipopotam, și ochii i se învârteau în cap. Uleiul aromat se revărsase sub greutatea trupului și, lipindu-se de pielea lui scorțoasă îl învăluia, la lumina torțelor, într-o culoare trandafirie.

Hannon dictă mai departe:

— Patru zile de-a rândul ne-a chinuit arșița soarelui. La trecerea Macarului, catării s-au rătăcit. Cu toate acestea, dovedind un curaj fără seamăn... Ah! Demonades! Cum sufăr! Să încălziți din nou cărămidile până la roșu...

Se auzea zgomot de fârașuri și de grătare. Tămâia ardea cu fum greu în vase mari, și băieșii goi, asudând ca niște bureți, îl ungeau la încheieturi cu o alifie plămădită din făină, pucioasă, vin negru, lapte de cățea, mirt, galbanum și rășină. O sete chinuitoare îl ardea. Omul înveșmântat în galben îi întinse o cupă în care fumea o fiertură stropită cu venin de năpârcă.

— Bea! spuse Demonades. Puterea șarpelui zămislit la soare să pătrundă în măduva oaselor tale, și să-ți dea bărbăție, întruchipare a zeilor! Un preot al lui Eșmun, după cum știi, urmărește pe cer stelele Câinelui-cel-mare, din a căror vrăjmășie ți se trage boala. Ele pălesc, întocmai ca petele de pe pielea ta; să nu-ți fie teamă, nu vei muri.

— Nu voi muri, nu-i așa? repetă sufletul. Printre buzele lui vinete trecea o răsuflare mai rău mirositoare decât duhoarea unui stârv. Doi cărbuni aprinși ardeau în ochii lui fără sprâncene; fâșii de piele zgrunțuroasă îi brăzdau fruntea; urechile despărțite de cap păreau că vor să se lungească, iar cutele adânci din jurul nărilor îi dădeau înfățișarea stranie a unei fiare cumplite. Glasul lui răgușit semăna cu un muget.

— Poate că ai dreptate, Demonades. Mare parte din răni s-au și închis. Mă simt în putere. Privește cu câtă poftă mănânc!

Mai mult ca să arate cât e de sănătos decât i-ar fi fost foame, începu să înfulece din toate: brânză frământată cu origan, pești curățați de pe os, dovleac copt, stridii, ouă cu hrean, trufe și păsări mici la frigare. Se uita între timp la prizonieri, închipuindu-și cu desfătare chinurile care îi așteaptă. Își amintea umilința pe care o suferise în tabăra de la Sicca, și furia lui se revărsa în teribile ocări asupra celor trei.

— Ah! Ticăloșilor! Trădătorilor! Nelegiuiților! Blestemaților! Ați îndrăznit să mă înfrunțați, pe mine! Pe mine, sufletul! Anii voștri sub arme? Sângele vostru, cum ziceți? Da, da, sângele vostru, sângele... Apoi vorbindu-și parcă singur: Toți vor pieri! Nu va fi vândut nici unul! Poate ar fi mai bine să-i ducem pe toți în Cartagina... Am să le arăt eu cine sunt! Nu știu dacă am luat cu mine destule lanțuri... Scrie: „Trimiteți-mi”... Câți sunt? întrebați pe Muthumbal... Nici o milă! Plecați și să-mi aduceți în coșuri toate mâinile lor tăiate!

Dar, dintr-o dată, acoperind deopotrivă glasul lui Hannon și zăngănitul tăvilor de mâncare, se auzi tot mai puternic zvonul unor strigăte ciudate, amestec de muget răgușit și de țipete sfâșietoare. Apoi, fără veste, izbucni răcnetul furios al elefanților, ca și cum lupta ar fi început din nou. O larmă asurzitoare cuprinsese întreg orașul.

Cartaginezii nu se osteniseră să-i urmărească pe barbari. Se așezaseră la odihnă sub zidurile cetății cu toate bagajele și cu toți slujitorii lor și, ca niște satrapi fără griji, petreceau în corturile lor bogate cu perdele de mărgăritar; din tabăra mercenarilor nu mai rămăsese pe câmp decât o învâlmășeală de ruine. Spendius își recăpătă curajul. Îl trimise pe Zarxas să-i dea de veste lui Mătho, cutreieră pădurile, adună resturile oastei și, fiindcă nu căzuseră prea mulți din ei, oamenii își strânseseră din nou rândurile, îndârjiți de a fi fost învinși fără luptă. Spendius, dând din întâmplare peste un butoi cu păcură uitat în drum de cartaginezi, prinse de pe câmp o turmă de porci, îi unse cu smoală, le dădu foc și-i fugări din urmă spre Utica.

Elefanții, înspăimântați de flăcări, se năpustiră pe coasta dealului din față, apoi, sub o ploaie de sulii, se întoarseră înapoi, călcând în picioare pe cartaginezi, sfâșiindu-i cu colții, strivindu-i și făcându-i una cu pământul. În urma lor, barbarii coborâră de pe coline; tabăra punică, lipsită de șanțuri de apărare, fu nimicită în cel dintâi asalt. Cartaginezii își văzură sfârșitul în fața porților cetății, care, de teama mercenarilor, nu li s-au deschis.

Se făcea ziuă. Dinspre apus se zărea venind pedestrimea lui Mătho. Alte pâlcuri de călăreți se apropiau: era Narr'Havas cu numizii lui. Sărind peste șanțuri și tufișuri, îi goneau din urmă pe fugari, ca niște ogari la vânătoare de iepuri. Această neașteptată întorsătură în soarta bătăliei dădu peste cap, dintr-o dată, toate tabieturile sufletului; ca din gură de șarpe, strigă să fie scos afară din baie.

Cei trei prizonieri rămăseseră pe locul lor. Un negru, același care purtase umbrela sufletului în timpul luptei, i se aplecă la ureche.

— Ei și? răspunse Hannon tot în șoaptă. Apoi porunci cu glas repezit: Ucide-i!

Etiopianul își scoase jungherul din cingătoare, și cele trei capete căzură. Unul din ele, rostogolindu-se peste resturile ospățului, sări în cadă și pluti deasupra câteva clipe, cu gura deschisă și cu ochii împietriți. Lumina șovăitoare a dimineții se strecura prin ferestre; cele trei trupuri zăceau cu pieptul la pământ și sângele curgea în valuri, ca din trei fântâni; o pânză roșie se prelingea pe mozaicul presărat cu pulbere albastră. Sufetul își înmuie mâinile în această mlaștină caldă încă și-și frecă genunchii: era un leac bun.

În aceeași seară fugi din oraș sub paza însoțitorilor lui și luă calea muntelui, ca să-și regăsească armata. Se întâlni într-un târziu cu resturile ei.

După patru zile de drum, zări în vale, de pe culmile trecătoarei Gorza, cohortele lui Spendius. Douăzeci de lănci bine ținute, lovind vârful coloanei, ar fi oprit-o în loc destul de lesne. Cartaginezii, zăpăciți, o lăsară să treacă. În urma oastei, Hannon recunoscă pe regele Numidiei. Narr'Havas se înclină să-l salute, făcând un semn pe care sufletul nu-l înțelese.

Cartaginezii se întoarseră în cetate stăpâniți de toate spaimile din lume. Nu mergeau decât noaptea; în timpul zilei se ascundeau în pădurile de măslini. La fiecare popas își numărau morții. În mai multe rânduri se crezură pierduți. Cu multă trudă au ajuns la capul Hermaeum, unde veniră corăbiile să-i ia. Hannon era atât de istovit, atât de dărâmat — pierderea elefanților îl copleșise — încât, voind să sfârșească mai repede, ceru lui Demonades să-i dea otravă. Știa de altfel ce-l așteaptă; se și simțea răstignit pe cruce.

Cartagina nu mai avea însă nici puterea de a-l pedepsi. Pierduse patru sute de mii nouă sute șaptezeci și doi de sicli de argint; cincisprezece mii șase sute douăzeci și trei de secheli de aur, trei sute de Bogați, opt mii de cetățeni, grâu pentru trei luni, cea mai mare parte din lăzile ostașilor și toate carele de luptă. Narr'Havas o trădase, și cele două cetăți rămăseseră împresurate. Armata lui Autharit stăpânea câmpia de la Tunis până la Rhades. De pe culmea Acropolei se zăreau până departe trâmbe de fum ridicându-se spre cer; ardeau casele de la țară ale Bogaților.

Un singur om ar fi putut să mântuiască Republica; și cartaginezii își mușcau mâinile că nu-l prețuiseră îndeajuns. Până și susținătorii păcii hotărâră să aducă jertfe, rugându-se pentru întoarcerea lui.

Vederea zaimfului o tulburase pe Salammbô. În tăcerea nopții i se părea că aude pașii Zeiței și se trezea din somn strigând înspăimântată. Trimitea în fiecare zi hrană pentru templu. Tanah nu mai prididea îndeplinindu-i poruncile, iar Șahabarim n-o părăsea nici o clipă.

VII

Hamilcar Barca

Crainicul-Lunelor, care stătea de veghe în fiecare noapte pe acoperișul templului lui Eșmun și vestea din goarnă schimbările la față ale nestatornicului astru, zări într-o dimineață, spre apus, o umbră care semăna cu aripile larg deschise ale unei păsări, atingând în zbor creasta valurilor mării.

Era o corabie cu trei rânduri de lopeți, purtând la proră chipul cioplit al unui cal. Se lumina de ziuă. Crainicul-Lunelor își puse palma streășină deasupra ochilor, apoi prinzând în mâini cu putere trâmbița, trimise asupra Cartaginei un strigăt prelung de aramă.

Ușile tuturor caselor se deschiseră. Oamenii năvăleau în stradă, prindeau din fugă zvonurile, se certau între ei și nu le venea să creadă. Întreg malul mării era înțesat de lume. În sfârșit, recunoscură trirema lui Hamilcar.

Se apropia de țărm, într-un elan mândru și sălbatic, cu catargul drept și cu toate pânzele întinse, luând în piept talazurile înspumate. Vâslele uriașe loveau în cadență întinsul apei. Talpa corăbiei se iveau din când în când deasupra valurilor ca un brăzdar de plug, și de sub pintenul prorei, calul cu cap de fildeș se ridica în două picioare, pornind parcă în goană pe câmpiile mării.

În preajma portului, vântul se domoli și pânzele se strânseseră. Un om cu capul gol stătea în picioare, lângă cârmaci. Era el, sufetul Hamilcar. Purta în jurul coapselor o za de fier, care strălucea; o mantie roșie îi flutura pe umeri, lăsând să i se vadă brațele; două perle mari îi atârnavă la urechi, și barba lui neagră, stufoasă, îi acoperea pieptul.

Galera dădu ocol digului, legănându-se între stânci, în vreme ce mulțimea, întovărășindu-i mersul, striga:

— Bine-ai venit! Mărire ție, ochi al lui Khamon! Mântuiește-ne! Bogații singuri sunt de vină! Ei s-au învoit să te piardă! Ferește-te de ei, Barca!

Hamilcar nu răspundea, ca și cum larma bățăliilor și mugetul mării i-ar fi luat auzul. Dar, când ajunsese sub scara care cobora de pe culmea Acropolei, ridică fruntea și, cu brațele încrucișate pe piept, privi spre templul lui Eșmun; apoi, mai departe și mai sus, bolta largă a cerului limpede. Cu glas aspru dădu poruncă lopătarilor. Trirema făcu un salt, lovind în trecere idolul ridicat la capătul digului pentru a opri furtunile; apoi intrând în portul mărfurilor, plin de așchii de lemn, de coji de fructe și de scârnavii, își tăie cale printre burțile celorlalte corăbii, legate la mal în țăruși de lemn și purtând la pupă dinți de crocodil. Mulțimea năvălea în goană; câțiva se aruncară în valuri, apropiindu-se înot. Trirema ajunsese în fața porții de fier bătută în cuie ca un arici; poarta se ridică și trirema se pierdu în adâncimea bolții care ducea până în portul vaselor de război.

Portul militar al Cartaginei era despărțit de oraș. Trimișii străini, care veneau în cetate, trebuiau să treacă printre cele două ziduri ale canalului care mergea până în fața templului lui Khamon. Portul, larg și rotund ca buzele unei cupe, era mărginit de pereții cheiurilor, în ale căror dane se înălțau două coloane, purtând pe capitelurile lor coarnele lui Ammon și alcătuind, în șir cu celelalte, un lung portal împrejurul țărmului. În mijlocul unei insule, se înălța palatul sufletului-mării.

Apa era atât de limpede, încât se zărea în adâncul ei așternutul pietrelor albe. Larma orașului nu ajungea până aici. Hamilcar recunoscuse în trecere triremele pe care le comandase în luptă.

Nu mai rămăseseră din toate decât, cel mult, douăzeci. Unele fuseseră trase pe uscat și zăceau într-o rână; altele se mai înălțau încă pe talpa lor, îndreptându-și spre cer pupa trufașă și pieptul arcuit al prorei, poleit cu aur și împodobit cu semne tainice. Himerele își pierduseră aripile, Zeii-Pateci brațele, taurii coarnele de argint; toate acele nave putrede, moarte, pe care abia se mai cunoștea vopseaua, își aveau povestea lor; mai purtau cu ele amintirea largului mării, și ca niște

ostași cu trupurile sfârtecate, păreați că spun fostului lor stăpân: „Noi suntem! Noi, cei de altădată! Înving te întorci acum și tu, la rândul tău!”

Nimeni, în afară de suful-mării, n-avea dreptul să intre în acel palat al său; și cât timp nu erau dovezi că se sfârșise din viață, Republica îl socotea trăind. Bătrânii se simțeau totdeauna bine cu un stăpân mai puțin, și fiind vorba de Hamilcar, fuseseră cu atât mai bucuroși să păstreze datina.

Sufetul trecea prin odăile pustii; la fiecare pas îi ieșeau înainte armele și lucrurile lui din casă; îi erau atât de cunoscute, și totuși le privea cu uimire. Într-un jertfelnic, sub scară, mai stăruia încă cenușa ultimelor miresme, aprinse în cinstea lui Melkartk, cu o zi înaintea plecării. O altfel de întoarcere visase! Toate câte trăise și văzuse reînviau acum în amintirea lui: luptele, orașele în flăcări, furtunile pe mare, legiunile, Drepanum, Siracusa, Lilybeea, muntele Etna, podișul Eryxului, cinci ani de bătălii necurmăte, până în ziua nefericită, când, lăsând armele să-i cadă din mâini, pierduse Sicilia. Revedea livezile de lămâi, păstorii turmelor de capre de pe dealurile sure, și inima i se frângea gândindu-se la noua-Cartagină, pe care plănuia s-o întemeieze pe-acele locuri. Un roi învălmășit de planuri și de aduceri-aminte se rotea în mintea lui, amețită încă de lungă legănare a corăbiei pe valuri; o spaimă copleșitoare îl cuprinse și, dându-și seama dintr-o dată cât e de slab, simți nevoia să se apropie de zei.

Urcând până la catul cel mai de sus al palatului, scoase o spatulă dințată din scoica de aur pe care o purta la încheietura mâinii și deschise ușa unei odăi rotunde.

Prin ochiurile negre ale ferestrelor încastrate în zid și străvezii ca sticla se strecura o lumină blândă. Între șirurile acestor discuri de mărime egală, se adânceau în perete tot atâtea firide, asemănătoare celor în care se păstrează urnele funerare. În fiecare din aceste tainițe se afla o piatră cenușie și ovală, care părea să fie nespus de grea. Numai oamenii înzestrați cu o gândire înaltă știau să prețuiască aceste *abaddiruri* căzute din lună. Erau semne ale stelelor, ale cerului și ale focului. Culoarea lor amintea întunericul nopții; greutatea lor, tăria pământului. În mistica încăpere stăruia un aer înăbușitor. Nisipul mării, adus de vânt printre încheieturile ușii, albise cu o pulbere ușoară pietrele rânduie în despărțiturile firidelor. Hamilcar le numără pe rând cu vârful degetului, apoi, acoperindu-și fața cu un văl de culoarea șofranului, se așternu la pământ în genunchi, cu brațele întinse.

Lumina dinafară pătrundea prin foițele întunecate de metal topit, conturând pe fața lor străvezie mănunchiuri de ramuri, culmi de deal, vârtejuri, umbre de vietăți nelămurite; se strecura, înfiorătoare și liniștită totodată, cum va fi răsărind dincolo de soare, în spațiile sumbre ale zămislișurilor viitoare. Hamilcar se silea să alunge din gândul lui numele și întruchiparea zeilor, și dincolo de imaginea lor să pătrundă mai bine statornicul înțeles pe care înfățișarea lucrurilor îl ascunde. Căuta să cuprindă cu mintea lui eterna putere de viață a lumilor planetare, arătând pentru moarte și pentru întâmplările soartei un dispreț adâncștiutor și apropiat de inima lui. Se ridică de la pământ, înseninat și cutezător, gonind din sufletul lui, deopotrivă, teama și mila de oameni; și simțind cum pieptul îl apasă, urcă până în vârful turnului care stăpânea vederea Cartaginei.

Adâncindu-se pe-o vale prelungă, orașul își unduia cupolele, templele, acoperișurile aurite, casele și livezile de palmieri; ici-colo se zăreau arzând focuri în globurile de sticlă; zidurile cetății învăluiau într-o armătură uriașă acest corn al belșugului, care își revărsa preaplinul lui. Hamilcar privea la picioarele lui portul, piețele orașului, lăuntrul curților, liniile străzilor și oamenii, ca niște pitici, una cu pământul. Ah! dacă Hannon ar fi sosit la timp în dimineața bătăliei de la ostroavele Aegate! Își adânci privirea în zarea îndepărtată și întinse brațele lui fremătătoare spre Roma.

Mulțimea se strânsese pe dealul Acropolei. Se îmbulzea în piața lui Khamon, așteptând sosirea sufului. Terasale erau pline de oameni. Câțiva, recunoscându-l, îl salutară; dar Hamilcar se feri, ca să ațâțe și mai mult nerăbdarea poporului.

În sala de jos îl așteptau prietenii săi cei mai credincioși: Istatten, Subeldia, Hictamon, Yeubas și toți ceilalți. Îi povestiră cele întâmplate de la încheierea păcii cu Roma: zgârcenia Bătrânilor, înfrângerea lui Giscon, răpirea zaimfului, ajutorul trimis Uticei și apoi lăsarea ei în părăsire. Nici unul nu îndrăzni să-i vorbească despre cele ce-l priveau de-a dreptul. Se despărțiră, urmând să se întâlnească din nou, în aceeași noapte, în templul lui Moloh, unde avea să se țină adunarea Bătrânilor.

La ieșire îl întâmpină o larmă mare, ce se stârnise în fața porții. Cineva încerca să-și facă drum printre slujitorii care i se împotriveau. Auzind cearta care se întea, Hamilcar porunci ca necunoscutul să fie adus înaintea lui.

Se ivi o bătrână negresă, gârbovă, zbârcită, cu privirea nătângă și tremurând din tot trupul sub vălurile albastre care îi cădeau în falduri largi până la călcâie, veni în fața sufetului și se priviră amândoi îndelung. Hamilcar tresări; la un semn al său, sclavii se făcură nevăzuți. Ținând strâns brațul bătrânei și șoptindu-i să fie cu băgare de seamă, o duse cu el într-o odaie îndepărtată.

Negresa căzu la picioarele lui, voind să i le sărute; Hamilcar o ridică de la pământ cu o mișcare grăbită.

— Unde l-ai lăsat, Iddibal?

— În locul știut, stăpâne.

Bătrâna dădu la o parte vălurile și-și șterse fața cu mâneca rochiei. Nu mai rămase nimic, nici din negreala obrazului, nici din tremurul mâinilor, nici din spinarea gârbovită. Era un bătrân zdravăn, cu pielea tăbăcită de vânt, de nisip și de mare. Purta pe creștetul capului un smoc de păr alb, ca moțul unei păsări din pădure. Clipi din ochi, arătând veșmântul înșelător pe care îl lepădase.

— Bine ai făcut, Iddibal! Bine ai făcut! Apoi, ca și cum l-ar fi străpuns cu privirea: Nu bănuiește nimeni, nimic?

Bătrânul se jură pe toți Cabirii că păstrează taina cu sfințenie. Trăiau ascunși într-o colibă, la trei zile depărtare de Hadrumeta, pe un țărm unde nu se aflau decât broaște țestoase și un șir de palmieri la marginea deșertului.

— Așa cum ai poruncit, stăpâne, îl învăț să azvârla lancea și să mâne caii.

— E voinic, nu-i așa?

— Da, stăpâne, și cutezător! Nu-i e frică nici de șerpi, nici de tunete, nici de strigoi. Aleargă cu picioarele goale pe muchia prăpăstiilor ca un cioban.

— Vorbește! Vorbește!

— Născostește capcane și prinde fiare sălbatice. Luna trecută, stăpâne, s-a luptat cu un vultur; stropii mari de sânge ai copilului se amestecau cu sângele păsării de pradă, fluturând în aer ca niște flori roșii purtate de vânt. Vulturul încerca să-l cuprindă cu aripile, dar băiatul îl strângea la piept, și pe măsură ce simțea cum moare, râsul lui izbucnea tot mai mândru și mai strălucitor, ca un tăiș de sabie.

Hamilcar își aplecă fruntea, înfiorat de aceste prevestiri ale măririi.

— De câtăva vreme îl încearcă însă un fel de neliniște. Privește în larg pânzele corăbiilor pe mare. E trist și nu vrea să mănânce. Mă întreabă câți zei sunt și îmi cere să-i vorbesc despre Cartagina.

— Nu! Nu încă! strigă Hamilcar.

Bătrânul sclav părea că înțelege primejdiile de care se temea sufetul.

— Nu știu, cum aş putea să-l înfrânerez? I-am făgăduit un pumnal cu mâner de argint bătut în mărgăritare și-am venit la Cartagina să i-l cumpăr.

Povesti apoi cum l-a zărit pe Hamilcar pe terasa turnului și cum, ca să ajungă până la el, a înșelat străjile din port, dându-se drept una din slujnicele lui Salammbô.

Hamilcar rămase pe gânduri câteva clipe, apoi spuse:

— Măine, spre apusul soarelui, te vei duce la Megara, în spatele vopsitoriei de purpură și vei striga de trei ori, ca un șacal. Dacă nu mă vei găsi acolo, te vei reîntoarce în Cartagina la ziua dintâi a fiecărei luni. Nu uita. Dăruiește-i întreaga iubire a ta și vorbește-i despre Hamilcar. A sosit timpul.

Sclavul își relua veșmintele femeiești și părăsiră amândoi portul.

Despărțindu-se de bătrân, Hamilcar mai merse departe pe jos, neînsoțit. În asemenea împrejurări deosebit de însemnate, adunările Bătrânilor se țineau în mare taină, și fiecare se ferea să fie văzut.

Hamilcar o luă pe marginea dinspre răsărit a Acropolei; trecu prin Târgul-Verdețurilor, pe sub bolțile lui Kinsido, până în mahalaua negustorilor de arome. Ici-colo, luminile se stingeau: străzile se umpleau de tăcere, și umbre se strecurau pe urma lui, în întunericul nopții. Toate se îndreptau, ca și el, spre Mappale.

Templul lui Moloh se înălța la marginea unei râpe adânci, într-un loc posomorât și jalnic. Nu se zăreau decât zidurile lui, nesfârșit de înalte, ca pereții unui mormânt uriaș. Noaptea era adâncă și o ceață cenușie se lăsa peste mare. Vântul izbea țărnul, cu un prelung ecou de vaiete și suspine. Umbrele se topeau în întuneric, ca și cum ar fi trecut nevăzute prin ziduri.

Dincolo de poartă se întindea o curte cuprinzătoare, în patru laturi, mărginită de arcade. În mijlocul ei, se ridica o zidire puternică, având opt pereți de aceeași mărime. Cupolele arcuite deasupra lor se înșirau în jurul celui de-al doilea etaj, care sprijinea la rândul lui o rotundă, ca un con subțiat la mijloc și purtând în vârful lui un glob.

Focuri ardeau în cilindri de metal dantelat, cu lungi mânere de lemn, purtate de slujitori. Flăcările tremurau sub răbufnelile vântului, punând răsfângeri roșii pe pieptenii de aur din părul lor împletit pe ceafă. Oamenii templului se strigau unii pe alții și alergau în întâmpinarea Bătrânilor.

Pe lespezile pardoselii, culcați pe labe ca sfincșii, odihneau din loc în loc lei uriași: întrupările vii ale mistuitorului Soare. Păreau că dorm, cu pleoapele pe jumătate închise. Zgomotul de pași și zvonul de glasuri îi treziră; desprinzându-se de la locul lor veniră în calea Bătrânilor, pe care îi cunoșteau după îmbrăcăminte. Se frecau de coapsele lor, încovoindu-și spinarea cu lungi căscaturi sonore, și aburul răsuflării lor tremura la lumina torțelor. În mijlocul acestei frământări care creștea, porțile se închiseră; preoții se făcură nevăzuți, și Bătrânii se strecurară pe sub coloanele care împrejmuiau templul ca un adânc vestibul.

Înșiruite în cercuri din ce în ce mai largi, înconjurându-se unele pe altele până aproape de peretele altarului, coloanele înfățișau rând pe rând, mai întâi ciclul saturnin al anilor, apoi fiecare an cu lunile lui, și lunile împărțite în zile.

Era locul unde își lăsau Bătrânii toiagurile lor cioplite din lemn de narval. O lege veche, pe care nimeni nu îndrăznea s-o calce, osândeia la moarte pe oricare ar fi încercat să intre în adunare cu o armă asupra lui. Unii veneau cu hainele sfâșiate, ca să arate că, jelind moartea celor scumpi ai lor, nu-și crușaseră veșmintele; aveau însă grijă să înădească pe-alături un tiv de purpură, pentru ca în marea lor durere să nu întindă ruptura prea mult. Alții își fereau barba, vârându-o într-o pungă de piele viorie, legată după urechi cu două șnururi.

Bătrânii se salutară, îmbrățișându-se piept la piept;. Toți se strânseră în jurul lui Hamilcar și-i urară bun sosit. Ai fi zis că sunt fiii aceluiași tată, care se bucură de întoarcerea fratelui lor. Erau, cea mai mare parte din ei, bărbați bine clădiți, nu prea înalți, cu nasul coroiat ca al coloșilor sirieni. Statura înaltă a altora, picioarele subțiri și umerii obrazilor ieșiți în afară, trădau obârșia africană a strămoșilor lor nomazi. Negustorii, care nu-și părăseau niciodată tarabele lor, se cunoșteau după fața lor străvezie; erau alții care parcă duceau cu ei toată asprimea deșertului; pe fiecare deget al mâinilor lor arse de soarele unor ceruri neștiute, scânteiau inele ciudate. Călătorii pe drumurile mării aveau mersul legănat; stăpânii pământurilor rodnice miroseau a fân cosit, a teasc și a sudoare de catâr. Acești piraiți bătrâni culegeau roadele câmpurilor; acești cămătari lacomi de bani trimiteau corăbii pe mare; acești satrapi de întinse moșii creșteau sclavi pricepuți la tot felul de treburi. Știau

cu de-amănuntul toate rânduielile slujbelor religioase; cunoșteau toate șireteniile; erau bogați și neîndurători. Prea multele lor griji le dădeau înfățișarea unor oameni osteniți. În ochii lor aprinși licăreau numai bănuieli și neîncredere. Obişnuți să călătorească și să mintă, deprinși să se târguiască și să dea porunci, firea lor fățarnică și brutală totodată avea în ea un amestec ciudat de violență și de șiretenie. Iar mai presus de toate, îi apăsa teama de puterea zeilor.

Trecură mai întâi printr-o odaie boltită, având forma unui ou. Șapte uși, închipuind cele șapte planete, înscriau în perete șapte pătrate de culori felurite. Străbătând apoi încă o sală lungă, intrară în a treia, asemănătoare celorlalte.

Un policandru împodobit cu flori cizelate lumina în adâncul încăperii, și fitiluri răsucite din fire de bumbac ardeau în potire de diamante, pe fiecare din cele opt ramuri de aur, care își întindeau brațele deasupra ultimelor trepte, spre un mare altar cu colțuri prinse în cornuri de aramă. Două scări, de-o parte și de alta, urcau pe culmea unui pod înalt, ale cărui ziduri nu se zăreau; era un munte de cenușă, sub care fumega încet un foc mai mult bănuie. Deasupra policandrului, mai sus decât altarul însuși, Moloh își ridica pieptul lui omenesc, turnat în fier și ciuruit de găuri. Aripile lui largi se întindeau pe perete, și mâinile lui lungi coborau până la pământ. Avea trei ochi în frunte — trei cercuri galbene, cu câte-o piatră neagră în mijlocul lor — și ridica într-o cumplită opintire fruntea lui de taur, ca și cum ar fi vrut să mugească.

De jur împrejurul încăperii erau înșirate scăunele de abanos. În spatele fiecăruia ardea o torță, înfipă într-un mâner cu trei gheare de bronz. Flacăra torțelor se răsfrângea pe romburile de sidef ale pardoselei.

Odaia era atât de înaltă, încât pereții roșii, urcând spre tavanul boltit se întunecau, iar cei trei ochi ai idolului licăreau în beznă ca niște stele pierdute în adâncul nopții.

Bătrânii se așezară pe scăunelele de abanos, acoperindu-și capul cu poalele hainelor lor lungi. Rămaseră nemișcați, cu brațele încrucișate în golul mânecilor; din marginea altarului până la ușă, pardoseala sidefată părea un râu de lumină curgând pe sub picioarele lor goale.

Cei patru mari preoți stăteau, spate-n spate, în mijlocul odăii, pe patru jilțuri de fildeș, potrivite în chip de cruce. Marele preot al lui Eșmun în rochie viorie; marele preot al lui Tanit în rochie albă; marele preot al lui Khamon în rochie de lână roșcată, și marele preot al lui Moloh în rochie de purpură.

Hamilcar se opri în fața policandrului; trecu de jur împrejurul lui și ridicând privirea spre fitilurile care ardeau, azvârli asupra lor o pulbere aromată; în vârful ramurilor pâlpâiră flăcări viorii.

Un glas pătrunzător se ridică: altul îi răspunse; și cei o sută de Bătrâni, cei patru mari preoți și Hamilcar, care rămăsese în picioare, intonară un imn de slavă, repetând cu tot mai multă putere aceleași frânturi de cuvinte. Glasurile lor izbucneau în sunete tot mai înalte, mai cumplite, mai înfricoșătoare; apoi, dintr-o dată, cântecul se opri.

Urmară câteva clipe de așteptare; Hamilcar scoase din sân o mică statueta cu trei capete, albastră ca safirul, și o așeză pe pământ înaintea lui. Era întruchiparea Adevărului, însuflețitorul cuvintelor pe care avea să le rostească. Strânse apoi din nou idolul la pieptul său, în vreme ce, cuprinși parcă de o nestăpânită mânie, Bătrânii începură să strige;

— Ți-e gândul la bunii tăi prieteni, barbarii! Trădătorule! Ticălosule! Te-ai întors să ne vezi cum pierim, nu-i așa? Lăsați-l să vorbească! Nu, nu!

Era felul lor de a se răzbuna împotriva bunei-cuviințe pe care, după datina adunărilor obștești, fuseseră nevoiți s-o păstreze până atunci; și cu toate că ei înșiși doriseră întoarcerea lui Hamilcar, se năpusteau acum asupra lui, ocărându-l că nu se grăbise să-i scutească de o înfrângere, furioși mai ales că n-o suferise împreună cu ei.

După ce larma se potoli, marele preot al lui Moloh se ridică și spuse:

— Te întrebăm: pentru ce nu te-ai întors în Cartagina?

— Nu vă privește, răspunse cu dispreț sufletul.

Strigătele izbucniră din nou.

— Ce învinuire îmi aduceți? Poate că din pricina mea am pierdut războiul? Știți bine cum am dus armata la luptă, voi, care cu atâta ușurință ați lăsat pe barbari...

— Ajunge! Ajunge!

Hamilcar vorbi mai departe, coborând glasul, ca să fie ascultat mai bine.

— A, da, aveți dreptate... M-am înșelat, lumini ale Baalilor! Sunt destui viteji printre voi! Ridică-te, Giscon!

Făcu câțiva pași pe treptele altarului și, cu pleoapele pe jumătate închise, ca și cum ar fi căutat pe cineva, repetă:

— Ridică-te, Giscon! Acuză-mă, și aceștia te vor apăra. Unde ești?

Apoi schimbă glasul:

— A rămas acasă, se înțelege! În mijlocul fiilor lui, poruncind sclavilor ca un om fericit, stând să numere pe perete semnele de cinstire pe care patria i le-a dăruit!

Se frământa în loc, zvâcnind din umeri ca și cum ar fi fost biciuit.

— Nici măcar nu știți să spuneți dacă mai trăiește sau a murit!

Fără să-i pese de strigătele dimprejurul lui, le spuse că lăsând la voia întâmplării pe sufletul lor, trădaseră Republica. Pacea cu Roma li s-a părut prielnică, dar fusese mai nefericită decât douăzeci de bătălii pierdute. Câțiva aplaudară. Erau cei mai puțin bogați din Sfatul Bătrânilor; cei bănuși că s-au dat de partea poporului — sau doresc întoarcerea tiraniei. Potrivnicii lor, capii sisiților și dregătorii Republicii, erau mai numeroși decât ei; cei mai de seamă se rânduiseră în jurul lui Hannon, pe cealaltă latură, în fața covorului vioriu care acoperea ușa cea mare.

Hannon își acoperise cu dresuri bubele de pe obraz; dar pulberea de aur cu care își presărase creștetul i se scutura pe umeri, strângându-se în două pete lucitoare și lăsând să i se vadă părul alb, încâlcit ca un caier de lână. Își înfășurase mâinile în fâșii de pânză muiate într-un ulei parfumat, care picura pe lespezi. Boala de care suferea se înrăise pesemne, căci ochii lui dispăruseră cu totul sub umflătura pleoapelor; trebuia să aplece capul pe spate ca să poată vedea. Prietenii lui îl îndemneau să vorbească; în cele din urmă dădu drumul glasului său răgușit și respingător:

— Nu fii atât de semeț, Barca! Toți am fost învinși. Să-și poarte fiecare partea lui de suferință. Resemnează-te!

— Spune mai bine, îi răspunse zâmbitor Hamilcar, cum de-ai îndreptat galerele tale spre corăbiile de război ale romanilor?

— Nu m-am putut împotrivi vântului, spuse Hannon.

— Te bălăcești ca un rinocer în murdăria lui! Decât să-ți dai negliobia pe față, mai bine ai tăcea.

Unul pe altul se trăgeau la răspundere pentru bătălia pierdută în fața ostroavelor Aegate.

Hamilcar îl învinuia pe Hannon că nu se grăbise să-i vină în ajutor.

— Nu puteam să las Eryxul fără apărare! De ce nu te-ai depărtat în larg? Cine te oprea? A, uitasem că elefanților le e teamă de mare!

Oamenii lui Hamilcar găsiră gluma atât de bună, încât izbucniră în hohote de râs. Bolțile răsunau ca un sunet de timpane.

Hannon protestă cu indignare împotriva jignirii ce i se aducea. Boala de care suferea era urmarea unei răceli din timpul bătăliei de la Hecatompyle; lacrimi mari curgeau pe fața lui, ca ploaia de iarnă pe un zid dărâmat.

Hamilcar vorbi din nou:

— Dacă mi-ați fi arătat atâta dragoste, câtă îi purtați acestuia, Cartagina ar fi astăzi fericită. Am cerut în repetate rânduri ajutorul vostru. N-ați vrut să-mi trimiteți banii de care aveam nevoie!

— Ne trebuiau și nouă! răspunseră sisiții.

— Iar când mă aflu în culmea deznădejdiei, când beam udul catârilor și rodeam curelele sandalelor, când aș fi dorit să preschimb firele de iarbă în soldați și să-mi refac legiunile din carnea putredă a leșurilor, voi da de poruncă să se întoarcă acasă puținele corăbii ce-mi mai rămăseseră!

— Eram în primejdie să le pierdem pe toate, răspunse Baat-Baal, stăpânul băilor de aur din Getulia-Darityană.

— Ce făceați în vremea aceasta la Cartagina, cuibăriți după ziduri în casele voastre? Trebuia să chemați pe galii din valea Eridanului; ar fi venit cananaenii din Cyrena; și pe când romanii trimiteau solie lui Ptolemeu...

— A început acum să-i laude pe romani! strigă unul. Cu cât te-au cumpărat ca să-i aperi?

— Întreabă câmpiile din Brutium! Cetățile dărmate din Locra, Metaponte și Heracleea! Am dat foc pădurilor, am prădat templele lor, și până la moartea celor din urmă strănepoți ai strănepoților lor...

— Ai pornit să declami ca un retor! Îi curmă vorba Kapuras, unul din negustorii cei mai de vază. Spune lămurit, ce dorești?

— Spun că ar trebui să fim, totodată, mai îndemânatici și mai hotărâți. Dacă Africa sfărâmă jugul vostru, înseamnă — stăpâni neputincioși! — că nu vă pricepeți să i-l legați de umeri. Oricare bărbat îndrăzneț, Agatocle, Regulus, Coepio, n-are decât să coboare pe pământul ei, pentru a o cuceri; iar când libienii din răsărit se vor înțelege cu numizii de la apus, când nomazii vor năvăli dinspre miazăzi și romanii de la miazănoapte...

Un strigăt de spaimă izbucni deodată.

— Vă veți lovi cu pumnii în piept, vă veți rostogoli în țărână și veți sfâșia hainele de pe voi! Va fi zadarnic! Veți fi duși să trageți la moară în marginea Suburrei și să culegeți viile din Lațiu...

Bătrânii se loveau cu palma peste coapsa dreaptă ca să-și arate indignarea, iar mânecele rochiilor lor fluturau în aer, ca aripile mari a unor păsări speriate. Împins parcă de o putere nevăzută, Hamilcar vorbea mai departe, de pe cea mai înaltă treaptă a altarului, cu glas fremătând și înfricoșător. Ridica amândouă brațele, și razele de lumină ale policandrului care ardea la spatele lui îi treceau printre degete ca niște săgeți de aur.

— Veți pierde toate corăbiile, câmpurile, casele, leagănul paturilor voastre și sclavii care vă freacă picioarele! Plugurile vor trage brazdă peste mormintele voastre, și în palatele voastre vor veni să doarmă șacalii! Nu se va mai auzi decât țipătul vulturilor peste mormanele de ziduri dărmate! Te vei prăbuși, Cartagina!

Cei patru mari preoți întinseră mâinile, pentru a goni blestemul. Sfatul întreg se ridicase în picioare. Dar Hamilcar, sufet al mării și magistrat sacerdotal, stătea sub ocrotirea Soarelui și nimeni nu-l putea atinge, câtă vreme nu fusese judecat de adunarea Bogaților. Fiorii spaimei înconjurau altarul. Toți dădură înapoi.

Hamilcar încetase de-a mai vorbi. Cu ochii țințiți înainte, cu obrazul mai alb decât perlele tiarei, răsuflea greu, înfricoșat parcă de sine însuși și stăpânit de întunecate presimțiri. Flăcările care pâlpâiau în ramurile de bronz i se păreau, din înălțime, o coroană de foc aruncară peste pardoseala templului. Șuvițe negre de fum se ridicau topindu-se în întunericul bolții. Urmără câteva clipe de tăcere: o tăcere atât de adâncă, încât se auzea, de departe, murmurul mării.

Bătrânii dădură apoi drumul întrebărilor. Războiul pe care îl dezlănțuiseră barbarii, îi lovea în viața și în avutul lor. Pentru a-i înfrânge aveau nevoie de Hamilcar, și călcând peste mândria lor, se vedeau siliți să pună frâu dușmăniei pe care i-o purtau. Cu prefăcute cuvinte de împăcare și cu subînțelesuri pline de făgăduieli căutară mai întâi să câștige pe prietenii lui. Dar Hamilcar se arăta hotărât să nu mai ia asupra lui nici o răspundere. Îl rugară și-l implorară zadarnic; și fiindcă vorbeau mereu despre trădare, sufetul s-a infuriat. Singurul trădător, zicea el, fusese Marele-Sfat, căci o dată cu sfârșitul războiului, mercenarii aveau dreptul să se socotească oameni liberi. Nu se sfii să laude

vitejia lor, stăruind asupra folosului pe care l-ar fi avut Republica dacă ar fi căutat să-i câștige prin dăruiri de bani și drepturi deosebite.

Atunci, Magdassan, unul din foștii guvernatori ai provinciilor, învârtind în cap ochii lui galbeni, spuse:

— După cum se vede, Barca, umblând prin atâtea țări străine, ai ajuns să vorbești ca un grec, ca un latin, sau ca mai știu eu cine... Răsplată pentru oamenii aceștia? Să piară mai bine zece mii de barbari, decât unul singur din ai noștri!

Bătrânii dădură din cap în semn de încuviințare, murmurând:

— De ce să ne facem griji? Mercenari vom găsi oricând.

— Și veți scăpa lesne de ei, nu-i așa? Îi veți lăsa în voia soartei, cum ați făcut în Sardinia! Veți da de știre dușmanului pe ce cale se întorc acasă, cum i-ați jertfit pe gali în Sicilia, sau îi veți arunca pe un țărm pustiu în largul mării. Am văzut cu ochii mei, la întoarcere, stâncile albite de oasele lor...

— Ce nenorocire! rânji în batjocură Kapuras.

— N-au trecut de-atâtea ori de partea dușmanului? strigară alții.

Hamilcar îi înfruntă:

— Atunci de ce, împotriva legii, i-ați chemat în Cartagina? Și când i-ați văzut, atât de mulți și atât de săraci în cetatea bogățiilor voastre, pentru ce nu v-ați gândit nici o clipă să le slăbiți puterea învrăjbindu-i? Nu! Le-ați îngăduit să plece, dimpreună cu femeile și copiii lor, fără să păstrați un singur ostatic! Ce socoteați? Că vor primi să piară toți, ca să vă cruțe neplăcerea de a vă ține jurămintele? Îi urâți fiindcă sunt puternici; mă urâți și mai mult pe mine, care sunt stăpânul lor. Da, da! v-am simțit adineauri când îmi sărutați mâinile, abia vă țineați să nu mi le mușcați!

Nici dacă leii care dormeau în curte ar fi năvălit în templu răcnind, n-ar fi dezlănțuit o larmă mai cumplită. Marele preot al lui Eșmun se ridică în picioare, și cu genunchii strânși, cu coatele lipite de solduri, cu palmele întoarse, spuse:

— Barca! Republica îți cere să iei asupra ta conducerea supremă a oștilor punice!

— Nu primesc! răspunse Hamilcar.

— Îți dăm depline puteri, strigară capii sisițiilor.

— Nu!

— Nu vei avea de dat socoteală nimănui și nu vei împărți puterea cu nimeni. Îți vom da toți banii de care vei avea nevoie, toți prinșii în luptă și toată prada de război și, pe deasupra, cincizeci de zereți de pământ pentru fiecare stârv de dușman.

— Nu, nu! alături de voi nu voi putea birui niciodată...

— Îi e teamă!

— ...fiindcă sunteți lași, avari, nerecunoscători, fricoși și fără minte!

— Vrea să-i cruțe!

— Ca să se pună în fruntea lor, spuse unul.

— Și să se întoarcă împotriva noastră, strigă altul.

Din capătul celălalt al sălii, Hannon răcni:

— Vrea să se facă rege!

Toți săriră ca arși de la locurile lor: răsturnară scaunele, smulseră torțele, năvălind asupra altarului; în umbră sclipeau vârfuri de pumnale. Hamilcar scoase de sub aripa mânecilor două cuțite lungi și, îndoit din mijloc, cu ochii în flăcări și scrâșnind din dinți, făcu un pas înainte cu piciorul stâng, apoi rămase nemișcat sub policandrul de aur, gata să-i înfrunte.

Așadar, Bătrânii veniseră la adunare înarmați; știau prea bine că săvârșeau o fărădelege și se priveau unii pe alții înfricoșați. Fiindcă vina era a tuturor, se liniștiră, întorcându-se cu spatele spre Hamilcar, coborâră unul după altul, fierbând în ei de furie și de umilință. Era a doua oară când se vedeau siliți să dea înapoi în fața lui. Rămaseră câteva clipe în picioare. Mulți dintre ei își duceau la

gură degetele însângerate, sau le înfășurau cu grijă în poalele veștmântului. Erau gata de plecare, când Hamilcar auzi pe unul spunând:

— Îi cruță ca să nu-și mâhnească fata...

Altul adăugă, cu glas mai tare:

— Vezi bine! dacă fiica lui își alege iubiții printre mercenari!

Hamilcar simți cum pământul îi fuge de sub picioare, îl fulgeră cu privirea pe Șahabarim. Dar preotul lui Tanit nu se mișcase de la locul lui; nu i se zărea decât scufia. Priviri batjocoritoare se aținteau asupra lui Hamilcar, și cu cât neliniștea lui creștea, cu atât se înteteau râsetele celorlalți. Cei care se pregăteau să plece strigau în mijlocul huiduielilor:

— L-a văzut cineva ieșind din odaia ei!

— Într-o dimineață a lui Tamuz.

— Era tâlharul care a furat zaimful.

— Un tânăr chipeș.

— Mai înalt decât tine.

Hamilcar își smulse de pe frunte semnul înaltei lui demnități — tiara cu opt cercuri mistice, având la mijloc o scoică de smarald — și-l zvârli cu putere la pământ. Cercurile de aur se rostogoliră sfărâmându-se și perlele se risipiră sunând pe lespezi. Pe fruntea lui albă apăru urma unei răni adânci, care se încolăcea deasupra sprâncenelor, ca un șarpe. Tremurând din tot trupul, Hamilcar sui una din scările care mărgineau altarul, oprindu-se deasupra lui. Se dăruia Zeului, jertfindu-se pe sine însuși. Faldurile mantiei lungi făceau să tremure luminile policandrului care ardea sub sandalele sale, și pulberea ușoară pe care o răscolise cu pașii îl învăluia ca un nor până la brâu. Se opri între picioarele uriașului de aramă, culese doi pumni din pulberea de aur, la vederea căreia cartaginezii se cutremurau de spaimă, și vorbi:

— Jur pe cele o sută de lumini ale cugetelor voastre! Pe cele opt focuri ale Cabirilor! Pe stele, pe meteori și pe vulcani! Pe tot ceea ce arde! Pe arșița deșertului și pe valurile sărate ale mării! Pe peștera din Hadrumet și pe împărăția sufletelor! Pe tot ceea ce e supus pieirii, pe cenușa fiilor voștri și a fraților străbunilor voștri, cu care în clipa aceasta o amestec pe-a mea! Voi, cei o Sută ai Sfatului Cartaginei, învinuind pe fiica mea ați mințit! Iar eu, Hamilcar Barca, sufetul-mării, căpetenia Bogaților și stăpân al poporului, jur înaintea Molohului cu cap-de- taur...

Așteptau toți să audă cuvântul cumplit, înfricoșător, dar Hamilcar vorbi mai departe cu glasul lui puternic, acum mai liniștit:

— ...jur că niciodată nu-i voi spune nimic!

Slujitorii templului, cu părul prins în piepteni de aur, se iviră în prag purtând ramuri de palmier și bureți de purpură. Dădură la o parte perdeaua viorie care acoperea ușa cea mare, și în adâncul sălilor de alături se zări întinderea cerului trandafiriu, ca o altă boltă, care cobora în zare până la marginea mării albastre. Soarele se ridica peste valuri, luminând deodată cele șapte firide cu porți de fier din pieptul colosului de aramă. Gura lui cu dinți roșii se deschidea într-un căscat înfricoșător; nările lui uriașe se umpleau de lumină, dându-i o înfățișare cumplită și nerăbdătoare, ca și cum ar fi fost gata să se smulgă de la locul lui, contopindu-se cu Zeul-astru pe drumurile fără hotar ale spațiului.

Torțele azvârlite pe jos mai ardeau încă, punând pete de sânge peste sidefurile pardoselei. Bătrânii mergeau cu pași osteniți și își umpleau pieptul cu aerul proaspăt ai dimineții. Fețele lor străvezii erau pline de sudoare: strigaseră atât de mult, încât nu se mai auzeau. Dar mânia lor împotriva sufletului nu se potolise; în loc de rămas-bun îi trimiseră amenințări; iar Hamilcar le răspunse la fel.

— Măine noapte, Barca, în templul lui Eșmun.

— Voi fi acolo.

— Nu vei scăpa de osânda Bogaților!

— Nici voi de judecata poporului!

— Vei sfârși răstignit pe cruce!

— Iar voi, sfâșiați în mijlocul străzii!

Ajungând pe pragul porții își reluă fiecare mersul lui liniștit.

Fugarii cu vizitii lor își așteptau stăpânii în fața porții. Cei mai mulți dintre Bătrâni plecară călare pe catării lor albi. Hamilcar sări în carul lui și prinse hăturile în mâini. Încordându-și gâturile și răscolind pietrele străzii sub copitele lor, cei doi armăsari străbătură în goană calea Mappalei; carul trecea atât de repede, încât vulturul de argint din capul oiștei părea că zboară.

Drumul străbătea o câmpie semănată cu lespezi înalte, ascuțite la vârf ca niște piramide și purtând o mână deschisă, ca și cum mortul care zăcea sub ele ar fi ridicat-o spre cer, în semn de îndurerare. Mai departe se înșiruiau colibe, ca niște conuri, plămădite din humă, crengi subțiri și trestie împletită. Ziduri joase de piatră mărunță, șanțuri cu apă curgătoare, pereți de rogojină și garduri de nopal despărteau la întâmplare aceste locuințe, tot mai dese pe măsură ce drumul suia spre grădinile lui Hamilcar. Privirile sufletului se îndreptau spre o curte mare, în mijlocul căreia se ridicau trei caturi suprapuse, având trei monstruoase turnuri rotunde: unul de piatră, altul de cărămidă și al treilea de cedru; douăzeci și patru de coloane de lemn de ienupăr susțineau o cupolă de aramă, din marginea căreia coborau ca niște ghirlande lanțuri subțiri, împletite tot din aramă. Clădiri mai puțin înalte se întindeau spre dreapta, magazinele și casa zisă a negoțurilor, apoi, în adâncul dumbravei de chiparoși, odăile femeilor, înșirându-se ca două ziduri de bronz.

Carul răsunător intră pe poarta strâmtă și se opri sub un hambar larg, unde cai împiedicați își mâncau tainul lor de fin proaspăt.

Slujitorii ieșiră în întâmpinarea stăpânului. Se aflau în curte mai mulți decât de obicei, căci, de teama barbarilor, oamenii folosiți la muncile câmpului fuseseră întorși în Cartagina. Înveșmântați în piei de vită, plugarii târau după ei lanțurile legate de glezne; vopsitorii de la boiangeria de purpură aveau brațele roșii ca niște călăi; corăbierii purtau scufii verzi; pescarii, salbe de mărgean; vânătorii, o plasă pe umeri; oamenii din Megara tunici albe sau negre, izmene scurte de piele, pălării rotunde de paie, de păslă sau de pânză, după slujba pe care o îndeplineau și felurile lor meșteșuguri.

O mulțime în zdrențe se strânsese înapoia lor. Erau săracii care trăiau pe lângă curte fără un rost anumit, dormind noaptea prin stușișurile grădinii și hăpăind resturile pe care li le aruncau bucătarii; ființe oropsite, care mucezeau în umbra palatului. Hamilcar îi îngăduia și, mai mult din prevedere decât disprețuindu-i, se ferea să și-i facă dușmani. În semn de bucurie, își puseseră toți câte o floare la ureche; mulți din ei își vedeau stăpânul pentru întâia oară.

Slujitorii, îmbrobodiți ca niște sfincși, deschiseră drum cu bețele în învălmășeala gloatei, împrăștiind sclavii mulți și rău-mirositori, care se îmbulzeau în calea stăpânului.

Mulțimea s-a trântit la pământ și a strigat: „Ochi al lui Baal, casa ta să-nflorească!” Trecând de-a lungul aleei de chiparoși, printre sclavii culcați pe burtă, mai-marele slugilor, Abdalonim, ieși înaintea lui Hamilcar, purtând pe cap o mitră albă și o cădelniță în mână.

Salammbô se ivi pe scara galerelor. Toate slujitoarele o însoțeau, coborând în urma ei treaptă cu treaptă. Chipurile negreselor răsăreau ca niște mărgelile de abanos în șirul legăturilor albe, care strângeau cu cercuri de aur fruntea femeilor romane; altele purtau în păr săgeți de argint, fluturi de smarald și ace lungi sclipind în soare. Inele, copci, coliere, ciucuri și brățări străluceau în acest amestec de veșminte albe, galbene, albastre, și un foșnet de mătăsurile ușoare se împletea cu clipocitul sandalelor și zvonul surd al picioarelor goale, călcând pe talpa de lemn. Ici-colo, peste umerii lor, răsărea în lumină zâmbetul unui eunuc. Când glasurile de bucurie ale bărbaților tăcură, însoțitoarele lui Salammbô, acoperindu-și fața cu mâneca veșmintelor, scoaseră un strigăt atât de straniu, de

pătrunzător și de sălbatic — ca urletul unei lupoaice — încât întreaga scară de abanos, acoperită de femeii, a răsunat asemenea unei lire uriașe.

Vălurile fluturau în aer și tulpinele firave de papirus se legănau ușor în adierea vântului. Era în luna lui Șebaz, miezul iernii. Rodiile își deschideau floarea sub albastrul cerului și printre ramurile însozite, departe în largul mării se zărea umbra unui ostrov pe jumătate înfășurat în ceață.

Văzând pe Salammbô, Hamilcar se opri. Copila aceasta venise pe lume după ce băieții care se născuseră înaintea ei muriseră. Neamurile care se închinau Soarelui credeau că nașterea unei fete era semn de nenoroc. Zeii îi mai dăruiseră în urmă un fiu, dar Hamilcar păstra încă amintirea așteptării înșelate și gustul amar al blestemelor ce rostise împotriva urmașei nedorite.

Salammbô venea în întâmpinarea tatălui său. Șiruri de perle, de culori felurite, coborau ca niște lungi ciorchini de la urechi pe umeri până la coate; părul inelat plutea pe creștetul ei ca un nor. În jurul gâtului purta o salbă din plăci de aur dreptunghiulare, închipuind o femeie stând între doi lei ridicați pe picioarele dinapoi; veșmântul ei era aidoma cu al Zeiței. Rochia viorie, cu mâneci largi, îi subția mijlocul, căzând în falduri bogate până la pământ. Între buzele ei încondeiate cu roșu, dinții păreau mai albi, și sub pleoapele umbrite cu antimoniu, ochii mai prelungi. Sandalele împodobite cu pene călcau pe tocuri înalte, și chipul ei, poate din pricina frigului, era nespus de palid.

Se opri înaintea lui Hamilcar, și fără să ridice ochii pentru a-l privi, spuse:

— Închinare ție, Ochi al lui Baalim! Veșnică mărire! Biruință! Belșug! Bucurie! Inima mea de multă vreme e tristă și casa fără tine tânjea. Dar când stăpânul se întoarce acasă, e ca și cum ar învia Tamuz! O viață și-o încântare nouă înflorește pretutindeni, părinte, sub privirile tale!

Luând din mâiniie lui Taanah un mic vas oval, în care fumea un amestec de făină, de unt, de cardamom și de vin, vorbi:

— Soarbe din plin băutura reîntoarcerii acasă, pe care ți-a pregătit-o slujitoarea ta!

Hamilcar răspunse:

— Fii binecuvântată!

Prinse în palme vasul de aur pe care i-l întindea fiica sa, dar privirea îi era atât de aspră, încât Salammbô îngână:

— Ți-au spus, stăpâne...

— Da, știu..., murmură Hamilcar.

Fusesse o mărturisire? Sau voise să vorbească despre barbari? Hamilcar aruncă în treacăt un cuvânt despre impasul în care se aflau treburile Cartaginei și-și arătă nădejdea că va izbuti, el singur, să găsească o dezlegare.

— Tată..., șopti Salammbô. Sunt răni care nu se mai pot vindeca...

Hamilcar făcu un pas înapoi, și Salammbô tresări, văzându-i tulburarea. Ea nu se gândea la soarta Cartaginei, ci la nelegiuirea a cărei părtașă fusese. Omul, în fața căruia tremurau legiunile, și pe care ea însăși atât de puțin îl cunoștea, o înspăimânta ca un leu; tatăl ei ghicise fără îndoială, știa tot, și un lucru cumplit avea să urmeze. "Îndurare!" strigă ea.

Hamilcar aplecă fruntea încet.

Salammbô ar fi vrut să-și mărturisească păcatul, dar nu îndrăznea să rostească nici un cuvânt. Simțea totuși nevoia să-și spună durerea și să găsească mângâiere. Iar Hamilcar lupta din toate puterile împotriva pornirii care îl îmboldea să-și calce jurământul. Mândria îl silea să-și țină cuvântul? Sau, poate, se temea să afle adevărul? O privea în ochi pe Salammbô cu o încordată stăruință, ca și cum ar fi voit să citească în adâncul inimii ei.

Răsuflând greu, cu capul afundat între umeri, Salammbô se simțea copleșită sub povara privirii care se abătuse asupra ei. Hamilcar nu mai avea acum nici o îndoială că fiica lui se lăsase îmbrățișată de un barbar. Ridică pumnii asupra ei, fremătând de mânie. Salammbô scoase un țipăt și se prăbuși în brațele slujitoarelor care alergaseră în jurul ei.

Hamilcar îi întoarse spatele și plecă. Oamenii lui îl urmară.

Poarta magaziiilor se deschise, și Hamilcar pătrunse într-o încăpere rotundă din care porneau, ca spițele unei roți, coridoare lungi ducând spre alte camere. În mijlocul acelei încăperi, se înălța un disc de piatră înconjurat de o balustradă cu stâlpi, la picioarele cărora erau rânduite perne pe-un așternut de covoare.

Sufetul mergea cu pași repezi; răsufla adânc, se oprea din când în când, lovea cu piciorul în pământ și își trecea mâna pe frunte, ca un om hărțuit de-un roi de viespi. Privind belșugul bogățiilor sale, se liniști; gândurile i se îndreptau spre sălile care se desfășurau înaintea ochilor săi, cuprinzând celelalte încăperi pline de neasemănate comori. Erau plăci de aramă, bucăți de fier, drugi de argint, bulgări de cositor: metaluri aduse pe Marea Întunericului, din țara Cassiteridelor. Zăceau grămadă saci țesuți din scoartă de palmier și încărcăți cu gumă-arabică. O pulbere de aur se cernuse pe nesimțite printre cusăturile prea vechi ale burdufurilor îndesate. Fire subțiri, toarse din ierburi de mare, atârnavă printre sculurile de in, venite din Egipt, Grecia, Taprobana și Iudeea. În lungul zidurilor se înșirau încrângări de polipi, dese ca niște stufiguri. Sub tavanul boltit atârnavă mănunchiuri de pene de struț, și peste tot pluteau arome nedesluite, parfumuri tari, miros de piele și de mirodenii; iar la capătul fiecărui coridor se arcuiau deasupra ușii doi dinți de elefant cu vârfurile împreunate.

Hamilcar urcă pe discul de piatră. Oamenii lui de încredere așteptau cu brațele încrucișate pe piept și cu frunțile aplecate. Numai Abdalonim ținea capul sus, purtându-și cu mândrie mitra lui țuguată.

Cel dintâi fu întrebat căpitanul corăbiilor. Era un cârmaci bătrân, cu obrazul brăzdat de furtuni; o ninsoare albă îi cădea până la brâu, ca și cum spuma talazurilor răscolite de vânt i-ar fi rămas în barbă.

A spus că trimisese o seamă de corăbii până dincolo de Gades și Thymiamata, cu gândul de-a ajunge la Eziongaber, ocolind Cornul-Sudului și stâncile Mirodeniilor.

Câteva, pornind mai departe spre apus, merseseră vreme de patru luni fără să întâlnească vreun țarm. Prora corăbiilor se încurca în ierburi; în largul zării răsuna necontenit zvonul unor căderi de apă; o ceață însângerată umbrea lumina soarelui și o adiere încărcată de miresme îi adormea pe corăbieri. Atât de tulburați s-au întors, încât nu-și mai aduceau aminte de nimic. Altele luaseră în piept fluviile Sciției, pătrunseseră până în Colchida, străbătuseră țărmurile Jugrienilor și Estienilor, răpiseră în Arhipelag o mie cinci sute de fecioare, și scufundaseră toate corăbiile întâlnite dincolo de capul Oestrymon, ca nimeni să nu afle drumurile pe care umblaseră. Regele Ptolemeu pusese mâna pe toată smirna și tămâia Șesbarului; din Siracusa, din Elathia, din Corsica și din celelalte ostroave, nu aduseseră nimic. Bătrânul cârmaci a încheiat, abia șoptind, că o triremă căzuse în mâinile numizilor la Rusicada: „Numizii s-au dat de partea dușmanului, stăpâne!”

Hamilcar încruntă din sprâncene. Făcu semn apoi căpeteniei caravelor să vorbească. Era un bărbat înveșmântat într-o rochie lungă, fără cingătoare, cu capul înfășurat într-o broboadă de stofă albă care, atingându-i colțul buzelor, îi cădea până peste umeri.

Caravanele porniseră ca de obicei, o dată cu echinocliul de iarnă. Dar, din cei o mie cinci sute de oameni, care se îndreptaseră spre hotarul Etiopiei — cu cele mai bune cămile, cu burdufuri noi și bogăție de pânză vopsită — unul singur s-a întors în Cartagina; ceilalți muriseră de oboseală sau înnebuniseră de groaza deșertului. Acel unul-singur spunea, că dincolo de Harușul-Negru, de țara ataranților și de ținutul marilor-maimuțe, văzuse o împărăție nesfârșită, unde cele mai neînsemnate unelte sunt de aur și unde curge un râu de culoarea laptelui, larg ca o mare. Sunt păduri cu crengi albastre, dealuri întregi de mirodenii, fiare cu față de om lenevind pe colțuri de stâncă și cu ochi care se deschid ca niște flori când te privesc; iar dincolo de lacurile pline cu balauri, se înalță munții de cleștar, pe care se reazemă soarele. Alții se întorseseră din India, aducând cu ei păuni, piper și

țesături nemaivăzute. Cât despre cei care plecaseră să cumpere calcedoniu, apucând pe calea Syrtelor și a templului lui Ammon pieriseră fără îndoială în nisipurile deșertului. Caravanele trimise în Getulia și Phazzana se întorseseră cu mărfurile obișnuite; dar căpetenia caravelor nu îndrăznea să mai pornească la drum nici una.

Hamilcar a înțeles. Mercenarii stăpâneau întreagă câmpia. Cu un geamăt surd, își mută sprijinul de pe un cot pe celălalt. Căpetenia dijmelor nu îndrăznea să vorbească. În ciuda umerilor zdraveni și a ochilor lui însângerați, tremura din tot trupul. Pe capul lui de dulău cărn purta o împletitură din scoarță de copac și era încins cu un brâu din blană de leopard, în care înfipsese două cuțite mari.

În clipa când Hamilcar se întoarse să-l privească, începu să strige, luând martori pe toți zeii: n-avea nici o vină! Își dăduse toată silința, ținuse seama de schimbarea vremii, pregătise ogoarele, urmărisse mersul stelelor, sădise puieții la solstițiul de iarnă, tăiasse crengile uscate după ultimul pătrar al lunii, priveghease asupra sclavilor și avusese grijă să le cruțe îmbrăcămintea.

Hamilcar, plictisit de-atâta vorbărie, făcu un semn da nerăbdare. Omul cu două cuțite la brâu vorbi mai de parte, repezind cuvintele:

— Vai, stăpâne! Au răvășit, au prădat și au pustiit tot! La Maschala au tăiat din rădăcini o livadă de trei mii de picioare! La Ubada au jefuit hambarele și au astupat cisternele! La Tedes au furat o mie cinci sute de gomori de făină; la Marazzana au omorât ciobanii, au spintecat turmele și au dat foc frumoasei tale case cu grinzi de cedru, unde veneai să te odihnești vara! Sclavii din Tuburdo, care secerau orzul, au fugit în munte; praf și pulbere s-a ales din toți măgarii, catârii și boii din Taormina! Nici un cal n-a mai rămas, i-au dus pe toți! Blestem și nefericire! Sunt un om mort! Începu să bocească: Dacă ai ști cât de pline erau cramele și cum luceau plugurile! Ah, ce berbeci frumoși! Ah, ce tauri voinici!

Hamilcar simțea că îl înăbușă furia și strigă:

— Ajunge! Nu minți! Spune adevărul! M-au sărăcit, nu-i așa? Vreau să știu tot ce am pierdut, până la ultimul sielu, până la cel din urmă cab! Abdalonim, să-mi aduci socotelile corăbiilor și ale caravelor; ale muncilor câmpului și ale casei! Și dacă nu vă simțiți cugetul curat, vai de viața voastră! Plecați!

Cu ochii în jos și cu mâinile măturând pământul, vechilii se făcură nevăzuți.

Abdalonim scoase dintr-un raft zidit în perete mulțime de sfori cu noduri, fâșii de pânză și de papirus, apoi tăblițe făcute din spată de berbec, acoperite cu o scriere subțire. Le adună la picioarele lui Hamilcar, punându-i în mână o ramă de lemn cu trei fire, pe care erau înșirate bile de aur, de argint și de corn.

— O sută nouăzeci și două de case în Mappale, închiriate cartaginezilor nou-veniți, pe prețul de un beka pe lună.

— Nu! E prea mult! Cruță pe săraci. Să însemni pe cei care îți par mai îndrăzneți, și să-mi spui dacă sunt credincioși Republicii. Altceva?

Abdalonim șovăia, surprins de atâta mărinimie. Hamilcar îi smulse din mână fâșiile de pânză:

— Ce înseamnă asta? Trei palate lângă Khamon, cu doisprezece kezitahi pe lună? Pune douăzeci! Nu vreau să mă jefuiască Bogații!

Căpetenia slugilor se închină până la pământ și spuse:

— Dați cu împrumut lui Tigillas, până la sfârșitul anului, doi kikari; dobândă maritimă trei dinari. Lui Bar-Malkath o mie cinci sute de sicli; a pus zălog treizeci de sclavi, dar doisprezece din ei au murit în mlaștinile sărate.

— Se vede că nu erau tocmai zdraveni, spuse râzând sufetul. Nu-i nimic, dacă mai are nevoie de bani, dă-i. Să iei totdeauna dobânzi potrivite după averea datornicului.

Abdalonim porni să citească pe rând: câștigurile pe care le aduseseră băile de fier din Annaba, pescuitul mărgeanului, vopsitoriile de purpură, dările asupra locuințelor grecilor, vânzarea

argintului în Arabia, pe un preț înzecit ca al aurului, apoi prada corăbiilor, scăzând zeciuiala cuvenită templului Zeiței.

— Am socotit peste tot cu un sfert mai puțin, stăpâne...

Hamilcar socotea, la rândul lui, pe bilele care îi sunau sub degete.

— Destul. Ce plăți ai făcut?

— Lui Stratonicles din Corint și altor trei negustori din Alexandria, în temeiul alăturatelor scrisori ce mi-au fost întoarse, zece mii de drahme ateniene și doisprezece talanți sirieni de aur. Hrana corăbierilor se ridică la douăzeci de mine pe lună, pentru fiecare triremă.

— Știu. Câte s-au pierdut?

— Socoteala lor e însemnată pe aceste foi de plumb, răspunse Abdalonim. Cât privește corăbiile date în arendă, întrucât au fost nevoite de mai multe ori să-și azvârle încărcătura în mare, pierderea s-a împărțit după cât câștig i-ar fi venit fiecăruia. Pentru parâmele împrumutate din zestrea Arsenalului — și pe care n-am putut să le mai înapoiem — sisiții au cerut opt sute de kesitahi înainte de a porni în ajutorul Uticei.

— Iar sisiții! spuse Hamilcar, aplecând fruntea, ca și cum s-ar fi simțit copleșit de toate urile pe care le simțea asupra lui. Nu văd aici cheltuielile Megarei.

Abdalonim, pălind, scoase dintr-un alt raft câteva tăblițe de sicomor, înșirate pe o sfoară de piele.

Hamilcar ascultă cu luare-aminte fiecare din cheltuielile mărunte ale casei, dar până la urmă îl plictisi repetarea nesfârșită a acelorași socoteli. Abdalonim își tot rări cititul, până când, lăsând să-i cadă foițele de lemn, se aruncă cu fața la pământ și cu brațele întinse, ca un osândit. Hamilcar, fără să tresară, adună tăblițele de pe jos; o nespusă uimire îl cuprinse văzând, într-o singură zi, o risipă nemaipomenită de carne, de păsări, de pește, de vin, de mirodenii, iar pe deasupra vase sparte, sclavi uciși, covoare pierdute.

Abdalonim, neîndrăznind să-și arate fața, îi povesti cum s-a sfârșit ospățul barbarilor. Nu putuse să se împotrivească hotărârii Bătrânilor, și Salammbô însăși îi poruncise să nu cruțe nici o cheltuială pentru îndestularea soldaților.

Auzind numele fiicei sale, Hamilcar sări în picioare ca ars. Strângându-și buzele se trânti din nou pe perne, sfâșiind ciucurii cu unghiile și suflând greu, cu privirea ațintită în gol.

— Ridică-te, îi spuse lui Abdalonim și plecă mai departe.

Abdalonim îl urmă; genunchii îi tremurau. Prinse în mâini un drug de fier și porni ca un besmetic să desprindă de la locul lor lespezile pardoselii. Un disc de lemn sări; apoi ieșiră la iveală de-a lungul coridorului o mulțime de capace mari, care astupau gropile unde se păstrau grânele.

— Privește, Ochi-al-lui-Baal, spuse sluga tremurând. N-au putut să te jefuiască de tot! Sunt adânci de cincizeci de coți fiecare, și pline până la gură! În lipsa ta am săpat pretutindeni, în curtea arsenalurilor, în grădini; toată casa ta e plină de grâu, ca mintea ta de înțelepciune!

Un zâmbet înflori pe fața lui Hamilcar:

— Bine-ai făcut, Abdalonim! Apoi, șoptindu-i la ureche: Cumpără cât de mult, din Etruria, din Brutium, la orice preț! Adună și pune la păstrare! Vreau să am în mâna mea, eu singur, tot grâul Cartaginei.

Ajungând la capătul coridorului, Abdalonim scoase una din cheile pe care le purta la brâu și deschise o mare încăpere dreptunghiulară, despărțită în mijloc cu stâlpi de cedru. O mulțime nesfârșită de monede de aur, de argint și de aramă, clădite pe mese sau adunate în firide, umpleau de-a rândul cei patru pereți, ridicându-se până la grinzile tavanului. Panere uriașe din piele de hipopotam cuprindeau în toate colțurile odăii puzderie de saci mai mici, movile de bani mărunți acopereau pardoseala; ici-colo câte o grămadă mai înaltă se prăbușise, risipindu-se pe jos ca o columnă dărâmată. Banii mari ai Cartaginei, purtând chipul lui Tanit cu un cal sub un palmier, se amestecau laolaltă cu ai coloniilor, pe tiparul cărora se vedea un taur, o stea, un glob sau un corn de

lună. În grămezi de mărimi neegale se înșirau monede de toate felurile și din toate timpurile — de la cele subțiri ca unghia ale străvechilor asirieni, până la cele tot atât de bătrâne ale Lațului, mai groase decât latul palmei. Erau părăluțele Egeei, tăblițele Bactrianei, triumphiurile mici ale vechii Lacedemonii, mâncate de rugină, murdare, coclite de umezeală și înnegrite în foc, așa cum fuseseră culese cu năvodul sau adunate printre dărâmăturile cetăților cucerite. Sufetul socotise repede în gând, dacă pierderile și câștigurile corespundeau cu sumele însemnate; se pregătea să plece, când băgă de seamă că trei vase de aramă erau cu desăvârșire goale. Abdalonim, cuprins de spaimă, întoarse capul; iar Hamilcar, renunțând să mai întrebe, tăcu.

Mai străbătură câteva săli și încăperi, ajungând până la urmă în fața unei uși, unde, pentru a o păzi mai bine, un om fusese legat de mijloc cu un lanț ținut în perete; era un obicei al romanilor, de curând strămutat în Cartagina. Barba și unghiile păzitorului crescuseră în neștire; omul se clătina într-o parte și în alta, ca o fiară sălbatică în cușcă. Văzându-l pe Hamilcar, i se aruncă la picioare strigând:

— Îndurare, Ochi-al-lui-Baal! Fie-ți milă de mine și ucide-mă! Sunt zece ani de când n-am mai văzut lumina soarelui! Pentru numele tatălui tău, îndurare!

Hamilcar, fără alt cuvânt, bătu din palme și trei slujitori se înfățișară; încordându-și puterile, scoaseră din inelele lui drugul uriaș de fier care zăvora ușa. Hamilcar prinse cu mâna lui o torță și se depărta în întuneric.

Se spunea că în acel loc erau mormintele neamului Barca; dar nu era decât un puț larg și adânc, săpat dinadins pentru a amăgi pe tâlhari. Nu se afla înăuntrul lui nimic. Hamilcar trecu mai departe; apoi, aplecându-se, împinse pe roțile ei o piatră de moară, și prin groapa ce se deschise intră într-o încăpăre cu ziduri rotunjite în forma unui con.

Pereții erau căptușiți cu solzi de aramă; pe un pedestal de granit se înălța chipul cioplit al unui Cabir numit Aletes, cel dintâi care pătrunsese sub pământ în băile Celtiberiei. La temelia lui erau înșirate în cruce scuturi mari de aur și vase de argint uriașe, cu ciudate gâturi astupate, care nu slujeau la nimic. În felul acesta se topeau de obicei metalele, pentru a nu fi furate și nici măcar mutate din loc.

Hamilcar apropie flacăra torței și aprinse o lampă de miner, care atârna sub scufia idolului; focuri verzi, galbene, albastre, viorii, de culoarea vinului, de culoarea sângelui, luminară dintr-o dată încăperea. O puzderie de pietre prețioase era strânsă în tigve de aur, prinse în lame de aramă ca niște lampadare; altele, la picioarele zidului, sclipeau în fărâmele de stâncă ale culcușului din care fuseseră culese. Erau calaisuri smulse cu lovituri de praștie din pânțelele muntelui, nestemate închegate din udul lineșilor, dinți-de-pește căzuți din lună, pietre-geme, diamante, beriluri, trei sorturi de rubine, patru soiuri de safire și douăsprezece feluri de smaralde. Străluceau ca niște stropi de lapte, ca niște sloiuri de gheață albastră, ca o pulbere de argint, revărsându-se în pânze de lumină, în ploaie de raze și luciri de stele. Cerauniile născute din trăsnet scânteiau alături de calcedondul care biruia otrăvurile. Erau topaze din muntele Zabarca, tămăduitoare de spaimă, opale din Bactriana, prielnice nașterii, și coarne de-ale lui Ammon, care puse în așternut însuflețesc visurile.

Focul nestematelor și flacăra lămpii se răsfârgeau pe fața netedă a scuturilor de aur. Hamilcar, în picioare, cu brațele încrucișate, zâmbea încântat, nu atât de frumusețea priveliștii, ci mai mult de gândul că toate acele bogății erau ale sale. I se păreau nesfârșite, neistovite și de neatins. Strămoșii care odihneau sub picioarele lui îi întăreau încrederea, cu un simțământ al eternității. Zeii subpământeni erau atât de aproape de inima lui, încât el însuși se simțea unul din Cabiri; razele strălucitoare care îi luminau fața îi apăreau ca firele unui țesut tainic, care străbătând genunile îl legau de adâncurile lumii.

Un gând îl făcu să tresară și, trecând pe la spatele idolului, se îndreptă cu pași hotărâți spre zid. Privi pe brațul său tatuat linia dreaptă tăiată de alte două linii perpendiculare, care în cifrele

cananeene însemnau numărul treisprezece; numără pe trepte treisprezece plăci de aramă, ridică încă o dată mână lui largă și citi pe braț alte linii întretăiate, plimbându-și degetele ușor, ca un cântăreț din liră. Lovi de șapte ori în zid cu degetul cel mare, și zidul se deschise ca o poartă de piatră.

Hamilcar pătrunse într-un cavou care ascundea lucruri tănuite, fără nume și de mare preț. Coborî trei trepte, scoase dintr-un vas de argint o piele de lama, care plutea pe-o apă neagră, apoi urcă din nou.

Abdalonim mergea înaintea lui, lovind pardoseala încăperii cu toiagul lui lung, împodobit la vârf cu un mănunchi de clopoței. Se oprea în dreptul fiecărei uși și striga numele lui Hamilcar, însoțindu-l de laude și binecuvântări.

Toate coridoarele se întâlneau în rotundul unei galerii, în jurul căreia se înșirau grinzi subțiri de santal, saci cu lausonia, turte de pământ de Lemnos și spinări de broască țestoasă, pline cu perle. Sufetul trecea abia atingându-le în mers cu poalele veșmântului, fără să privească uriașele grămezi de chihlimbar, zeiasca plămădeală născută din razele soarelui.

Un val de miresme plutea prin aer ca un nor.

— Deschide!

Intrară.

Oameni goi frământau tot soiul de aluaturi, ațâțau cărbunii încinși, sfărâmau ierburi, vărsau untdelemn în burdufuri, închideau și deschideau niște cutioare rotunde, zidite de jur împrejur în perete; erau atât de multe încât întreaga încăpere semăna cu un stup de albine. Erau pline cu safran, cu nuci de Siria, aromă de bdellium și vioarele. Pretutindeni zăceau împrăștiate prafuri de rășină, felurite rădăcini, sticlute, ramuri de filipendulă, foi de trandafir, parfumuri care ameteau, mai pătrunzătoare decât fumul styraxului care sfârâia în mijloc, pe un trepied de aramă.

Căpetenia plăcutelor-arome, înalt și palid ca o făclie de ceară, îl întâmpină pe Hamilcar fărâmițând în palme o creangă de metopion, în vreme ce alți doi frecau picioarele sufletului cu frunze de baccaris. Hamilcar îi dădu la o parte: erau cyreneeni cu obiceiuri spurcate, dar pe care îi păstra, fiindcă știau toate tainele meșteșugului.

Spre a-si arăta știința, căpetenia plăcutelor-arome îi întinse lui Hamilcar, pe vârful unei linguri de chihlimbar, un strop de malofoatru să guste; apoi, cu vârful unei sule, străpunse trei besoare indiene. Stăpânul, care cunoștea toate șireteniile, prinse în mână un corn plin cu balsam, îl apropie de jărat, și aplecându-se să privească mai bine, zări o pată cafenie: era semnul unei înșelăciuni! Îl săgeta cu privirea pe căpetenia plăcutelor-arome și, fără să rostească o vorbă îi azvârli cornul de gazelă în obraz.

Oricât era de furios văzând cum fusese înșelat, Hamilcar nu uită să dea porunci ca în nardul pregătit pentru a fi trimis în țările de peste mare să se adauge antimoniu, spre a cântări mai greu.

Ceru apoi să i se aducă cele trei cutii de psagas, pe care le păstra pentru el însuși.

Căpetenia plăcutelor-arome mărturisi că nu mai știe de urma lor: soldații tăbărâseră asupra lui cu cuțitele și îi răvășiseră toate dulapurile.

— Ți-e frică de ei mai mult decât de mine! răcni sufletul, și ochii lui, prin pânda de fum, ardeau ca niște torțe, aruncând scântei asupra omului înalt și palid, care începuse să înțeleagă.

— Abdalonim, înainte de asfințitul soarelui, să mi-l biciuiți până la sânge. Sfâșiați-l!

Această pagubă, mai neînsemnată decât toate celelalte, îl scosese din fire; se silea să-i uite pe barbari și îi regăsea mereu în calea lui. Jafurile lor îi reaminteau rușinea fiicei sale, și în ura lui îi cuprindea laolaltă pe toți ai casei care știau adevărul și nu voiau să i-l spună. Îl stăpânea în același timp o nevoie ciudată de a cunoaște întreaga lui nefericire și, cuprins de o adevărată furie iscoditoare, cercetă sub magaziile casei negoțurilor toată păcura, lemnul, ancorile și parâmele, mierea și ceara, valurile de stofe, cămărilor cu merinde, blocurile de marmură și grâнарul cu silfii.

Se îndreptă apoi spre celălalt hotar al grădinii, unde lucrau meșteșugari folosiți pentru treburile lui negustorești. Unii brodau mantale, alții împleteau năvoade, dăăceau perne, croiau sandale; lucrători aduși din Egipt lustruiau cu praf de scoică foile de papirus; țesătorii aruncau suveicile, armurierii băteau în nicovale.

Hamilcar le strigă:

— Dați zor cu ascuțitul săbiilor! Am nevoie de săbii!

Scoase din sân o piele de antilopă, tăbăcită cu suc de ierburi otrăvitoare, poruncind să-i croiască din ea o platoșă mai tare decât arama, pe care fierul să n-o străbată și focul să n-o atingă.

Abdalonim, încercând să-i abată mânia, căuta să-l ațâțe împotriva meșterilor, bodogăninind că nu se pricepe:

„Lucrați în bătaie de joc! Să vă fie rușine! Stăpânul e prea îngăduitor cu voi!” Hamilcar, fără să-l asculte, se depărta. Își încetini însă pasul, căci drumul era întretăiat de copaci căzuți, arși de la un capăt la altul, cum rămân pe locurile unde au făcut popas ciobanii; stâlpii balustradelor zăceau trântiți la pământ, apa din șanțuri secase, cioburi de vase și oseminte de maimuță se iveau în jurul bălților de noroi. Câte o fâșie de stofă zdrențuită spânzura prin tufișuri; sub crengile lămâilor se îngrămădeau flori veștede, ca niște mormane galbene de gunoi. Slugile lăsaseră grădina în paragină, crezând că stăpânul nu se mai întoarce.

La fiecare pas îi ieșea înaintea altă pustiire; mereu o altă dovadă, despre ceea ce el hotărâse să nu afle. Își mânjea încălțăminte de purpură călcând în scârnavie. Ar fi vrut să-i aibă pe toți ticăloșii aceia în bătaia catapultului și să-i vadă zburând în țandări! Se simțea acum rușinat că îi apăraseră; fusese o neghiobie, o trădare! Și fiindcă nu se putea răzbuna nici împotriva barbarilor, nici împotriva Bătrânilor, nici împotriva lui Salammbô, dădu poruncă să fie trimiși fără întârziere la muncă silnică, în ocne, toți sclavii grădinilor!

Abdalonim tremura de câte ori îl vedea apropiindu-se de parcuri. Dar Hamilcar se îndreptă spre drumul morii, de unde se auzea o tânguire lungă, ca un cântec de îngropare.

Moara se învârtea într-un nor de pulbere. Erau două conuri de porfir suprapuse, dintre care unul, cel de sus, purtând în vârf o pâlnie, se învârtea deasupra celui alt cu ajutorul unor bârne puternice. Unii împingeau cu pieptul și cu brațele; alții, înhămați, trăgeau. Frecarea neconținută a chingilor le creștase în jurul subsuorilor răni nevindecate, care musteau sub coaja lor ca bătăturile de pe greabănul măgarilor. O cârpă neagră și soioasă, care abia le cuprindea coapsele, atârna peste pulpele lor, ca o coadă. Ochii lor erau roșii, cătușele care le strângeau gleznelor zăgăneau în mers, și parcă o singură răsuflare ieșea deodată din toate piepturile. Gura le era prinsă într-o botniță legată cu două lăntișoare de bronz, ca să nu poată fura din făină; în mâini purtau mănuși fără degete, ca nici să nu apuce.

La intrarea stăpânului, pârgھیile de lemn începură să scârțâie cu mai multă putere. Grăunțele scrâșneau sub pietrele morii. Câțiva sclavi căzură în genunchi; cei din urmă călcau peste ei, învârtind mai departe.

Hamilcar porunci să vină Giddenem, mai marele sclavilor. Giddenem se arătă, împăunându-se plin de fudulie în bogatul său veșmânt. Purta o tunică de purpură aleasă, răscroită peste șolduri; la urechi îi spânzurau toarte grele, și pentru a strânge fâșiile de stofă care îi înfășurau picioarele, un șnur de aur se răsucea de la glezne până pe coapse, încolăcit ca un șarpe. Între degetele lui încărcate de inele învârtea un șirag din boabe de agată, cu care simțea pe cei atinși de duhuri rele.

Hamilcar îi făcu semn să scoată botnițele oamenilor. Flămânzii se năpustiră ca niște fiare, vârându-și capul în făină până în gât și mușcând cu lăcomie.

— I-ai istovit de tot, spuse sufletul.

Giddenem răspunse că numai astfel izbutea să-i țină în frâu.

— Degeaba te-am trimis la Siracusa, să înveți cum să te porți cu sclavii. Adu pe ceilalți!

Bucătarii, pivnicerii, grăjdarii, trepădușii, purtătorii de lectică, băieșii, slujitoarele și copiii lor stăteau înșirați în grădină, pe-un singur rând, din fața magaziiilor și până la groapa cu fiare sălbatice. Abia mai îndrăzneau să răsuflă. O adâncă tăcere se lăsase asupra Megarei. Soarele cobora peste lagună, dincolo de Catacombe. Păunii se roteau piuind. Hamilcar trecea înainte cu pași măsuțați.

— Ce să fac cu bătrânii ăștia? Vinde-i! Prea mulți gali; sunt toți niște bețivi. Prea mulți crețani; sunt mincinoși. Să cumperi asiatici din Capodochia și negri.

Se arată surprins de numărul mic al copiilor:

— Trebuie să am la casa mea nou-născuți în fiecare an. Giddenem, să-i lași pe sclavi noaptea să umble prin grădină în voia lor.

Porunci apoi să i se aducă hoții, leneșii și nesupușii. Muștrându-l cu asprime pe Giddenem, hotărî pedepse aspre pentru cei vinovați. Giddenem apleca cu umilință fruntea lui de taur, încruntând din sprâncenele-i groase.

— Iată, Ochi-al-lui-Baal, unul pe care l-au prins cu ștreangul de gât, spuse Giddenem arătând un libian voinic.

— A! vrei să mori? îl întrebă cu dispreț Hamilcar.

Sclavul răspunse cu îndrăzneală:

— Da!

Fără să se mai gândească la pilda pe care o dădea și fără să-i pese de pagubă, Hamilcar porunci slujitorilor;

— Luați-l!

Chibzuia, poate, că jertfa pe care o făcea îl va feri de neazuri mai mari.

Giddenem ascunsese pe ciungi și pe ologi la spatele celorlalți.

— Cine ți-a tăiat brațul?

— Soldații, Ochi-al-lui-Baal!

Un samit șchiopăta ca un cocostârc săgetat.

— Pe tine cine te-a schilodit?

Giddenem îi frânsese piciorul cu un drug de fier. Sufetul s-a înfuriat. Smulgând șiragul de agate din mâinile nerodului schingiuitor de sclavi, strigă:

— Blestemat să fie câinele care își sfășie turma! Schingiuiеști sclavii? Pentru numele lui Tanit, vrei să-ți sărăcești stăpânul? Să fie aruncat în groapa cu gunoi! Cei care lipsesc unde-s? I-ai ucis, înhăitându-te cu barbarii?

Privirea lui era atât de cumplită, încât femeile o luară la fugă. Sclavii se trăsese ră înapoi, lăsând un gol împrejurul stăpânului. Giddenem îi săruta nebunește sandalele. Hamilcar rămăsese în picioare, cu brațul ridicat asupra lui.

Păstrându-și însă judecata limpede, ca în toiul celei mai înverșunate bătălii, își aduse aminte dintr-o dată de toate mârșăviile, de toate grozăviile pe care știuse să le înlătore din viața lui; și la lumina de fulger a mâniei, cuprinse într-un singur gând toate loviturile ce se abătuseră asupra lui. Îngrijitorii pământurilor lui fugiseră de frica mercenarilor, înțeleși poate pe ascuns cu ei. Toți îl trădau! Răbdarea lui ajunsese la capăt.

— Să fie aduși aici! strigă el. Să-i însemnați cu fierul roșu pe frunte, ca pe niște ticăloși ce sunt!

Slujitorii aduseră în mijlocul grădinii grămezi de cătușe, de butuci, de cuțite, lanțuri pentru osândiții la ocnă, piedici pentru încleștarea gleznelor, obezi pentru încercuirea piepturilor, scorpioni și bice din curele împletite, cu gheare de aramă în vârș.

Sclavii fură trântiți la pământ, cu fața în soare, spre Moloh-mistuitorul, unii culcați pe burtă, alții pe spate; cei osândiți la flagelare stăteau în picioare lângă copaci, între doi oameni, unul care număra loviturile, altul care lovea.

Lovea cu amândouă mâinile, și bicele șuierau, făcând să zboare în aer coaja de pe tulpina platanilor. Stropi mari de sânge înroșeau frunzișul, iar trupurile sfârtecate se zbăteau în urlete la rădăcina copacilor. Cei ferecați în lanțuri își rupeau obrazul cu unghiile. Se auzeau scrâșnind șuruburile de lemn, izbituri surde răsunau, și din în când în când un țipăt spinteca aerul. În marginea bucătărilor printre veșmintele zdrențuite și smocurile de păr risipite pe jos, slujitorii ațâtau cărbunii aprinși, și un miros de carne arsă se răspândea împrejur. Sclavii biciuiți se clătinau pe picioare; încătușați de legăturile care le strângeau brațele, își roteau capul peste umeri și închideau ochii. Cei care își așteptau rândul scoteau urlete de groază, iar leii, amintindu-și poate de noaptea ospățului, se înșiraseră pe marginea gropii lor și căscau.

Salammbô se ivi pe înălțimea terasei, străbătând-o în grabă dintr-o parte în alta, cu pași înspăimântați. Hamilcar o zări. I se păru că întinde brațul spre el, în semn de îndurare; întoarse capul cu groază și se îndreptă spre curtea elefanților.

Aceste animale erau mândria marilor familii punice. Purtaseră pe străbunii lor în luptă, biruiseră alături de ei, și erau slăviți ca niște răsfățați ai Soarelui.

Elefanții Megarei erau cei mai puternici din toată Cartagina. Înainte de-a pleca, Hamilcar îl pusese pe Abdalonim să jure că îi va păzi ca pe ochii din cap. Dar cel mai mulți, însângerați și măcelăriți, muriseră; nu mai rămăseseră în viață decât trei, culcați în praful din mijlocul curții, lângă sfărâmurile ieslelor lor.

Elefanții îl recunoscuseră și veuiră în întâmpinarea lui.

Unul avea urechile zdrențuite, altul o rană cumplită la genunchi, al treilea trompa retezată.

Se uitau unul la altul cu o privire tristă, ca și cum ar fi gândit; cel care nu mai avea trompă, îndoind genunchii și aplecându-și capul uriaș, încerca să-și alinte stăpânul cu ciotul hidos ce-i rămăsese.

Simțind mângâierea animalului, două lacrimi luciră în ochii lui Hamilcar. Năpustindu-se asupra lui Abdalonim, strigă:

— Ah, ticălosul! Pe cruce! Pe cruce!

Abdalonim se prăbuși pe spate, în nesimțire.

În spatele vopsitoriilor de purpură, al căror fum albastru se ridica spre cer, se auzi deodată un lătrat da șacal. Hamilcar se opri în loc.

Gândul la fiul său îl liniști ca prin farmec, ca și cum l-ar fi atins mâna unui zeu; simțea că puterea lui va trece neconținut mai departe și că ființa lui nu va pieri o dată cu el. Sclavii nu înțelegeau de ce se potolise fără veste.

Îndreptându-se spre țeșătoriile de purpură, trecu prin fața temniței sclavilor. Era o clădire lungă de piatră neagră, zidită în adâncul unei gropi, împrejurul căreia trecea un drum îngust; o scară urca la fiecare din cele patru unghiuri ale clădirii.

Iddibal aștepta desigur căderea nopții, pentru a da semnalul înțeleș. „Nu e nici o grabă”, gândi Hamilcar și coborî în temniță. Câțiva din însoțitorii lui îi strigară „Întoarce-te!” Cei mai îndrăzneți dintre ei îl urmară.

Poarta stătea larg deschisă în bătaia vântului. Lumina amurgului pătrundea prin ferestrele înguste; înăuntru se zăreau lanțuri rupte atârând de-a lungul zidurilor.

Era tot ce mai rămăsese din sclavii prinși în război.

Hamilcar păli ca un mort, iar celor care se aplecau pe marginea gropii să-l privească, li se păru că se reazemă de zid ca să nu cadă.

Șacalul lătră acum de trei ori. Hamilcar a ridicat capul, fără să spună un cuvânt, fără să facă o mișcare. Iar când soarele se cufundă în zare, se strecură nevăzut dincolo de șirul de napali. În aceeași seară, intrând în templul lui Eșmun, unde se ținea adunarea Bogaților, spuse:

— Lumini ale zeilor Baali, primesc comanda armatei punice împotriva barbarilor.

VIII

Bătălia de la Macar

Chiar de-a doua zi, Hamilcar ceru sisiților două sute douăzeci și trei de mii kikari de aur și așeză un bir de paisprezece secheli asupra fiecărui Bogat. N-au fost scutite nici femeile. Părinții plăteau pentru copii, iar ceea ce era de necrezut pentru obiceiurile Cartaginei, fură siliți să scoată bani până și preoții.

A strâns toți caii, toți catârii și toate armele. Unii dintre Bogați încercau să-și ascundă averea; bunurile lor fură scoase în vânzare. Pentru a umili pe cei zgârciți, Hamilcar înarmă pe socoteala lui șazeci de soldați și dăruie o mie cinci sute de gomori de făină, cât toți neguțătorii de fildeș laolaltă.

A trimis să fie tocmiți mercenari din Liguria; trei mii de munteni obișnuieți să lupte cu urșii. Le-a plătit solda pe șase luni înainte, cincisprezece mine pe zi.

Trebuia să pună pe picioare o armată. N-a primit însă, ca Hannon, pe oricine. A lăsat pe dinafară pe cei neobișnuieți cu umbletul, pe cei prea grași și pe cei care păreau temători din fire. A primit, în schimb, oameni de rând, drojdia Malquei, fii de barbari și sclavi liberați. Noilor cartaginezi le-a făgăduit drepturi cetățenești întregi.

Grija lui cea dintâi a fost să pună ordine în rândurile Legiunii. Acești tineri voinici și chipeși se socoteau oastea aleasă a Cartaginei și nu ascultau de nici o poruncă. Hamilcar a făcut din ofițeri simpli soldați și i-a înstrunit cu asprime. I-a pus să fugă, să sară, să urce în goană dealul Byrsei, să arunce cu sulița, să lupte voinicește și să doarmă noaptea pe pământul gol. Părinții lor veneau să-i vadă în tabără și le plângeau de milă.

Porunci să se scurteze săbiile și să se întărească încălțăminte. Hotărî numărul slujitorilor și împușină bagajele. Știind că în templul lui Moloh se păstrau trei sute de suliți romane, puse mâna pe ele, cu toată împotrivirea marelui preot.

Alcătui o înfricoșătoare falangă de șaptezeci și doi de elefanți, adunând laolaltă pe cei care se întorseseră din Utica și pe cei pe care Bogații îi mai aveau; înarmă pe conducătorii lor cu daltă și cu ciocan, ca să crape capul celor care s-ar fi înfuriat în vălmășagul luptei.

Retrase dreptul Marelui Sfat de-a numi pe generali. Bătrânii încercară să se împotrivescă, cerând să se respecte legea; Hamilcar trecu peste lege. Nimeni nu îndrăznea să murmure; toți se supuneau sub puterea covârșitoare a geniului său.

Hamilcar luă asupra lui singur conducerea treburilor Republicii, a războiului și a Visteriei; și ca să se pună la adăpost de orice învinuire, ceru ca Hannon să fie însărcinat cu supravegherea socotelilor.

Refăcu zidurile de apărare, și, cum avea nevoie de piatră, dăruie pe cele vechi care nu mai slujeau la nimic. Dar, cu toate că treptele nobleței de sânge căzuseră, dregătoriile Republicii împărțindu-se după avere, fiii cuceritorilor și urmașilor celor învinși alcătuiău două tabere deosebite; de aceea vechii patricieni n-au văzut cu ochi buni dărâmarea acelor ruine, pe când plebea, fără să știe prea bine pentru ce, se bucura.

Din zori de zi până în noapte treceau pe străzi cohorte înarmate; în fiecare clipă se auzeau sunând goarneau: care grele se perindau, încărcate cu scuturi, corturi și suliți; curțile erau pline de femei care destrămau pânză; o pornire războinică cuprinsese cetatea; sufletul lui Hamilcar stăpânea întreagă Cartagina.

Împărțise rândurile soldaților în perechi, având grijă să însoțească unul mai slab cu unul mai puternic, în așa fel ca cel mai puțin curajos — sau mai puțin voinic — să fie sprijinit în luptă de alți doi. Dar, cu cei trei mii de liguri și cu cei mai buni soldați ai Cartaginei, abia putu să alcătuiască o

falangă de patru mii nouăzeci și șase de hopliți, luptători purtând coifuri de bronz și mânuind lănci macedonene de frasin, lungi de paisprezece coți.

Două mii de tineri în sandale erau înarmați cu praștii și junghere. Acestora li se adăugară alți opt sute, care purtau scuturi rotunde și săbii romane.

Călărimea cuprindea resturile celor nouăsprezece gărzi ale Legiunii, înveșmântate în zale de bronz roșu, ca clinabarii asirieni. Mai erau patru sute de arcași călări — cărora li se spunea tarantini — purtând căciuli din blană de nevăstuică, secure cu două tăișuri și tunică de piele. În sfârșit, o mie două sute de negri din târgul caravelor alergau cu clinabarii alături, ținându-se cu mâna de coama cailor.

Toate erau pregătite, dar Hamilcar nu se grăbea. Ieșea adesea noaptea singur din Cartagina, până dincolo de lagună, în spre gurile Macarului. Îl cerceta oare gândul să se alătore mercenarilor? Ligurii, care își așezaseră tabăra la Mappale, stăteau de pază în jurul casei lui.

Temerile Bogaților părăuă îndreptățite, în ziua când o ceată de trei sute de barbari se ivi sub zidurile cetății. Sufetul porunci să li se deschidă porțile. Erau fugari din oastea mercenarilor; îi aducea credința față de stăpânul lor — sau numai teama.

Întoarcerea lui Hamilcar nu-i surprinsese pe mercenari; ei știau că omul acesta nu putea să moară. Revenea în Cartagina ca să-și îndeplinească făgăduielile. Speranța lor nu era atât de absurdă, ținând seama că o adâncă prăpastie se deschisese între Republică și armată. De altfel, nici nu se socoteau vinovați; uitaseră ospățul.

Iscoadele pe care le-au prins le dovediră că se înșelau. Ațâțătorii la război triumfau; cei care mai stăteau încă la îndoială se înflăcărară. Asediul celor două cetăți începuse să-i plictisească; băteau pasul pe loc. Mai bine să hotărască armele! Oamenii care se răzlețiseră și hoinăreau pe câmp, auzind că Hamilcar se pregătește de luptă, se întoarseră. Mătho fremăta de bucurie. „În sfârșit! în sfârșit! ” striga el.

Pornirea care îl ațâțase împotriva lui Salammbô se îndrepta acum asupra lui Hamilcar. Ura lui țintea o pradă bine lămurită, și fiindcă dorința răzbunării i se părea mai întemeiată, o socotea ca și îndeplinită, bucurându-se dinainte. În același timp, inima lui se lăsa cuprinsă de-o simțire tot mai adâncă, și o năzuință tot mai arzătoare îl stăpânea. Se vedea în mijlocul soldaților săi, purtând într-un vârful de sulită capul sufletului; apoi în odaia cu pat de purpură, strângând în brațe trupul fecioarei, acoperindu-i fața cu sărutări și răsfirând între degete părul ei bogat; gândul acesta, pe care îl știa zadarnic, îl chinuia. Fiindcă soții lui de luptă îl aleseseră *şalişim*, jură să ducă războiul până la capăt; iar presimțirea că nu se va mai întoarce îl făcea nemilos.

Veni la Spendius și-i spuse:

— Adună-ți oamenii; eu îi voi strânge pe ai mei. Dă-i de veste lui Autharit. Dacă Hamilcar pornește acum asupra noastră, suntem pierduți! Mă ascuți? Scoală-te!

Spendius rămase surprins de felul poruncitor în care vorbea Mătho. De obicei se lăsa îndemnat, iar înflăcăările lui erau trecătoare ca un foc de paie. De data aceasta părea deopotrivă de groaznic și de liniștit. O voință sfidătoare ardea în ochii lui, ca flacăra unei jertfe.

Greul nu-l asculta. Trândăvind într-un cort cartaginez tivit cu perle, sorbea băuturi răcoritoare în cupe de argint și își trecea vremea cu jocuri elinești; lăsase părul să-i crească și ducea un război de așteptare. Pusese la cale unele vorbe cu cei din cetate și stătea pe loc, nădăjduind că într-o zi porțile orașului i se vor deschide.

Narr'Havas, care ținea legătura între cele trei armate, se afla în ziua aceea în cortul lui Spendius. Îi dădea dreptate grecului, și găsea cuvinte de mustrare pentru pornirea necugetată a lui Mătho, care, nerăbdător să-și arate vitejia, voia să schimbe planul lor de luptă.

— Pleacă dacă ți-e teamă! îi strigă Mătho. Ne-ai făgăduit pucioasă, smoală, elefanți, soldați, cai! Unde sunt?

Narr'Havas îi răspunse că el cu oamenii lui au nimicit ultimele cohorte ale lui Hannon. În păduri începuse vânatoarea de elefanți; soldaților li se împărțeau arme; caii erau pe drum. Mângâindu-și pana de struț care-i cădea pe umăr, numidul își rotea ochii în cap ca o femeie, și un zâmbet neplăcut flutura pe buzele lui. Mâtho îl privea și nu găsea să-i răspundă nimic.

În clipa aceea intră un om înspăimântat, ud de nădușeală cu picioarele însângerate și fără cingătoare; răufla greu și pieptul lui firav părea că se sparge; vorbea o limbă neînțeleasă și, cu ochii ieșiți din orbite, povestea parcă o bătălie. Regele numizilor sări de la locul lui, ieși afară din cort și își strigă oamenii. Călăreții se rânduiau în cerc dinaintea lui Narr'Havas; se aruncă în șa; ținea ochii în pământ și își mușca buzele. Împărțindu-și oamenii în două cete, porunci uneia din ele să aștepte, și porni în goană, cu brațul întins, în fruntea celeilalte, pierzându-se în zare, spre munți.

— Stăpâne, murmură Spendius, nu-mi plac aceste întâmplări neașteptate. Hamilcar se întoarce, Narr'Havas pleacă...

— Și ce ne pasă nouă? răspunse cu dispreț Mâtho.

Pentru a-i ține piept lui Hamilcar, ar fi fost nevoie să se unească amândoi cu Autharit. Dar, despresurând cetatea ca să facă față armatei cartagineze, oamenii din oraș ar fi ieșit la larg și le-ar fi căzut în spate. Ținură sfat îndelung și hotărâră să îndeplinească fără întârziere următoarele:

Spendius, cu cincisprezece mii de oameni, să se îndrepte spre podul Macarului, la trei sute de mile depărtare de Utica, ridicând la capetele podului patru turnuri înalte, înarmate cu catapulturi. Toate drumurile din munte și toate văile urmau să fie închise cu trunchiuri de copaci, cu sfărâmaturi de stâncă, cu ziduri de piatră și cu grămezi de măracini. Mănunchiuri de iarbă uscată, risipite pe culmi, aveau să fie aprinse drept semne de vestire, și din loc în loc au fost așezați păstori cu vederea ageră.

Nu era de așteptat ca Hamilcar să urmeze același drum ca și Hannon, îndreptându-se spre muntele Apolor-Calde. El trebuia să știe că Autharit, care stăpânea înălțimile, îi va tăia calea. Apoi, începând războiul cu o înfrângere ar fi fost pierdut; iar o biruință n-ar fi fost hotărâtoare, câtă vreme mercenarii se aflau departe. Ar fi putut să debarce lângă capul Strugurilor, și de-acolo să pornească în ajutorul uneia din cetăți; dar s-ar fi găsit prins între două armate dușmane, primejdie pe care nu și-o putea îngădui cu trupele sale prea puțin numeroase. Așadar, avea să treacă de-a lungul Arianei, să ocolească la stânga ferind gurile Macarului, și să cadă de-a dreptul asupra podului. Aici avea să-l aștepte Mâtho. Noaptea, la lumina torțelor, șalișimul supraveghea munca pionierilor. Alerga până la Hippo-Zaryt, să cerceteze lucrările de întărire din munți. Era mereu pe drum și nu găsea răgaz pentru odihnă. Spendius îi pizmuia puterea; dar, când era vorba de-a trimite iscoade, de-a născoci mijloace noi de apărare și de a pune în mișcare mașinile de război, Mâtho nu ieșea din cuvântul prietenului său. Despre Salammbô nu mai vorbeau. Spendius nu se gândea la ea, iar lui Mâtho îi era rușine.

În mai multe rânduri Mâtho s-a apropiat de zidurile Cartaginei, încercând să zărească armata lui Hamilcar. Scruta zarea cu priviri iscoditoare: se culca pe burtă, și în zvâcnirea sângelui la tâmpile i se părea că aude freamătul unei armate.

Îi spuse lui Spendius că dacă în trei zile Hamilcar nu se va arăta, va porni cu toți oamenii lui să-l înfrunte. Mai trecură două zile. Spendius îl opri în loc; dar în dimineața celei de-a șasea, Mâtho porni.

Cartaginezii erau tot atât de nerăbdători ca și barbarii. Prin corturi ca și în case fierbea aceeași dorință și aceeași neliniște; toți se întrebau, de ce zăbovește Hamilcar?

Sufetul urca din când în când pe acoperișul templului lui Eșmun alături de crainicul-lunelor, cercetând încotro bate vântul.

Într-o dimineață — era ziua a treia a lunii Tibby — Hamilcar fu văzut coborând de pe Acropole cu pași grăbiți. O mare frământare cuprinse Mappala întreagă. Străzile se umplură de oameni, iar

soldații se grăbiră să-și ia armele, în mijlocul femeilor care plângeau căzându-le la piept. Armata s-a adunat în piața lui Khamon. Nimănui nu-i fusese îngăduit s-o urmeze; nici să se apropie de ziduri, nici să vorbească ostașilor. Orașul întreg rămase învăluit în tăcere, ca un mormânt uriaș. Războinicii, rezemați în lănci, așteptau gânditori, iar ceilalți, în casele lor, oftau.

La căderea amurgului, armata cartagineză ieși din cetate pe poarta dinspre apus; dar, în loc să ia drumul Tunisului sau să se îndrepte spre munții Uticei, înainta pe țărmul mării, ajungând în curând la marginea lagunei; pete mari de sare albă luceau ca niște uriașe tăvi de argint uitate pe mal.

Ochiurile de apă se înmulțeau; pașii se aprofundau în pământul moale. Hamilcar nu privea în urmă; mergea ca de obicei în fruntea armatei; calul lui înstelat cu pete galbene ca un balaur își scutura botul înspumat și trecea prin mlaștini, încordându-și puterile. Se lăsa noaptea, o noapte fără lună. Câțiva strigară că merg la pieire. Hamilcar le luă armele și le dădu slujitorilor. Pământul era din ce în ce mai desfundat. Unii se suiau pe spinarea vitelor de povară, alții se agățau de cozile cailor; cei mai voinici îi sprijineau pe cei mai slabi; ligurii îi îmboldeau pe pedestrași cu vârful lăncilor. Întunericul cuprinsese întreaga zare. Armata pierdu drumul și se opri.

Sclavii sufletului porniră înainte să caute stâlpii, care la porunca lui fuseseră înfipti din loc în loc. Strigătul călăuzelor străbătea prin bezna nopții și, de departe, armata îi urma.

În sfârșit, simțiră sub pașii lor pământul tare. O linie alburie se arcuia, abia deslușită, și malul Macarului se ivi. Vremea era rece, dar nici un foc nu se aprinse.

Un vânt întesit se ridică spre miezul nopții. Hamilcar își trezi ostașii din somn fără să pună goarneau să sune; căpitanii le dădeau de veste oamenilor bătându-i ușor pe umăr.

Cel mai înalt dintre soldați intră în râu; apa abia îi ajungea până la brâu; se putea trece prin vad.

La porunca sufletului, treizeci și doi de elefanți fură înșirați de-a curmezișul râului, iar la o sută de pași mai în jos ceilalți, ca să oprească oamenii târâți la vale de vârtejul apei; purtându-și armele pe creștetul capului, cartaginezii trecură Macarul ca între două zăgazuri de apărare. Hamilcar băgase de seamă că vântul dinspre apus, răscolind nisipul, clădea ca o punte de trecere în albia râului.

Se aflau acum pe malul stâng, în fața Uticei, într-un câmp deschis, unde elefanții, puterea covârșitoare a armatei, aveau loc să se miște în voie.

Această minunată înțelepciune îi însufleți pe soldați, redându-le dintr-o dată o nețărmurită încredere; ardeau de nerăbdare să pornească asupra barbarilor. Hamilcar le îngădui două ceasuri de odihnă. La răsăritul soarelui armata se puse în mișcare în trei valuri. În frunte înaintau elefanții, apoi pedestrima ușoară, călăreții după ea, iar la urmă grosul oștilor: falanga.

Barbarii tăbărâți în fața Uticei, ca și cei cincisprezece mii din jurul podului, văzură cu uimire cum pământul se unduia în depărtare, ca o mare. Vântul puternic ridica nisipul în vârtejuri repezi; nori galbeni se destrămau și se adunau din nou, ascunzând barbarilor vederea armatei punice. Înșelați de coarnele coifurilor, unora li se părea că se apropie o cireada de boi; alții zăbind fluturarea mantiliilor, își închipuiau că sunt aripi, iar cei care cunoșteau mai bine ținuturile deșertului ridicau din umeri, zicând că-s vedenii ale văzduhului. În vremea asta, uriașa involburare se apropia tot mai mult. Aburi ușori ca o răsuflare goneau deasupra mării de nisip, soarele se ridica și ardea cu putere; o lumină aprigă și tremurătoare, lărgind marginile zării, cuprindea întreg pământul, iar ochiul omului nu mai era în stare să măsoare depărtările. Câmpia nesfârșită se întindea de jur împrejur, în ondulări abia simțite, până la marginea albastră, unde știau toți că începe marea. Cele două armate barbare își părăsiseră corturile și se priveau; oamenii din Utica se urcaseră pe ziduri ca să vadă mai bine.

Acum se puteau deosebi valuri prelungi, ca niște lanțuri, purtând din loc în loc vârfuri ascuțite; apoi un șir de movile negre, care se legănau în mers; și deodată se iviră pâlcuri de pădure stufoasă: lăncile și elefanții. Un strigăt izbucni din toate piepturile: „Cartaginezii!” și fără să mai aștepte vreun semn sau vreo poruncă, barbarii tăbărâți în fața Uticei, ca și cei care păzeau podul, porniră laolaltă asupra armatei lui Hamilcar.

Auzindu-i numele, Spendius tresări. „Hamilcar! Hamilcar!” spunea mereu, abia răsuflând. Și Mâtho lipsea! Ce să facă? Să fugă nu mai avea vreme. Atacul care îl surprinsese nepregătit, teama pe care i-o inspira suferința, dar mai ales nevoia de a lua o hotărâre grabnică, îl făcuseră să-și piardă cumpătul. Se vedea străpuns de o mie de săbii, cu gâtul tăiat, mort. Nu era nici o clipă de pierdut; toți îl strigau din toate părțile. Treizeci de mii de oameni stăteau gata să-l urmeze; o pornire împotriva lui însuși îl cuprinse: se agăță cu toate puterile de nădejdea biruinței; își făgăduia toate fericirile și se simțea mai cutezător decât Epaminonda. Își dădu pe obraz cu rumeneală ca să-și ascundă paloarea, își încheie genuncherele, își încinse zalele, bău o cupă de vin fără apă și porni în fruntea oastei sale spre Utica.

Cele două armate ale barbarilor se uniră atât de repede, încât Hamilcar nu mai avu răgaz să-și așeze oamenii în linie de luptă. Cartaginezii își încetiniră mersul. Elefanții se opriseră pe loc și își legănau capetele lor împodobite cu pene de struț, lovindu-și umerii cu trompa.

Printre rândurile lor se zăreau cohortele veliților, iar mai departe coifurile grele ale clinabarilor.

Platoșele, tășurile de sabie, podoabele de pene și flamurile străluceau în lumina soarelui. Armata cartagineză cuprindea unsprezece mii trei sute nouăzeci și șase de oameni, dar cum era îngrămădită într-un lung dreptunghi, cu laturile dinafară înguste, părea mai puțin puternică decât era cu adevărat.

Văzând-o atât de slabă, barbarii, care erau de trei ori mai mulți, fură cuprinși de o nestăpânită bucurie. Hamilcar nu se zărea. Poate că rămăsese în Cartagina? Era totuna. Disprețul pe care îl simțeau pentru cetatea aceea de negustori le sporea curajul; și mai înainte ca Spendius să-și fi așezat oastea în ordine de bătaie, fiecare înțelegând ce avea de făcut se și găsea la locul cuvenit.

Barbarii se desfășurau în linie dreaptă, depășind aripile armatei punice cu gândul de-a o învâlu. Dar în clipa când se apropiaseră până la trei sute de pași, elefanții, în loc să înainteze, dădură înapoi; clinabarii îi urmară, și spre marea uimire a mercenarilor, toți ceilalți arcași o rupseră la fugă spre a-i ajunge. Așadar cartaginezilor le era frică! Fugeau! O furtună de huiduieli izbucni în rândurile barbarilor și, de pe cocoașa cămilei sale, Spendius striga: „Știam eu că așa se va întâmpla! Înainte! Înainte!”

Lăncile, săgețile, încărcăturile praștiilor se abătură dintr-o dată asupra armatei cartagineze. Elefanții, cu spinarea ciupită de sulii, își întetiră goana, pierzându-se ca niște umbre în norul de praf pe care îl stârneau.

În același timp, un freamăt lung de pași grei se auzea de departe, iar peste larma lor se ridica chemarea dezlănțuită a goarnelor, care umpleau cu strigătul lor ascuțit tot văzduhul. Acel spațiu gol, în care se învolburau vârtejuri de praf și răsunau ecouri stridente, îi atrăgea pe barbari ca o genune; primele rânduri porniră la asalt. Atunci apărură, fără veste, cohortele cartagineze. Rândurile lor se strânseseră din nou, iar pedestrima se întorcea în fuga mare, însoțită de călăreții care veneau în galop.

Hamilcar dăduse ordin, în adevăr, ca falanga să-și desfacă rândurile, iar elefanții, pedestrima ușoară și călărima, trecând prin golurile ei, să se îndrepte în cea mai mare grabă spre aripi. Socotise atât de bine depărtarea care îl despărțea de barbari, încât aceștia, când ajunseră în fața lui, găsiră armata punică adunată din nou într-o prelungă linie dreaptă.

În mijlocul ei, ca o pădure de sulii, stăteau gata de luptă sintagmele falangei. Sintagma era un pătrat plin, cu câte șaisprezece oameni de fiecare latură. Luptătorii din primele șase rânduri își încrucișau lăncile în cumpănire, iar celelalte zece din urmă le rezemau pe umerii celor din față, așa încât șeful fiecărui rând apărea încadrat în lungimi neegale de lănci. Fețele soldaților erau pe jumătate ascunse de obrăzarul coifurilor; genunchere de bronz le fereau piciorul drept; scuturile rotunde coborau până la pulpe, și această cumplită cetate cu ziduri de fier se mișca deodată, vie ca o fiară sălbatică și bine înstrunită ca o mașină. Două cohorte de elefanți o însoțeau, de o parte și de

alta; frânturi de săgeți cădeau scuturate de pe pielea lor neagră. Indienii, călare pe gâturile lor între mănunchiurile de pene albe, îi îndemnau cu vârful harpoanelor, în vreme ce, ascunși până la umăr în turnurile de deasupra, soldații stăteau gata să-și arunce fuioarele de fier, purtătoare de câlți în flăcări. La dreapta și la stânga alergau aruncătorii-cu-praștia, ținând o praștie în mâna dreaptă, alta la cingătoare și a treia pe creștetul capului. Veneau apoi clinabarii, cu câte un negru alături, proptindu-și lancea între urechile calului îmbrăcat în aur ca și ei. Urma lanțul luptătorilor cu arme ușoare, ținând în mâna stângă scuturi din piele de linx și în cealaltă sulți ascuțite; iar la cele două aripi ale acestui zid de ostași, goneau călăreții tarentini, ținând în frâu, alături, un al doilea cal de schimb.

Armata barbarilor nu izbutise să se țină strânsă laolaltă. Linia ei, nemăsurat de lungă, făcea valuri și din loc în loc lăsa goluri; osteniți de fugă, mercenarii abia mai răsuflau.

Falanga se urni puternică, înaintând acum cu toate lăncile întinse. Izbite pieptiș, rândurile barbarilor se îndoiră ca un arc. Aripile armatei cartagineze se largiră, învăluindu-le; din urmă veneau elefanții. Străpunsă de lăncile piezișe ale falangei, oastea mercenarilor se frânse în două, și fiecare din jumătățile ei sfârtecate se frământa învălmășindu-se; loviturile de praștie și de săgeți pornite de pe aripi, le împingeau din nou în calea falangei. Barbarii n-aveau destulă călărime pentru a scăpa din strânsoare; numai cei două sute de numizi care se abătură asupra cohortei din dreapta a clinabarilor. Mercenarii se pomeniră împresurați și nu mai puteau ieși la larg. Primejdia era mare și se impunea o hotărâre grabnică.

Spendius dădu poruncă să fie atacată falanga deodată pe amândouă aripile, cu gândul de a o străpunge. Dar rândurile mai înguste ale falangei, alunecând printre cele lungi, reveniră la locul lor, și falanga se întoarse asupra barbarilor tot atât de puternică pe laturi cum fusese din față.

Barbarii loveau în mânerul lăncilor, dar călărimea îi hărțuia din urmă, iar falanga, sprijinindu-se pe elefanți, se lungea și se strângea, ca un pătrat, ca un con, ca un romb, ca un trapez, ca o piramidă. O îndoită mișcare se desfășura înăuntrul ei; rândurile din urmă alergau spre cele dintâi, iar cei din primele rânduri se întorceau înapoi, să-și refacă puterile și să-și lase răniții. Oastea barbarilor se măcina izbindu-se de zidurile falangei; îi era cu neputință să mai facă un pas înainte. Tot câmpul părea o mare de pene roșii și solzi de aramă; scuturile scânteiau ca o spumă de argint. Din când în când, un val mai larg pornea de la o margine la alta, apoi se retrăgea și gloata rămânea la mijloc, strânsă grămadă, împietrită, nemișcată. Lăncile se ridicau și cădeau neconținut. Taișuri de săbii se încrucișau cu atâta repeziciune, încât nu se mai zăreau decât vârfurile; călăreții se roteau în cercuri largi, care se închideau din nou, ca un vârtej.

Peste glasurile căpitanilor, peste strigătul goarnelor și scrâșnetul strunelor, gloanțele de plumb și sămburii de argilă șuierau prin văzduh, făcând să zboare săbiile din mâini și fărâme de creier din capetele zdrobite. Răniții, ferindu-se sub scuturi, își sprijineau mânerul săbiilor pe pământul unde căzuseră; alții, trecând prin bălțile de sânge, o rupeau la fugă. Mulțimea era atât de strânsă și praful atât de des, încât în vuietul învălmășelii nu se mai putea desluși nimic: nimeni nu stătea să mai asculte pe cei care voiau să se predea. Când armele cădeau din mâini, luptătorii se încleștau corp la corp; oasele pârlăiau sub platoșă și morții rămăneau cu capul răsturnat pe spate, între două brațe încremenite. Șaizeci de umbrieni, proptiți în călcâie, cu sulțile în mână, îndărătnici și scrâșnind din dinți, dădură peste cap, ei singuri, două sintagme. Ciobanii ciprioți se năpustiră asupra aripei stângi a clinabarilor și-și răsuciră bâtele în coama cailor care o luară la goană pe câmp, răsturnându-și călăreții. Cartaginezii aruncători-cu-praștia, răsfirându-se unii de alții, rămaseră descoperiți. Falanga începu să șovăie, căpitanii alergau zăpăciți, încheietorii de rânduri îmboldeau pe soldați, iar barbarii își strângeau din nou puterile, întorcându-se la atac. Biruința părea să fie a lor.

Atunci izbucni deodată un strigăt cumplit, un muget prelung de furie și de durere; erau cei șaptezeci și doi de elefanți, care veneau val-vârtej pe două rânduri. Hamilcar așteptase ca mercenarii

să se adune laolaltă și își asmuțea acum fiarele asupra lor. Indienii îi îndemneau atât de aprig, încât urechile lor mari erau pline de sânge. Trompele lor vopsite cu roșu de miniu se ridicau în aer ca niște șerpi; purtau pe piept un țăruș și o platoșă în spinare, iar colții lor se prelungeau cu tășuri de fier, încovoiate ca săbiile. Pentru a-i face mai furioși, fuseseră îmbătați cu un amestec de vin, piper și tămâie. Își scuturau mugind coloanele de clopoței, iar conducătorii lor aplecau capul sub ploaia de flăcări care se revărsa din înaltul turnurilor.

Strângându-și rândurile, barbarii au încercat să le țină piept; elefanții se năpustiră cu toată furia în grămada lor.

Pintenii de fier din pieptul lor spintecau cohorte, ca niște prore de corabie; barbarii se împrăstiau în vârtejuri uriașe. Unii, sugrumați de trompa elefanților, rămâneau fără răsuflare; alții, smulși de la pământ, erau azvârliți în lăncile soldaților din turnuri; zburau în aer sfâșiați de dinții elefanților, și mațele lor spânzurau în colțul de fildeș, ca niște frânghii înnodate de catargul corăbiei.

Barbarii se aruncau asupra elefanților, încercând să le crape ochii și să le reteze genunchii; se strecurau pe sub picioarele lor, le înfingeau sabia în burtă până la mâner și piereau striviți. Cei mai îndrăzneți se agățau de curele. Sub flăcări, sub gloanțe, sub săgeți, se trudeau să taie legăturile de piele și turnul de nuiel se prăbușea ca un turn de piatră. Paisprezece elefanți, care înaintau pe aripa dreaptă, înnebuniți de rănil pe care le primiseră, se întoarseră, năvălind asupra șirului din urmă. Indienii au prins ciocanul de lemn și dalta, lovind cu putere la încheietura oaselor capului.

Fiarele uriașe se prăbușiră grămadă unele peste altele. Iar deasupra acestui munte de platoșe și de cadavre, unul din elefanții cei mai cumpliti, supranumit *Furia lui Baal*, rămase până la căderea nopții urlând de durere, cu piciorul prins în lanțuri și cu o săgeată în lumina ochiului.

Elefanții ceilalți, ca niște biruitori care se desfată nimicind, călcau în picioare, răsturnau, striveau, înverșunându-se asupra morților și a sfărâmăturilor de arme. Pentru a rupe cercul de fier care îi înconjura, se răsuceau pe picioarele dinapoi, și învârtindu-se ca niște enorme șuruburi, înaintau neconținut. Cartaginezii prinseră puteri noi și lupta se întee.

Barbarii începuseră să șovăie. O parte din hopliții greci aruncară armele. O spaimă cumplită îi cuprinse pe ceilalți. Călare pe cămila lui, Spendius îi îmboldea umerii cu două sulii. Împrăștiindu-se spre aripi, întreaga oaste a mercenarilor o rupse la fugă spre Utica.

Clinabarii, pe caii lor osteniți în luptă, nu mai încercară să-i urmărească. Ligurii, arși de sete, se repeziră să bea apă din râu. Numai cartaginezii care luptaseră în mijlocul falangei și fuseseră mai puțin încercați, fremătau de dorința răzbunării, pe care o vedeau că le scapă din mâini; se pregăteau să pornească asupra mercenarilor, când se ivi Hamilcar.

Ținea în mâini frâul de argint al calului său vărgat, înspumat de sudoare. Panglicele prinse de coarnele coifului fluturau în vânt; își sprijinea sub coapsa stângă scutul rotund și, ridicând lancea lui cu trei vârfuli, opri în loc întreaga armată.

Tarentinii săriră în grabă de pe un cal pe altul și se împărțiră în două cete, unii gonind la dreapta, spre râu, ceilalți la stânga, spre cetate.

Falanga a nimicit lesne ceea ce mai rămăsese din oastea barbarilor. Învinșii aplecau capul sub tăișul săbiilor și închideau ochii. Unii, care încercau în ultima clipă să se apere, erau uciși cu pietre ca niște câini turbați. Hamilcar poruncise ca prinșii să fie cruțați. Cartaginezii se supuseră înciudați, atât le era de plăcut să împlânte sabia în pieptul unui barbar. Era cald și se sileau ca secerătorii, cu brațele goale; iar când se opreau puțin să mai răsuflă, urmăreau cu ochii pe câmp un alt călăreț de-al lor, care vâna în goană un barbar fugind; îl prindea de păr, îl ținea strâns câteva clipe, apoi îi reteza gâtul cu securea.

Se lăsau umbrele nopții. Nu se mai zăreau nici cartaginezi, nici barbari. Elefanții fugiseră dincolo de zare, purtându-și în spinare turnurile înflăcărâte, care ardeau ici-colo în întuneric ca niște faruri

ascunse pe jumătate în ceață: nu mai era pe câmp altă mișcare, decât unduirea râului care purta spre mare mormanele de stârvuri.

Două ceasuri mai târziu sosi Mătho. La lumina stelelor zări frânturi de umbre zăcând la pământ. Erau barbarii. Se aplecă asupra lor. Toți erau morți. Strigă până departe; nici un glas nu-i răspunse.

Mătho pornise în dimineața aceea cu soldații lui de la Hippo-Zaryt asupra Cartaginei. Când a ajuns la Utica, armata lui Spendius plecase. Locuitorii orașului dădeau foc mașinilor de război. Barbarii luptau cu înverșunare, larma care venea dinspre pod creștea într-un chip de neînțeles, și Mătho se îndreptase spre munte pe drumul cel mai scurt; dar cum mercenarii fugeau pe câmpie, nu întâlnise pe nimeni.

În fața lui, mici piramide se înălțau în umbră, și dincoace de râu, mai aproape, se zăreau lângă pământ lumini fără mișcare. Cartaginezii trecuseră dincolo de pod, iar sufetul, pentru a înșela pe barbari, așezase santinele pe malul celălalt.

Lui Mătho i se păru că zărește steaguri punice; capete de cai pluteau în aer pe vârful fasciilor care nu se vedeau. De departe se auzea zgomot mare, zvon de cântece și de cupe care se ciocnesc.

Neștiind unde se află, nici unde ar putea să-l găsească pe Spendius, înfricoșat și pierdut în întuneric, Mătho se întoarse în grabă pe drumul pe care venise. Se lumina de ziuă, când de pe culmea muntelui zări orașul și resturile mașinilor de război arse, rezemate de ziduri ca osemintele unor uriași.

O liniște de moarte și o cumplită tăcere domneau pretutindeni, în pragul corturilor, printre soldații lui Mătho, oameni goi zăceau, unii pe spate, alții cu fruntea culcată peste brațele înzăuate. Răniții își desprindeau de pe pulpe fâșii de pânză însângerată. Muribunzii își roteau capul încet, așteptându-și sfârșitul; vecinii lor, târându-se pe pământ, le dădeau să bea. De-a lungul drumurilor înguste santinelele plecau să se încălzească sau stăteau în picioare, cu ochii dincolo de zare, cu lancea pe umăr, într-o sălbatică încordare.

Mătho îl găsi pe Spendius sub adăpostul unei foi de cort, întinsă pe două bețe vârate în pământ. Grecul stătea cu fruntea aplecată și își ținea genunchii în palme.

Rămaseră îndelung fără să-și vorbească. Într-un târziu, Mătho murmură:

— Am fost învinși...

Spendius repetă, cu glasul înăbușit:

— Da, învinși!

La toate întrebările, răspundea cu semne de deznădejde.

Vaiete și oftări din adânc ajungeau până la ei. Mătho ridică un colț al pânzei. Priveliștea soldaților pe care îi avea în fața lui îi aminti o altă nenorocire, întâmplată în același loc, și izbucni scrâșnind din dinți:

— Ticălosule! pentru a doua oară...

Spendius îl opri:

— Nici atunci n-ai fost cu noi.

— Suntem blestemați! strigă Mătho. Și totuși îl voi înfrânge! Îl voi ucide! Ah! dacă aș fi fost aici!

Gândul că nu luase parte la luptă îl chinuia mai mult decât însăși înfrângerea. Își smulse sabia și o azvârli la pământ.

— Cum de v-au biruit cartaginezii?

Fostul sclav începu să-i povestească desfășurarea luptei. Mătho vedea fiecare mișcare a oștirilor, și nu-și putea stăpâni ciuda: armata din fața Uticei nu trebuia să alerge spre pod, ci să-i cadă lui Hamilcar în spate.

— Știu, răspunse Spendius.

— Trebuia să-ți întărești rândurile în adâncime, să nu-i arunci zadarnic pe veliți asupra falangei, să lași loc de trecere elefanților... Până în ultima clipă, lupta putea fi câștigată! De ce ai fugit?

Spendius răspunse:

— L-am văzut trecând în mantia lui roșie, cu brațul ridicat, plutind peste norii de praf, ca un vultur în fruntea cohortelor! Ținea capul sus, și la fiecare semn al lui rândurile cartaginezilor se strângeau din nou și porneau la asalt; în vălmășagul luptei ne-am apropiat unul de altul, mă privea ținând și am simțit în inima mea tăișul de gheață al unei săbii...

— Poate că a ales dinadins ziua... șopti Mâtho.

Cugetară îndelung, căutând să înțeleagă cum izbutise Hamilcar să-i surprindă atât de nepregătiți. Pentru a-și da curaj și ca să-și micșoreze greșeala, Spendius spuse că nădejdea nu-i pierdută încă.

— Și chiar dacă ar fi! răspunse Mâtho. Voi duce singur războiul mai departe.

— Voi fi alături de tine! strigă grecul, sărind de la locul lui. Ochii îi scânteiau și un surâs straniu îi strâmba obrazul de șacal.

— Vom lua-o de la început, dar să nu mă mai părăsești! Eu nu sunt făcut pentru luptă la lumina zilei, în plin soare; lucirea săbiilor mă orbește; e o boală a ochilor, am trăit prea mulți ani în întunericul temniței. Pune-mă să sar peste ziduri noaptea, să pătrund pe furiș în cetate — și trupurile celor morți se vor răci înainte de cântecul cocoșilor. Poruncește să-ți aduc la picioare un dușman, o comoară, o ființă omenească, o femeie — mai spun o dată — o femeie, fie ea fiică de rege, și dorința ți se va împlini! Mă cerți că m-a biruit Hannon; dar m-am răzbunat! Recunoaște că turma mea de porci a fost mai de folos decât o întreagă falangă de spartani! (Ca și cum ar fi simțit nevoia să-și pună în lumină istețimea, înșiră tot ceea ce îndeplinise în folosul mercenarilor.) Eu l-am asmuțit pe galul din grădinile lui Hamilcar. La Sicca i-am înnebunit pe toți, vârand în ei teama de Cartagina. Giscon era gata să-i trimită la casele lor, dar i-am împiedicat pe talmaci să vorbească. Adu-ți aminte cum le spânzura limbile în gură! Te-am călăuzit dincolo de zidurile cetății, am răpit zaimful, te-am dus până la ea... Voi mai face multe, vei vedea!

Spendius porni să râdă ca un besmetic. Mâtho îl privea cu ochi mari, simțind un fel de neliniște în fața acestui om, atât de mișel și de cumplit totodată. Grecul vorbi din nou, înveselit, pocnind din degete:

— Evohé! După ploaie răsare soarele! Eu am muncit în ocnă și am băut vin de Massica pe-o corabie care era a mea, sub un polog de aur, ca Ptolemeu! Nefericirea e mama iscusinței! Norocul surâde celor îndrăzneți! Îi plac oamenii pricepuți. Se va supune!

Întorcându-se spre Mâtho, îl prinse de braț:

— Stăpâne, cartaginezii sunt îmbătați de biruința lor. Tu ai sub porunca ta o armată care n-a luptat încă. Oamenii tăi te ascultă. Pornește în fruntea lor; ai mei, nerăbdători să se răzbune, te vor urma. Mi-au mai rămas trei mii de carieni, o mie două sute de aruncători-cu-praștia și de arcași, cohorte întregi! Am putea să strângem o falangă. Să ne întoarcem!

Tulburat de priveliștea înfrângerii, Mâtho nu se gândise încă ce-ar putea să întreprindă pentru a o răscumpăra. Asculta uimit, și lamele de bronz care îi încingeau pieptul zvâcneau sub bătăile inimii lui. Ridică sabia de la pământ și strigă:

— Urmează-mă! Să mergem!

Dar iscoadele trimise în cercetare se întoarseră vestind că podul fusese dărâmat, cartaginezii își ridicaseră morții și Hamilcar nu se mai vedea.

IX

În război

Hamilcar crezuse că mercenarii îl vor aștepta în fața Uticei și se vor întoarce asupra lui; neavând puteri destule pentru a-i lovi, se îndreptase spre miazăzi, pe malul drept al râului, punându-se la adăpost de orice surprindere.

Avea de gând să câștige de partea lui triburile, închizând ochii asupra răscoalei lor și împiedicându-le să se alătore barbarilor; apoi, după ce se vor răzleți pe pământurile lor, să le lovească pe rând și să le nimicească.

În paisprezece zile izbuti să potolească întreg ținutul dintre Thuccaber și Utica, apoi orașele Tignicabah, Tessurah, Vacca și alte câteva dinspre apus: Zungharul, cetate a muntelui, Assuras, orașul vestit prin templul lui, Djeraado, bogat în livezi de ienupăr. Thapitis și Hagur i-au trimis soli de pace. Oamenii câmpului veneau cu mâinile încărcate de merinde, îi cereau ocrotire, îi sărutau picioarele, lui și soldaților, plângându-se de purtarea barbarilor. Unii aduceau în saci capetele mercenarilor pe care se lăudau că-i omorâseră; erau capetele tăiate ale celor căzuți, ale celor care, fugind, rămăseseră morți din loc în loc pe sub măslini și prin vii.

Pentru a uimi poporul cu strălucirea biruinței sale, Hamilcar trimisese chiar a doua zi în Cartagina pe cei două mii de barbari prinși în luptă. Veneau în șiruri de câte o sută de oameni, cu mâinile legate la spate în cătușe de bronz prinse la ceafă; călăreții îi goneau din urmă cu pleasna biciului, dimpreună cu răniții care mai sângerau încă.

Orașul fu cuprins de-o bucurie desmetică. Se spunea că fuseseră uciși șase mii de barbari; cei rămași nu mai erau în stare să lupte, războiul se sfârșise. Oamenii se îmbrățișau în mijlocul străzii, și, drept mulțumire, se duceau să ungă cu cinamomă și cu unt chipul Zeilor-Pateci. Idolii, cu brațele lor ridicate până la umeri, deschizând ochii mari și umflându-și burțile, părea că prind viață sub vopseaua proaspătă și iau parte la veselia mulțimii. Bogații țineau deschise ușile caselor lor; orașul întreg răsună de freamătul tamburilor, templele erau luminate toată noaptea, iar slujitoarele Zeitei așezară la răspântiile Malquei paturi din scânduri de sicomor, dăruindu-și trupul pentru plăcerea trecătorilor. Se hotărî să se împartă pământ războinicilor biruitori, să i se aducă jertfe lui Melkarth și să i se dea lui Hamilcar trei sute de coroane de aur. Prietenii lui au propus să i se sporească puterile și să fie investit cu noi onoruri.

Hamilcar obținu de la Bătrâni învoiala de a trimite soli lui Autharit, cerându-i pe bătrânul Giscon și pe ceilalți ostatici, în schimbul barbarilor prinși în luptă. Libienii și nomazii, care alcătuiau armata lui Autharit, cunoșteau prea puțin pe ceilalți mercenari de sânge italic sau grec; dar fiindcă Republica le înapoia atât de mulți barbari în locul atâtor de puțini cartaginezi, însemna că aceștia aveau preț mare, iar ceilalți nici unul. Bănuiau o capcană; Autharit nu primi târgul.

Bătrânii răspunseră hotărând uciderea tuturor prinșilor, deși Hamilcar le scrisese dinadins să-i cruțe. Planul lui era să-i primească pe cei mai voinici în armata lui, ispitind astfel și pe alții să treacă de partea Cartaginei. Ura însă fu mai tare decât chibzuința.

Cei două mii de barbari fură legați de pietrele mormintelor din Mappale; și negustorii, țesătorii, rânduși, până și femeile, văduvele de război cu pruncii lor, toți câți doreau veneau să-i ucidă cu lovături de săgeți. Ocheau încet, ca să le prelungească chinul; coborau arcul, apoi ținteau din nou, și gloata se îmbulzea urlând. Neputincioșii erau purtați pe targă; unii, prevăzători, își aduceau merinde și zăboveau până la apusul soarelui; alții rămâneau acolo toată noaptea. Se ridicaseră corturi pentru plăcerea băutorilor. Mulți câștigară bani buni dând cu chirie arcuri și săgeți.

Morții crucificați erau lăsați în picioare, înălțându-se deasupra mormintelor ca tot atâtea statui îmbrăcate în purpură. Nebunia cuprinsese până și pe oamenii din Malqua, locuitorii băștinași, mai nepăsători de obicei față de treburile Cartagina. Acum, drept recunoștință pentru priverile cu care îi desfăta Republica, luau și ei parte la bucuria biruinței și se simțeau cartaginezi; iar Bătrânii se arătau încântați de iscusința cu care se pricepuseră să strângă laolaltă întreg poporul la marea sărbătoare a răzbunării.

N-a lipsit nici osânda Zeilor. Din toate unghiurile zării veneau stoluri de corbi, scoțând țipete răgușite și dând ocol cerului ca un nor uriaș care se rotea în jurul lui însuși fără încetare. Se zăreau de la Clypea, de la Rhades și de la Hermaeum; un vultur cădea câteodată în mijlocul lor, iar păsările negre se răspândeau în cercuri largi, ca să se strângă din nou, pe terase, pe acoperișuri, pe vârful obeliscurilor, pe frontonul templelor, ținând în plisc fâșii însângerate de carne omenească.

Duhoarea pe care o răspândeau stârvurile îi sili pe cartaginezi să le dezlege. Unele fură arse, altele azvârlite în mare. Valurile răscolite de vântul de la miazănoapte le purtă până pe țarmul golfului adânc, unde tăbărâse armata lui Autharit.

Acest semn de osândă i-a înspăimântat pe barbari. Cartaginezii îi zăriră de pe acoperișurile templului lui Eșmun cum își ridicau corturile, își încărcau măgarii și își adunau turmele, iar până la căderea nopții nu mai rămase nici urmă din întreaga oaste a lui Autharit.

Întinzându-se între muntele Apelor-Calde și Hippo-Zaryt, ea trebuia să-i taie lui Hamilcar drumul spre cetățile tyriene și să-l împiedice a se întoarce în Cartagina.

În același timp, celelalte două armate barbare urmau să i se alăture la miazăzi, Spendius venind dinspre răsărit și Mâtho de la apus. Toate trei unindu-se aveau să-i surprindă pe cartaginezi și să-i împresoare. Puterea lor spori cu un ajutor pe care nu-l mai nădăjduiau. Narr'Havas se întoarse, cu trei sute de cămile încărcate cu smolă, douăzeci și cinci de elefanți și șase mii de călăreți.

Hamilcar, pentru a-i slăbi pe mercenari, încercase să-l împiedice pe Narr'Havas să-și părăsească regatul. Înainte de a pleca din Cartagina, sufletul se înțelese cu Masgaba, un tâlhar getul, care încerca să întemeieze pe seama lui o împărăție. Cu banii pe care îi pusese la îndemână Republica, acest vântură-țară câștigase de partea lui pe numizi, făgăduindu-le libertatea. Dar Narr'Havas, înștiințat din vreme de un fiu al doicei sale, căzuse asupra Cirtei, otrăvise fântânile, ucisese pe biruitori, tăiase câteva capete, pusese ordine și pornise împotriva lui Hamilcar, mai îndârjit decât barbarii înșiși.

Căpeteniile celor patru armate chibzuiră împreună planul de luptă. Războiul avea să fie lung, și trebuiau să fie prevăzători.

S-au înțeleș, înainte de toate, să ceară ajutor romanilor. Solia i-a fost înmănată lui Spendius, dar fostul sclav fugit din Roma nu îndrăzni s-o primească. Alți doisprezece oameni din coloniile grecești porniră pe mare de la Annaba, într-o luntre a numizilor. Conducătorii barbarilor cerură armatei jurământul unei ascultări fără murmur. Căpitani supravegheau în fiecare zi îmbrăcămintea și încălțările soldaților; le luau santinelelor scuturile, fiindcă le rezemau de lance și dormeau în picioare; nu i se îngădui nimănui să-și care lucrurile după el ci, așa cum era rânduiala în legiunile romane, să și le poarte fiecare în spinare. Pentru a lupta împotriva elefanților, Mâtho alcătui un corp de călăreți înzăuați, în care om și cal se ascundeau sub o platoșă din piele de hipopotam, înarmată cu colți de fier; iar pentru a feri copitele cailor, îi încălță cu botfori de paie împletite.

Jaful orașelor și prigonirea neamurilor băștinașe fură oprite sub pedeapsă aspră. Fiindcă hrana începuse să lipsească, Mâtho porunci ca merindele să fie împărțite pe cap de soldat, fără să-i pese ce vor mânca femeile. La început, soldații le dădeau din porția lor; dar nehrănindu-se ei înșiși îndestul, puterile multora slăbeau văzând cu ochii. Era un prilej nesfârșit de ocări și de ceartă; unii ademeneau femeile cu momeala părții lor de hrană sau numai cu făgăduieli. Mâtho le izgoni fără milă. Ele căutară

adăpost în tabăra lui Autharit, dar libienele și muierile galilor le întâmpinară cu o ploaie de blesteme și le siliră să plece.

În cele din urmă, femeile fugare se strânseseră sub zidurile Cartaginei, cerșind ocrotirea lui Ceres și a Proserpinei, zeițele templului din Byrsa, ai cărui preoți li se închinau, drept semn de ispășire pentru uciderile săvârșite odinioară în Siracusa. Sisiții, în temeiul dreptului de a-și împărți între ei prăzile, le-au cerut pe cele mai tinere, să le vândă; iar unii din noii-cartaginezi și-au ales soții dintre lacedemoniene, fiindcă erau blonde.

Câteva s-au încăpățânat să-i urmeze mai departe pe soldați. Alergau la aripa sintagmelor, alături de căpitani, își strigau pe nume bărbații, îi trăgeau de poalele mantalei, se băteau cu pumnii în piept blestemându-i, și-și purtau în brațe pruncii care plângeau. Priveliștea aceasta îi înduioșa pe barbari și le înmuia curajul; era o primejdie. Au încercat de câteva ori să le gonească, dar femeile se întorceau înapoi. Mătho ceru călăreților lui Narr'Havas să le împrăstie cu lăncile, dar balearii strigară că și lor le trebuie femei. Mătho răspunse:

— Eu n-am!

Duhul lui Moloh îl stăpânea. Închipuindu-și că se supune unor porunci ale Zeului, săvârșea fapte groaznice, împotriva cărora cugetul lui se răzvrătea. Când nu putea să prade rodul ogoarelor, azvârlea pietre pe câmp ca să-l facă sterp.

Scrise în mai multe rânduri lui Autharit și lui Spendius, cerându-le să se grăbească. Mișcările lui Hamilcar erau însă de neînțeles; își strămuta neconținut lagărul, la Eidus, la Monchar, apoi la Tehent. Iscoadele trimise pe urma lui se întorseseră spunând că fusese zărit în apropiere de Ischiil, lângă hotarele țării lui Narr'Havas, apoi trecuse mai sus de Teburba, ca și cum s-ar fi îndreptat din nou spre Cartagina, Abia ajungea într-un loc și pleca mai departe. Nu se putea ști niciodată ce drum va alege. Ocolind lupta, sufletul își păstra libertatea de mișcare. Barbarii îl urmăreau pretutindeni, dar negăsindu-l nicăieri, se lăsau purtați după bunul lui plac.

Aceste drumuri nesfârșite îi osteniseră însă pe cartaginezi, și neputând să-și îmborsățească armata, puterile lui Hamilcar slăbeau. Oamenii câmpului îi aduceau tot mai puține bucate. Se vedea întâmpinat pretutindeni cu șovăieli, și simțea în jurul lui clocind o ură surdă. Cu toate rugămințile trimise Marelui Sfat nu-i sosea din Cartagina nici un ajutor.

Cartaginezii ziceau — poate chiar credeau — că nu are nevoie de el. Cine știe ce gânduri viclene se ascundeau sub aceste cereri fără temei? Oamenii lui Hannon, pentru a-l pune în încurcătură, dădeau biruinței lui o însemnătate mai mare decât o avusese. Republica făcuse destule jertfe înzestrându-i armata; nu putea să-i îndeplinească la nesfârșit toate cererile! Războiul era prea greu și costase prea multă cheltuială. Prietenii lui Hamilcar, poate dintr-un simțământ de mândrie, îl sprijineau fără prea multă însuflețire.

Văzând că nu mai are nimic de așteptat din partea Republicii, Hamilcar se întoarse asupra triburilor, ridicând cu silnicie grânele, uleiul, lemnele, oamenii și vitele de care avea nevoie pentru a duce războiul mai departe. Dar oamenii începuseră să-l ocolească. Fugeau din calea lui. Târgurile prin care trecea erau pustii; răscolea colibele și nu găsea nimic. O cumplită singurătate întâmpina în tot locul armata Cartaginei.

În furia lor, cartaginezii se abătură cu jaf și cu stricăciuni împotriva întregului ținut. Umpleau cu pământ fântânile și dădeau foc caselor. Flăcările purtate de vânt se întindeau până departe; pe culmea muntelui ardeau păduri întregi; de-a lungul văilor curgeau râuri de foc; armata se oprea în loc așteptând să se stingă pârjolul, apoi pornea din nou sub soarele arzător, călcând peste mormane de cenușă fierbinte.

Uneori se zăreau la marginea drumului, în umbra unui tufiș, doi ochi de pisică sălbatică. Era un barbar, ghemuit pe călcâie, cu haina plină de praf ca să semene cu frunzișul; alteori, de-a lungul unui povârniș, se auzeau pietre rostogolindu-se, și dintr-un fund de vale sărea un om cu picioarele goale.

Mercenarii despresuraseră Utica și Hippo-Zarytul; Hamilcar trimise vorbă cetățitorilor să vină în ajutorul lui, dar oamenii, nevoind să se primejduiască, răspunseră cu vorbe legănate, cu laude și cu iertăciuni.

Hamilcar se îndreptă fără veste spre miazănoapte, hotărât să pătrundă într-unul din orașele tyriene, chiar dacă s-ar fi văzut silit să le cucerească prin luptă. Îi trebuia un punct de reazim pe țărmul mării, pentru a putea primi hrană și soldați din Cyrena sau din insule; pusese ochii pe portul Utice, ca fiind cel mai aproape de Cartagina.

Porni așadar din Zuitin, ocolind cu multă băgare de seamă lacul Hippo-Zarytului. Apoi, pentru a urca muntele care desparte cele două văi, își înșiră întreaga armată pe-o singură coloană. Ajungând pe culmea podișului și coborând din nou în valea care se lărgeste ca o căldare, cartaginezii zăriră în lumina amurgului lupoalice de bronz, care păreau că gonesc prin iarbă.

Mănunchiuri de pene se iviră deodată, și în sunete de flaut un cântec izbucni, umplând văzduhul întreg. Era armata lui Spendius. Grecii și campanienii, îndemnați de ura pe care o purtau Cartaginei, împrumutaseră steagurile legiunilor romane. Din stânga se iveau în același timp vârfuri de sulii, scuturi îmbrăcate în piei de leopard, pieptare împletite din fire de in, umeri goi. Erau iberii lui Mătho: luzitanii, balearii, getulii. În jurul colinei se auzea nechezatul cailor lui Narr'Havas. Apoi se ivi oastea de strânsură, în fruntea căreia venea Autharit: gali, libieni, nomazi, printre care se strecuraseră mâncătorii-de-scârnavii, purtând în păr oase de pește.

Așadar barbarii, potrivindu-și cu istețime drumurile, izbutiseră să-și adune puterile laolaltă. În fața întâlnirii neașteptate cu armata lui Hamilcar, se opriră pe loc pentru a se sfătui asupra planului de luptă.

Hamilcar își așezase oamenii lui în cerc, ca să se poată apăra cu puteri egale, din orice parte ar fi fost lovit. Un zid înalt de scuturi, împlântate în iarbă unul lângă altul, ocrotea pedestriimea. Clinabarii se înșiruiseră în afara lui, iar mai departe, din loc în loc, așteptau elefanții.

Mercenarii, istoviți de lungul drum ce făcuseră, hotărâră să nu pornească lupta înainte de răsăritul soarelui. Nu se îndoiau că vor birui și-și petrecură noaptea ospătându-se.

Aprinseră focuri mari, care umpleau de lumină toată tabăra; în umbră se întindea armata cartagineză. Așa cum știa că fac romanii, Hamilcar poruncise să se sape în jurul lagărului un șanț lat de cincisprezece picioare și adânc de zece coți, iar cu pământul care prisosea ridicase un perete înalt, a cărui creastă o întări cu lănci încrucișate. În zorii zilei, mercenarii rămaseră uimiți văzând întreaga armată a Cartaginei adăpostită ca într-o cetate.

În mijlocul lagărului îl zăriră pe Hamilcar trecând de la un cort la altul și împărțind porunci. Era înveșmântat într-o platoșă cafenie cu solzi mărunți și, urmat de calul lui, se oprea din loc în loc, făcând un semn cu brațul drept.

Mercenarii care luptaseră sub comanda lui își aduceau aminte de alte dimineți, când în sunetul goarnelor generalul trecea liniștit prin fața lor, îmbărbătându-i cu privirea ca și cum le-ar fi dat să bea tot atâtea cupe de vin. Un val de înduioșare îi cuprinse; numai cei care nu-l cunoșteau zburdau de bucurie la gândul că îl au în mâna lor.

Își spuneau că ar fi totuși o greșeală dacă ar porni atacul toți deodată; locul era atât de strâmt încât se vedeau primejduiți să se îmbulzească în neorânduială, împiedicându-se unii de alții. Numizii ar fi putut să lovească pieptiș; dar, apărați de platoșele lor, clinabarii i-ar fi zdrobit; și cum să treacă peste șanțuri? Iar ca să facă față elefanților nu erau îndestul de pregătiți.

— Sunteți niște mișei! strigă Mătho.

În fruntea celor mai îndrăzneți, porni asupra redutelor cartagineze. O ploaie de pietre îi sili să dea înapoi; Hamilcar adunase de pe pod toate catapulturile părăsite în luptă.

Această încercare zadarnică întoarse pe dos curajul schimbător al barbarilor. Înflăcărată lor vitejie se stinse dintr-o dată; doreau, firește, să învingă, dar cu jertfe cât mai puține. Planul lui

Spendius era ca mercenarii, rămânând pe loc, să înfometeze armata punică. Pentru a nu pieri de sete, cartaginezii săpară puțuri, iar în muntele vecin găsiră izvoare de apă.

De pe culmea întăriturii lor azvârleau săgeți, bulgări de pământ, bălegar, pietre culese de pe unde găseau; iar cele șase catapulturi erau purtate neconținut pe întreaga lungime a parapetului.

Izvoarele de apă, totuși, aveau să sece odată și odată, catapulturile folosite întruna se vor strica: barbarii, de zece ori mai mulți, până la urmă vor birui. Pentru a câștiga timp, Hamilcar se gândi că ar fi bine să intre în vorbă cu mercenarii. Într-o dimineață, aceștia găsiră la marginea taberei lor o piele de berbec, pe care sufetul își scrisese propunerile lui de pace. Arătând că pornise războiul silit de Sfatul Bătrânilor și pentru a dovedi gândurile lui bune, le dădea voie barbarilor să prade, la alegere, Utica sau Hippo-Zarytul; încheia, adăugând că nu se teme de ei, că atrăsese de partea lui pe mulți din ai lor, și că, având ajutorul acestora, îi va răpune lesne.

Barbarii rămaseră tulburați: ispita unei prade fără luptă îi atrăgea. Neînțelegând, pe de altă parte, că sub laudăroșia lui Hamilcar se ascundea o viclenie, începură să se bănuiască unii pe alții de trădare. Trăgeau cu urechea la orice șoaptă, pândeau fiecare mișcare a celuilalt și se trezeau în mijlocul nopții înspăimântați. Treceau, după cum li se năzărea, dintr-o armată în alta; galii lui Autharit se uniră cu cei din Galia Cisalpină, a căror limbă o cunoșteau.

Cele patru căpetenii ale barbarilor se adunau în fiecare seară în cortul lui Mătho. Se așezau în jurul unui scut, și mutau înainte și înapoi micii soldați de lemn, pe care Pirus îi născocise pentru a plănui desfășurarea luptelor. Spendius socotea numărul omenilor pe care Hamilcar putea să-i pună în linie de bătaie; îi îndemna pe ceilalți să nu piardă prilejul de a-l învinge și se jura pe toți zeii că au victoria în mână. Mătho, furios, se plimba de colo până colo, cu pumnii strânși. Războiul împotriva Cartaginei era războiul lui; nu putea să ierte celorlalți că nu se învoiseră să-l asculte. Autharit îi sorbea cuvintele, dându-i dreptate. Narr'Havas ridica bărbia în semn de dispreț; orice plan i se părea acum primejdios și încetase să mai zâmbească. Suspina din adânc, ca și cum ar fi purtat în suflet suferința unui vis zadarnic și deznădejdea unui război fără noroc.

În vreme ce barbarii se sfătuiau nehotărâți, Hamilcar își înmulțea mijloacele de apărare. Porunci să se sape, dincoace de parapet, al doilea șanț, ridicând un alt zid de pământ, cu turnuri de lemn. Slavii lui se strecurau până dincolo de marginea taberei barbarilor, ascunzând capcane în pământ. Numai elefanții, cărora li se împuținase hrana, se smuceau flămânzi în opritoarele lor. Pentru a cruța fânul, Hamilcar dădu poruncă clinabarilor să-și omoare caii mai puțin voinici. Câțiva care se împotriviră au fost pedepsiți cu tăierea capului. Caii fură mâncați, iar amintirea cărnii proaspete din care se înfruptaseră, i-a lăsat pe oameni, câteva zile de-a rândul, adânc întristați.

Din cercul amfiteatrului în care stăteau adăpostiți, cartaginezii zăreau în jurul lor, pe înălțimi, cele patru armate ale barbarilor într-o neconținută frământare. Femei treceau dintr-o parte în alta, purtând ulcioare pe creștetul capului; capre rățăceau behăind pe sub mănunchiurile de sulici; se vedeau străjile schimbându-se și soldații mâncând împrejurul meselor cu trei picioare. Oamenii triburilor le aduceau barbarilor hrană din belșug, și nici barbarii nu-și dădeau bine seama cât de mult înspăimântaseră armata cartagineză cu așteptarea lor.

Chiar a doua zi, cartaginezii zăriseră în tabăra nomazilor o ceată de vreo trei sute de oameni, ținuți mai la o parte. Erau bogații luați ostatici încă de la începutul războiului. Libienii îi înșirau la marginea șanțului, și făcând din ei o pavăză vie, își aruncau săgețile în lagărul cartaginez. Nefericiții aceștia erau de necunoscut sub murdăria care le acoperea obrazul și păduchii care mișunau asupra lor. Capul lor, cu părul smuls pe alocuri, era plin de bube răscoapte; slabi și hidoși, semănau cu niște mumii înfășurate în zdrențe. Unii tremurau, văicărindu-se, îndobitociți de-atâta plâns, alții strigau, îndemnând pe cartaginezi să tragă asupra barbarilor. Unul singur stătea nemișcat, cu bărbia proptită în piept și nu scotea nici o vorbă; barba lui albă se revărsa peste mâinile lui prinse în lanțuri. Simțind cum în adâncul inimii lor se prăbușea Republica însăși, cartaginezii îl recunoscură pe Giscon.

Înfruntând primejdia se îmbulzeau să-l privească mai de aproape; purta pe cap o mitră caraghioasă din piele de hipopotam încrustată cu pietricele. Fusesse o glumă născocită de Autharit; lui Mătho îi displicuse.

Hotărât să iasă la larg cu orice preț, Hamilcar deschise porțile cetății lui de pământ, iar cartaginezii, într-un asalt înverșunat, înaintară cam trei sute de pași, ajungând la jumătatea urcușului. Un val de barbari se rostogoli asupra lor și-i dădu peste cap. Unul din soldații legiunii, rămas în urmă, se împiedică de o piatră. Zarxas îl ajunse, îl doborî la pământ și-i înfipse cuțitul în piept. Lipindu-și gura de rană, mârâind de plăcere și fremătând din tălpi până în creștet, îi supse cu poftă sângele; apoi se așeză pe trupul mortului, își lăsă capul pe spate cu fața în sus, să soarbă mai bine aerul, cum face căprioara după ce s-a adăpat la marginea izvorului. Cu glas pătrunzător începu un cântec de-al balearilor, o melodie prelungă și legănată, care se întrerupea câteodată, răspunzându-și ca ecoul unei hăuliri în munți; îi chema pe frații lui morți și îi poftea la ospăț. Apoi coborî privirea în pământ, lăsă să-i cadă brațele pe genunchi și începu să plângă. Mercenarii, mai cu seamă grecii, îl priveau îngroziți.

Cartaginezii nu mai încercară nici o ieșire; dar nici nu îndrăzneau să se dea prinși, știind bine că vor fi uciși în groaznice chinuri.

Cu toată grija prevăzătoare a lui Hamilcar, hrana scădea văzând cu ochii. Nu mai rămăsese pentru fiecare om decât zece komeri de grâu, trei hini de mei și douăsprezece bețași de fructe uscate. Nici o fărâmă de carne, nici un strop de ulei, nici o afumătură și nici un bob de orz pentru cai; caii își aplecau gâturile lor slabe, căutând în praf câteva fire de paie călcate în picioare. Santinelele zăreau câteodată la lumina lunii un câine de-al barbarilor scormonind scârnaviile din marginea șanțurilor; îl ucideau cu pietre, coborau pe curelele scuturilor și, fără să scoată o vorbă, îl mâncau. Se auzea uneori un lătrat cumplit și omul nu se mai întorcea. Trei falangiști din a douăsprezecea sintagmă, bătându-se pentru un șobolan, se spintecară cu jungherele.

Toți tânjeau de dorul casei și al familiei lor; cei săraci își regretau colibele lor, rotunde ca un stup de albine, cu scoici așternute pe prag și năvoade întinse la soare; patricienii își revedeau odăile lor mari, unde în ceasul de răgaz al zilei se odihneau în umbra albastră a amurgului, ascultând freamătul nedeslușit al străzii, îngemănat cu murmurul frunzișului din grădină; pentru a gusta mai din plin plăcerea acestor legănate gânduri, închideau ochii pe jumătate; zvâcnirea unei răni îi trezea din vis. În fiecare clipă izbucnea o încăierare; goarneau sunau adunarea; turnurile de lemn ardeau; mâncătorii-de-scârnavii alergau pe parapete și lovituri de secure le retezau mâinile; alții le veneau în ajutor și o ploaie de fier se abătea asupra corturilor. Cartaginezii ridicară adăposturi de nuiiele și se adăpostiră sub ele; nu mai îndrăzneau să facă nici o mișcare.

În fiecare dimineață, din primele ceasuri ale zilei, soarele trecând dincolo de coline lăsa în umbră adâncurile văii. Se ridicau, de o parte și de alta, povârnișuri de pământ cenușiu, cu pete de licheni din loc în loc, și deasupra capetelor se arcuia senină bolta cerului, rece ca o cupolă de metal. Hamilcar era atât de pornit împotriva Republicii, încât uneori se simțea îndemnat să se alătore barbarilor și să pornească asupra Cartaginei. Sclavii, vivandierii și cărătorii începuseră să murmure; și nici Marele Sfat, nici poporul nu trimiteau măcar un semn de încurajare. Mai ales gândul că lucrurile vor merge din ce în ce mai rău, era de neîndurat.

Ajungând în cetate vestea înfrângerii, toată Cartagina se dezlănțui într-o furtună de ură și de mânie; dacă s-ar fi lăsat învins la început, sufletul ar fi fost poate mai puțin dușmănit.

Pentru a strânge noi mercenari nu era nici timp destul, nici bani de ajuns nu se găseau. Se mai puteau înarma soldați cartaginezi, dar armele lipseau; Hamilcar le luase pe toate! Nici comandanți nu mai erau; Hamilcar dusesse cu el pe cei mai buni căpitani. Trimișii sufletului cutreierau străzile

orașului, cerând ajutor în gura mare. Marele Sfat, cuprins de îngrijorare, făcu în așa fel ca să li se piardă urma.

Temerile Marelui Sfat erau de prisos: întreg poporul se ridicase împotriva lui Barca, învinuindu-l de slăbiciune. După întâia lui biruință, ar fi trebuit să-i nimicească pe barbari până la unul. De ce s-a înverșunat asupra triburilor? Republica făcuse destule jertfe grele! Patricienii se gândeau cu jale la birul de paisprezece secheli pe care fuseseră siliți să-l plătească; sisiții, la cele două sute douăzeci și trei de mii de kikari de aur; cei care nu dăduseră nimic se plângeau la fel. O ciudă nestăpânită îi cuprinsese pe toți împotriva noilor-cartaginezi, cărora li se făgăduise drepturi cetățenești depline: până și ligurii, care luptaseră atât de vitejește, erau socotiți de-o seamă cu barbarii și blestemați dimpreună cu ei. Crima lor era sângele care le curgea în vine: neamul din care făceau parte era o dovadă de trădare. Zarafii lângă taraba lor, lucrătorii care treceau cu o riglă de plumb în mână, negustorii de pește sărat care își spălau panerele, rândașii băii de aburi și vânzătorii de băuturi calde se strângeau la sfat și judecau mersul războiului. Însemnau cu degetul în praf așezarea armatelor, și toți, până la cel mai răpănos, se pricepeau să îndrepte greșelile pe care le făcea Hamilcar.

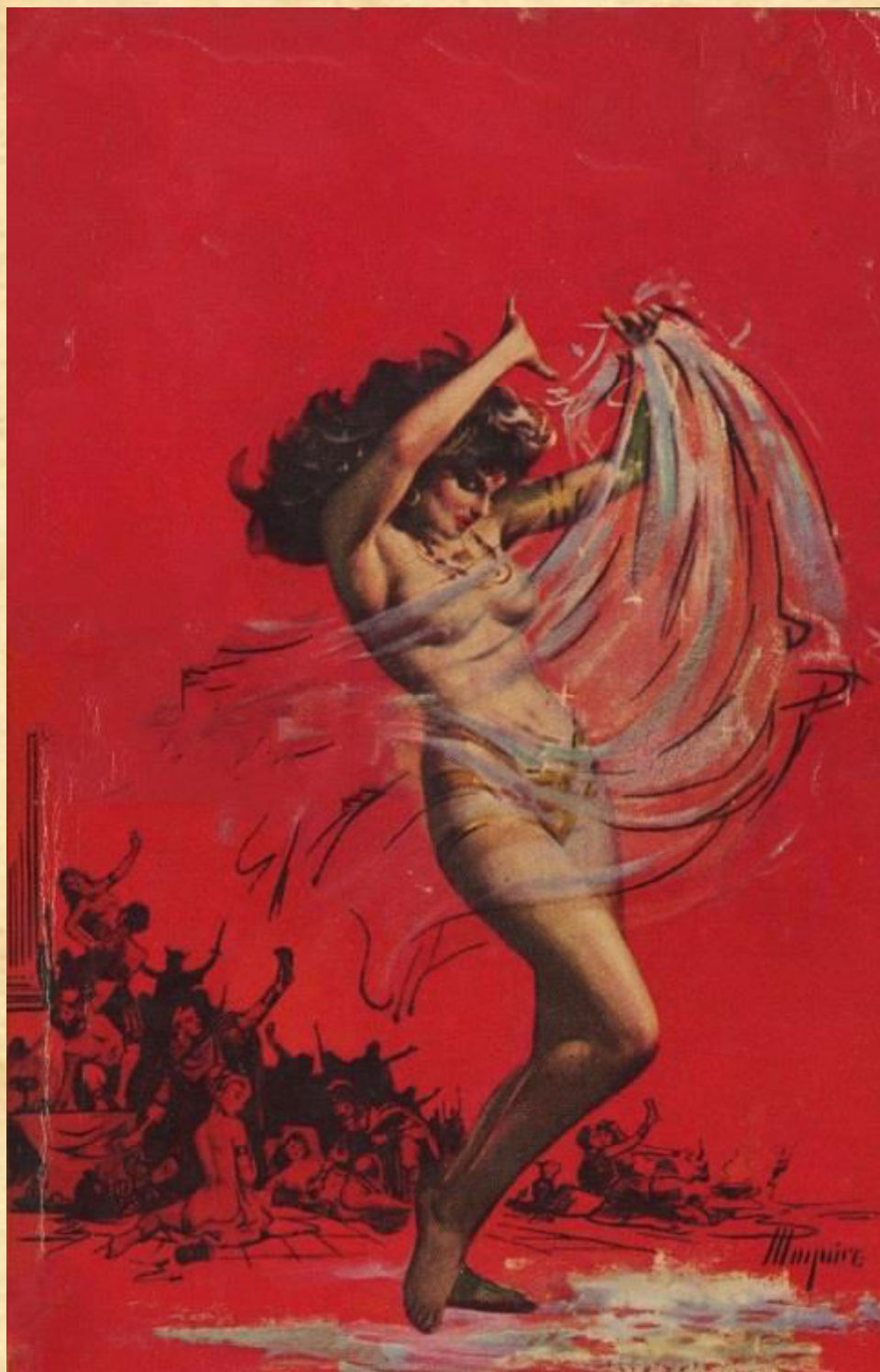
Preoții spuneau că își primește pedeapsa pentru cutezătoarea lui lipsă de credință. Nu adusese nici o jertfă; nu-și trimisese oamenii să se roage în templu; nu luase cu el nici un augur; purtarea lui nelegiuită ațâta astfel pornirea urii care mocnea și furia așteptărilor neîmplinite. Cartagina își reamintea înfrângerile pe care Hamilcar le suferise în Sicilia, și blestemau trufia lui, pe care atâta vreme o simțiseră asupra lor ca o povară! Tagma pontifilor nu-l ierta că le sleise tezaurul, și ceru pentru el Marelui Sfat pedeapsa pe cruce, dacă vreodată se va mai întoarce în Cartagina.

Ca și cum nenorocirile războiului n-ar fi fost de ajuns, luna lui Elul venise cu un val înăbușitor de căldură. De pe țărmul lacului se răspândeau miasme otrăvitoare, amestecându-se de-a valma cu fumul miresmelor aprinse la răspântii. Întreg văzduhul răsuna de cântecele închinat zeilor. Poporul se strânga pe treptele templelor și toate zidurile se îmbrăcaseră în văluri negre; făclii ardeau pe fruntea Zeilor-Pateci și sângele cămилелor înjungheate pentru jertfă curgea de-a lungul scărilor din treaptă-n treaptă, ca o cascadă roșie. O nebunie funebră cuprinsese Cartagina întreagă. Chipuri galbene de oameni speriați, cu priviri de năpârcă, se furișau scrâșnind din dinți pe ulițele strâmte, până în cele mai întunecate bordeie. Țipetele ascuțite ale femeilor umpleau casele și, izbucnind printre zăbrele, făceau pe oamenii care zăboveau la sfat în mijlocul piețelor să-și întoarcă privirea înapoi. Se zvonea uneori că barbarii porniseră asupra Cartaginei; fuseseră zăriți după muntele Apelor-Calde, iar acum își așezau tabăra în fața Tunisului. Larma glasurilor se întetea, se întretăia, creștea, amestecându-se într-o cumplită și nedeslușită învâlmășeală. Apoi se lăsa o adâncă și nesfârșită tăcere. Unii rămâneau împietriți pe acoperișul caselor, cu palma deasupra ochilor: alții trăgeau cu urechea, culcați pe burtă la picioarele zidurilor. Apoi spaima se risipea și clocotul urii izbucnea din nou. Oamenii își dădeau seama de neputința lor și se simțeau copleșiți de o mare tristețe.

Deznădejdea lor sporea în fiecare seară, la ceasul când adunați toți pe înălțimea teraselor se închinau de nouă ori și strigau luându-și rămas bun de la soare. Soarele cobora încet, dincolo de apele lagunei, apoi dispărea în munți, luminând tabăra barbarilor.

Așteptau sărbătoarea, de trei ori sfântă, când de la înălțimea unui rug un vultur își lua zborul spre cer, drept vestire a anului nou care începea; era o solie a poporului către atotputernicul Baal și semn de legătură cu puterea Soarelui. Plini de ură, se îndreptau acum în neștiința lor spre Moloh-Ucigătorul, lăsând uitării pe Tanit. Rabbetna își pierduse vâul și puterea ei nu mai era întreagă. Își retrăsese binecuvântarea apelor sale, trădase Cartagina! Era o vrăjmașă! O vânzătoare! Unii zvârleau în ea cu pietre, blestemând-o. Dar, acoperind-o de ocări, mulți îi plângeau de milă; o iubeau, poate, mai adânc decât înainte.

Toate nenorocirile porniseră de la pierderea zaimfului. Salammbô, fără să vrea, își avea partea ei de vină. Poporul o cuprindea în pornirea lui răzbunătoare și cerea să fie pedepsită. Încetul cu încetul, își făcea drum gândul nelămurit că va fi nevoie de o jertfă; că pentru a împlânzi pe Baalimi trebuia sacrificată o ființă de mare preț, o fecioară tânără și frumoasă dintr-un neam vechi și ales, suflet din sufletul zeilor, o stea coborâtă printre oameni. Zi de zi, bărbați necunoscuți năvăleau în grădinile Megarei. Slavii, temându-se de viața lor, nu îndrăzneau să le țină piept. Nimeni nu trecea însă de scara galerelor. Mulțimea se oprea pe primele trepte, cu privirile ațintite spre cea din urmă terasă; aștepta să apară Salammbô, și ceasuri de-a rândul striga împotriva ei, ca o haită de câini care urlă la lună.

Șarpele

Strigătele mulțimii n-o înspăimântau pe fiica lui Hamilcar.

Sufletul îi era tulburat de îngrijorări mai adânci. Șarpele ei cel mare, pitonul negru, tânjea. Cartaginezii vedeau în șarpe un semn purtător de noroc pentru soarta neamului lor întreg și pentru ei înșiși. Îl socoteau fiu al humei pământului, de vreme ce răsărea din adâncuri și nu avea nevoie de picioare ca să umble. Mersul lui era asemeni undelor râului; răceala lui amintea vechile tenebre ale vâscozităților fecunde; iar cercul pe care îl rotea mușcându-și coada era orbita planetelor, gândirea lui Eșmun.

În mai multe rânduri pitonul lăsase neatinse cele patru vrăbii vii pe care Salammbô i le punea dinainte la fiecare lună nouă și de câte ori luna se împlinea. Pielea lui neagră, semănată cu bani de aur, cum e cerul întunecat al nopții înstelate, se făcuse galbenă, puhavă și zbârcită, părând prea largă pentru trupul lui. Un fel de pecingine scorțoasă i se întinsese în jurul capului și picături roșii, care parcă se mișcau, i se iviseră în colțul pleoapelor. Salammbô se apropia din când în când de panerul împletit din fire de argint, dând la o parte învelitoarea de purpură, frunzele de lotus și puful în care dormea șarpele, mereu încolăcit asupra lui însuși, fără mișcare, ca o liană căzută la pământ. Privindu-l îndelung, Salammbô simțea parcă în inima ei răsucindu-se inelele unui alt șarpe, care o strângea încet și o înăbușea.

Era stăpânită de o adâncă deznădejde la gândul că privise zaimful; dar o cuprindea în același timp un fel de bucurie ascunsă și o mândrie, pe care n-o împărtășea nimănui. O mare taină se desprinsese din strălucirea de lumină a vălului; era norul care îi înfășura pe zei; misterul de viață al lumii întregi. Salammbô, înspăimântându-se de ea însăși, nu-și putea ierta că nu îndrăznise să-l ridice.

Stătea aproape tot timpul ghemuită în umbra odăii ei, ținindu-și în palme genunchiul stâng îndoit, cu gura întredeschisă, cu bărbia în piept și cu privirea pierdută în gol. Își reamintea cu groază chipul lui Hamilcar. Se gândea să plece în munții Feniciei, luând drumul templului din Aphaka, unde Tanit coborâse odinioară sub înfățișarea unei stele. Fel de fel de închipuiri o ademeneau, înfricoșându-o. O singurătate din ce în ce mai adâncă o împrejmuia, și nici măcar soarta lui Hamilcar nu-i era cunoscută.

Într-un târziu, ostenită de gânduri, Salammbô se ridica și, purtându-și micile sandale, pe talpa cărora călcâiele răsunau la fiecare pas, se plimba fără nici o țință în largul odăii tăcute. Ametistele și topazele încrustate în tavan tremurau ici-colo ca niște rășfrânger de lumină, iar Salammbô întorcea capul din mers să privească strălucirea lor. Prindea în degete gâtul unei amfore, își răcorea sânii sub adierea unui mănunchi de pene și își trecea vremea arzând boabe de cinamomă în găoacea perlelor. La apusul soarelui, Taanah ridica perdelele de pâslă neagră care acopereau ferestrele, și porumbeii stropiți cu mosc, ca sacrele columbe ale lui Tanit, năvăleau în odaie alunecând cu picioarele lor roșii pe lespezile de sticlă, printre boabele de orz azvârlite cu pumnii plini, ca pe o câmpie. Salammbô izbucnea în plâns și rămânea multă vreme pe patul împletit din curele de bou, îngânând mereu un singur și același cuvânt, nemișcată și palidă ca moartea, cu ochii deschiși, nepăsătoare și rece; nu auzea între timp decât țipătul maimuțelor în frunzișul palmierilor și scrâșnetul neîncetat al roții celei mari, care de la un cat la altul trimitea apă proaspătă în bazinul de porfir.

Nu pune nimic în gură zile de-a rândul. Vede în vis stele tulburi trecând pe sub picioarele ei. L-a chemat la ea pe Șahabarim, iar când a venit n-a știut ce să-i spună.

Nu se simțea liniștită decât în apropierea lui; dar în adâncul inimii ei se răzvrătea împotriva slăbiciunii care o ținea sub stăpânirea marelui preot. Îi era teamă de el, îl pizmuia și îl ura. Și totuși, iubindu-l într-un anumit fel, îi era recunoscătoare pentru strania desfătare pe care i-o dădea prezența lui.

Priceput în cunoașterea bolilor pe care le aduc zeii, Șahabarim ghicise că Salammbô se află sub puterea lui Rabbet; pentru a o tămădui îi stropi odaia cu apă de verbină și adiantă; bolnava mânca în fiecare zi rădăcini de mătrăgună și dormea punându-și sub căpătâi un săculeț cu amestec de miresme, pe care i-l pregăteau preoții. Șahabarim îi adusese până și rădăcină de baaras, roșie ca focul, care gonește spre miazănoapte duhurile rele; în sfârșit, privind steaua polară a murmurat de trei ori numele tainic al lui Tanit; dar Salammbô suferea mereu și neliniștea ei o tulbura tot mai adânc.

Nimeni în Cartagina nu știa mai multe decât Șahabarim. În anii tinereții învățase carte la școala mogbezilor, la Borsippa, lângă Babilon; cercetase insula Samotrace, Pessinuntul, Efesul, Tesalia, Iudeea, templele pierdute în nisip ale nabatheenilor și, de la cataracte până la mare, străbătuse cu piciorul malurile Nilului. Acoperindu-și fața cu un văl, azvârlise la lumina faclelor un cocoș negru pe jăratric de rășină sub pieptul Sfinxului, părintele spaimei. Coborâse în peștera Proserpinei, văzuse cum se învârtesc cele cinci sute de coloane ale labirintului din Lemnos și cum strălucește policandrul din Tarent, purtând pe brațele lui tot atâtea lumini câte zile sunt într-un an; chemase la el pe greci în miez de noapte și le pusese întrebări. Cunoașterea lumii nu-l atrăgea mai puțin decât substanța zeilor. Socotise timpul echinocțiilor cu ajutorul armilarelor de sub porticele Alexandriei și însoțise până la Cyrena pe bematiștii din Everget, care măsoară cerul după numărul pașilor lor; astfel, cugetarea lui mărturisea o credință cu totul deosebită de celelalte, încă nelămurită pe de-a întregul, dar tocmai de aceea plină de elanuri și de căutări tulburătoare. Nu mai credea că pământul are forma unui știulete de brad, ci îl știa rotund, rostogolindu-se în veșnicia spațiului fără sfârșit, cu o iuțeală atât de neînchipuită, încât căderea lui nu se simte.

După așezarea soarelui deasupra lunii a înțeles că astrul zilei nu-i decât chipul ogindit al stăpânitorului Baal; după cum toate cele pământești pe care vederea le cuprinde, îi dovedeau atotputernica prezență a unui principiu bărbătesc mistuitor. În adâncul cugetului său o socotea vinovată pe Rabbet pentru toate nefericirile care îl loviseră în viață. Oare nu de dragul ei se aplecase odinioară marele preot, în sunet de timpane, să-i răpească sub un potir de apă clocotită viitoarea lui bărbăție? Și de atâtea ori urmărise cu ochii lui triști pe tinerii care se furișau cu preotesele în umbra chiparoșilor!

Își trecea zilele cercetând jertfelnicele, supraveghind vasele de aur, cleștele și fărașele cu care se strângea cenușa altarelor, veșmântul statuilor, până la acul de bronz care prindea părul unei bătrâne Tanit, în firida de sub vița cu smaralde. La aceleași ceasuri ale zilei, ridica perdelele grele ale acelorași uși și le lăsa să cadă; rămânea în picioare cu brațele întinse sau se ruga în genunchi pe aceleași lespezi, pe când în jurul lui un popor întreg de preoți forfotea cu tălpile goale prin încăperile cufundate într-un veșnic amurg.

În stearpa orânduire a vieții sale, Salammbô era ca o floare crescută pe marginea unui mormânt. Șahabarim se purta aspru cu ea și nu-i cruța nici canoanele pocăinței, nici vorbele amare. Nefiind el însuși pe de-a întregul bărbat, se simțea alături de ea deopotrivă femeie, și îi purta mai puțină ciudă că nu poate s-o aibă, pe cât era de gelos văzând-o atât de frumoasă, și mai ales atât de pură. Își dădea seama uneori că puterile n-o ajută să-i înțeleagă întreaga gândire, și se întorcea în el însuși din ce în ce mai trist, mai singur, mai pustiu.

Rostea câteodată cuvinte ciudate, care luminau mintea lui Salammbô ca o împletire de fulgere deasupra unui adânc de genune. Noaptea, singuri amândoi pe terasă priveau stelele, pe când Cartagina, golful și întinderea mării se pierdeau la picioarele lor în lumea nedeslușită a umbrelor.

Şahabarim îi spunea cum sufletele coboară pe pământ, urmând ca şi soarele aceeaşi cale a semnelor din zodiac. Întinzând braţul drept îi arăta zodia Berbecului: poarta naşterii seminţiilor omenesti; apoi zodia Capricornului, care e calea întoarcerii către zeu. Salammbô îşi încorda privirile ca să le vadă mai bine, căci ea credea că trăieşte aievea ceea ce era numai în gândirea ei; simbolurile închipuite, până şi formele vorbirii le socotea adevărate în ele înşile; deosebire pe care, de altminteri, nici preotul nu izbutea totdeauna s-o facă destul de limpede.

— Sufletele celor morţi, zicea el, se mistuie în lună ca şi trupurile lor în pământ. E un tărâm umezit de lacrimi, plin de mlaştini, semănat cu ruine şi bântuit de furtuni. Salammbô întreba ce se va întâmpla cu fiinţa ei după moarte.

— Vei pluti la început, uşoară ca un abur, legănându-se peste valuri; iar după lungi încercări şi cumplită groază, te vei topi în lumina soarelui, izvorul cel dintâi al Cugetării!

Şahabarim nu-i vorbea despre Rabbet. Salammbô îşi închipuia că marelui preot îi era ruşine să mai pomenească numele zeiţei sale înfrânte; şi chemând-o cu numele obişnuit al lunii, o binecuvânta pentru bunătatea şi rodnicia ei. În cele din urmă, Şahabarim a strigat:

— Nu! Nu! Întreaga ei putere de zămislire o primeşte de la celălalt! Nu vezi cum se roteşte în jurul lui ca o femeie îndrăgostită, care aleargă după bărbatul ei pe întinderea câmpului?

Nu mai contenea preamărind însuşirile luminii.

Fără a încerca să-i înfrâneze dorinţa mistică, Şahabarim simţea parcă o bucurie îndurerând sufletul lui Salammbô cu adevărurile unei credinţe necruţătoare. Ea le îmbrăţişa cu o nestăpânită pornire, oricât o făcea să sufere iubirea pe care le-o purta.

Iar Şahabarim, cu cât se îndoia mai mult de Tanit, cu atât era mai dornic să creadă în puterea ei. O adâncă remuşcare îl frământa; i-ar fi trebuit o dovadă, un semn despre voinţa zeilor, şi în nădejdea că îl va putea dobândi, urzi în mintea lui o încercare, menită în acelaşi timp să mântuiască Patria şi să-i întărească Credinţa.

Din clipa aceea nu încetă să deplângă nefericirile pe care pângărirea săvârşită asupra zeiţei le dezlănţuise în lumea sferelor cereşti. Apoi, dintr-o dată, o vesti pe Salammbô despre primejdia în care se afla Hamilcar, împresurat de cele trei armate ale lui Mătho; căci pe Mătho, răpitorul zaimfului, îl socoteau cartaginezii drept regele barbarilor. Îi spuse apoi că numai ea singură putea să aducă mântuirea tatălui ei şi a Republicii.

— Eu? întrebă tresărind Salammbô. Cum aş putea? Marele preot, zâmbind dispreţuitor, răspunse:

— Nu te vei învoi niciodată.

Salammbô îl rugă să vorbească; în cele din urmă, Şahabarim spuse:

— Va trebui să pleci în tabăra barbarilor şi să aduci înapoi zaimful!

Salammbô se prăbuşi pe scaunul de abanos, cu braţele întinse pe genunchi, tremurând din tot corpul, ca o jertfă aşteptând la picioarele altarului lovitura care îi va frânge grumazul. Tâmpilele îi zvâcneau, cercuri de foc i se roteau înaintea ochilor şi, în tulburarea care o cuprinsese, înţelegea un singur lucru: că va trebui în curând să moară!

Dar, dacă Rabbetna va fi răzbunată şi zaimful se va întoarce în Cartagina biruitoare, ce însemnătate putea să aibă viaţa unei femei? Aşa gândea Şahabarim şi, cine ştie? poate va aduce vâlul fără să-şi piardă viaţa.

Trei zile trecură şi marele preot nu s-a mai arătat. În seara celei de-a patra, Salammbô trimise după el.

Pentru a o hotărî, Şahabarim îi împărtăşi toate jignirile pe care Marele-Sfat le striga împotriva lui Hamilcar; îi mai spuse că întreaga vină era a ei, şi trebuia să-şi răscumpere crima jertfindu-se. Aşa porunca Rabbetna.

Strigătele mulţimii, umplând de larmă Mappalele, ajungeau adeseori până la Megara. Şahabarim şi Salammbô ieşeau în grabă şi din capul scărilor priveau oraşul.

Poporul se aduna în piața lui Khamon și cerea să i se împartă arme. Bătrânii, socotind zadarnică orice nouă jertfă, se împotriveau; mulți oameni se primejduiseră plecând fără căpitani și fuseseră măcelăriți. În cele din urmă, Marele-Sfat își dădu învoirea. Voind să-l preamărească pe Moloh — sau numai din pofta nestăpânită de-a distruge — mulțimea smulse chiparoșii din pădurea templului, le dădu foc cu faclele Cabirilor, și purtă flăcările de-a lungul străzilor, cântând. Văpăi uriașe se legănau în valuri, azvârlind scânteii pe globurile de sticlă ale templelor, pe podoabele zeilor, pe pintenii corăbiilor; treceau peste terase și se rostogoleau asupra orașului, ca niște frânturi de soare. Alaiul flăcărilor coborî din vârful Acropolei și poarta Malquei se deschise.

— Ești gata de plecare? întrebă Șahabarim. Sau vrei să trimiți vorbă tatălui tău, prin aceștia, că l-ai părăsit?

Salammbô își ascunse fața în văluri, în vreme ce focurile se depărtau încet, coborând în spre țărmul mării.

O spaimă nedeslușită o ținea în loc; îi era teamă de Moloh; îi era teamă de Mâtho. Omul acela cu statură de uriaș, stăpânitor al zaimfului, era mai puternic decât Rabbetna, mai puternic decât Baal, și răspândea în jurul lui aceleași fulgere. Nu se întrupează uneori sufletul zeilor în oameni? Vorbindu-i despre Mâtho, nu-i spusese Șahabarim că va trebui să-l învingă pe Moloh? Unul se contopise cu celălalt; Salammbô nu-i mai putea deosebi. Amândoi o urmăreau deopotrivă.

Voind să-și afle soarta, se apropie de piton, căci după felul în care se încolăceau șerpilor, oamenii puteau să-și ghicească viitorul. Dar panerul era gol! Salammbô fu cuprinsă de o mare neliniște; îl găsi sprijinit în coadă, frecându-se de stâlpul de argint al patului, pentru a-și desprinde pielea galbenă, în timp ce trupul lui lucios și curat se lungea ca o sabie pe jumătate scoasă din teacă.

În zilele următoare, pe măsură ce Salammbô înclina tot mai mult să plece pentru a mântui pe Tanit, șarpele se înzdrăvenește, se îngroșă și părea că revine la viață.

Salammbô nu mai avea acum nici o îndoială că prin Șahabarim vorbea voința zeilor. Într-o dimineață se trezi hotărâtă, și întrebă ce va trebui să facă, pentru a-l îndupleca pe Mâtho să înapoieze zaimful.

— Să i-l ceri, spuse Șahabarim.

— Și dacă nu va voi să-l dea? întrebă Salammbô.

Marele preot o privi în ochi, cu un zâmbet pe care nu i-l mai văzuse niciodată.

— Da! Ce va trebui să fac?

Șahabarim învârtea între degete capetele panglicelor care îi cădeau de pe tiară pe umeri, și ținea ochii în pământ fără să facă vreo mișcare. În sfârșit, dându-și seama că Salammbô nu înțelege, spuse:

— Vei fi singură cu el.

— Și?

— Singură cu el, în cortul lui.

— Apoi?

Șahabarim își mușca buzele; căuta cuvinte ocolite, subînțelesuri.

— Va trebui poate să mori; dar mai târziu, mai târziu... Să nu te temi de nimic. Ori ce ar face, să nu strigi. Să nu te înspăimânți. Să fii ascultătoare, să te supui dorinței lui, poruncii cerului.

— Și vălul?

— Zeii vor hotărî.

— Nu vrei să mă-nsoțești, părinte?

— Nu!

O puse să se așeze în genunchi și, ridicând brațul stâng, iar dreptul întinzându-l înainte, jură pentru ea că va aduce înapoi în Cartagina veșmântul lui Tanit. Cu groaznice blesteme i-a închinat viața ei Zeilor, iar Salammbô a repetat fiecare cuvânt pe care îl rostea Șahabarim.

Îi arată ce post și rugăciuni va trebui să țină pentru a-și curăți sufletul; o învăță apoi cum să ajungă până la Mătho. Un om care cunoștea drumul avea s-o însoțească.

Salammbô se simțea descătușată. Fericirea de a revedea zaimful stăpânea întreg gândul ei, și îl binecuvânta pe Șahabarim pentru îndemnul ce-i dăduse.

Era vremea când porumbeii Cartaginei plecau în Sicilia, pe muntele Eryx, unde se afla templul lui Venus. Câteva zile înainte de plecare se căutau, se chemau, se împerecheau; apoi într-o seară își luau zborul, lăsând să-i poarte vântul și lunecând ca un nor alb deasupra mării, pe cerul înalt.

Zarea întreagă părea scăldată în sânge. Stolurile de porumbei păreau că se lasă pe valuri, apoi se făcură nevăzute, ca și cum s-ar fi azvârlit în gura de cuptor încins a soarelui. Privindu-i cum se pierd în zare, Salammbô își înclină fruntea, iar Taanah, crezând că-i ghicește mâhnirea, îi șopti:

— Se vor întoarce, stăpână.

— Da, știu.

— Și îi vei revedea.

— Poate, răspunse Salammbô suspinând.

Nu împărtășise nimănui hotărârea ei; pentru a o tăinui cât mai bine ferindu-se de slugi, trimisese pe Taanah să-i cumpere din Kinisdo lucrurile de care avea nevoie; rumeneli pentru obraz, miresme, o cingătoare de in și veșminte noi. Bătrâna sclavă nu pricepea rostul acestor pregătiri și nici nu îndrăznea să întrebe, când iată că sosi ziua pe care Șahabarim o hotărâse pentru plecarea lui Salammbô.

Către ceasul al doisprezecelea, zări în umbra sicomorilor un bătrân orb; se sprijinea cu o mână pe umărul unui copil care mergea înaintea lui și ținea în mâna cealaltă, pe șold, o țițeră neagră. Femeile, eunucii, sclavii fuseseră îndepărtați cu grijă; nimeni nu cunoștea taina celor ce se pregăteau.

Taanah aprinse în colțurile odăii patru trepieduri cu miresme de strob și cardamomă; întinse de jur împrejur pe pereți covoare mari de Babilon, ca nici măcar prin ziduri Salammbô să nu fie văzută. Cântărețul din țițeră stătea ghemuit în spatele ușii; băiatul, în picioare, sufla într-un flaut de trestie. Larma străzilor se pierdea în depărtare; umbre viorii coborau peste coloanele templelor, și de cealaltă parte a golfului, poalele munților, livezile de măslini și valurile nelămurite ale câmpiei de aur se topeau laolaltă într-un nesfârșit abur albastru; nu se auzea nici un glas de om și peste toate se lăsase, grea, o copleșitoare tristețe.

Salammbô se așeză pe treapta de onix a băii, ridică peste umeri mânecile largi ale rochiei și, cu grijă, își spală trupul după sacrul ritual al purificării.

Taanah îi aduse într-o sticlură de alabastru un amestec închegat: sângele unui câine negru spintecat de o femeie stearpă, într-o noapte de iarnă, pe ruinele unui mormânt. Salammbô își frecă urechile, călcâiele și degetul cel mare al mâinii drepte; pe vârful unghiei îi rămase o picătură roșie ca și cum ar fi stors un fruct.

Răsărea luna; flautul și țițera porniră să cânte laolaltă.

Salammbô își desprinse cerceii din urechi, apoi colierul și brățările; își dezbracă lunga tunică albă, desfăcu panglica ce-i ținea părul legat și-și răsfiră ușor pletele pe umeri, răcorindu-se sub vânturarea lor. Cântecul de-afară repeta neconținut cele trei note ale lui, mereu aceleași, repezi și parcă mânioase; strunele șuierau, flautul mugea, iar Taanah le ținea isonul, bătând din palme. Salammbô, legănându-și trupul, își murmură rugăciunile, în timp ce vâlurile veșmintelor ei cădeau alături unul după altul.

Perdeaua grea tremură și, pe deasupra sforilor care o țineau prinsă de perete, se ivi capul pitonului. Șarpele se prelinse încet, ca o picătură de apă de-a lungul unui zid; se târî peste hainele împrăstiate pe jos și, sprijinindu-se în coadă, se ridică drept în sus, ațintind asupra lui Salammbô ochii lui, mai strălucitori ca două nestemate.

Atingerea neplăcută a pielii reci — sau poate un simțământ de rușine — o făcu pe Salammbô să sovăie. Dar aducându-și aminte de poruncile lui Șahabarim, s-a apropiat. Șarpele se îndoi din mijloc și i se așeză pe ceafă, lăsând să-i atârne capul și coada, ca un colier frânt în două, cu vârfurile la pământ. Salammbô îl înfășură peste coapsele ei, pe sub brațe și între genunchi; își apropie obrazul de dinții gurii lui triumphiulare și, închizând ochii pe jumătate, se culcă cu umerii la pământ, sub revărsarea clarului de lună. Lumina albă o înfășură ca într-un nor de argint; urma pașilor ei umezi lucea pe lespezi și stelele tremurau în apa băii. Înălțuită de inelele negre cu dungi de aur ale șarpelui, Salammbô răsufla adânc sub povara trupului prea greu; genunchii i se îndoiu; simțea că se pierde. Șarpele îi mângâie șoldurile cu vârful cozii, apoi se lăsă să alunece deodată cu cântecul care se sfârșea.

Taanah veni din nou lângă Salammbô, aprinse cele două candelabre, ale căror lumini se răsfârgeau în apa globurilor de cristal, coloră palmele stăpânei sale cu lausonia, îi îmbujoră obrajii cu rumeneală, îi tivi pleoapele cu antimoniu și-i lungi genele cu un amestec de gumă arabică, de mosc, de abanos și de labe de muscă sfărâmate.

Răsturnată într-un scaun cu rezemătoare de fildeș, Salammbô se lăsa în grija sclavei. Dar după atâtea zile în care ajunase, atingerea mâinilor ei și mirosul pătrunzător al mireasmelor îi erau de nesuferit. Văzând-o cum pălește, Taanah se opri.

— Nu te opri, îi spuse Salammbô, stăpână din nou pe sine însăși. Își recăpătase vioiciunea; un fel de nerăbdare o cuprinse și îndemna pe Taanah să se grăbească. Bătrâna sclavă mormăi:

— Bine, bine, stăpână, dar de ce atâta zor? Nu te așteaptă nimeni.

— Ba da! spuse Salammbô. E cineva care mă așteaptă. Taanah, uimită, făcu un pas înapoi, și dorind să știe mai mult, întrebă:

— Ce porunci îmi lași, stăpână, dacă vei lipsi cumva mai multă vreme?

Salammbô izbucni în plâns. Sclava întrebă din nou, îngrijorată:

— Suferi! De ce? Nu pleca! Ia-mă cu tine! Când erai mică și plângeai, te legănam lângă inima mea și te făceam să râzi cu sfârcul sânelui... Mi l-ai secat, stăpână! (își lovea cu amândouă mâinile pieptul vlăguit.) Acum sunt bătrână, nu te mai pot ajuta... Nu mă mai iubești. Îmi ascunzi durerile tale și nu-ți mai pasă de buna ta doică! Lacrimi de duioșie și amărăciune picurau din ochii ei stinși, în brazdele adânci ale obrazului tatuat.

— Nu fi mahnită, spuse Salammbô, te iubesc...

Taanah, schimonosindu-se zâmbind ca o maimuță bătrână, își reluă treaba ei. Salammbô, după sfatul lui Șahabarim, îi poruncise s-o facă frumoasă, și sclava o gătea în felul ei barbar, rafinat și copilăresc totodată.

Îi dădu să îmbrace o tunică ușoară de culoarea vinului rubiniu, iar pe deasupra alta, împletită din pene: de sub solzii de aur ai cingătorii care-i strângea șoldurile, coborau faldurile largi ale unor șalvari albaștri, înstelați cu sclipiri de argint. Taanah alegea apoi o rochie lungă, croită din pânză de Seres, albă cu dungi verzi. Îi prinse pe umăr un crâmpei de purpură în patru colțuri, tivit pe marginea de jos cu boabe grele de sandastrum; îi puse în spate o mantie neagră căzând până la pământ, apoi privind-o îndelung, mândră de opera ei, nu se putu opri să nu spună:

— Nici în ziua nunții tale n-ai să fii mai frumoasă!

— Nunta mea... repetă Salammbô, visătoare, rezemându-și brațul pe scaunul de fildeș.

Taanah îi puse în față o oglindă cu luciu de aramă, atât de înaltă ca să se poată vedea întreagă. Salammbô se ridică în picioare și, cu vârful ușor al unui deget, își potrivi o șuviță care îi căzuse pe tâmplă.

Părul ei, încrețit pe frunte și presărat cu pulbere de aur, se revărsa pe spate în lungi inele împletite, prinse într-un șirag de perle. La lumina candelabrelor, obrajii ei păreau mai roșii, aurul veșmintelor mai strălucitor, pielea trupului mai albă; o risipă de pietre prețioase scânteiau în jurul

mijlocului ei, pe brațe, pe mâini, pe degetele picioarelor, iar strălucirea lor răsfrângându-se în oglindă, se întorcea s-o cuprindă, ca razele unui soare în flăcări. Alături de Taanah, care se aplecase s-o privească, Salammbô, în mijlocul acelei revărsări de lumină, surâdea.

Se plimba acum în largul încăperii, neștiind ce întrebuințare să dea timpului ce-i mai rămăsese.

Deodată se auzi un cocoș cântând, Salammbô își prinse în păr un vâl galben, își înfășură un șal în jurul gâtului, își încălță botforii de piele albastră și-i spuse lui Taanah:

— Du-te și vezi dacă nu așteaptă sub mirt un om cu doi cai.

Abia se întoarse Taanah, și Salammbô porni să coboare scara galerelor.

— Stăpână! strigă doica.

Salammbô întoarse capul, ținând un deget pe buze, în semn de taină și de așteptare.

Taanah se strecură încet de-a lungul prorelor până în pragul de jos al terasei, și de departe, la lumina lunii, zări parcă pe drumul chiparoșilor o umbră uriașă alunecând pieziș în stânga lui Salammbô. Era o prevestire de moarte.

Sclava se întoarse în odaia ei. Se aruncă la pământ sfâșiindu-și obrazul cu unghiile, smulgându-și părul și scoțând din adâncul pieptului țipete de spaimă.

Apoi dându-și seama că ar putea s-o audă cineva, tăcu.

Sprijinindu-și fruntea în palme și cu obrazul lipit de podea, plângea înăbușit.

Sub cort

Însoțită de omul care fusese trimis s-o călăuzească, Salammbô urcă până dincolo de far, spre Catacombe, apoi coborî din nou de-a lungul ulițelor povârnite ale Moluyei. Cerul începuse să se limpezească. Grinzile de palmier prinse în ziduri o sileau din când în când să-și aplece capul. Caii, înaintând la pas, alunecau. Astfel ajunseră la poarta Tevestei.

Aripile grele ale porții erau pe jumătate deschise. Au trecut. În urma lor, poarta se închise.

Au mers câțva timp pe lângă zidurile cetății, apoi, în dreptul cisternelor, apucară calea Taeniei, care, ca o fâșie îngustă de pământ galben, desparte țărmul golfului de lac, prelungindu-se până la Rhades.

Nici un suflet de om nu li s-a arătat în jurul Cartaginei; nici pe câmpie, nici pe mare. Valuri de culoarea gresiei clipoceau domol, și vântul ușor, înspumându-le din loc în loc, le însemna cu dungi albe. Cu toate vălurile în care se înfășurase, Salammbô tremura, pătrunsă de frigul dimineții; aerul tare și umbletul îndelung o amețiseră. Apoi răsări soarele; razele lui fierbinți, încingându-i umerii, o moleșeau. Caii mergeau unul lângă altul, în buestru, afundându-și copitele în nisipul liniștit.

Dincolo de muntele Apelor-Calde, ajungând pe pământ tare, iuțiră pasul.

Ar fi fost vremea arăturilor și a semănatului, dar câmpurile se întindeau până departe tot atât de sterpe ca și deșertul. Din loc în loc zăceau împrăștiate grămezi de grâu și boabe ruginite de orz. În geana cerului limpede, satele se întrezăreau ca niște umbre nedesluite.

Ici și colo se înălța la marginea drumului aripa unui zid pe jumătate dărâmat. Înăuntrul colibelor, sub acoperișul care se prăbușea, se zăreau cioburi de vase sparte, veșminte zdrențuite, unelte și alte lucruri de nerecunoscut.

O ființă omenească, înfășurată în cârpe, cu ochii înfrigurați și fața pământie, răsărea din când în când dintre ruine, o rupea la fugă sau dispărea într-o groapă. Salammbô și călăuza ei merșeră mai departe.

Câmpurile erau pretutindeni părăsite. Pe larga întindere a pământului arămiu, stăruiau pe alocuri urme de cărbune prăfuit, pe care pașii cailor le răscoleau în mers. Uneori dădeau peste locuri liniștite; un râuleț curgea printre ierburi înalte, și Salammbô, trecând pe celălalt mal, își răcorea mâinile în frunzele ude. La marginea unui crâng de dafini, calul se smuci în lături, împiedicându-se de un stârv.

Sclavul îi potrivi pernele răvășite. Era unul din slujitorii templului, pe care Șahabarim îl folosea pentru drumuri primejdioase.

Călăuza, prevăzătoare, descălecuse. Mergea acum pe jos alături de Salammbô, între cei doi cai, pe care îi îndemna cu sfârșul unei curele înfășurate în jurul brațului; din panerul pe care îl purta pe piept alegea pâinișoare de grâu, curmale și gălbenușuri de ou păstrate în frunze de lotus, pe care i le întindea stăpânei din mers, fără să scoată o vorbă.

La miezul zilei le ieșiră în cale, pe cărare, trei barbari înveșmântați în piei de fiare sălbatice. Apoi apărură alții, rătăcitori pe câmp în cete de zece, doisprezece, douăzeci și cinci, mânând din urmă câte o turmă de capre sau o vacă schiopătând. Bătele lor grele erau ținute în cuie de aramă; cuțite lungi sclișeau pe hainele lor cumplit de murdare, și în ochii lor plini de o prostescă mirare scăpărau priviri amenințătoare. Unii mormăiau în silă urări de călătorie bună, alții, ca să glumească așa-zicând, azvârleau peste umăr vorbe de rușine; omul lui Șahabarim răspundea fiecăruia în limba lui, spunându-le că însoțește pe un tânăr bolnav, care merge să-și caute vindecarea într-un templu depărtat.

Lumina zilei se stinge. De departe se auzea lătrat de câini; apoi din ce în ce mai aproape.

În umbra amurgului zăriră un zid de piatră care împrejmuia o clădire abia deslușită. Un câine alerga pe creasta zidului. Sclavul l-a gonit cu pietre, și cei doi călători pătrunseră într-o încăpere boltită.

O femeie stătea pe vine, încălzindu-se la un foc de vreascuri, al cărei fum se risipea prin crăpăturile tavanului. Părul alb îi cădea până la genunchi, acoperind-o pe jumătate. Fără a răspunde la întrebări, mormăia în neștire blesteme împotriva barbarilor și împotriva Cartaginei. Călăuza scotoci pretutindeni. Apoi se întoarse și îi ceru de mâncare. Baba dădu din cap și, privind țință cărbunii care ardeau. Îngână:

— Eu am fost mână. Degetele toate zece tăiate. Gura nu mai mănâncă.

Sclavul îi arată un pumn de aur. Femeia se năpusti asupra lui, dar reveni repede la locul ei și rămase nemișcată.

Călăuza îi puse sub bărbie cuțitul pe care îl purta la brâu și baba scoase de sub o lespede de piatră o amforă cu vin și câțiva pești de Hippo-Zaryt fierți în miere.

Salammbô îi dădu la o parte cu scârbă și se întinse să doarmă peste telțiile cailor, așternute într-un colț al odăii.

Înainte de zorii zilei, sclavul o trezi.

Un câine urla. Cu o smucitură de cuțit, sclavul îi reteză capul. Frecă apoi cu sânge nările cailor, ca să-i înviorze. Bătrâna izbucni în blesteme; Salammbô strânse între degete amuleta pe care o purta în sân.

Călătorii pleacă mai departe. Din când în când Salammbô întreba dacă au ajuns. Drumul șerpuia între coline. Nu se auzea decât țârâitul greierilor. Soarele pârjolea ierburile uscate; pământul, crestă în lung și în lat de crăpături adânci, părea pardosit cu lespezi uriașe. Vulturii se roteau în văzduh; o viperă trecea; sclavul alerga mereu: Salammbô visa sub vălurile ei, și cu toată arșița care o înfierbânta, nu le dădea la o parte ca să nu-și mânjească frumoasele veșminte.

Din loc în loc, la depărtări egale, se înălțau turnurile zidite de cartaginezi pentru a veghea asupra triburilor. Călătorii se opreau într-un scurt popas la umbra lor, apoi își vedeau de cale.

În ajun făcuseră, din prevedere, un ocol mai lung. Acum nu mai întâlneau pe nimeni. Ținutul era sterp. Barbarii nu trecuseră pe acolo.

Apoi urmele prădăciunilor se iviră din nou. În mijlocul câmpului se zăreau pe alocuri urmele unui mozaic, tot ce mai rămăsese dintr-o casă dărâmată; măslinii despuiați de frunze semănau de departe cu niște tufișuri de mărar. Trecură pe la marginea unui oraș care fusese ars din temelii. La picioarele zidurilor zăceau oseminte de oameni, de cămile și de catări. Stârvuri pe jumătate putrezite se întindeau de-a curmezișul străzilor.

Se lăsa noaptea. Cerul coborâse, împovărat de nori grei.

Au mai mers spre apus încă două ceasuri de drum; apoi zăriră înaintea lor o puzderie de flăcări mărunte, arzând în adâncul unui amfiteatru. Ici-colo sclipeau solzi de aur, într-o neastâmpărată frământare: erau platoșele clinabarilor. Lagărul cartaginez! Apoi, mai departe, se iviră pe o mare întindere luminile din ce în ce mai multe ale armatelor barbare adunate acum laolaltă.

Salammbô își îndemnă calul înainte, dar omul lui Șahabarim o abătu din cale, de-a lungul unui podiș care mărginea tabăra mercenarilor. Sclavul dibui un loc de trecere, apoi se făcu nevăzut.

Un soldat stătea de pază pe creasta înaltă a șanțului, cu un arc în mână și o suliță pe umăr.

Salammbô se apropiase; barbarul puse un genunchi la pământ și o săgeată sfâșie poalele rochiei lui Salammbô. Văzând-o că rămâne nemișcată, soldatul strigă, întrebând-o ce vrea.

— Să-i vorbesc lui Mătho. Sunt o fugară din Cartagina.

Barbarul șuieră prelung și semnalul lui fu purtat mai departe din om în om.

Salammbô aștepta: calul, speriat, se frământa în loc nechezând.

Când se ivi Mâtho, luna răsărea în spatele ei: dar Salammbô își ascunsese fața sub un văl galben cu flori negre și își înfășurase trupul în atâtea mătăsuri, încât Mâtho n-o recunoscuse. Privea de pe culmea podișului acea formă ștearsă, care se întrezărea ca o fantomă în umbra asfințitului.

Într-un târziu, Salammbô vorbi:

— Du-mă în cortul tău. Vreau!

O amintire nedeslușită flutură în mintea lui Mâtho. Simțea inima bătându-i cu putere. Acel glas poruncitor îl tulbura.

— Vino cu mine, spuse el.

Calea s-a deschis, și Salammbô pătrunse în mijlocul barbarilor.

Întreaga tabără era plină de larmă și de o mulțime de oameni, focuri vii ardeau sub căldările spânzurate în lanțuri și flăcările însângerate luminau tot locul dimprejur, lăsând restul câmpului într-un întuneric adânc. Strigăte și chemări se auzeau de pretutindeni; cai împiedicați se înșirau în lungi linii drepte, printre corturile rotunde sau pătrate, de pânză sau de piele; ici și colo se zăreau colibe de trestie și cuiburi în nisip, cum își fac câinii. Soldații cărau vreascuri, se culcau pe pământ și se înveleau cu rogojini, pregătindu-se pentru odihna nopții. Calul lui Salammbô, întinzând pasul, sărea peste ei ca să-și facă drum.

Salammbô își aduse aminte că îi mai văzuse o dată, dar bărbile lor erau parcă mai mari, fețele lor mai negre, glasurile lor mai aspre. Mâtho mergea înaintea ei, croindu-și drum cu o mișcare a brațului care făcea să fluture faldurile mantiei lui roșii. Unii îi sărutau mâinile; alții, frângându-se din mijloc, îl opreau și îi cereau porunci; căci barbarii îl recunoșteau acum drept singurul și adevăratul lor conducător. Spendius, Autharit și Narr'Havas își pierduseră curajul; el se arătase însă atât de hotărât și cutezător, încât toți îl ascultau fără murmur.

Salammbô, urmându-l, străbătu toată tabăra. Cortul lui Mâtho se afla în margine, la trei sute de pași depărtare de lagărul întărit al lui Hamilcar.

În dreapta cortului se adâncea un șanț lung, pe taluzul căruia lui Salammbô i se păru că zărește, una cu pământul, un șir de chipuri omenești, ca niște capete retezate. Ochii lor se roteau și din gurile pe jumătate deschise ieșeau gemete și frânturi de cuvinte în graiul punic.

Doi negri, cu fanaruri de rășină, stăteau de o parte și de alta de pază la intrarea cortului. Mâtho ridică pânza ca o mișcare scurtă. Salammbô îl urmă.

Era un cort cuprinzător, în mijlocul căruia se ridica un catarg înalt. Un lampadar mare închipuind o floare de lotus, plin cu ulei galben în care pluteau fitiluri de iască, arunca lumini piezișe asupra armelor care sclipeau în umbră. Taișul gol al unei săbii se rezema pe un scăunel de lemn, alături de un scut răsturnat; biciuri împletite din curele de hipopotam, timpane, clopoței, coliere, se amestecau de-a valma în panere de răchită; frânturi de pâine neagră zăceau împrăștiate pe-o pătură de pâslă; într-un colț, pe o piatră rotundă, luceau grămezi de bani de aramă, azvârliti la întâmplare; prin deschizăturile cortului, vântul aducea praful de afară, laolaltă cu mirosul elefanților, care se auzeau mâncând și scuturându-și lanțurile.

— Cine ești? întrebă Mâtho.

Salammbô nu răspunse. Privea liniștită în jurul ei; dintr-o dată, ochii i se opriră deasupra patului așternut pe ramuri de palmieri, peste care cădea un val de lumină albastră și strălucitoare.

Făcu repede câțiva pași înainte și nu se putu opri să nu strige. Mâtho, urmând-o, lovi cu piciorul în pământ.

— Ce cauți aici? De ce-ai venit?

Salammbô răspunse arătând zaimful:

— Am venit să-i iau! Cu mâna cealaltă smulse vălul care îi acoperea fața. Mâtho rămase înmărmurit, ca și cum o spaimă l-ar fi cuprins, lăsă să-i cadă brațele din umeri și făcu doi pași înapoi.

Salammbô simțea cum cresc în ea puterile zeilor; îl privi drept în ochi și-i ceru zaimful; cuvintele pe care le rostea se înflăcărau de o superbă mândrie.

Mâtho nu înțelegea. O privea, și în mintea lui veșmintele fecioarei se contopeau cu trupul ei în aceeași minune de frumusețe; luciul mătăsurilor era una cu strălucirea pielii, alcătuind laolaltă o ființă unică, neasemănată. Ochii ei și diamantele sclipeau de-o potrivă, degetele ei purtau mai departe, pe vârful unghiilor, strălucirea pietrelor prețioase. Două agrafe, strângându-i pieptul tunicii, îi ridicau sânii apropiindu-i; și Mâtho se pierdea cu gândul întrezărind ușoara lor linie despărțitoare, de unde cobora până sub străveziul vâl vioriu, o lamă de smarald la capătul unui fir de aur. Salammbô purta în sfârcul urechilor doi cercei prelungi de safir, prinși într-o perlă scobită, în care tremura o undă de parfum; din când în când un strop se desprindea din învelișul perlei și cădea pe umerii goi; Mâtho îl privea picurând.

O nepotolită pornire îl stăpânea și, ca un copil dornic să știe, care întinde mâna spre un fruct necunoscut, atinse încet, cu degete tremurătoare, sânul care îl ispitea; simți carnea puțin rece împotrivindu-i-se cu o tresărire ușoară.

Această atingere de-o clipă îl tulbură până în adâncul ființei lui. O dorință sălbatecă îi biciuia sângele. Ar fi vrut s-o cuprindă toată, s-o soarbă, s-o bea. Sufla greu și dinții îi clănțneau.

Se așază pe un scut, lângă blana de leu care acoperea ramurile de palmier ale patului și, prinzând în mâinile lui mâinile lui Salammbô, o atrase încet spre el. Ea rămase în picioare. Ținând-o între genunchii lui, Mâtho o privea din tălpi și până în creștet, îngânând mereu aceleași cuvinte:

— Cât ești de frumoasă! Cât ești de frumoasă!

Salammbô îi simțea ochii ațintiți asupra ei și privirea lui pătrunzătoare o durea. O cuprinsese o silă și un dezgust atât de nesuferite, încât cu greu se putea opri să nu strige; și-a amintit de Șahabarim și s-a înfrânat.

Mâtho îi ținea mâinile strânse în ale lui; Salammbô, cu toată porunca preotului, îi ocolea privirea și smucindu-și brațele încerca să-l respingă; iar el, cu nările tremurânde se apleca să soarbă mireasma pe care o răspândea întreaga ei ființă. Un val proaspăt de arome îngemănate îl amețea, ca fumul unui jertfelnic; era miros de miere, de tămâie, de ienupăr, de trandafir — și încă un alt parfum tainic, pe care nu-l putea desluși.

Ce căuta în cortul lui? De ce venise la el fără apărare, lăsându-se pradă dorințelor lui? Cine o îndemnase? Venea în adevăr să ia zaimful? Mâtho lăsă să-i cadă brațele și coborî fruntea, împovărat de întrebări la care nu găsea răspuns. Rămase astfel adâncit în gânduri.

Salammbô, ca să-l înduioșeze, îl întreabă cu glas plângător:

— Ce ți-am făcut ca să-mi dorești moartea?

— Moartea ta?

— Te-am zărit odată, într-o seară, la lumina grădinii mele în flăcări, printre vasele care fumegau și sclavii mei care zăceau morți. În mânia ta nestăpânită te-ai năpustit asupra mea și m-ai făcut să fug. O spaimă cumplită s-a abătut după aceea asupra Cartaginei. Orașele au fost prădate, câmpurile pustiite, soldații noștri măcelăriți. Tu le-ai nimicit! Tu i-ai ucis! Te urăsc! Numele tău mă arde ca o remușcare. Ești mai blestemat decât ciurma și decât dușmănia Romei! Furia ta bântuie peste toate ținuturile, și toate șanțurile sunt pline de morți! Am mers pe urma focurilor aprinse de tine, ca și cum m-ar fi călăuzit brațul lui Moloh...

Mâtho sări în picioare. O mândrie uriașă îi umplea pieptul; se simțea puternic ca un zeu.

Salammbô, cu dinții strânși, cu nările tremurând, vorbi mai departe:

— Ca și cum nelegiuirea ta n-ar fi fost de ajuns, ai venit la mine pe când dormeam, purtând pe umerii tăi zaimful. N-am înțeles bine atunci vorbele tale, dar mi-am dat seama că vrei să mă târăști spre o faptă groaznică, în adâncul prăpastiei...

Mâtho, frângându-și brațele, strigă:

— Nu! Nu! Venisem să ți-l dau ție, să ți-l înapoiez! Mi se părea că zeița își părăsise veșmântul pentru tine, că era al tău. În templul ei sau în casa ta, era totuna. Nu ești și tu tot atât de stăpânitoare, de curată, de luminoasă și de frumoasă, ca și Tanit?

Ochii lui erau plini de o nesfârșită iubire când rosti:

— Sau poate că Tanit ești chiar tu?

— Eu, Tanit? gândea Salammbô.

Nu-și mai spuneau nici un cuvânt. Undeva, departe, se auzea tunând. Vitele mugeau înspăimântate de vestirea furtunii.

— Apropie-te... șopti Mâtho. Apropie-te... nu-ți fie teamă... Nu eram decât un soldat ca oricare altul din gloata mercenarilor; atât de bun, încât adeseori purtam pe umerii mei povara altora. Crezi că mă ademenește Cartagina? Mulțimea oamenilor ei se pierde în pulberea sandalelor tale; toate comorile ei și toată bogăția ținuturilor pe care le stăpânește, toate corăbiile și toate țărmurile, nu prețuiesc și nu mă încântă ca frăgezimea buzelor și rotundul umerilor tăi. Voiam să dărâm zidurile cetății, ca să ajung până la tine și să fii a mea! Mă răzbunam dorindu-te! Eu îi strivesc pe oameni ca pe niște viermi; mă arunc asupra legiunilor, dau la o parte scuturile cu palma, opresc caii în loc prinzându-i de nări și nici un catapult nu mă poate atinge! O, dacă ai ști cum mă gândesc la tine în vâltoarea luptei! O mișcare a brațului tău, de care îmi aduc aminte, o cută a rochiei tale, pe care o revăd, mă prind uneori ca într-o plasă și mă înlănțuie. Zăresc ochii tăi în văpaia aruncătoarelor de flăcări! Aud glasul tău în sunetul chimvalelor! Mă întorc să te privesc, tu nu ești, și mă arunc din nou în furtuna bătăliei...

Ridica deasupra capului brațele lui puternice, pe care vinele se împleteau ca ramurile de iederă pe trunchiul unui copac. Sudoarea îi curgea șiroaie între mușchii încordați ai pieptului; răsuflarea lui grea făcea să tremure curelele cingătoarei de bronz, care cădea peste genunchii lui mai tari ca marmura. Salammbô, deprinsă cu priveliștea eunucilor, se simțea tulburată de puterea împlinită a acestui bărbat. În jurul ei, peste taberele a cinci armate, se învolburau puterile lui Moloh și pedeapsa Zeitei. Se simțea cuprinsă de o apăsătoare sfârșeală și asculta nedumerită strigătele străjilor care din când în când se chemau.

Flăcările lămpii tremurau sub răbufnirile de aer cald. Lumini de fulger se aprindeau din când în când, apoi întunericul se făcea parcă mai adânc. Salammbô nu mai zărea decât ochii lui Mâtho, lucind în noapte ca doi cărbuni încinși. Se simțea prinsă într-un joc neîndurat al destinului. Știa că se apropie clipa cea mare, pe care nu mai putea s-o înlătore. Se îndreptă spre zaimf și întinse mâinile să-l prindă.

— Ce faci? strigă Mâtho.

Salammbô îi răspunse liniștită:

— Mă întorc în Cartagina.

Mâtho își încrucișa brațele și se apropie de ea cu o pornire atât de cumplită, încât Salammbô rămase pe loc ca o stană de piatră.

— Te întorci în Cartagina! repeta el întruna scrâșnind din dinți. Te întorci în Cartagina! Ai venit să iei zaimful? Să mă înfrângi și să pleci? Nu! Nu! Ești a mea, și nici o putere din lume nu te va smulge de-aci! O, n-am uitat trufia cu care ochii tăi mă priveau! Cum mă striveai din înălțimea frumuseții tale! E rândul meu acum! Ești prizoniera mea, slujitoarea mea, sclava mea. Cheamă în ajutor pe tatăl tău cu toată oastea lui, pe Bătrâni și pe Bogați, întreg poporul tău de mișei! Trei sute de mii de soldați așteaptă poruncile mele! Mă voi duce să adun alții, în Lusitania, în cele două Galii, în adâncurile deșertului! Voi dărâma cetatea ta, voi da foc templelor voastre, și triremele mele vor pluti pe valuri de sânge! Nu voi lăsa în picioare nici un zid, nici o piatră, nici un palmier! Iar dacă nu voi avea oameni de ajuns, voi strânge în jurul meu urșii din munți și voi asmuți asupra voastră leii pustiurilor! Nu încerca să fugi... Te voi ucide!

Cu pumnii strânși, galben la față, fremăta de încordare, ca o harfă ale cărei strune sunt gata să se rupă. Apoi, dintr-o dată, izbucni în plâns și se prăbuși în genunchi.

— Iartă-mă! sunt un ticălos, mai josnic decât scorpionii, decât noroiul mlaștinilor, decât pulberea pământului! Adineauri, pe când vorbeai, sorbeam răsuflarea gurii tale și mă îmbățam de ea, ca un rănit de moarte care se apleacă pe țărnul râului să-și potolească setea. Calcă-mă în picioare, să simt mireasma tălpilor tale! Acoperă-mă de blesteme, să pot auzi glasul tău! Nu pleca! Fie-ți milă! Te iubesc! Te iubesc!

Stătea îngenuncheat în fața ei și îi cuprinsese mijlocul cu amândouă brațele. Își răsturnase capul pe spate și mâinile lui o căutau. Discurile de aur care îi atârnavă la urechi sclipeau pe gâtul lui bronzat, lacrimi mari îi umpluseră ochii lui strălucitori ca două globuri de argint, suspinul lui se mlădia ca o mângâiere și murmură cuvinte fără înțeles, mai ușoare decât o adiere și mai gingașe decât o sărutare.

Salammbô se simțea cuprinsă de o moliciune în care toată ființa ei pierdea. Ceva lăuntric și în același timp mai înalt, o poruncă a zeilor, o silea să se supună. Legănată parcă pe aripa unui nor, se lăsă să cadă pe patul așternut cu blană de leu. Mătho îi prinse gleznelor; lanțul de aur se rupse și cele două capete ale lui zburară în aer, căzând asupra zaimfului, ca două vipere care ar fi sărit să muște.

Zaimful se desprise și Salammbô, înfășurată în vălurile lui, zări fața lui Mătho, aplecându-se peste pieptul ei.

— Moloh, flacăra ta mă arde!

Războinicul o cuprinse în văpaia mistuitoare a sărutărilor lui, iar Salammbô se simțea purtată de vârtejul unui uragan, biruită de puterea soarelui!

Mătho îi săruta degetele mâinilor, brațele, picioarele, fiecare șuviță a părului ei despletit.

— Ia cu tine zaimful, murmură el, puțin îmi pasă! Ia-mă și pe mine! Nu-mi mai trebuie nimic, părăsesc lupta! La douăzeci de zile de drum, în largul mării, dincolo de Gades, se află un ostrov presărat cu pulbere de aur, plin de grădini și de păsări cântătoare. Pe umerii muntelui cresc flori înmiresmate, care își răspândesc parfumul ca niște cădelnițe veșnice; șerpi de culoarea laptelui aruncă în iarbă, mușcând cu dinți de diamant, roadele lămâilor mai înalți decât cedrii; aerul e atât de blând, încât nu te lasă să mori. Voi ști s-o găesc, o voi vedea! Vom trăi amândoi într-o peșteră de cleștar, la poalele colinelor. Nimeni n-a pătruns până azi în țara aceea; eu voi fi regele ei!

Îi scutură praful de pe coturni, îi dădu să-și înmoaie buzele într-o felie de rodie și-i făcu din haina lui o pernă pe care să-și culce fruntea. Se grăbea s-o slujească plin de umilință, și nu șovăi să-i aștearnă zaimful la picioare ca un covor.

— Mai ții în odaia ta coarnele de gazelă pe care îți atârni brățările? Să mi le dai, îmi plac atât de mult!

Vorbea ca și cum războiul se sfârșise și râdea însuflețit de o nestăpânită bucurie. Mercenarii, Hamilcar, toate grijile dispăruseră. Între pânzele cortului se vedea luna, croindu-și drum de lumină peste nori.

— Câte nopți am stat s-o privesc! Mi se părea un vâl sub care se ascundea fața ta, iar tu te uitai la mine... Amintirea ta se împletea cu razele ei... Nu le puteam despărți...

Culcându-și capul între sâni ei, plângea cu lacrimi mari.

— Acesta-i omul cumplit, la numele căruia tremură toată Cartagina? gândea Salammbô.

Mătho adormi. Desfăcându-se din brațele lui, Salammbô se ridică în picioare și băgă de seamă că lanțul de aur era rupt.

Era obiceiul, în marile familii ale Cartaginei, ca fecioarele să păzească cu sfințenie acea piedică în care le erau prinse gleznelor. Roșindu-se toată, Salammbô înfășură în jurul pulpelor cele două frânturi ale lanțului de aur. Imagini învălmășite și totuși limpezi îi reveneau în minte ca un vârtej; Cartagina,

Megara, palatul, odăile ei, câmpia pe care o străbătuse; dar din adâncul prăpastiei în care se scufundase, toate i se păreau că se pierd într-o nesfârșită depărtare.

Furtuna se potolea; picături mari de ploaie făceau să tremure ușor pânza cortului.

Mâtho, ca un om beat, dormea pe-o coastă, cu brațul atârând peste marginea patului. Șirurile de perle pe care le purta în jurul capului se ridicaseră puțin, dezvăluindu-i fruntea. Un zâmbet îi înflorise pe buzele întredeschise. Dinții lui albi străluceau în barba neagră, și în privirea ascunsă printre pleoape flutura o bucurie liniștită, aproape jignitoare.

Salammbô, cu brațele încrucișate pe piept, cu fruntea aplecată, îl privea fără nici o mișcare.

La capătul patului, pe o masă de chiparos, lucea tăișul unui jungher. Salammbô se simți săgetată de un gând ucigaș. Glasuri plângătoare se auzeau în umbră, departe, ca un cor al zeilor care o îndemneau. Făcu un pas înainte și prinse mânerul armei. Mâtho, simțind atingerea rochiei, deschise ochii; îi atinse mâna cu buzele și jungherul căzu.

Deodată se porni o furtună de strigăte; fulgere cumplite își trimiteau lumina în deschizătura cortului. Mâtho ridică pânza și zări întregul lagăr al libienilor în flăcări.

Colibele de trestie ardeau și nuielele aprinse zburau în nori de fum, izbucnind ca niște săgeți. Umbre negre ale disperării goneau peste zările înroșite. Se auzea urletul barbarilor care ardeau în colibe; elefanții, boii, caii încărcăți cu lucrurile scăpate de la foc, năvăleau în mijlocul mulțimii, strivind-o.

În sunetul goarnelor răsunau strigăte de chemare; „Mâtho! Mâtho!” O ceată de oameni voiau să pătrundă în cort.

— Vino! Hamilcar a aprins lagărul lui Autharit!

Mâtho sări în picioare. Salammbô rămase singură. Privi îndelung zaimful și, spre marea ei uimire, nu simți fericirea pe care o așteptase. În fața visului împlinit, o undă de mâhnire o cuprinse.

În clipa aceea, un colț al cortului se ridică, și de sub marginea pânzei se ivi o groaznică arătare. Salammbô nu zări la început decât doi ochi și o barbă albă care mătura pământul; restul trupului, încurcat în zdrențele unor veșminte murdare, se târa prin țărână, și la fiecare mișcare ce-o făcea încercând să se apropie, două mâini treceau prin barbă și dispăreau din nou. Zvârcolindu-se astfel, umbra de om ajunsese până la picioarele lui Salammbô. Era bătrânul Giscon.

Mercenarii zdrobiseră cu vârgi de aramă picioarele ostaticilor cartaginezi, ca să-i împiedice să fugă. Putrezeau toți de-a valma într-o groapă cu scârnavii. Când auzeau zăngănitul cratițelor, cei mai în putere se ridicau din mijloc urlând. Giscon o zărise pe Salammbô și, după boabele mici de sandastrum care îi loveau coturnii, înțeleșese că e o femeie din Cartagina. Presimțind o întâmplare neobișnuită, ieșise din groapă sprijinit de vecinii lui și, târându-se în mâini și în coate, izbutise să facă cei douăzeci de pași care îl despărțeau de cortul lui Mâtho. Deslușise două glasuri și, ascultând de-aferă, auzise fiecare cuvânt.

— Tu ești! strigă Salammbô aproape îngrozită.

Ridicându-se în pumni, Giscon răspunse:

— Da, eu sunt! Mă credeți mort, nu-i așa?

Salammbô coborî privirea în pământ. Giscon vorbi din nou:

— Ah! de ce nu s-a îndurat Baal să-mi ia zilele? Mi-ar fi cruțat durerea de a te blestema! Se apropiase atât de mult de ea, încât îi atinge haina.

Salammbô se smuci înapoi cu o mișcare repede, ferindu-se parcă de acea imundă vedenie, hidoasă ca un vierme și cumplită ca o stafie.

— Am trăit aproape o sută de ani. I-am văzut pe Agatocle și pe Reguaus, am văzut acvilele Romei trecând peste secerișul câmpiilor punice! Am văzut urgia războaielor și marea spumegând de sfărâmurile corăbiilor noastre! Barbarii care au stat sub porunca mea m-au legat în lanțuri de mâini și de picioare, ca pe un sclav ucigaș. Prietenii mei mor unul după altul lângă mine; duhoarea

stârvurilor lor nu mă lasă să dorm; mă lupt cu păsările de pradă care vin să le mănânce ochii, și totuși nici o clipă n-am pierdut nădejdea în biruința Cartaginei! De-aș fi văzut pornind asupra ei toate oștile pământului, și toate templele ei cuprinse de flăcări, nu m-aș fi îndoit de viața veșnică ce i-a fost dată! Dar acum totul s-a sfârșit! Totul e pierdut! Osânda zeilor s-a abătut asupra Cartaginei. Blestem ție, care ai împins-o la pierzare cu fărădelegea ta! Salammbô încercă să răspundă.

— Nu! strigă Giscon. Am stat aici și te-am auzit gemând de plăcerea cărnii, ca cea din urmă dintre târfe! Îți murmura în ureche patima lui, și tu îl lăsaai să-ți sărute mâinile! Dacă nu puteai să-ți înfrânezi pornirea nerușinată, să fi făcut ca fiarele pădurii care își ascund împreunarea, nu să-ți sature desfrâul sub ochii tatălui tău...

— Cum? tresări Salammbô.

— A, poate nu știai că cele două tabere sunt numai la șaizeci de pași una de alta? Nu știai că Mâtho al tău, dintr-o nestăpânită trufie, și-a ridicat cortul în fața lui Hamilcar? Tatăl tău e aici, lângă tine, și dacă aș putea să urc drumul până la taluzul șanțului, i-aș striga: „Vino să-ți vezi fiica în brațele unui barbar! S-a îmbrăcat în veșmintele Zeiței ca să-i placă și, dăruindu-și trupul, vinde faima numelui tău, mărirea zeilor, răzbunarea Patriei și însăși soarta Cartaginei!”

Barba albă îi tremura sub gura fără dinți; ochii ațintiți asupra ei o sfredeleau. Gâfâind, cu obrazul în țărână, striga neconținut:

— Nelegiuito! Fii blestemată! Blestemată! Blestemată!

Salammbô ridică pânza cortului și, sprijinind-o cu brațul întins, privi spre tabăra lui Hamilcar.

— Acolo, nu-i așa?

— Ce-ti pasă? Întoarce-te! Du-te! Îngroapă-ți mai bine fața în pământ! E un loc sfânt, pe care privirea ta l-ar pângări!

Salammbô înfășură zaimful în jurul mijlocului ei, își strânse vălurile pe umăr, își puse mantia, năframa...

— Alerg! strigă ea și porni fără să mai privească în urmă.

A mers câțva timp în întunericul nopții fără să întâlnească pe nimeni; mulțimea soldaților se îndreptase spre tabăra care ardea. Larma glasurilor creștea, și în urma ei flăcări uriașe înroșiseră tot cerul. În fața unui podiș înalt se opri. Se întoarse din cale, căutând o scară, o frânghie, o piatră, cu ajutorul căreia să urce. Îi era teamă de Giscon și i se părea că aude în preajma ei glasuri, pași care o urmăresc. Se lumina de ziuă. Salammbô zări o cărare care urca până la culmea podișului; își prinse poalele rochiei în dinți și în trei salturi fu deasupra.

Un strigăt prelung răsună în întuneric: era același pe care îl auzise chemând-o pe scara galerelor și, aplecându-se, zări pe omul lui Șahabarim cu cei doi cai ai lui, așteptând.

Rătăcise toată noaptea între cele două tabere; apoi îngrijorat de focul care izbucnise, făcuse calea întoarsă pentru a vedea ce se petrece în lagărul lui Mâtho; știind că locul unde se afla era cel mai apropiat de cortul acestuia, își adusese aminte de porunca marelui preot și rămăsese nemișcat.

Văzând-o pe Salammbô, se sui în picioare pe unul din cai. Salammbô se strecură încet până la el, apoi o luă la goană amândoi, înconjurând tabăra punică și căutând o trecere spre Cartagina.

Mâtho se înapoiase în cort. Lampa, fumegând, abia mai lumina. Crezând că Salammbô doarme, pipăi ușor blana de leu pe ramurile de palmier ale patului. O strigă; nici un răspuns. Smulse pânza cortului, ca să intre lumina de-afară: zaimful nu mai era nicăieri.

Pământul se cutremura sub un ropot îndelung de pași. Strigăte puternice, nechezat de cai, zăngănit de scuturi se amestecau cu glasul goarnelor care sunau atacul. Un uragan se dezlănțuise. Mâtho, în prada unei furii nestăpânite, sări să-și ia armele și se repezi afară ca o furtună.

Șirurile lungi ale barbarilor coborau în goană coasta muntelui, iar cohortele punice veneau asupra lor într-un val greu și neîntrerupt. Ceața risipită de lumina soarelui se ridica încet, lăsând să

se vadă stindarde, coifuri și vârfuri de lance. Întinderi de pământ rămase în umbră păreau că se urnesc din loc într-o mișcare grăbită; din alte părți porneau parcă puhoai întretându-se; iar între ele o pădure de sulii rămânea nemișcată. Mătho întrezărea umbrele căpitanilor, ale ostașilor, ale gorniștilor, până dincolo de linia slujitorilor călări pe măgarii lor. Dar, în loc de a se desfășura în primele rânduri pentru a apăra pedestrima, Narr' Havas făcu o mișcare spre dreapta, ca și cum ar fi voit să se lase strivit de Hamilcar.

Călăreții lui trecură de șirul elefanților, care își încetiniseră mersul; caii goneau cu atâta iuțeală, întinzându-și gâturile fără frâuri, încât păreau că ating pământul cu burta. Apoi, pe neașteptate, Narr'Havas se îndreptă spre una din santinelele dușmane, azvârli sabia, lancea și săgețile, făcându-se nevăzut în mijlocul cartaginezilor.

Regele numizilor intră în cortul lui Hamilcar și, arătând spre oamenii lui care se opriseră afară, spuse:

— Barca, ți i-am adus! Sunt ai tăi.

A îngenuncheat în semn de supunere și, ca să-și dovedească credința, îi reaminti sufletului în ce fel se purtase de la începutul războiului.

Împiedicase asaltul împotriva Cartaginei și omorârea ostaticilor; nu stăruise să-l lovească pe Hannon după înfrângerea acestuia în fața Uticei. Cetățile tyriene erau vecine cu hotarul regatului său; nu luase parte la bătălia de la Macar; lipsise dinadins, ca să nu fie nevoit să lupte împotriva Cartaginei.

Narr'Havas ar fi vrut să-și mărească regatul rupând din ținuturile punice; după cum se schimba soarta războiului, venise la început în ajutorul mercenarilor, iar acum îi părăsea. Dându-și seama că până la urmă biruința va fi a lui Hamilcar, se hotărâse să treacă de partea acestuia. În trădarea lui Narr'Havas nu lipsea, poate, un simțământ de ură împotriva lui Mătho, fie că îl pizmuia pentru conducerea armatei, fie că nu uitase iubirea lui de altădată.

Hamilcar îl ascultă până la capăt. Omul care venea să se înfățișeze astfel în mijlocul armatei dușmane nu era un ajutor de disprețuit. Sufetul cântări bine folosul pe care o asemenea însoțire putea să-l aducă planurilor sale îndrăznețe; cu ajutorul numizilor va zdrobi pe libieni, apoi va porni cu întreg apusul să cucerească Iberia. Fără să-l mai întrebe de ce se hotărâse atât de târziu, și trecând peste minciunile pe care le ticluise, îl îmbrățișă pe Narr'Havas, apropiind de trei ori pieptul său de pieptul numidului.

Adevărul era că aprinsese lagărul libienilor dintr-o dorință deznădăjduită de a sfârși într-un fel sau altul. Armata lui Narr'Havas îi sosea la vreme, ca un adevărat ajutor al zeilor. Ascuzându-și bucuria, îi spuse:

— Binecuvântarea Baalilor să se reverse asupra ta! Nu știi în ce fel îți va mulțumi Cartagina, dar Hamilcar nu e un nerecunoscător.

Larma creștea; căpitanii veneau după porunci; Hamilcar încingându-și armele îi spuse lui Narr'Havas:

— Întoarce-te la luptă! În fruntea călăreților, lovește pedestrima barbarilor, între elefanții mei și ai tăi. Nu șovăi! Nimicește-o!

Narr'Havas pornise ca o furtună, când se ivi Salammbô.

Descălecă în grabă și, de sub mantia ei largă, deschizând brațele, desfășură zaimful.

De sub marginea ridicată a cortului de piele se zărea întreg muntele plin de soldați; la rândul lor, din toate părțile, puteau s-o vadă pe Salammbô. O larmă uriașă izbucni deodată. Un strigăt prelung de încredere în biruință. Luptătorii s-au oprit în mersul lor; cei căzuți, sprijinindu-se în cot, o binecuvântau înainte de a muri. Barbarii știau acum că Salammbô luase înapoi zaimful; o vedeau de departe sau li se păreau că o văd, și alte strigăte, de ură și de răzbunare, se amestecau de-a valma cu

bătăile din palme ale cartaginezilor. Cinci armate desfășurate pe coasta muntelui fremătau și urlau în jurul lui Salammbô.

Hamilcar îi mulțumea prin semne, fără să poată rosti un cuvânt. Cuprindea în aceeași privire chipul ei și strălucirea zaimfului; când, deodată zări la gleznele ei lanțul de aur rupt. O cumplită bănuială îl săgetă ca un fior; stăpânindu-și tuiburarea, îl măsură pe Narr'Havas pieziș, fără să se întoarcă spre el.

Regele numizilor rămăsese deoparte, într-o tăcere cuviincioasă; fruntea lui, cu care îngenunchind atinsese pământul, mai păstra câteva fire de praf. Sufetul făcu un pas spre el și-i spuse cu un glas din adânc:

— Drept răsplată pentru sprijinul ce-mi aduci, Narr' Havas, îți dau pe fiica mea de soție. Socotește-te de-acum drept fiul meu, și apără-mă ca pe părintele tău!

Narr'Havas nu-și putu stăpâni o mișcare de uimire și se grăbi să-i acopere mâna cu sărutări.

Salammbô, nemișcată ca o stană de piatră, părea că nu înțelege. Se roșise puțin, închizând pleoapele; genele ei lungi îi umbreau obrazul.

Hamilcar ținu să-i unească fără întârziere printr-o nedespărțită logodnă. Puse în mâinile fiicei sale o lance, pe care Salammbô i-o întinse lui Narr'Havas: Hamilcar le legă laolaltă degetele mari ale mâinii drepte cu o curea din piele de bou, apoi tumă grâu peste capetele lor; grăunțele cădeau sunând ca o revărsare de grindină.

Apeductul

Douăsprezece ceasuri mai târziu, nu mai rămăsese din oastea mercenarilor decât o învălmășeală de leșuri, de trupuri însângerate și de răniți care trăgeau să moară.

Hamilcar părăsise fără veste adâncul văii unde își așezase tabăra, ocolise coasta dinspre apus a muntelui și izbutise să-i atragă pe barbari în câmp deschis, în fața Hippo-Zarytului. Narr'Havas îi împresură cu cetele lui de călăreți. Izbindu-i cu toată puterea, sufletul îi dădu peste cap și îi zdrobi. Pierzând zaimful, barbarii erau sortiți de mai înainte înfrângerii; până și cei care nu credeau în puterea lui se simțeau lipsiți de curaj și înfricoșați. Lăsând la o parte mândria de a se arăta pe câmpul de luptă, Hamilcar se ținuse la o parte, pe culmea care stăpânea întreaga zare.

Nu mai aminteau înfățișarea taberei decât stâlpii răsturnați și grămezile de cenușă pe locul unde fuseseră colibele libienilor: corturile cu pânzele sfâșiate păreau fantomele unor corăbii pierdute între stânci pe talazurile mării.

În mijlocul leșurilor zăceau împrăstiate platoșe, furci, trâmbițe, sfărâmaturi de lemn, de fier și de aramă, smocuri de paie, boabe risipite de grâu, veșminte zdrențuite; ici-colo sulitele aprinse ale aruncătoarelor de flăcări mai fumegau printre lăzile cu bagaje; pământul nu se mai vedea de sub mormanele de scuturi; stârvurile cailor se învălmășeau ca niște movile: pretutindeni se iveau picioare rupte, sandale, brațe, frânturi de zale, capete rostogolindu-se în cureaua coifurilor ca niște mingi, șuvițe de păr spânzurând pe tufișurile de măracini. Elefanții cu burta spintecată horcăiau într-o baltă de sânge, lângă turnurile prăbușite. Pământul aluneca la fiecare pas, și fără să fi căzut un strop de ploaie, pretutindeni se întindeau urme de noroi.

Tot muntele, din culme până în vale, era acoperit cu morți.

Împrăstiați la voia întâmplării, cei rămași în viață se priveau îngroziți și nu scoteau nici un cuvânt, deopotrivă de nemișcați ca și leșurile.

La marginea unei pășuni întinse, lacul Hippo-Zarytului strălucea în lumina de amurg a soarelui. În dreapta lui se înșirau case albe, strânse umăr lângă umăr, dincolo de zidurile care le împrejmuiau, iar mai departe, în nesfârșitul zărilor, se întindea marea. Barbarii, cu obrazul în palme, se gândeau la țara lor și oftau. Un nor de pulbere cenușie cădea peste umerii lor.

Vântul de seară porni să adie și toate piepturile răsuflară adânc. Stârvurile începuseră să se răcească și viermii își părăseau ospățul, coborând în nisipul fierbinte. Corbii stăteau nemișcați pe colțurile de piatră, cu ochii ținți la răniții care trăgeau să moară.

În întunericul nopții, câini galbeni — fiare spurcate care adulmecă urma oștilor — se strecurară tiptil printre rândurile căzute ale barbarilor să lângă cheagurile de sânge pe cioturile calde încă; apoi se năpustiră asupra hoiturilor, sfâșiindu-le pânțele.

Fugarii se adunau unul câte unul, furișându-se ca niște umbre. Se întorceau și femeile, căci rămăseseră destule, mai ales printre libieni, deși numizii le măcelăriseră fără cruțare.

Unii făcuseră torțe din crâmpoie de frânghie aprinse, alții cărau morții pe sulite încrucișate, strâmutându-i la loc mai ferit.

Stârvurile zăceau în șiruri lungi, pe spate, cu gura deschisă și cu lancea alături; unele erau atât de îngrămădite, încât, pentru a recunoaște pe cei care lipseau, supraviețuitorii trebuiau să răscolească mormane întregi. Lumina torțelor trecea încet peste fețele lor mutilate de arme cumplite. Pe fruntea lor se închegaseră fâșii de sânge coclit; tot trupul le era sfărtecat în bucăți, zdrobit până în măduva oaselor, sugrumat până la învinețire sau spintecat de sus până jos de colții elefanților. Deși căzuseră deodată, nu putrezeau deopotrivă. Oamenii de la miazănoapte se buhăiau într-o umflătură lividă;

africani, mai ațoși, începuseră să se usuce, ca niște cărnuri afumate. Mercenarii se deosebeau între ei după tatuaj; bătrânii ostași ai lui Antiohus purtau pe brațul lor un uliu; cei care luptaseră în Egipt, capul unui cinocefal, supușii prinților din Asia o secure, o rodie sau un ciocan; cei veniți din republicile grecești, poarta unei cetăți sau numele unui arhonte; alții aveau brațul plin de chipuri și semne, alături de rănille învechite și cele care mai sângerau încă.

Patru ruguri mari se ridicară pentru ostașii de neam latin, samniți, etrusci, campanieni și brutieni. Grecii, pentru ai lor, săpară gropi cu vârful săbiilor; spartanii își dezbrăcară mantalele lor roșii și le așternură peste cei morți; atenienii îi întinseră cu fața spre răsărit; cantabrii așezară peste ei grămezi de pietre; nasamonii îi îndoiră din mijloc, legându-i cu fâșii din piele de bou, iar garamanții îi îngropară în nisipul țărmului, ca să-i ude neconținut valurile mării. Latinii erau nemângâiați că nu pot să așeze în urne cenușa morților; nomazii se gândeau la nisipul fierbinte, în care trupurile se păstrează ca niște mumii, iar celții la cele trei pietre necioplite, afundate sub cerul ploios, în adâncul unui ochi de mare printre ostroave.

Strigăte de jale umpleau văzduhul; apoi se făcea din nou tăcere pentru chemarea sufletelor celor morți. Larma se stingea și reîncepea la răstimpuri egale, fără încetare și cu o neistovită stăruință. Supraviețuitorii cereau iertare morților că nu pot să-i îngroape după cum era datina, și astfel sufletele lor vor rătăci la întâmplare, trecând dintr-un veac în altul prin nesfârșite metamorfoze; unii îi întrebau care le-a fost cea din urmă dorință, alții îi ocărau că s-au lăsat învinși.

La lumina rugurilor înalte, apăreau din loc în loc chipuri galbene de ceară, răsturnate peste resturile de arme sfărâmate; vaietele stârneau alte vaiete tot mai sfâșietoare, și din ce în ce mai desperate erau îmbrățișările despărțirii. Femeile se aruncau asupra morților gură în gură, frunte peste frunte, iar când începeau să cadă bulgării de pământ, soldații nu izbuteau să le dea la o parte decât lovindu-le. Își mânjeau obrazul, își tăiau părul, își sfâșiau carnea în aceleași locuri unde văzuseră rănille morților și stropeau gropile lor cu sânge. Țipete cumplite se amestecau cu larma chimvalelor. Unii își smulgeau amuletele din sân și scuipeau pe ele. Muribunzii se zvârcoleau în noroiul însângerat, mușcându-și mâinile ciopârțite; patruzeci și trei de samniți se tăiară cu săbiile, ca niște gladiatori la sărbătoarea primăverii sacre. În curând începură să lipsească lemnele, și rugurile se stinseră; câmpul întreg era plin de morminte: barbarii, istoviți de atâta plâns și frânți de oboseală, se culcară să doarmă lângă frații lor morți, unii ținând să-și ducă mai departe viața plină de primejdii, ceilalți nemandorind să se trezească din somn.

La lumina palidă a zorilor, se iviră în preajma barbarilor câteva pâlcuri de soldați, purtându-și coifurile în vârful lăncii; i-au salutat, întrebându-i dacă n-au vreo veste de trimis în țara lor.

Barbarii recunoscuseră printre ei pe unii din foștii lor soți de luptă.

Hamilcar îi îmbiase pe prizonieri să slujească în armata Cartaginei. Unii, cei mai îndrăzneți, nu se lăsaseră ademeniți, iar sufletul, neavând cu ce să-i hrănească și nevoind să-i dea pe mâna Marelui-Sfat, îi lăsase să plece, legându-i cu jurământ că nu vor mai lupta împotriva Cartaginei. Cei care, de frica schingiuirilor, se învoiseră, își primiseră înapoi armele și se întorceau printre învinși, nu atât pentru a-i ademeni, ci pentru a-și arăta mândria și a-i vedea în ce stare se află.

Începură prin a le povesti bunăvoința pe care le-o arătase Hamilcar. Barbarii îi ascultau pizmuindu-i, deși în adâncul sufletului lor îi disprețuiau. Nu întârziară să le aducă muștrări pentru fapta lor; fricoșii s-au înfuriat și, arătându-le de departe platoșele și săbiile care fuseseră ale lor, i-au poftit printre ocări să vină să și le ia. Barbarii îi goniră cu pietre. În curând, pe culmea muntelui, printre țăruii care mărgineau șanțurile, nu se mai zăriră decât vârfulle sulitelor.

O durere adâncă, mai chinuitoare decât umilința înfrângerii, se abătuse asupra barbarilor. Se gândeau la zădărnicia vitejiei lor; rămăneau cu privirile pierdute în gol și scrâșneau din dinți. Același gând răsărise deodată în mintea tuturor. Se năpustiră urlând asupra ostaticilor cartaginezi. Soldații

lui Hamilcar trecuseră pe lângă ei fără să le dea de urmă și, pe câmpul de bătaie părăsit, rămăseseră de-a valma în groapa lor adâncă.

Barbarii îi așezară unul lângă altul la pământ, pe loc neted. Puseră pază în jurul lor și dădură drumul femeilor să pătrundă la ei, câte treizeci-patruzeci deodată. Alergau grăbite de la unul la altul, zăpăcite, nerăbdătoare, se aplecau asupra acelor nefericite trupuri și le loveau cum își bat spălătoresele rufe cu lopata. Le urlau în urechi numele bărbaților lor morți, îi sfâșiau cu unghiile și le împungeau ochii cu acele pe care le purtau în păr. Veni apoi rândul bărbaților. Aceștia le retezau gleznele, îi schingiuiău din cap până în picioare și, tăindu-le pielea de pe frunte, își făceau din ea coroane. Mâncătorii-de-scârnăvii născociră chinuri și mai cumplite; le înveninau rănilor cu pământ, oțet și sfărâmături de lut ars. Sângele curgea șiroaie și privitorii se veseleau ca la culesul viilor, când fumegă mustul în teascuri.

Mătho zăcea la pământ, pe locul unde îl prinsese sfârșitul luptei, cu fruntea în palme și coatele pe genunchi. Nu vedea nimic, nu auzea nimic, nu gândea nimic.

La urletele de bucurie ale mulțimii, a ridicat totuși fruntea. Înaintea ochilor lui, sub fâșia de pânză spânzurată într-un țăruș, se amestecau în neorânduială covoare învâlmășite, panere aruncate la întâmplare, o blană de leu. Își recunoscă cortul și rămase cu privirea în țărnă, ca și cum, fugind, fiica lui Hamilcar ar fi intrat în pământ.

Pânza zdrențuită flutura în bătaia vântului; pe una din fâșiile lungi care-i loveau din când în când obrazul zări o pată roșie, semănând cu degetele unei mâini. Era urma palmei lui Narr'Havas, semnul legământului care îi unise. Mătho se ridică în picioare, culese un ciot care mai fumega încă și-l azvârli cu dispreț peste rămășițele cortului său. Cu vârful coturnului împinse în mijlocul flăcărilor lucrurile care îi stăteau în cale, ca nici praf și pulbere să nu se mai aleagă din ele.

Deodată, fără să-și dea seama de unde răsărise, se pomeni în fața lui cu Spendius. Fostul sclav își legase de-a lungul coapselor două sfărâmături de lance și, văitându-se amarnic, șchiopăta ca un schilod.

— Azvârle-le! îi spuse Mătho. Știi că te-ai bătut vitejește!

Era atât de copleșit de nedreptatea zeilor, încât nu mai avea destulă putere să se mânie împotriva oamenilor.

Spendius îi făcu un semn și-l duse în fundul vâlcelei unde stăteau ascunși Autharit și Zarxas.

Oricât ar fi fost de curajos cel dintâi și de crud cel de-al doilea, fugiseră amândoi ca și grecul. Nu se puteau aștepta, ziceau ei, la trădarea lui Narr'Havas, la aprinderea taberei libienilor, la pierderea zaimfului și mai ales la șiretenia lui Hamilcar, care îi atrăsese pe firul văii, lovindu-i în câmp deschis. Spendius încerca să-și ascundă spaima și nu înceta să spună că piciorul îi e frânt.

Șalișimul ținu sfat cu cele trei căpetenii, pentru a hotărî asupra celor ce le rămăneau de făcut.

Hamilcar le tăia drumul spre Cartagina; erau strânși ca într-un clește între armata punică și călărimea lui Narr'Havas; cetățile tyriene, fără îndoială, aveau să se alătore învingătorilor; strâmtorați pe țărmul mării, se aflau în primejdia de a fi nimiciți până la unul. Soarta lor părea pecetluită.

Nu mai aveau nici un mijloc de a ocoli lupta; războiul trebuia dus mai departe, pe viață și pe moarte. Cum să strângă însă din nou rândurile unor armate descumpănite, care mai sângerau încă de rănilor ultimei lupte?

— Aveți încredere în mine! spuse Spendius.

Două ceasuri mai târziu, un om venea în goană dinspre Hippo-Zaryt; urcă muntele, fluturând deasupra capului un sul de papirus. Striga atât de tare, încât toți barbarii se adunară în jurul lui.

Aducea vești de la soldații greci din Sardinia, care îi înștiințau pe cei din Africa să țină sub pază strânsă pe Giscon și pe ceilalți ostatici. Un negustor din Samos, anume Hipponax, venind de la

Cartagina le spusese că se pune la cale răpirea acelora, și barbarii să fie cu ochii în patru. Republica e încă puternică.

Șiretenia lui Spendius dădu greș la început. Apropiprea unei noi primejdii, în loc să-i îndârjească pe barbari, mai mult i-a speriat; și amintindu-și de pedeapsa cu care Hamilcar îi amenințase, se așteptau la o lovitură fulgerătoare și cumplită.

Noaptea trecu într-o mare spaimă; mulți își lepădară armele, ca să câștige iertarea sufletului când va veni.

A doua zi, în pragul celei de-a treia nopți, sosi un alt crainic, plin de praf de sus până jos, mai grăbit decât cel dintâi. Grecul îi smulse din mână tablele scrise cu litere feniciene. Mercenarii erau îndemnați să nu-și piardă curajul; vitejii luptători din Tunis vor veni în ajutorul lor cu puteri proaspete.

Spendius citi scrisoarea de trei ori; apoi, suit pe umerii a doi ostași din Capodochia, făcu ocolul taberei recitind scrisoarea pretutindeni și vorbind armatei vreme de șapte ceasuri.

Le reaminti mercenarilor făgăduielile mincinoase ale Marelui Sfât. Africanilor le înșiră toate cruzimile guvernatorilor, și zugrăvi din nou în ochii barbarilor nrecunoștința Cartaginei. Bunăvoința lui Hamilcar mi era decât o momeală pentru a-i prinde în capcană. Cei care se vor preda vor fi vânduți ca sclavi; cei învinși vor fi uciși în chinuri. Nici să fugă nu vor putea! Toate drumurile le sunt închise și nici o țară nu va voi să-i primească. Numai luptând mai departe vor dobândi biruința, libertatea, dreptul lor! Mult nu vor mai avea de așteptat, de vreme ce oamenii din Tunis și din Libia întreagă le vor veni în ajutor. Le arăta papyrusul desfășurat, strigând:

— Priviți! Citiți! Aici sunt scrise încredințările lor! Nu vă mint!

Soarele cădea fierbinte peste capetele descoperite; haite de câini rătăceau pe câmp cu boturile înroșite de sânge. Morții pe jumătate îngropați răspândeau o duhoare înăbușitoare; pământul nu le acoperise unora nici pânțele. Spendius îi chema drept martori ai spuselor lui și ridica pumnii amenințători asupra lui Hamilcar și a Cartaginei.

Mătho îl privea vorbind și, pentru a-i uita mișelia, se lăsa purtat el însuși de mânia pe care o stârneau cuvintele grecului. Preamărind puterea zeilor, Spendius trimitea toate blestemele lui asupra Cartaginei. Schingiuirea ostaticilor era o petrecere copilărească! De ce să cruțe și să târască după ei fără nici un rost această turmă nefolositoare? „Nu, Nu! Să sfârșim odată cu ei! Planurile lor le cunoaștem. Unul singur dintre ei ar putea să ne piardă. Nici o milă! Vom recunoaște pe cei mai vrednici după iuțeala picioarelor și după puterea brațelor!”

Mulțimea se năpusti din nou asupra ostaticilor. Unii din ei mai horcăiau încă; un călcâi înfundat în gură le curma răsuflarea; vârful unei lănci le străpungea inima.

Nu-l zăriseră nicăieri pe Giscon. Unde putea să fie? Un fel de neliniște începuse să-i tulbure. Voiau să se încredințeze că e mort, și fiecare ar fi dorit să fie părtaș la uciderea lui. În cele din urmă, trei păstori samniți dădură peste el, la cincisprezece pași mai departe de locul unde fusese cortul lui Mătho. Îl recunoscură după barba lui lungă, și-i strigară pe ceilalți.

Întins pe spate, cu brațele lipite de șolduri și cu genunchii strânși, părea un mort pregătit pentru îngropare. Numai coastele lui deșirate mai mișcau, iar ochii lui, larg deschiși în mijlocul obrazului, priveau drept înainte cu o stăruință de nesuferit.

Barbarii rămaseră uimiți văzându-l. Câtă vreme zăcuse în groapă îl uitaseră; tulburați de amintiri mai vechi, îl ocoleau. Nici unul nu îndrăznea să ridice mâna asupra lui.

Mulțimea murmură și se îmbrâncea, când se ivi deodată în mijlocul ei un garamant care învârtea în mână o seceră; toți înțeleseră ce-avea de gând; obrajii li se împurpurară și începură să urle: „Da! Da!” Omul cu secera se apropie de Giscon. Îi puse capul între genunchi și apucă să-l taie, cum ar fi retezat un lemn cu ferăstrăul. Capul căzu, și două valuri de sânge țâșniră, răscolind țărâna. Zarxas îl înșfacă și, mai sprinten decât un leopard, fugi spre lagărul cartaginezilor.

Trecând de jumătatea muntelui, se opri: scoase din sân capul lui Giscon și, ținându-l de barbă, îl învârti în aer de mai multe ori, apoi îi făcu vânt și-l azvârli până dincolo de șanțurile armatei punice.

Două stindarde încrucișate se ridicară deasupra stâlpilor care înconjurau tabăra: era semnul știut prin care cartaginezii își cereau înapoi morții.

Patru carini, aleși dintre barbarii cu piepturi puternice, sunară din trâmbiță și, strigând în pâlniile de aramă, dădură de veste că între cartaginezi și mercenari nu vor mai fi de aici înainte nici zei, nici credință și nici milă. Barbarii nu vor primi nici o târguială; iar dacă li se vor trimite soli, le vor tăia mâinile.

Se hotărî ca Spendius să plece la Hippo-Zaryt după hrană; cetatea tyreniană le trimise cele cerute chiar în aceeași seară. Barbarii mâncară pe săturate și, prinzând puteri noi, își adunară în grabă armele răvășite; femeile se strânseseră laolaltă și, fără să le pese de răniții care se văitau în jurul lor, plecară de-a lungul țărmului ca o haită de lupi după pradă.

Mercenarii se îndreptară asupra Hippo-Zarytului cu gând să-l cucerească; aveau nevoie de adăpostul unui oraș.

Cu toată mândria ce-o simțise văzând pe barbari fugind din fața lui, Hamilcar fu cuprins de îngrijorare. Ar fi trebuit să cadă asupra lor fără întârziere, cu trupe proaspete. Încă o zi ca cea din ajun și războiul s-ar fi sfârșit. Câștigând timp, barbarii se vor întoarce cu puteri sporite; cetățile tyriene se vor da de partea lor. Îngăduința față de învinși nu slujise la nimic; se hotărî, așadar, să lovească fără milă!

Trimise în aceeași seară Marelui-Sfat toate brățărilor morților, încărcate pe o cămilă, și ceru cu amenințări cumplite să i se pregătească o altă armată.

Cartaginezii îl credeau de multă vreme pierdut; aflând despre biruința ce-o câștigase, fură cuprinși de uimire și aproape înspăimântați. Reîntoarcerea zaimfului, vestită în cuvinte destul de nelămurite, venise să întregească minunea. Zeii țineau cu Hamilcar și puterea Cartaginei era în mâna lui.

Nici unul din potrivnicii săi nu îndrăzni să ridice vreo plângere sau să-i trimită vreo mustrare. Datorită însuflețirii unora și lașității celorlalți, cinci mii de oameni fură puși pe picior de război, înainte de a se fi împlinit răgazul dat de Hamilcar.

O parte din noua oaste cartagineză se îndreptă în mare grabă spre Utica, în vreme ce alți trei mii, cei mai bine înarmați, fură încărcăți în corăbii și trimiși la Hippo-Zaryt pentru a da peste cap pe barbari.

Hannon primi comanda armatei; dar lăsând ca loțiitor pe credinciosul său Magdassan, luă drumul mării, fiindcă nu putea să sufere zdruncinăturile lecticii. Boala de care pătimea îi rosesese nările și gura, prefăcându-i întreg obrazul într-o rană deschisă; de la zece pași i se vedea fundul gâtului, și pentru a-și ascunde fața hidoasă își pusese pe cap un văl, ca femeile.

Hippo-Zarytul nu se supuse poruncilor lui; după cum nu primi nici pe barbari. În schimb, în fiecare dimineață, locuitorii orașului le coborau de pe ziduri coșuri pline cu merinde; le cereau iertare că nu pot înfrunta Republica și îi poșteau să plece. Același răspuns li-l dădeau prin semne și cartaginezilor care își ancoraseră corăbiile lângă țărm.

Hannon se mulțumise să închidă intrarea portului, fără să îndrăznească a-i lovi pe barbari. Cu multă greutate înduplecă pe juzii Hippo-Zarytului să primească în cetate un număr de trei sute de soldați cartaginezi. Dădu ocol apoi stâncii Strugurilor, cu gândul de a impresura pe barbari; era o încercare cu totul nepotrivită și într-o oarecare măsură primejdioasă. Pizmuindu-l pe Hamilcar, nu se îndura să-i vină în ajutor. Îi oprea iscoadele, îl stingherea în toate mișcărilor și își dădea întreaga silință să-i zădărnicească planurile. Hamilcar scrisese Marelui-Sfat, rugându-l să-l scutească de un

asemenea ajutor, iar Hannon se reîntoarce în Cartagina, furios împotriva mișeliei Bătrânilor și a necugetatului său coleg.

Așadar, după atâtea promițătoare pregătiri, cartaginezii se găseau într-un impas mai greu decât înainte; încercau, totuși, să nu se mai gândească la primejdii, și dacă se putea, nici să nu mai vorbească despre ele.

Ca și cum toate aceste temeri n-ar fi fost deajuns, veni vestea că mercenarii din Sardinia crucificaseră pe generalul lor, puseseră stăpânire pe cetăți și măcelăreau pretutindeni pe oamenii de sânge cananean. Roma amenința să pornească din nou războiul împotriva Republicii, dacă nu-i va da Sardinia întreagă și o mie două sute de talanți. Poporul roman primise alianța barbarilor și le trimisese corăbii încărcate cu făină și carne sărată. Cartaginezii le tăiară drumul și prinseră cinci sute de oameni, dar trei zile mai târziu, navele care aduceau din Bisacena hrană pentru Cartagina pieriră într-o furtună. Zeii se dovedeau vrăjmași Republicii.

Pe cuvânt că sunt atacați, cetățenii din Hippo-Zaryt cerură celor trei sute de soldați ai lui Hannon să urce pe metereze; apoi sărind fără veste asupra lor, i-au apucat de picioare și i-au prăvălit în șanțuri; pe cei rămași în viață i-au fugărit, înecându-i în mare.

Utica se lăsase înduplecată să adăpostească între zidurile ei câțiva oameni de-ai lui Magdassan care, după porunca lui Hannon, înconjurase orașul, fără să țină seamă de chemările lui Hamilcar. Locuitorii Uticei le dădură să bea vin amestecat cu mătrăgună și-i omorâră pe când dormeau.

Între timp barbarii se iviră în fața cetății; Magdassan fugi, porțile se deschiseră și, din ziua aceea, cele două orașe tyriene arătară noilor prieteni o bunăvoință statornică, iar foștilor lor aliați o ură de neînchipuit.

Această trădare împotriva Cartaginei era o pildă și un îndemn. Dorința de a scăpa de jugul Republicii creștea; popoarele care mai stăteau la îndoială se hotărâră; totul se prăbușea. Hamilcar o știa și nu mai aștepta nici un ajutor. Era pierdut.

Fără să mai zăbovească, îi dădu lui Narr'Havas învoiala de-a pleca să apere hotarele regatului său. El însuși hotărî să se întoarcă în Cartagina pentru a strânge soldați și a începe războiul din nou.

Barbarii tăbărâți la Hippo-Zaryt zăriră într-o zi armata lui Hamilcar coborând muntele.

Încotro se îndreptau cartaginezii? Fără îndoială că nu mai puteau îndura foamea și, cu toată slăbiciunea lor, înnebuniți de atâtea suferințe, veneau să-și taie drum cu armele în mână. O luară însă spre dreapta: fugeau! Prilejul era prielnic pentru a le cădea în coastă și a-i nimici. Barbarii porniră pe urma lor.

Cartaginezii se opriră la malul unui râu. Apa era adâncă; vântul dinspre apus nu începuse să bată. Unii trecură râul înot; alții pe scuturi. Apoi porniră înainte. Se făcuse noapte și nu se mai vedeau.

Barbarii merșeră mai departe, căutând în susul râului un vad mai îngust. Oamenii din Tunis alergară în întâmpinarea lor; cei din Utica îi urmară. După fiecare tufiș, numărul lor creștea. Cartaginezii, punând urechea la pământ, auzeau prin întuneric sunetul pașilor lor. Din când în când, pentru a încetini mersul urmăritorilor, Hamilcar îi ținea pe loc aruncând asupra lor o ploaie de săgeți. Mulți din ei căzură. Când se făcu ziuă, se aflau în munții Ariacei, în locul unde drumul face un ocol.

Mătho, care mergea în fruntea barbarilor, zări departe o umbră verde deasupra unei înălțimi. Apoi drumul coborî la vale și se iviră în zare turnuri, obeliscuri, case. Era Cartagina. Mătho se sprijini pe tulpina unui arbore, ca să nu cadă; inima îi bătea să-i spargă pieptul.

Își aducea aminte toate clipele pe care le trăise de când trecuse pe aceste locuri ultima oară. Întâlnirea neașteptată îl surprinse și-l tulbură. Apoi îl cuprinse o nespusă bucurie, gândindu-se că ar putea să revadă pe Salammbô. Avea destule temeuri pentru a o urî, dar nu stătu nici o clipă să le asculte. Tremurând, cu ochii ațintiți spre o singură vedenie, privea dincolo de templul lui Eșmun terasa înaltă a palatului, peste vârfurile palmierilor. Un zâmbet fericit îi însenina chipul, ca și cum l-

ar fi învăluit dintr-o dată o lumină mare; deschidea brațele să cuprindă tot cerul, trimitea sărutări pe aripile vântului și murmura neconținut: „Vino! Vino!” Un suspin adânc îi umplu pieptul și două lacrimi prelungi ca niște perle îi picurară în barbă.

— De ce șovăi? îi spuse Spendius. Grăbește-te! Înainte! Să nu ne scape sufletul! Îți tremură genunchii și mă privești ca un om beat!

Fremătând de nerăbdare, îl stârnea pe Mâtho și, clipind din pleoape ca în fața unei ținte îndelung ochite, strigă:

— Am ajuns! Am izbutit! Sunt în mâna mea!

Vorbea atât de încrezător în biruință, încât Mâtho, trezit din visare, se simți îmbărbătat ca sub imboldul unui îndemn poruncitor. Cuvintele lui Spendius, răscolindu-i deznădejdea, îl împingeau la răzbunare și îi ațâtau mânia. Se năpusti asupra unei cămile, îi smulse frâul și începu să lovească cu el pe cei rămași în urmă; alerga în dreapta și în stânga, apoi în urma armatei, ca un câine care își gonește turma.

La glasul lui de tunet, șirurile se strânseră; până și schiopii au iuțit pasul; ajungând la mijlocul istmului, oastea împrăștiată se închegase din nou. Barbarii mergeau în praful răscolit de cartaginezi. Cele două armate s-au ajuns din urmă, aproape să se atingă; dar deodată poarta Malquei, poarta Tagastei și poarta cea mare a lui Khamon se deschiseră. Grosul legiunilor punice se despărțiră în trei, trecând val-vârtej pe sub arcade și revărsându-se în cetate. În curând însă rândurile se învălmășiră, oprindu-se pe loc; sulile se loveau între ele și săgețile barbarilor porniră să muște zidurile.

Pe pragul porții lui Khamon, apăru Hamilcar. Porunci soldaților să se dea la o parte, descălecă și, îndemnând calul cu vârful săbiei, îl repezi spre rândurile barbarilor.

Era un armăsar oryng, hrănit cu turte de făină, și deprins să ingenuncheze, când stăpânul voia să-l încalece. De ce-l gonea? De ce hotărâse să-l jertfească?

Calul trecea gonind în mijlocul lăncilor, răsturna oamenii, și împiedicându-se în măruntaiele burții lui sfâșiate, cădea; apoi se ridica din nou, pornind în salturi furioase. Și în vreme ce barbarii i se fereau din cale nedumeriți sau încercau să-l oprească, cartaginezii își reveneau, se linișteau și intrau în cetate; poarta cea mare se închise în urma lor cu un zgomot prelung.

Barbarii se năpustiră asupra porții, dar nu izbutiră s-o dărâme. Rândurile lor se tălăzuiră în valuri tot mai potolite, până când întreaga armată se opri.

Cartaginezii așezară străji de-a lungul apeductului; soldații azvârleau de pe metereze pietre, ghiulele, buturugi. Ascultând sfatul lui Spendius, barbarii se traseră înapoi și-și mutară tabăra mai departe, hotărâți să înceapă asediul Cartaginei.

Fierberea războiului se întinsese până dincolo de hotarele Republicii; de la coloanele lui Hercule până la Cyrena păstorii visau bătălii păzindu-și turmele, iar căraușii caravelor țineau sfat de noapte la lumina stelelor. Se găsiseră așadar oameni care îndrăzneau să pornească împotriva Cartaginei! Împotriva stăpânei puternice a mărilor, cumplită ca un zeu și strălucind ca soarele! Se zvonise în mai multe rânduri că Republica se prăbușise; toți erau îndemnați să creadă ceea ce cu atâta patimă doreau! Popoarele subjugate, satele care plăteau dijmă, provinciile aliate cu sila ca și hoardele de sine stătătoare, toate îi urau tirania, îi pizmuiau puterea și îi poșteau bogățiile. Cei mai cutezători trecură fără șovăire de partea mercenarilor. Înfrângerea de la Macar îi ținuse în loc pe ceilalți. Încetul cu încetul însă, încrederea le reveni și căutară să se apropie unii de alții. Oamenii din ținuturile răsăritene cuprinseseră, de cealaltă parte a golfului, toate întinderile de nisip ale Clypeei. Văzându-i pe barbari apropiindu-se, ieșiră în întâmpinarea lor.

Nu erau libienii din împrejurimile Cartaginei; aceștia alcătuiau de multă vreme cea de a treia armată; erau nomazii de pe podișul Barca, tâlharii de pe stâncile Phiscus și din peninsula Dernei, oamenii din Phazzana și Marmarica. Străbătuseră deșertul, potolindu-și setea cu apă sălcie din

puțurile clădite cu oase de cămilă. Zuaceșii, împodobiți cu pene de struț, veneau în care trase de câte patru cai; garamanții, cu obrazul ascuns sub văluri negre, călări pe spatele iepelor cu păr vopsit; unii pe catări, pe măgari sălbatici, pe bivoli și pe zebre; alții își cărau laolaltă familiile, idolii și acoperișul colibei lor asemenea unei luntre. Erau printre ei amonieni cu mâinile crăpate de apa fierbinte a fântânilor; ataranți, care blestemau soarele, troglodiți, care își îngropau răzând morții lor sub un mormânt de ramuri înfrunzite; ausceni respingători, care mâncau lăcuste; achirmachizi, care se hrăneau cu păduchi; gysanți boiți cu rumeneală, mari mâncători de maimuțe.

Tăbărâseră toți pe țărmul mării, într-o prelungă linie dreaptă și înaintară deodată, ca valurile nisipului învolburat de vânt. La mijlocul istmului, mulțimea se opri, mercenarii care tăbărâseră înaintea ei sub zidurile cetății nevoind să meargă mai departe.

Apoi, dinspre partea Arianei, se arătară oamenii ținuturilor apusene, poporul Numidiei. Narr'Havas nu stăpânea decât asupra massylienilor; ceilalți luaseră de mult obiceiul de a-l părăsi la vreme de primejdie. Se strânseseră pe Zein, apoi trecuseră de partea cealaltă a țărmului, de îndată ce se ivise Hamilcar. Veneau în iureș vânătorii din Malethut-Baal și din Garaphos, înveșmântați în blănuri de leu și îmboldind cu coada sulitelor caii lor mici cu coamă lungă; în urma lor mergeau getulii, purtând platoșe din piele de șarpe; apoi farusienii, având pe frunte cununi înalte împletite din ceară și rășină; caunii, macarii, tilabarii, înarmați cu câte două lănci și un scut rotund din piele de hipopotam. Se opriră la marginea Catacombelor, în primele bălți ale lagunei. Iar când libienii plecară, pe locul părăsit de ei se ivi, ca un nor desfășurat deasupra pământului, o puzderie de negri: din Harușul-Alb, din Harușul-Negru, din deșertul Augylului, până și din marele ținut al Agazymbei, care se afla cale de patru luni la miazăzi de garamanți, chiar mai departe. Sub podoabele cioplite în lemn roșu, murdăria strânsă pe pielea lor neagră îi făcea să semene cu niște mure tăvălite prin țărână. Purtau izmene scurte țesute din scoarță de copac, tunici împletite din ierburi uscate și boturi de fiare pe creștetul capului. Urlau ca lupii, băteau în triumhiuri de fier împodobite cu inele și fluturau cozi de vaci în vârful prăjinilor, ca pe niște steaguri.

În urma numizilor, a maurusienilor și a getulilor, se îmbulzeau oamenii galbeni veniți de dincolo de Taggir, din pădurile de cedru. O tolă cu săgeți, cusută din blană de pisică, le atârna pe umăr, și duceau după ei câini uriași ca niște măgari, care nu lătrau niciodată.

În sfârșit, ca și cum pământul Africii n-ar fi fost răscolit de ajuns, ca și cum, pentru a stârni mai multă ură era nevoie să se strângă drojdia cea mai respingătoare a neamurilor, veneau în urmă oameni cu ochi de fiară, purtând pe fața lor un rânjet nătâng, nefericiți roși de boli hidoase, pigmei diformi, mulatri nici bărbați, nici femei, albinoși cu ochii înroșiți și pleoape tremurate, bâlbâind cuvinte neînțelese și vârându-și degetele în gură ca să spună că li-e foame.

Armele lor erau tot atât de amestecate ca și neamurile din care făceau parte. Toate uneltele uciderii își dăduseră întâlnire, de la cuțitele de lemn, securile de piatră și furcile de fildeș, până la săbiile lungi și subțiri, cu tăiș mlădios de aramă, dințat ca ferăstrăul. Mânuiau junghere cu vârful despicat în două, încrengate ca niște coarne de antilopă; cosoare legate de capătul unei frânghii, triumhiuri de fier, sule și măciuci. Etiopienii din Bambotus ascundeau în părul lor săgeți înveninate. Unii purtau pe umăr saci plini cu pietre; alții, cu mâinile goale, scrâșneau din dinți.

Mulțimea se frământa într-o neconținută fierbere, ca o mare înainte de furtună. Cămilele, smolite cu păcură ca niște corăbii, azvârleau la pământ femeile care își purtau pruncii pe șold. Pretutindeni zăceau împrăstiate coșuri cu merinde, scârțâiau sub pași bulgării de sare, zăceau pe jos legături de gumă, curmale putrede, nuci de guru, iar pe sânii viermuind de murdărie sclipea ici, colo, legat cu sfoară, un diamant râvnit de toți satrapii, o piatră ca din basme, cu care puteai să cumperi un imperiu. Cea mai mare parte din oamenii aceștia nu știau ce vor. O vrajă nelămurită și o dorință de a cunoaște îi mânau; nomazii care nu văzuseră niciodată un oraș tremurau înspăimântați de umbra zidurilor.

Istmul nu se mai zărea sub mulțimea oamenilor; această limbă de pământ pe care corturile păreau colibe risipite într-o revărsare de apă se întindea până la cele dintâi rânduri ale celorlalți barbari, care, ca două râuri de fier, cuprinseseră de-o parte și de alta malurile apeductului.

Cartaginezii mai erau încă stăpâniți de groaza pe care o răspândise în mijlocul lor năvala acelei mulțimi, când deodată zăriră venind asupra lor, ca niște ziduri năprasnice, ca niște cumplite corăbii — cu frânghiile lor, cu brațele lor, cu încheieturile lor, cu turnurile, cu piepturile și cu catargele lor — mașinile de război pe care le trimiteau cetățile tyriene. Șaizeci de carobaliste, optzeci de măgari-sălbatici, treizeci de scorpioni, cincizeci de tolenone, doisprezece berbeci și trei catapulturi uriașe, care azvârleau bucăți grele de stâncă de câte cincisprezece talanți fiecare. O mulțime de oameni le împingeau de la spate, și la orice pas se clătinau, purtate parcă de o furtună, până ajunseră în fața zidurilor.

Mai era încă nevoie de un răgaz de câteva zile pentru a porni asaltul cetății. Povățuiți de înfrângerile pe care le încercaseră, barbarii nu voiau să se mai primejduiască. Nu erau grăbiți nici unii, nici alții, știind bine că se pregătea o cumplită încheștare, care avea să se încheie sau cu o biruință hotărâtoare, sau cu o pieire până la unul.

Cartagina putea să reziste vreme îndelungată. Zidurile puternice ale cetății, cu ieșindurile și intrândurile lor, alcătuiau o apărare temeinică, îngăduind celor dinăuntru să respingă ușor asalturile dușmanului.

Numai pe latura din fața Catacombelor, unde o aripă a zidurilor se prăbușise, se zăreau prin crăpăturile blocurilor de piatră, în întunericul nopții, lumini arzând în colibe din Malqua. Acoperișurile lor se ridicau ici-colo deasupra zidurilor cetății; aici trăiau, cu noii lor bărbați, femeile mercenarilor, pe care Mătho le alungase. Revăzându-i pe barbari, nu se mai puteau stăpâni; fluturau de departe năframele lor și veneau noaptea să stea de vorbă cu soldații prin spărturile zidului. Marele-Sfat află într-o zi că fugiseră toate. Unele se strecuraseră printre pietre; altele, mai îndrăznețe, coborâseră pe frânghii.

În sfârșit, Spendius se hotărî să-și pună în lucrare planul lui.

Războiul îl ținuse departe de Cartagina și nu găsisese prilejul prielnic; acum, de când se afla din nou sub zidurile ei, i se părea că cei dinăuntru îi ghiciseră gândul. Iată însă că nu trecu multă vreme și străjile apeductului se răriră. Cetatea, nevoită să se apere, n-avea oameni de prisos.

Fostul sclav își trecea timpul trăgând cu arcul în fenicopterele lacului. Apoi, într-o seară cu lună plină, îl rugă pe Mătho să aprindă către miezul nopții un foc mare de paie; dădu poruncă soldaților să strige cât puteau mai tare, pe când el împreună cu Zarxas se îndreptă pe țărmul mării pe drumul Tunisului.

Se întoarseră înapoi spre apeduct, până la înălțimea ultimelor bolți. Locul era deschis; urcară până la temelia stâlpilor.

Străjerii de pe culmea apeductului stăteau la locul lor liniștiți.

Atunci izbucniră văpăile focului, goarneau sunară, iar ostașii de pază crezând că cetatea era asaltată, porniră în grabă spre Cartagina.

Un singur om rămase la locul lui de veghe. Umbra lui, sub întinderea cerului, părea pe câmpie, la lumina lunii, un obelisc în mișcare.

În clipa când îl zări trecând prin fața lui, Zarxas își pregăti praștia; Spendius, din prevedere, sau poate din cruzime, îl opri:

— Nu! Șuieratul glonțului ar putea să se audă. Lasă-l pe seama mea.

Își încordă arcul cu toată puterea sprijinindu-l pe degetul cel mare al piciorului, apoi ochi. Săgeata porni. Omul nu căzu; se făcu nevăzut.

— Dacă e numai rănit, va striga, spuse Spendius, și urcă în grabă de la un cat la altul, ajutându-se cu o frânghie și un cârlig, așa cum făcuse întâia oară. Pe culmea apeductului dădu peste soldatul mort. Balarul îl legă de coada unui târnăcop și-l lăsa să cadă.

Goarneau nu se mai auzeau. Se făcuse liniște. Spendius desprinsese o lespede și intră în apă; apoi potrivea din nou piatra la loc.

Socotind depărtarea după numărul pașilor, ajunse în dreptul unei crăpături a zidului pe care o ținuse minte; vreme de trei ceasuri, până în zori, a lucrat fără încetare, cuprins parcă de o furie desmetică, răsuflând greu printre întretăierile lepezilor, înfiorat de spaimă și simțind de douăzeci de ori că moare. În sfârșit, auzi trosnind din adânc un corp greu: o piatră uriașă se rostogoli peste arcurile apeductului și se prăbuși până în fund. O imensă cădere de apă, un fluviu întreg porni parcă din înaltul cerului în spre întinderea câmpiei. Aeductul, rupt în două, se revărsa. Era pieirea Cartaginei și biruința barbarilor.

Într-o clipă, cartaginezii treziți din somn apărură pe ziduri, pe acoperișul caselor, pe înălțimea templelor. Barbarii se îngrămădeau unii peste alții, strigau și se învârtteau într-un joc dezlănțuit în jurul uriașei căderi de apă. Alergau nebuni de bucurie să-și vâre capul în valurile ei.

Pe culmea apeductului se zărea umbra unui om purtând pe umeri o tunică neagră zdrențuită. Stătea aplecat pe marginea zidului, cu mâinile pe șolduri și privea la picioarele lui minunea pe care o săvârșise.

Apoi se ridică deodată și cuprinse cu ochii întreaga zare, într-o mișcare de superbă trufie, ca și cum ar fi vrut să strige: „Cartagina e a mea!” Barbarii izbucniră în urale; cartaginezi, înțelegând în sfârșit nenorocirea care îi lovise, urlau cuprinși de disperare. Spendius porni în goană pe culmea apeductului de la un capăt la altul și, ca un atlet triumfător pe carul lui la jocurile olimpice, ridică brațele spre cer, îmbătat de glorie.

Moloh

Barbarii n-aveau nevoie să-și întărească lagărul pe latura dinspre Africa; toate ținuturile acesteia se aflau sub puterea lor. Pentru a se apropia mai lesne de zidurile Cartaginei, dăruimăredutele care apărau șanțurile. Mătho își așează armata în două mari jumătăți de cerc, pentru a învălui mai bine cetatea. În primele rânduri a înșirat pedestrima grea a hopliților; veneau apoi aruncătorii-cu praștia, și călărimea, iar la urmă caii de povară, căruțele și bagajele. Dincolo de această mulțime, la trei sute de pași depărtare de metereze, își ridicau brațele lor mașinile de război.

Sub nenumărate denumiri — care s-au schimbat mereu de-a lungul veacurilor — erau, după întrebuițarea lor, de două feluri. Unele lucrau ca niște aruncătoare cu praștia. Altele ca niște arcuri. Cele dintâi, catapulturile, erau alcătuite dintr-o ramă cu patru laturi, purtând doi stâlpi în picioare și o grindă de-a curmezișul. În partea dinainte a catapultului, un cilindru înfășurat în funii ținea în cumpănă o oiște groasă, având la un capăt al ei o lingură în care se așeza ghiuleaua; celălalt capăt era legat de un sul cu sfori răsucite; când se dădea drumul frânghiilor, oiștea se ridica deodată și, lovind grinda, arunca proiectilul cu o sporită putere.

Al doilea fel de mașini erau mai complicate. Deasupra unui stâlp, nu prea înalt, se sprijinea, la mijlocul ei, o bârnă transversală, până la care urca, în unghi drept, un soi de șanț; la cele două capete ale bârnei transversale se aflau două capiteluri, ascunzând fiecare câte un mosor cu fire depănate; două alte bârne mai subțiri țineau în loc capetele unei frânghii care cobora în josul șanțului pe o placă de bronz. Apăsând pe un arc, placa de bronz se desprindea, și alunecând pe șanț azvârlea săgeata.

Catapulturilor li se mai spunea și *onagre*, după numele măgarilor sălbatici care, fugind, azvârleau în urma lor pietre. Balistele erau poreclite *scorpioni*, din pricina acului de sub placa de aramă, care lăsându-se în jos cu o lovitură de pumn, făcea să pornească resortul.

Pentru întocmirea acestor mașini era nevoie de multă pricepere și se cereau socoteli îndelungate. Lemnul lor era ales din arborii cei mai tari, iar pentru legături nu se folosea decât arama. Toate părțile lor se puneau în mișcare cu pârghii, macarale, scripete și roți dințate; osii puternice îndreptau loviturile spre țintă. Mașinile erau purtate pe tăvăluguri, iar cele mai grele se desfăceau în bucăți și se încheiau pe câmpul de luptă.

Spendius îndreptă cele trei catapulturi mari spre cele trei unghiuri din față ale cetății. Înaintea fiecărei porți așează un berbec; înaintea fiecărui turn o balistă. La spatele lor, după trebuință, se mișcau carobalistele. Toate aveau nevoie să fie apărate împotriva focurilor pe care le azvârleau cei asediați.

Barbarii astupară mai întâi șanțul care îi despărțea de zidurile cetății. Împinseră din urmă un fel de tuneluri mișcătoare, împletite din trestie verde cu bolți de stejar, asemeni unor scuturi uriașe, care lunecau pe trei roți; lucrătorii se adăposteau în colibe acoperite cu piei crude și căptușite cu iarbă de mare. Peste catapulturi și baliste întinseră perdele de sfoară înmuiate în oțet ca să le apere de flăcări. Femeile și copiii plecară să strângă pietre de pe țărmul mării, și cărau cu mâinile lor pământ, pe care îl aduceau soldaților.

La rândul lor cartaginezii se pregăteau de luptă.

Hamilcar îi liniști, spunându-le că apa din cisterne le va fi de ajuns pentru o sută douăzeci și trei de zile. Această veste îi mai liniști, ca și întoarcerea sufetului în cetate; dar mai ales redobândirea zaimfului le întări încrederea. Cartagina se trezea din deznădejdea ei și chiar cei care nu erau de neam cananean fură cuprinși de aceeași însuflețire.

Li s-au împărțit arme sclavilor, s-au deșertat toate arsenalurile; fiecare cetățean cunoștea îndatoririle lui.

Dintre transfugii barbari mai supraviețuiau o mie două sute. Hamilcar îi numi pe toți căpitani. Dulgherii, armurierii, fierarii și giuvaergii fură trecuți la mașinile de război. Cartaginezii mai păstrasera câteva, deși pacea cu Roma îi silise să le distrugă. Meșterii le-au dres stricăciunile; era o lucrare la care se pricepeau.

Cele două laturi ale cetății, dinspre răsărit și miazănoapte, erau de nepătruns; le apărau golful și marea. Pe zidurile din fața barbarilor, cartaginezii ridicară trunchiuri de copaci, pietre de moară, căldări pline cu pucioasă, cazane cu ulei. Clădiră cuptoare, grămădiră bolovani pe podul turnurilor, și umplură cu nisip casele din vecinătatea zidurilor cetății, pentru a le întări.

În fața acestor pregătiri, barbarii își pierduseră răbdarea. Ei ar fi voit să pornească asaltul fără întârziere. Dar ghiulelele pe care le așezau în catapulturi se nimeriseră atât de grele, încât oiștile se rupseră. Vrând-nevrând au mai zăbovit.

În sfârșit, în a treisprezecea zi a lunii Sabar, la răsăritul soarelui, o izbitură puternică făcu să răsună poarta lui Khamon.

Șaptezeci și cinci de soldați trăgeau de funiile unei bârne uriașe, atârnată de-a lungul în lanțurile unei spânzurători și purtând la capătul ei fruntea de aramă a unui berbec. De trei ori mai groasă decât trupul unui om, lungă de o sută de coți, grinda era înfășurată în piei de bou și încercuită din loc în loc cu brățări de fier. Sub mulțimea brațelor goale, înainta și se trăgea înapoi, într-o legănare egală și neîntreruptă.

Alți berbeci se îndreptară spre celelalte porți. Între spițele roților dințate se zăreau oameni urcând de pe o treaptă pe alta. Scriptele și capitellurile scrâșneau, rețelele de sfoară căzură și o furtună de pietre, o ploaie de săgeți, se dezlănțui deodată. Aruncătorii-cu-praștia, în șiruri rărite, înaintau. Unii se apropiau de șanțuri ascunzând sub scut oale cu rășină aprinsă, pe care le zvârleau cu toată puterea. O grindină de gloanțe, de sulii și de flăcări trecea pe deasupra primelor rânduri de soldați și, arcuindu-se în aer, cădea dincolo de ziduri. Răspunsul îl dădeau, de pe metereze, macaralele uriașe, cu care se înalță de obicei catargul corăbiilor; un clește enorm cobora să prindă berbecii în ghearele lor dințate. Mercenarii se agățau de grinzi și dădeau înapoi; cartaginezii trăgeau de frânghii, urcând macaralele pe ziduri. Lupta se prelungi până la căderea nopții.

A doua zi, când barbarii reveniră la asalt, găsiră zidurile cetății acoperite în întregime cu baloturi de bumbac, cu valuri de pânză și cu perne; crenelurile erau astupate cu rogojini, iar sus, pe creasta zidurilor, printre brațele macaralelor, se zăreau șiruri lungi de furci și de maiuri cu mâner de lemn. O cumplită înfruntare începu din nou; cetatea se apăra cu înverșunare.

Trunchiuri de copaci legate în funii cădeau neconținut peste bârnele berbecilor; balistele azvârleau scoabe de fier, smulgând acoperișul cabanelor, iar de la înălțimea turnurilor se revărsau râuri de cremene și de piatră sfărâmată.

În sfârșit, berbecii sparseră poarta lui Khamon și străpunseră poarta Tagastei; dar cartaginezii le proptiseră pe dinăuntru cu tot ce le căzuse la îndemână, și canaturile lor nu se deschiseră. Porțile rămaseră în picioare.

Mercenarii încercară să sfredească zidurile cu burghiuri puternice, sfărâmând mortarul dintre blocurile de piatră. Se deprinseseră să mânuiască din ce în ce mai bine mașinile, împărțeau ochitorii pe caprării și, de dis-de-dimineată până seara târziu, băteau fără răgaz, cu acea neîntreruptă cadență pe care o au războaiele de țesut.

Spendius era neostenit. Încorda cu mâna lui arcul balistelor; și, pentru ca puterea de aruncare a funiilor să fie egală, le lungea și le scurta, când pe cea din dreapta, când pe cea din stânga, până ce scoteau amândouă același sunet. Se suia pe tălpile lor, le lovea cu vârful piciorului și ciulea urechile ca un cântăreț care își potrivește coardele lirei. Când oiștea catapultului se ridica și stâlpul balistei

tremura sub destinderea arcului, când pietrele zburau în aer și săgețile curgeau ca un râu, Spendius se îndoia din mijloc și întindea brațele, ca și cum ar fi vrut să pornească pe urma lor.

Soldații, minunați de îndemânarea lui, îi ascultau poruncile fără murmur. Înveselindu-se unii pe alții, făceau tot soiul de glume și dădeau mașinilor tot felul de porecle. Ghearele care încercau să apuce berbecii erau *lupi*, iar adăposturile sub care înaintau: *bolte de viță*. Ziceau că sunt miei, sau se făceau că pornesc la cules de struguri. Când încărcau măgarii sălbatici, îi îndemneau: „Azvârle bine copitele!” Scorpionilor le strigau: „Străpunge-i drept în inimă!” Spuneau mereu aceleași glume și se îmbărbătau unii pe alții râzând.

Cu toate acestea, mașinile nu izbuteau să biruie fortăreața. Spărturile dintre ziduri se umpleau la loc cu pământ, iar când mercenarii ajungeau pe-alocuri să doboare creasta meterezelor, cartaginezii o ridicau din nou. Mătho dădu poruncă să se clădească turnuri de lemn, tot atât de înalte ca și turnurile cetății. Barbarii încercară să astupe șanțul cu grămezi de iarbă, cu țărushi de lemn, cu pietriș, și, pentru a nu pierde vremea, răsturnau care întregi. Mulțimea nu avea răbdare să mai aștepte, și se urni în valuri peste câmpie, ca o mare revărsată până la picioarele zidurilor.

Luptătorii aduceau cu ei scări de frânghie și poduri mișcătoare, ale căror trepte de bambus urcau ca un scripete între două catarge. Rezemară șirurile de scări de-a lungul zidului și porniră să urce, unul după altul, cu armele în mâini. Nici un cartaginez nu se arătă pe creste. Mercenarii ajunseseră mai sus de jumătatea zidului când, fără veste, crenelurile se deschiseră și ca din niște guri de balaur se revărsară valuri de foc și de fum. Nisipul curgea pătrunzând prin încheietura platoșelor; păcura prinsă se lipea de veșminte; plumbul topit se prelingea pe coifuri, arzând carnea până la os; o ploaie de scântei cădea peste capete și din orbitele ochilor scoși cădeau lacrimi mari ca sâmburii de migdale. Oameni stropiți de sus până jos de ulei galben alergau cu părul în flăcări, și în goana lor dădeau foc altora. Unii le azvârleau pe cap mantale pline de sânge, înăbușindu-i. Cei care scăpaseră nerăniți rămâneau în nemișcare ca niște stane de piatră, cu gura deschisă și brațele întinse.

Barbarii au revenit la asalt câteva zile de-a rândul. Îndrăznind mereu și încordându-și puterile, nădăjduiau că vor învinge.

Un om suit pe umerii altuia împlânta din loc în loc o scoabă între pietre; apoi, sprijinindu-se pe muchea ei ca pe-o treaptă, o înfigea pe a doua, apoi pe-a treia; feriți sub marginea crenelului care depășea zidul, urcau amândoi încet, încet, până când, înainte de a atinge creasta, se prăbușeau. Șanțul cel mare se umpluse de răniți care zăceau de-a valma cu cei morți și cu cei ce trăgeau să moară. Printre măruntaie revărsate, creieri împrăștiți și bălți de sânge, trupurile arse apăreau ca niște pete negre; frânturi de brațe și cioturi de picioare ieșeau de sub mormanele de morți, ca aracii dintr-o vie răvășită de foc.

Scările nefiind de ajuns, veniră la rând tolenonele. Acestea erau alcătuite dintr-o grindă așezată de-a curmezișul peste o alta, și purtând la unul din capete un paner în patru laturi, unde încăpeau treizeci de pedestrași cu armele lor.

Mătho vru să se urce în cea dintâi; Spendius îl opri.

Câțiva soldați învârtiră o roată și grinda cea mare se ridică drept în sus, încovoiindu-se de prea multă greutate, ca o trestie uriașă. Pedestrașii, grămădiți unii într-alții, stăteau feriți până la bărbie; nu li se zăreau decât penele coifurilor. Înălțându-se în aer vreo cincizeci de coți, tolenona se răsuci de câteva ori pe dreapta și pe stânga, și așeză pe creasta zidului panerul cu soldați, ca un braț de uriaș care ar ține în pumn o cohortă de pigmei. Soldații săriră în mijlocul mulțimii din cetate și nu se mai întoarseră niciodată.

Urmară la rând celelalte tolenone; dar pentru a cuceri cetatea ar fi trebuit de o sută de ori mai multe. Mercenarii făcură din ele o armă ucigașă. Arcașii etiopieni se suiau în coșuri și, atârnați în aer cu frânghii priponite, zvârleau săgeți înveninate. Cele cincizeci de tolenone ridicate peste creneluri

împresurau Cartagina ca niște vulturi uriași, iar negrii izbucneau în hohote de râs, văzând străjile murind în cumplite zvârcoliri.

Hamilcar trimise în ajutor pe hopliți; le dădea să bea în fiecare dimineață sucul unor ierburi care îi păzeau de otravă.

Într-o seară întunecoasă încărcă pe șleperi și pe plute o cohortă din cei mai buni soldați ai lui, îndrumându-i spre dreapta portului, până la Taenia. Cartaginezii se strecurară până aproape de primele rânduri ale barbarilor și, căzându-le în coaste, făcură mare măcel între ei. Alții, coborând noaptea pe frânghii, cu torțe în mână, dădeau foc punților mercenarilor și se întorceau în cetate.

Mătho se înverșunase; fiecare piedică îi sporea mânia, planurile cele mai nebunești îi treceau prin minte. O chema în gând pe Salammbô și o aștepta, dar ea nu venea; îl trăda pentru a doua oară! O ura, și dacă ar fi văzut-o moartă, poate că ar fi părăsit lupta.

Îndoi străjile, înfipse furci în fundul șanțurilor, ascunse capcane în pământ și porunci libienilor să-i aducă o pădure întreagă, ca să-i dea foc și să aprindă Cartagina ca pe-o vizuină de vulpi.

Spendius se încăpățânase să ducă asediul mai departe, își trudea mintea să născocască alte mașini ucigătoare, cum nu se mai văzuseră niciodată.

Ceilalți barbari, tăbărâți mai departe de țarm, nu puteau să priceapă de ce se prelungește războiul; și fiindcă începuseră să murmure, fură lăsați să pornească asupra cetății.

Se năpustiră cu sulii și junghere. Luptau însă goi și erau lesne de rănit; cartaginezii îi măcelăreau pe capete, iar mercenarii ceilalți, așteptând să-i jefuiască, se bucurau de pieirea lor. Se iscară printre barbari certuri și încăierări până la sânge. Câmpurile erau secătuite și se ucideau între ei pentru mâncare. Cete numeroase plecară, dar mulțimea lor era atât de mare, încât lipsa nu li s-a băgat de seamă.

Cei mai îndărătnici se apucară să sfredelească tuneluri, dar pământul, nebătătorit și neîntărit de ajuns, se surpa mereu. Încercară de mai multe ori, schimbând locul. Hamilcar îi simțea de departe, punând urechea pe un scut de bronz. Săpă la rândul lui tuneluri în calea turnurilor de lemn; când barbarii le-au împins înainte, turnurile se prăbușiră în gropi.

În cele din urmă, barbarii au înțeles că cetatea nu va putea fi luată până nu vor ridica de-a lungul un pod la înălțimea zidurilor, pentru a da lupta piept la piept; pardosind podul cu pietre credeau că vor izbuti să treacă și catapulturile. Orice împotrivire a Cartaginei va fi atunci zadarnică.

Orașul începuse să sufere de sete. Apa, care se vindea la începutul asediului cu doi kesiteci samarul, prețuia acum un sechel de argint. Carnea și grâul se împuținau. Toți se temeau că vor muri de foame; unii ajunseseră să vorbească despre gurile hrănite degeaba, iar cei care se simțeau amenințați tremurau de spaimă.

Din piața lui Khamon și până la templul lui Melkarth, mormane de stârvuri zăceau pe toate străzile. Vara era pe sfârșite și roiuri de muște mari, negre, îi chinuiau pe soldați. Bătrânii cărau în spate pe răniți, iar cetățenii drept-credincioși făceau slujbe de îngropăciune pentru rudele și prietenii lor, căzuți cine știe unde, pe câmpul de luptă. Păpuși mari de ceară cu păr pe cap, închipuind trupuri înveșmântate, se înșirau pe pragul porților; ceara se topea la căldura faclelor aprinse și vopseaua curgea pe umerii momâilor, în timp ce șiroaie de lacrimi scaldau fețele celor vii, care se tânguiau alături în jeluiri funebre. În timpul acesta, mulțimea alerga pretutindeni; cete înarmate cutreierau orașul; căpitani îi strigau poruncile, și neconținut se auzeau loviturile berbecilor care băteau zidurile cetății.

Vremea se făcuse atât de caldă, încât trupurile morților, umflându-se, nu mai încăpeau în sicrie. În toate curțile se aprindeau ruguri, dar locul era pretutindeni atât de strâmt, încât, adesea, focul se întindea asupra zidurilor vecine, și flăcările izbucneau pe ferestrele caselor, ca sângele care țâșnește dintr-o rană deschisă. Moloh pusese stăpânire asupra Cartaginei; strângea în clește cetatea, se revârsa pe străzi, sfărteca până și leșurile.

Oameni purtând pe umeri în semn de deznădejde veșminte peticite și zdrențe, se strâneau pe la răspântii strigând împotriva lui Hamilcar, împotriva Bătrânilor, prevestind prăbușirea Cartaginei și îndemnându-se la jaf și la distrugere. Cei mai primejdioși erau băutorii de huoskuama, care în sminteala lor se credeau fiare sălbatice și se repezeau asupra trecătorilor, sfâșiindu-i. Gloata se strânea în jurul lor, și nimeni nu se mai gândea la apărarea Cartaginei. Pentru a-și aduce la îndeplinire planurile, Hamilcar se gândea să tocmească alți soldați.

Ca să păstreze în cetate puterea Zeilor, cartaginezii legară chipurile lor în lanțuri. Așternură vâuri negre peste fața Zeilor Pateci și așezară mantale din păr de capră în jurul altarelor. Începu să stârneasă gelozia Baalilor, și ca să le ațâțe trufia le strigau în urechi: „Te lași biruit? Cum? Ceilalți Zei sunt mai tari decât tine? Dovedește-ți puterea! Ajută-ne! Să nu ajungă celelalte neamuri să ne întrebe: «Unde vă sunt Zeii?»”

O spaimă neconținută stăpânea tagma preoților. Slujitorii Rabbetnei erau cei mai înfricoșați; reîntoarcerea zaimfului fusese zadarnică. Stăteau închiși în curtea a treia, puternic întărită ca o fortăreață. Unul singur îndrăzne să se arate; marele preot Șahabarim.

Venea la Salammbô. O privea în tăcere cu ochii lui pătrunzători, sau, într-o revărsare neașteptată de cuvinte, o acoperea de aspre muștrări.

Oricât ar părea de neînțeles, nu-i putea ierta că se supusese poruncilor lui. Șahabarim bănuia cele petrecute și acest gând stăruitor îi sporea ciuda de a se ști neputincios. Arunca asupra lui Salammbô întreaga vină a războiului. Mătho, zicea el, venea asupra Cartaginei pentru a lua înapoi zaimful; îl blestema și își bătea joc de acest barbar, care râvnea la lucruri sfinte.

Altceva ar fi voit să spună marele preot; dar Salammbô nu se mai temea de el. Spaima care o cuprindea altădată se risipise. O liniște ciudată i se așternuse în suflet. În privirea ei, mai puțin sovăitoare, strălucea acum o lumină limpede.

Șarpele, în schimb, se arăta din nou suferind; și fiindcă Salammbô părea, dimpotrivă, că prinde puteri, bătrâna Taanah era fericită văzând că pitonul lua asupra lui boala stăpânei sale.

Într-o dimineață îl găsiră sub patul împletit din piei de bou, mai rece decât marmura și cu capul năpădit de viermi. La strigătele sclavei, Salammbô se apropie și împinse șarpele cu vârful sandalei; iar Taanah rămase uimită, văzând-o atât de nepăsătoare.

Fiica lui Hamilcar nu mai ținea posturile cu râvna de altădată. Își petrecea zilele pe terasa cea înaltă, rezemându-și coatele de marginea balustradei și privind departe. Creasta zidurilor însemna pe cer, la marginea orașului, o linie frântă, iar lăncile străjerilor păreau de-a lungul lor o cunună de spice. Între turnurile cetății se zăreau mișcările barbarilor; în zilele fără luptă îi vedea făcându-și de lucru prin tabără și deosebea fiecare îndeletnicire a lor. Își dregeau armele, își ungeau părul sau își spălau în apa mării mâinile pătate de sânge. Corturile erau închise, vitele de povară mâncau, iar de departe tăișurile de coasă ale carelor de luptă rânduie în jumătate de cerc păreau un cimitir de argint la poalele muntelui. Cuvintele lui Șahabarim îi reveneau în minte. Îl aștepta pe logodnicul ei, Narr'Havas. Îl ura pe Mătho și totuși ar fi dorit să-l mai revadă. Era poate singura ființă din toată Cartagina, care ar fi știut să-i vorbească fără teamă.

Hamilcar venea adesea în odaia fiicei sale. Se așeza între perne, răsufla adânc și o privea aproape înduioșat, ca și cum ar fi găsit lângă ea odihna ostenelelor sale. O ruga uneori să-i povestească drumul ei până în tabăra barbarilor și ar fi vrut să știe dacă o îndemnase cineva. Salammbô, cu un semn al capului, tăgăduia, atât era de mândră de a fi mântuit zaimful.

Întrebările lui Hamilcar se întorceau mereu la Mătho, dar se prefăcea că nu dorea să cunoască altceva decât planurile lui de război. Nu înțelegea ce-a putut să facă Salammbô atâtea ceasuri în cortul barbarului. Fiica lui se feri să-i vorbească despre Giscon; ea știa că blestemele au în ele înșile o tainică putere, și oricine le împărtășea altora era în primejdie ca osânda lor să-l ajungă. Nu pomeni nici despre dorința ce-o avusese de a-l ucide pe Mătho; se temea să nu fie muștrată pentru

nehotărârea ei. Spunea că șalișimul părea furios, că izbucnea în strigăte de mânie și că, până la urmă, adormise. Salammbô nu istorisi mai mult, dintr-un simțământ de rușine sau, poate, fiindcă în deplina ei nevinovăție nu dădea nici o însemnătate îmbrățișărilor barbarului. Toate cele petrecute pluteau în mintea ei umbrită de mâhnire, ca amintirea nedeslușită a unui vis greu; nici n-ar fi știut să aleagă cuvintele potrivite pentru a-i povesti.

Într-o seară, pe când se aflau împreună, Taanah intră înspăimântată în odaie. Un bătrân, însoțit de un copil, se afla în curte și cerea să-i vorbească lui Hamilcar.

Sufetul păli și răspunse repede:

— Adu-l aici!

Iddibal intră fără să se închine. Ținea de mână un băiat înveșmântat într-o blană de țap. Dând la o parte gluga care îi acoperea fața, bătrânul spuse:

— Iată-l, stăpâne. Primește-l în casa ta.

Hamilcar și sclavul său se duseră să tănuiască într-un alt colț al încăperii.

Copilul rămase în picioare și, cu ochii lui mai mult cercetători decât mirați, privea lucrurile din odaie, șirurile de perle de pe perdelele de purpură și pe tânăra femeie, măreață ca o regină, care se aplecase asupra lui.

Putea să tot aibă zece ani și nu era mai înalt decât o sabie romană. Părul în inele îi umbrea fruntea boltită. Luminile ochilor lui păreau că vor să străpungă depărtările. Nările nasului subțire fremătau ușor, și din toată făptura lui se desprindea acea tainică strălucire a celor sortiți să îndeplinească fapte mari. Aruncând de pe umeri haina lui prea grea, rămase înveșmântat într-o piele de răs, strânsă în jurul mijlocului; aștepta mândru și drept, proptind pe lespedea de piatră piciorușele lui înălbite de praf. Ca și cum ar fi priceput că se pun la cale hotărâri însemnate, stătea nemișcat, cu bărbia în piept, cu o mână la spate, și cu un deget al celeilalte în gură.

În sfârșit, Hamilcar făcu semn lui Salammbô să se apropie și îi șopti:

— Îl vei ascunde la tine, ai înțeles? Nimeni nu trebuie să știe, nici oamenii casei.

Apoi, despărțindu-se de Iddibal, îl mai întrebă o dată dacă nu-l zărise cineva.

— Nu, răspunse sclavul. Străzile erau pustii. Războiul cuprinsese toate provinciile, și lui Iddibal începuse să-i fie teamă pentru fiul stăpânului său. Neștiind unde să se mai ascundă, se furișase într-o luntre lângă țărmul mării: trei zile stătuse la pândă, cu privirile ațintite spre zidurile cetății. În seara aceea, cum nu zărise pe nimeni împrejurul templului lui Khamon, trecuse pe nesimțite strâmtoarea, și fiindcă intrarea portului era deschisă, coborâse pe uscat lângă Arsenal.

În scurtă vreme însă, barbarii așezară în fața portului o plută uriașă, pentru a tăia cartaginezilor legătura cu marea. Clădiră din nou alte turnuri de lemn și ridicară din ce în ce mai înalt podul de pământ din fața cetății.

Toate drumurile care duceau la Cartagina erau păzite și o foamete grozavă se abătuse asupra orașului.

Fură omorâți toți câinii, toți catârii, toți măgarii, precum și cei cincisprezece elefanți cu care se întorsese Hamilcar. Leii templului lui Moloh ajunseseră furioși, și hierodulii nu mai îndrăzneau să se apropie de ei. Încercară să-i hrănească mai întâi cu barbarii răniți; apoi cu trupurile calde încă ale morților; leii nu se atinseră de ele și pieriră toți. În fiecare seară, oamenii rătăceau de-a lungul zidurilor vechi ale cetății, culegând printre pietre flori și ierburi, pe care le fierbeau în vin; vinul era mai ieftin decât apa. Alții se strecurau printre străjile dușmane și încercau să fure de mâncare pe sub corturi; luați prin surprindere, barbarii îi lăsau câteodată să se întoarcă nevătămați. În sfârșit, sosi ziua când Bătrânii, ei între ei, hotărâră să taie caii lui Eșmun. Erau animale sfinte, în coama cărora preoții împleteau panglici de aur, și care prin însăși ființa lor închipuiau mișcarea Soarelui și puterea focului, în înțelesul ei cel mai înalt. Carnea, tăiată în bucăți deopotrivă, fu ascunsă în spatele altarului. În fiecare seară, pe cuvânt că merg să se închine, Bătrânii luau calea templului și se ospătau pe furiș,

iar la plecare mai luau cu ei, sub mantale, câte o ciozvărtă pentru copii. Cetățenii mai înstăriți care locuiau pe străzile singurate, departe de zidurile cetății, se încuiau în casă de teamă să nu fie prădați.

Pietrele catapulturilor, ca și resturile zidurilor care fuseseră dărâmate pentru înlesnirea apărării, se îngrămădeau de-a valma în mijlocul ulițelor. În ceasurile cele mai liniștite, o mare mulțime se revărsa dintr-o dată, strigând, și flăcări fluturau pe culmea Acropolei, ca niște fâșii de purpură răsucite de vânt.

Cele trei catapulturi mari nu se opreau nici o clipă. Urgia pe care o dezlănțuiau era de neînchipuit. Un cap de om, smuls de pe umeri, fu azvârlit până pe treptele sisiților; pe strada Kinisdo, o femeie care năștea muri strivită de o bucată de marmură, iar pruncul, cu patul lăuzei, se rostogoli până în răspântia Cinasynului, unde fură găsite așternuturile.

Mai supărătoare erau gloanțele aruncătorilor cu praștia; cădeau pe acoperișul caselor, în grădini și în mijlocul curților, unde oamenii stăteau la masă, ciugulind un prânz sărac și oftând din adâncul pieptului. Gloanțele ucigătoare purtau pe fața lor litere care se întipăreau în carne; pe trupurile celor morți se puteau citi vorbe de ocară: *porc, șacal, vierme*, sau glume ca: *pune mâna pe el! ce-am căutat, am găsit!*

Zidurile care se întindeau din marginea portului până în dreptul cisternelor căzură, iar locuitorii din Malqua se pomeniră prinși între vechea fortăreață a Byrsei și armata barbarilor. Cartaginezii se mulțumiră să întărească zidurile rămase în picioare, înălțându-le cât mai sus, și lăsară la voia întâmplării pe cei de dincolo de ele. Aceștia pieriră până la unul, și cu toate că nimeni nu-i iubea, toți îl țineau de rău pe Hamilcar pentru această neiertată cruzime.

A doua zi, sufetul dădu poruncă să se desfunde gropile în care își păstra grânele, iar slujitorii lui le împărțiră poporului. Trei zile de-a rândul, cartaginezii mâncară pe săturate.

Cu atât mai chinuitoare ajunsese setea. Însetații vedeau cum se revarsă sub ochii lor căderea de apă limpede a apeductului rupt în două. În lumina soarelui se ridica un abur ușor cu răsrânger de curcubeu, și un râu subțire, șerpuint pe nisipul țărmului, se pierdea în mare.

Hamilcar nu-și pierduse nădejdea. Aștepta o întorsătură hotărâtoare, care să schimbe soarta războiului.

Sclavii lui desprinseră lamele de argint din templul lui Melkarth; traseră cu funiile patru corăbii din port, le aduseră până pe țărmul Mappalei, făcură o spărtură în zidul din fața mării, și porniră spre Țara Galilor, să năimească pe orice preț alți mercenari. Hamilcar era mâhnit că pierduse legătura cu Narr'Havas, pe care îl știa în spatele barbarilor, gata să cadă asupra lor. Dar Narr'Havas, simțindu-și puterile prea slabe, nu îndrăznea să pornească la luptă de unul singur. Sufetul a poruncit să se înalte zidurile cu douăsprezece palme, a adunat în Acropole toate armele arsenalului, și a dres încă o dată stricăciunile mașinilor de război.

Frânghiile catapulturilor erau împletite din vine scoase de la gâtul taurilor și de la picioarele cerbilor; dar nu se mai găseau în toată Cartagina nici tauri, nici cerbi. Hamilcar ceru Bătrânilor părul soțiilor lor; femeile se supuseră, dar firele care se strânseseră fură prea puține. În palatul sisiților se aflau o mie două sute de slave tinere, care urmau să fie vândute lupanarelor din Grecia și Italia. Din părul lor înmlădiat cu unsori se puteau împleti cele mai bune funii pentru mașinile de război; se pierdea însă o marfă mult prea prețioasă. Se hotărî, așadar, să fie alese acele soții ale oamenilor din popor care aveau părul cel mai frumos și mai bogat. Fără să țină seamă de apărarea patriei, femeile se împotriviră cu strigăte de disperare când slujitorii celor o sută se năpustiră asupra lor cu foarfecele.

O furie nestăpânită îi cuprinse pe barbari. Cartaginezii îi vedeau de departe cum își ungeau mașinile cu grăsimea leșurilor; mulți le smulgeau unghiile ca să facă zale din ele. Le veni apoi în gând să arunce cu puterea catapulturilor ulcioare pline cu șerpi, pe care îi strângeau negrii. Vasele de lut

se spărgeau pe lespezile de piatră; iar șerprii, răspândindu-se, mișunau atât de mulți, de parcă ieșeau de sub ziduri ca dintr-un cuib al lor. Neîndestulați cu această născocire, barbarii mai adăugară altele: aruncau tot soiul de scârnavii, murdării de om, bucăți de stârvuri și leșuri întregi. Ciuma izbucni din nou. Cartaginezilor le cădeau dinții, iar gingiile li se albeau, ca ale cămilelor când se întorc dintr-un drum prea lung.

Mercenarii urcară mașinile de război pe podișul clădit în fața cetății, deși nu-l ridicaseră încă în tot locul până la înălțimea zidurilor. În fața celor douăzeci și trei de turnuri de piatră, se ridicau tot atâtea turnuri de lemn. Toate tolenonele fuseseră înșirate în linie de bătaie, iar în mijlocul lor, ceva mai înapoi, se înălța uriașa helepolă a lui Demetrius Poliorsetul, pe care Spendius izbutise s-o întocmească după chipul și asemănarea ei. În formă de piramidă, ca farul din Alexandria, avea o înălțime de o sută treizeci de coți și o lărgime de douăzeci și trei; cele nouă caturi ale ei, care se îngustau spre vârf, erau apărute cu plăci de aramă, în mijlocul cărora se deschideau porți încărcate cu soldați. Pe puntea ei cea mai înaltă se ridica un catapult între două baliste.

Hamilcar porunci să se așeze cruci de pedeapsă pentru cei care începuseră să spună că cetatea ar trebui să se predea. Au fost chemate sub arme până și femeile. Oamenii dormeau pe stradă, într-o înfricoșată așteptare.

Într-o dimineață — era ziua șaptea a lui Nyssan — puțin înainte de răsăritul soarelui, cartaginezii fură treziți de strigătul întregii mulțimi a barbarilor. Trâmbițele nechezau în țevi de plumb; goarneau mugeau ca niște tauri. Toți alergau spre zidurile cetății.

O pădure de lănci, de sulici și de săbii porni asupra Cartaginei. Scările se agățară de ziduri și în golul crenelurilor apărură capete de barbari.

Bârne grele, purtate pe umăr de un șir întreg de oameni, băteau porțile; în locurile unde podul de pământ lipsea, mercenarii porniseră să dărâme zidul în cohorte strânse; oamenii din linia întâi se așezau în patru labe, cei din rândul al doilea îngenuncheau peste ei, până la cei din urmă, care rămâneau în picioare; în alte părți, pentru a urca, unii porneau în frunte, ceilalți după ei ca o coadă, ținând scuturile deasupra coifurilor cu brațul stâng și apropiindu-le atât de strâns unul de altul, încât păreau laolaltă o uriașă adunare de broașe țestoase. Gloanțele alunecau pe această armătură piezișă.

Cartaginezii azvârleau peste ziduri pietre de moară, maiuri, butoaie, hârdaie, paturi, tot ce avea greutate și putea să ucidă. Unii pândeau pe creneluri cu năvoade, iar barbarii prinși în ochiurile plasei se zbăteau ca niște pești. Apărătorii dărâmau singuri meterezele, și pereți întregi se prăbușeau într-un nor de praf; catapulturile trăgeau unele asupra altora; pietrele se ciocneau în aer și zburau în mii de bucăți, abătându-se asupra luptătorilor ca o ploaie mereu întetită.

Cele două mulțimi se încheștaseră într-o uriașă învălmășeală de trupuri omenești. Se răsuceau în loc pe cele două culmi potrivnice, rostogolindu-se neconținut, fără să facă un pas înainte. Oamenii luptau culcați pe burtă ca șerprii, într-o cumplită încrâncenare. Femeile urlau aplecate peste metereze. Barbarii le smulgeau vălurile, și goliciunea coapselor albe strălucea între brațele negrilor care le sfâșiau cu jungherele. Morții prinși în încheștarea mulțimii nu mai cădeau; rămâneau în picioare între umerii luptătorilor, cu privirile împietrite. Unii, cu amândouă tâmpilele străbătute de o lance, clătinau din cap ca niște urși. Gurile rămâneau deschise mai înainte de a putea striga; mâinile tăiate zburau prin aer; a fost un măcel, pe care cei rămași în viață aveau să-l pomenească multă vreme.

Turnurile de lemn și turnurile de piatră revărsau de-o parte și de alta o grindină de săgeți. Tolenonele își mișcau cu repeziciune antenele lor lungi, și barbarii care jefuiseră în Catacombe vechiul cimitir al băștinașilor azvârleau asupra cetății lespezile de piatră de pe morminte. Sub greutatea panerelor prea încărcate, frânghiile se rupeau și grămezi de oameni se prăbușeau cu brațele în aer.

Până înspre amiază, veteranii hopliților se înverșunară asupra Taeniei, încercând să pătrundă în port și să nimicească corăbiile. Hamilcar porunci să se aprindă un foc de paie ude pe acoperișul templului lui Khamon; fumul îi orbi pe barbari. Gonindu-i în stânga portului, îi sili să îngroașe rândurile învălmășite ale mulțimii care se îngrămădise în Malqua. Câteva sintagme alcătuite din ostași zdraveni, aleși pe sprânceană, izbutiră să spargă trei porți; cuiele bătute în pereți înalți de scânduri îi opriră. A patra poartă căzu mai lesne; hopliții săriră peste pragul ei, prăbușindu-se în șanțul unde cartaginezii ascunseseră capcane, în colțul dintre răsărit și miazăzi al cetății. Autharit cu oamenii lui dărâmară zidul, ale cărui crăpături fuseseră astupate cu cărămizi. Urcară fără greutate povârnișul mai departe, dar se pomeniră în fața lor cu al doilea zid, clădit din pietre și bârne culcate de-a lungul, un rând de pietre urmând unui rând de bârne, ca pe tabla unui joc de șah. Era un fel de a zidi pe care Hamilcar îl cunoștea din Galia și i se păruse potrivit pentru apărare. Galii priveau cu uimire acele ziduri, care semănau atât de bine cu un oraș al lor. Porniră la luptă fără însuflețire și fură nevoiți să dea înapoi.

Tot drumul arcuit între strada Khamon și Târgul-Verdețurilor se afla în stăpânirea barbarilor; cu scurte izbituri de țăruș samniții ucideau pe răniții care trăgeau să moară; priveau cum fumegă la picioarele lor dărâmurile zidurilor, în timp ce înțeleștarea bătăliei se prelungea mai departe.

Aruncătorii-cu-praștia înaintau neconținut; dar în timpul luptei arcurile arcariene se rupseseră, iar mulți dintre ei azvârleau pietrele cu mâna, ca ciobanii. Alții aruncau gloanțe de plumb cu sfârcul biciului. Zarxas, cu părul lui negru revărsat pe umeri, se ivea pretutindeni, sărind de la un rând la altul, și îndemnând pe baleari la luptă. Își legase câte un paner de fiecare parte a soldurilor, culegea din ele cu mâna stângă, iar brațul lui drept se învârtea în aer ca roata unui car.

Pentru a putea ține sub porunca lui pe toți barbarii, Mătho rămăsese câțva timp departe de învălmășeala bătăliei. I-a urmat pe mercenari de-a lungul golfului, a stat în apropierea lagunei cu numizii, a trecut pe malul lacului printre negri și din largul câmpiei a trimis în luptă, pe rând, cohortele pornite asupra zidurilor cetății. Încetul cu încetul s-a apropiat de toiul bătăliei. Mirosul sângelui, priveliștea măcelului, sunetul goarnelor îl stârniră. Intră în cort și, descingându-și platoșa, se înfășură în blana leului, ca într-o armură de luptă mai ușoară. Botul fiarei îi acoperea creștetul, înrămându-i obrazul într-un cerc de colți ascuțiți, labele dinainte îi acopereau pieptul, iar unghiile picioarelor dinapoi îi ajungeau până mai jos de genunchi.

Își păstrase puternica cingătoare, în care strălucea securea cu două tăișuri; prinzând în mâini spada lui grea se năpusti la atac, croindu-și drum peste zidurile dărâmate.

Seceră în jurul lui pe cartaginezi de-a valma, ca tăietorii de lemne care, intrând cu securea într-un crâng de sălcii, se silesc să doboare cât mai multe pentru a-și spori simbria. Pe cei care încercau să-l lovească din lături îi răsturna cu mânerul săbiei; pe cei care îl înfruntau din față îi străpungea; pe cei care căutau să fugă îi despica în două. Pe câțiva care îi săriră în spate îi strivi de stâlpul unei porți. Spada lui se ridica pe deasupra capetelor și cădea; dar tăișul săbiei lovind colțul unui zid se frânse. Mătho scoase securea lui cea grea și porni să spintece pe cartaginezi înaintea și înapoia lui, ca pe o turmă de oi. Rândurile dușmanilor se răriseră din ce în ce mai mult, și ajunse singur în fața celui de-al doilea zid, la poalele Acropolei. Poverile aruncate de pe creastă se învălmășiseră pe trepte și se rostogoleau peste zid. Mătho se opri în mijlocul ruinelor și strigă soldaților să-l urmeze. Zări penele coifurilor fluturând deasupra capetelor, apoi cufundându-se iar, în fierberea mulțimii; pe toți îi aștepta pierzarea. Alergă spre ei, și deodată larga coroană de pene roșii se strânse laolaltă, adunându-se în jurul lui. Dinspre străzile lăturalnice se revărsa potop de oameni. Săltat de subsuori și purtat pe umerii barbarilor, Mătho ajunse dincolo de metereze, pe podișul unei înalte terase.

La o poruncă a lui, toate scuturile se așternură peste coifuri. Mătho sări deasupra lor și, învârtind în mână securea lui cumplită, alerga spre Cartagina pe valurile de bronz ale scuturilor, ca un zeu al mării care își poartă tridentul peste talazuri.

Un om în rochie albă se plimba pe marginea zidului, privind cu nepăsare moartea care îl înconjură. Punea din când în când palma dreaptă deasupra ochilor, ca și cum ar fi voit să deosebească chipul cuiva. Când Mătho ajunsese sub picioarele lui, privirile omului în alb se aprinseră; fața lui palidă s-a crispat și, ridicând în aer brațele lui firave, a izbucnit în blesteme.

Mătho nu le auzi; dar simți săgetându-i inima o privire atât de sălbatică și de cruntă, încât, cu un muget de fiară, repezi asupra lui tăișul securii. Alții se năpustiră asupra lui Șahabarim; Mătho, nemaizărindu-l, căzu pe spate, sleit de puteri.

Un groaznic scârțâit de roți se auzi în legănarea unui val de glasuri răgușite care cântau.

Era helepola cea mare, purtată de o mulțime de soldați; unii trăgeau de frânghii cu amândouă mâinile, alții împingeau din urmă cu umărul: dar deși taluzul care se înălța de pe câmpie avea o înclinare abia simțită, mașina era atât de grea, încât nu putea să urce. Se urnise încet, din zorii zilei, pe cele opt roți prinse în cercuri de fier, asemenea unui munte care ar încerca să se suie pe-un altul.

Un berbec uriaș ieși din pânțele ei. Porțile celor trei laturi dinspre cetate ale helepolei se deschiseră, și înăuntru apărură, ca niște coloane de fier, platoșele soldaților înarmați. Urcau, și coborau pe cele două scări care legau între ele podurile mașinii. Așteptau ca scoabele ușilor să atingă zidul, pentru a porni la asalt. În mijlocul platformei înalte, frânghiile balistelor se răsuceau; oiștea cea mare a catapultului cădea.

Hamilcar stătea în picioare pe acoperișul templului lui Melkarth. Bănuise că helepola se va îndrepta spre zidurile cele mai puternice și, tocmai de aceea, mai puțin păzite. De mai multă vreme, sclavii săi căraseră fără încetare burdufuri de apă, vărsându-le în două șanțuri adânci de lut, din care apa curgea încet asupra terasei. Lucru de mirare, Hamilcar nu se arăta îngrijorat.

Dar când helepola s-a apropiat până la treizeci de pași, a poruncit să se întindă scânduri deasupra străzilor, între o casă și alta, de la cisterne până pe înălțimea meterezelor. Oameni înșirați în lanț își treceau din mână în mână coifurile și amforele pline, deșertându-le neconținut. Cartaginezii erau furioși văzând cum se risipește atâta bunătate de apă; dar când berbecul sparse zidul, o fântână revărsată țâșni printre pietrele desprinse de la locul lor. Uriașa clădire de aramă, cu cele nouă caturi ale ei cuprinzând trei mii de soldați, începu să se clatine ca o corabie pe valuri. Apa, răspândindu-se și pătrunzând în pământ, desfundase drumul. Roțile helepolei se înnămoliră; între perdelele de piele se ivi capul lui Spendius, suflând cu toată puterea într-un corn de fildeș. Smucindu-se într-o ultimă efortare, mașina uriașă a mai înaintat vreo zece pași; dar călcând pe pământ din ce în ce mai moale, se afundă în noroi cu roțile până la osii, aplecându-se într-o parte. Catapultul se rostogoli până la marginea șanțului și, târât de greutatea oiștei, căzu dărâmând sub el toate caturile de jos ale mașinii. Soldații care stăteau în picioare, gata de luptă în fața porților helepolei, se prăbușiră în gol; încercând să se agațe de capătul grinzilor făceau să se incline și mai mult uriașa mașină, care se destrăma pârâind din toate încheieturile.

Ceilalți barbari alergară în ajutor. Cartaginezii coborâră de pe metereze și-i loviră din spate, măcelărindu-i; se pomeniră însă la rândul lor împresurați de carele înarmate cu tăișuri de coasă, și se urcară din nou pe ziduri; apoi se lăsă noaptea; barbarii se retraseră.

Nu se mai vedea până departe decât un furnicar de umbre negre, cuprinzând tot largul câmpiei, între marginea albastră a mării și fâșia de argint a lagunei. Apa lacului amestecată cu sânge se întindea până în zare, ca o uriașă mlaștină purpurie.

Pe culmea podului de pământ zăceau atâtea mormane de morți, încât părea clădită cu trupuri omenesti. Helepola, împovărată de arme, se înălța în mijlocul câmpului de luptă, și din când în când se desprindeau din scheletul ei frânturi uriașe, ca blocurile de piatră ale unei piramide dărâmate. În lungul meterezelor se zăreau urmele lăsate pe ziduri de revărsarea plumbului topit. Ici-colo, un turn de lemn prăbușit ardea în flăcări, iar casele apăreau nelămurite, ca treptele unui amfiteatru în ruină.

Trâmbe grele de fum se ridicau în văzduh într-un vârtej de scânteii, pierzându-se pe întinderea cerului întunecat.

Cartaginezii, chinuiți de sete, se năpustiră să sfărâme porțile cisternelor. Nu mai găsiră, pe fund, decât drojdiile unei ape mlăștinoase.

Ce soartă avea să-i mai aștepte? Mulțimea barbarilor era nesfârșită; își vor împropăta puterile și se vor întoarce la luptă.

Toată noaptea poporul se aduna în cete, ținând sfat la colțul străzilor. Unii spuneau că ar fi bine să scoată afară din oraș pe bătrâni, pe femei și pe bolnavi; alții erau de părere că ar trebui să părăsească toți cetatea și să se așeze într-un ținut mai depărtat. Le lipseau însă corăbiile, așa că până la răsăritul soarelui nimic nu hotărau.

Ziua următoare trecu fără luptă. Oamenii erau sleiți de puteri; cei care apucau să ațipească aveau înfățișarea unor cadavre.

Cugetând îndelung asupra nenorocirii care îi ajunsese, cartaginezii și-au adus aminte că în anul acela nu trimiseseră în Fenicia jertfele datorate în fiecare an lui Melkarth-Tyrianul. O cumplită spaimă îi cuprinsese dintr-o dată; au înțeles că Zeii mânioși împotriva Republicii o urmăreau cu răzbunarea lor.

Zeii aceștia erau stăpâni fără milă și cruzi, nu se lăsau înduplecați decât cu rugăciuni și daruri; iar cel mai puternic dintre toți se dovedise a fi Moloh-Mistuitorul. Sufletul și trupul oamenilor, viața însăși se afla sub stăpânirea lui. Gândindu-se la mântuirea lor, cartaginezii obișnuiau să-i închine o parte de jertfă îndestulătoare, ca să-i potolească furiile. Ardeau fruntea și ceafa copiilor cu fitiluri de lână aprinsă, și fiindcă preoții câștigau bani buni de pe urma acestui fel de a-l îndupleca pe Baal, ei îndemneau pe credincioși să-l folosească, fiind cel mai lesnicios și mai puțin dureros dintre toate.

De data aceasta era vorba de însăși soarta Republicii. Și fiindcă orice folos trebuia răscumpărat cu o pierdere, învoiala încheindu-se totdeauna după nevoile celui slab și pofta celui mai tare, nici o suferință nu era prea mare pentru a-l împăca pe Zeu, și cu cât jertfele omenești erau mai grele, cu atât Zeul se bucura mai mult. Acum, când soarta Cartaginei era în mâna lui, nu mai era de ales. Moloh trebuia împlânzit pe de-a-ntregul. Era singurul mijloc de a mântui cetatea; nenumăratele pilde din trecut o dovedeau. Numai focul putea să purifice Cartagina! Victimele urmând să fie alese din marile familii, poporul aștepta cu o bucurie sălbatică îndeplinirea jertfei.

Bătrânii ținură adunare. Sfatul se prelungi până târziu. Hannon nu putea să lipsească, dar fiindcă nu mai era în stare să se așeze pe scaun, se culcă în fața ușii, pe jumătate ascuns sub ciucurii perdelii; iar când marele preot întrebă pe cei de față dacă sunt gata să-și jertfească fiii, glasul lui țâșni din umbră, ca mugetul unui zeu în întunericul unei peșteri.

Îi părea rău — striga el — ca nu poate dărui patriei un vlăstar din sângele său! Și privirea i se îndreptă spre Hamilcar, care se afla în fața lui, de cealaltă parte a încăperii. Sufetul, tulburat până în adâncul inimii, aplecă ochii în pământ. Toți încuviințară pe rând, cu un semn al capului, îndemnul care se desprindea din privirea lui Hannon. Hamilcar se văzu nevoit să răspundă marelui preot: „Așa să fie!” În cele din urmă, Bătrânii hotărâră jertfa în cuvinte ocolite, după cum era obiceiul; fiindcă sunt fapte pe care oamenilor le vine mai ușor să le săvârșească decât să le spună pe nume.

Vestea se răspândi fără întârziere în toată Cartagina. Cuvinte de jale se auziră pretutindeni; femeile se porniră să bocească; bărbații lor încercau să le potolească și le mustrau cu aspre ocări.

Trei ceasuri mai târziu, un zvon de necrezut se răspândi: sufletul găsisese izvoare de apă lângă țărmul mării. Tot orașul alergă într-acolo. Câteva ochiuri de apă se zăreau lucind în nisip. Întinși pe burtă, însetații se aplecau să bea.

Hamilcar însuși n-ar fi știut să spună dacă fusese călăuzit de un îndemn al Zeilor, sau de amintirea nedeslușită a unor vorbe pe care le auzise de la tatăl său. Părăsind adunarea Bătrânilor, coborâse până la țărmul mării, și împreună cu sclavii lui se apucase să răscolească nisipul.

Sufetul dăruie poporului haine, încălțăminte și vin. Împărți tot grâul pe care îl mai păstra în hambarele lui. Dădu voie mulțimii să pătrundă în palat și îi îngădui să cerceteze bucătăriile, cămarile și toate încăperile — afară de odaia în care se afla Salammbô. Dădu de știre că șase mii de mercenari din Galia se îndreptau spre Cartagina, iar regele Macedoniei îi trimitea în ajutor o armată.

Dar chiar de-a doua zi, izvoarele scăzură; până în seara celei de-a treia secară cu totul. Hotărârea Bătrânilor era din nou pe toate buzele, iar preoții lui Moloh se pregăteau pentru lucrarea lor.

Oameni înveșmântați în haine negre treceau de la o casă la alta. În multe părți găseau odăile pustii; gazda era dusă să cumpere de mâncare sau plecase după alte treburi grabnice; slujitorii lui Moloh nu mai așteptau și luau cu ei copiii. Unii părinți îi dădeau, prostește, de buna lor voie. Copiii erau duși mai întâi în templul lui Tanit, în paza preoteselor, care aveau grijă să-i hrănească și îi lăsau să se joace, până în ziua cea mare hotărâtă pentru jertfă.

Înfățișându-se pe neașteptate, preoții îl găsiră pe Hamilcar în grădină.

— Am venit la tine, Barca, pentru ceea ce știi... fiul tău...

Îi spuseră că într-o seară a lunii trecute, câțiva oameni l-au văzut pe drumul Mappalelor, însoțit de un bătrân. Hamilcar simți dintr-o dată că i se curmă răsuflarea. Înțelegând că era zadarnic să se mai ascundă, se înclină, îi pofti să aștepte în casa-negoțurilor și făcu semn sclavilor să stea de pază în apropiere.

A intrat în odaia lui Salammbô cu inima sfâșiată de durere. Prinse pe Hannibal cu o mână, smulse cu cealaltă șnurul unei haine de pe jos, legă mâinile și picioarele copilului, îi vârî un căluș în gură și-l ascunse sub pielea de bou a patului, lăsând să cadă până la pământ aripa largă a unei perdele.

Hamilcar începu apoi să măsoare odaia în sus și în jos; se frământa neliniștit, ridica brațele amândouă și își mușca buzele. Apoi rămase cu ochii în gol, gâfâind ca și cum ar fi așteptat să moară.

În sfârșit, bătu din palme de trei ori și Giddenem se înfățișă înaintea lui.

— Ascultă! îi porunci Hamilcar. Să alegi dintre sclavi un băiat de opt-nouă ani, cu ochi negri și cu fruntea boltită. Să mi-l aduci aici! Grăbește-te!

Giddenem se întoarse însoțit de un copil, o ființă firavă, cu burta umflată, tot atât de murdar ca și zdreanța jechoasă care îi spânzura pe șolduri. Își ascundea capul între umeri și cu dosul palmei își freca ochii plini de muște.

Cum ar fi putut să-l asemuiască cineva cu Hannibal? Și nu mai era timp să caute altul! Hamilcar îl săgeta cu privirea pe Giddenem; îi venea să-l strângă de gât.

— Pleacă! îi strigă, și căpetenia sclavilor se făcu nevăzut.

Așadar, nefericirea de care se temuse atât îl ajunseseră! Își încorda mintea în eforturi supraomenești să găsească un mijloc de scăpare, o ieșire din groaznicul impas.

Deodată se auzi, de dincolo de ușă, glasul lui Abdalonim. Slujitorii lui Moloh își pierduseră răbdarea.

Sufetul își înăbuși un strigăt, ca și cum l-ar fi ars cu un fier înroșit. Făcu din nou câțiva pași prin odaie, apoi se prăbuși pe marginea balustradei, cu coatele pe genunchi, strângându-și fruntea între pumnii încheștați.

În cada de porfir mai rămăseseră două palme de apă pentru baia lui Salammbô. Biruindu-și deopotrivă mândria și scârba, Hamilcar luă copilul în brațe, și ca un negustor de sclavi începu să-l spele cu peria și cu praf de lut. Luă apoi de pe un raft din perete două bucăți de purpură, i le potrivi băiatului pe piept și pe spate, prinzându-le de umeri în două copci de diamante. Îi stropi creștetul capului cu parfum, îi înnodă în jurul gâtului un colan de chihlimbar și-i puse în picioare sandale cu tocuri de perle — sandalele fiicei sale! Hamilcar fremăta de mânie și de rușine. Salammbô sărise să-l ajute, tot atât de tulburată ca și tatăl ei. Copilul zâmbea, zăpăcit de atâta strălucire, și prinzând curaj, când Hamilcar îl luă de mână începu să zburde și să bată din palme.

Îl ținea strâns, ca și cum i-ar fi fost teamă să nu-l piardă; copilul, de durere, scâncea ușor alergând alături de el.

Cum treceau prin fața ergastulei, se auzi de sub un palmier un glas rugător și înlăcrimat care murmura; „Stăpâne... stăpâne...”

Hamilcar se întoarse și zări lângă el o lepădătură de om, unul din acei nefericiți care trăiau de azi pe mâine la casa sufletului.

— Ce vrei?

Sclavul, tremurând din tot trupul, îngână :

— Sunt tatăl lui...

Hamilcar nu se opri. Sclavul mergea în urma lui, frânt din mijloc, cu genunchii îndoiți și cu fruntea la pământ. Pe fața lui se întipărea o spaimă cumplită; gema cu răsuflarea întretăiată, neîndrăznind nici să întrebe, nici să strige: „Iertare!”

În sfârșit, îndrăzni să atingă ușor brațul stăpânului cu un deget:

— Vrei să-l...?

Nu avu destulă putere să sfârșească vorba; Hamilcar, tulburat de durerea lui, se opri.

Atât de adâncă era însă prăpastia care îl despărțea de sclavi, încât nu-i trecuse niciodată prin minte că ar avea ceva de vorbit împreună. Însăși îndrăzneala lui i se păru o jignire și o încălcare a drepturilor sale de stăpân. Îi răspunse cu o privire mai rece și mai grea decât securea călăului; sclavul căzu în praf, fără simțire, la picioarele lui. Hamilcar păși peste el, plecând mai departe.

Cei trei oameni înveșmântați în negru îl așteptau în sala cea mare, în picioare lângă discul de piatră. Hamilcar se aruncă la pământ sfâșiindu-și haina, și izbucni în strigăte de nestăpânită durere:

— Vai! Vai! Sărmanul meu Hannibal! Scumpul meu fiu! Mângâierea și lumina vieții mele! Ah! luați-mă, ucideți-mă și pe mine! Nefericire mie! Nefericire! (Își rupea obrazul cu unghiile, își smulgea părul din cap și plângea cu hohote, ca bocitoarele la căpătâiul unui mort.) Luați-l! Nu mai pot îndura atâta suferință! Plecați! Omorâți-mă cu el deodată! Slujitorii lui Moloh rămăseseră mirați, văzând că marele Hamilcar dovedește o inimă atât de slabă. Erau aproape înduioșați.

Deodată se auzi un zvon de pași desculți și un găfâit repede, ca răsuflarea unei fiare care aleargă; pe pragul celei de-a treia galerii, între stâlpii de fildeș, se ivi chipul unui om cu fața palidă, dezlănțuit, înfricoșător! Întinse brațele în lături și răcni:

— Copilul meu!

Hamilcar se aruncă într-un salt asupra sclavului, și, astupându-i gura cu amândouă mâinile, strigă cu glas și mai puternic:

— E bătrânul care l-a crescut! Îl iubește ca pe copilul lui! Durerea l-a făcut să-și piardă mințile! Ajunge! Destul!

Împingând cu umărul pe cel trei preoți și pe copilul jertfit, Hamilcar ieși în grabă cu ei împreună, închizând ușa în urma lui cu piciorul.

Hamilcar rămase câțva timp pe loc să asculte, temându-se că se vor întoarce. Se gândi apoi că ar fi trebuit să omoare sclavul, pentru a-l împiedica să vorbească. Dar tot n-ar fi ocolit primejdia; ar fi mâniat pe Zei, și pedeapsa acestora s-ar fi abătut asupra fiului său. De aceea își schimbă gândul și porunci lui Taanah să-i ducă cele mai alese bunătăți ale gurii: o pulpă de cerb, mazăre boabe și dulceață de rodii. Sclavul, flămânzit de multă vreme, se năpusti asupra bucatelor și lacrimi grele îi cădeau în mâncare.

Hamilcar se întoarse în odaia lui Salammbô și-l dezlegă pe Hannibal. Copilul, furios, îi mușcă mâinile până la sânge. Tatăl lui se apăra, mângâindu-l. Salammbô, ca să-l potolească, încercă să-l sperie cu Lamia, zmeoaica din Cyrena.

— Unde e? întrebă copilul.

Îi spuse apoi că o ceată de tâlhari veniseră să-l răpească și să-l închidă într-o peșteră.

— Să vie, strigă Hannibal, îi omor pe toți!

Hamilcar îi destăinuie groaznicul adevăr, dar copilul, înfruntând pe tatăl său cu vorbe aspre, i-a strigat că e stăpânul Cartaginei și-i poate trimite la moarte pe toți supușii lui.

În cele din urmă, ostenit de atâtea frământări și de atât zbuluciu, adormi cu pumnii strânși. Vorbea în vis, cu fruntea culcată pe perna de purpură; ținea capul puțin aplecat pe spate, și brațul lui fraged, despărțit de trup, rămăsese întins ca și cum ar fi dat o poruncă.

La căderea nopții, Hamilcar îl ridică pe brațe cu grijă și coborî în întuneric scara galerelor. Trecând prin casa negoțurilor, luă cu el un coș cu struguri și un ulcior cu apă proaspătă. În fața statuii lui Aletes din tainița cu pietre scumpe, copilul se trezi; zâmbea — ca și celălalt — în brațele tatălui său, sub strălucirea luminilor care îl înconjurau.

Hamilcar era încredințat acum că nimeni nu va mai putea să-i răpească fiul. Era un loc de nepătruns, legat de țărmul mării printr-un tunel, pe care numai el îl știa. Rotind privirea în jurul lui răsuflă adânc, apoi așează copilul pe un scăunel lângă scuturile de aur.

Nici o privire dinafară nu putea să ajungă până aici; nu mai avea nevoie de nici o pază. Hamilcar se simțea ușurat, ca o mamă care, după o lungă despărțire, și-ar fi regăsit pe primul ei născut. Îl strângea la pieptul lui, râzând, îl mângâia cu nume alintătoare și îl acoperea cu sărutări. Micul Hannibal, tulburat de atâtea copleșitoare dragoste, tăcea.

Hamilcar se întoarse pe același drum, cu pași de tăcere, pipăind zidurile pe întuneric; în sala cea mare, lumina albă a lunii pătrundea printr-una din ferestrele peretelui boltit; în mijlocul încăperii, sclavul sătul dormea întins pe pardoseala de marmură. Hamilcar îl privi și simți în inima lui un fel de milă; cu vârful coturnului îi împinse un covor sub căpătâi. Apoi își îndreptă ochii spre Tanit, a cărei seceră de argint lucea pe întinsul cerului. Se simțea mai puternic decât Zeii și se gândea cu dispreț la Baal.

Pregătirile pentru jertfă începuseră.

Un perete al templului lui Moloh fu dărâmat, pentru ca zeul de aramă să poată fi scos fără să se atingă cenușa altarului. În zorii zilei, hierodulii îl împinseră până în piața lui Khamon.

Alunecând pe cilindrii tare îl susțineau, zeul trecea privind înapoi și depășind cu umerii lui înălțimea caselor. De departe zărindu-l, cartaginezii se împrăștiu în goană, căci nimeni, în afara clipelor lui de mânie, nu putea să-l privească pe Baal, nepedepsit.

O mireasmă pătrunzătoare plutea de-a lungul străzilor. Toate templele își deschiseră deodată porțile lor, lăsând să treacă alaiul tabernacolelor, unele așezate pe care, altele pe litiere purtate de preoți. Mănunchiuri de pene fluturau la colțurile tabernacolelor, și raze de lumină răsăreau din globurile de cristal, de aur și de argint care le împodobeau.

Baalimii, zeii Canaanului, născuți odinioară din Baal-cel-Mare, se întorceau la părintele lor pentru a se umili și a se mistui în fața strălucirii sale.

Sub flamura lui Melkarth, de purpură ușoară, ardea o flacără de petrol; peste cea viorie, a lui Khamon, se înălța un falus de fildeș, prins într-o verigă de nestemate; între perdelele lui Eșmun, albastre ca cerul, un piton dormea încolăcit, mușcându-și coada; Zeii-Pateci, duși pe brațe de preoții lor, păreau niște copii uriași în scutece, atingând cu călcăiele lor pământul.

Veneau apoi toate întrupările mai mărunte ale Baalilor: Baal-Samin, zeul spațiilor cerești, Baal-Peor, zeul munților sacri; Baal-Zebub, zeul putreziciunii, apoi zeii țărilor vecine și ai neamurilor de același sânge: Iarbal din Libia, Adramaleh al caldeienilor, Kijun al sirienilor; zeita cu chip de fecioară, Derceto, târându-se pe înotătoare, apoi trupul mort al lui Tamuz, întins pe năsalie între făclii și coame de păr despletit. Pentru a supune Soarelui pe regii bolții cerești și pentru a-i împiedica să-i stânjenească puterea, preoții purtau în vârful prăjinilor stele de metal felurit colorate. Nici una nu lipsea, de la Nebo cel negru, geniul lui Mercur, până la hidusul Rahab, care e semnul constelației

Crocodilului. Abaddirii, pietrele căzute din lună, se învârtteau în praştii cu fire de argint; pâinişoare închipuind partea născătoare a femeii erau purtate în coşuri de preoţii lui Ceres; alţii veneau cu fetişurile şi amuletele lor; idoli uitaţi ieşeau la iveală; fuseseră aduse până şi podoabele sfinte ale corăbiilor, ca şi cum Cartagina ar fi voit să se adune întreagă, într-o reculegere închinată morţii şi durerii.

În faţa fiecărui tabernacol, un om purta pe creştetul capului un vas mare în care ardea tămâie. Nori de fum se ridicau ici şi colo, iar în ceaţa lor deasă se întrezăreau perdelele, ciucurii de cristal şi broderiile flăurilor sacre, înaintau încet, fiind nespus de grele. Carele se împiedicau uneori pe pardoseala străzilor, iar credincioşii se grăbeau să atingă Baalimii cu poalele veşmintelor, pe care le păstrau după aceea ca pe un lucru sfinţit.

Zeul de aramă se îndrepta spre piaţa lui Khamon. Bogaţii, strângând în mâini sceptre cu măciulie de smarald, se strânseseră în Kinisdo; supraveghetorii visteriei, guvernatorii provinciilor, negustorii, ostaşii, corăbierii, toată gloata nesfârşită care însoţea alaiul, purtând fiecare semnul slujbei şi uneltele meşteşugului său, se înşira în jurul tabernacolelor care coborau din înaltul Acropolei între două şiruri de preoţi.

În cinstea lui Moloh, toţi se împodobiseră cu cele mai scumpe giuvaeruri. Diamantele scânteiau pe negrul rochiilor; dar inelele prea largi cădeau de pe degetele slăbite, şi nu se putea închipui o privelişte mai jalnică decât mulţimea aceea de oameni tăcuţi, ai căror cercei spânzurau pe feţe străvezii şi ale căror tiare de aur încingeau frunţi încruntate într-o sfâşietoare deznădejde.

În sfârşit, Baal ajunse în mijlocul pieţii. Preoţii ridicară în faţa lui o împrejmuire de zăbrele, pentru a ţine poporul departe; apoi rămaseră în picioare în jurul lui.

Slujitorii lui Khamon, în rochii de lână roşcată, se rânduiau în faţa templului lor, sub coloanele porticului; pontifii lui Eşmun, în mantale de in, purtând salbe din capete de cucufe şi tiare ţuguiate, se înşirară pe treptele Acropolei; preoţii lui Melkarth, în tunici viorii, cuprinseră latura dinspre apus; păzitorii abaddirurilor, strâns înfăşuraţi în fâşii de stofă frigiană, se așezară spre răsărit; pe latura dinspre miazăzi se înşiruiră necromanţii cu trupul tatuat, bocitorii în haine peticite şi slujitorii Paterilor şi Ydonimilor, care ghiceau viitorul ţinând între dinţi osul unui om mort. Preoţii lui Ceres, înveşmântaţi în rochii albastre, mai puţin cutezători, se opriseră în strada Satheb, cântând cu glasul coborât un thesmoforion în graiul megarian.

Din când în când apăreau şiruri de oameni goi, unii cu braţele întinse peste umerii celorlalţi. Scoteau din adâncul pieptului sunete prelungi şi răguşite; priveau cu ochii înflăcăraţi spre uriaşul de aramă şi, învăluţi într-un nor de praf, se legănau în unduire egală, toţi o dată, ca şi cum ar fi fost puşi în mişcare de aceeaşi putere. Veneau atât de năvalnici, încât, pentru a-i potoli, hierodulii îi siliră cu lovituri de beţe să se culce pe burtă, în faţa zăbrelelor de aramă.

Atunci se arătă, venind din adâncul Pieţei, un om înveşmântat într-o rochie albă. Îşi făcu încet drum prin mulţime, şi poporul recunoscu pe marele preot al lui Tanit, pe Şahabarim. O furtună de huiduieli îl întâmpină; în ziua aceea, stăpânită de semnul bărbăţiei, Zeiţa fusese dată uitării şi nimeni nu băgase de seamă lipsa preoţilor ei.

Cu atât mai mare fu uimirea tuturor, când îl văzură pe Şahabarim deschizând în gardul de zăbrele una din uşile prin care treceau cei veniţi să aducă jertfe Zeului. Preoţii lui Moloh, socotind că îndrăzneala lui era o profanare, se năpustiră încercând să-l oprească. Îndopaţi cu carnea jertfelor, înveşmântaţi în purpură ca regii şi purtând pe fruntea lor coroane cu trei cercuri, ei îşi strigau mânia împotriva acestui eunuc străveziu, istovit în post şi rugăciuni; râsul lor batjocoritor făcea să le salte bărbile negre în lumina soarelui.

Şahabarim, fără să răspundă, merse înainte, străbătând pas cu pas întreaga piaţă; ajunse la picioarele Zeului, şi, cu o mişcare largă a braţelor, îl atinse de o parte şi de alta; era gestul solemn al

închinării. De multă vreme Rabbet îl făcea să sufere; și dintr-o pornire a deznădejdiei sale — sau în lipsa unui zeu care să-i mulțumească pe de-a întregul cugetarea — hotărâse să i se închine lui Moloh.

Mulțimea, înfricoșată de această cutezătoare lepădare, porni într-un murmur prelung. Toți simțeau că în clipa aceea se rupea cea din urmă legătură dintre sufletele lor și buna Zeiță a iertării.

Șahabarim, ca unul care își pierduse bărbăția, nu putea să ia parte la slujba de preamărire a lui Baal. Oamenii înveșmântați în mantale roșii îl siliră să se îndepărteze. Șahabarim făcu ocolul tuturor tagmelor preoțești; apoi preotul fără zeu se pierdu în mijlocul mulțimii; oamenii se feriră din calea lui, lăsându-l să treacă.

Un foc din lemne de aloes, de cedru și de dafin ardea între picioarele Zeului uriaș. Flăcările îmbrățișau vârful aripelor lui largi, și alifiile cu care fusese uns curgeau ca o sudoare de-a lungul picioarelor lui de aramă. În jurul lespedei rotunde pe care se înălța, copii înfășurați în văluri negre așteptau în cerc, nemișcați, în timp ce brațele nemăsurat de lungi ale colosului își aplecau palmele asupra lor, ca și cum ar fi voit să smulgă acea cunună vie și s-o ducă cu el în cer.

Bogații, Bătrânii, femeile, toți credincioșii se îngrămădiseră la spatele preoților și pe acoperișurile caselor. Stelele zugrăvite își încetaseră rotirea; tabernacolele fură așezate pe pământ și dărele de fum ale jertfelnicilor se ridicau drept spre bolta cerului, ca ramurile albastre ale unui copac uriaș.

Unii căzură în nesimțire; alții rămaseră ca împietriți, cufundați într-un adânc extaz. O spaimă nesfârșită cuprinsese toate sufletele. Încetul cu încetul, ultimele strigăte se stinseră, și poporul Cartaginei, cu răsuflarea întretăiată, aștepta cu groază împlinirea dorințelor lui.

În sfârșit, marele preot al lui Moloh, întinzând mâna pe sub vălurile copiilor, le smulse de pe frunte câte o șuviță de păr și o aruncă în flăcări. Oamenii în mantale roșii intonară un imn de preamărire închinat Zeului.

— Mărire, ție, Soare! Regele celor două lumi! Izvorul de viață care se zămislește pe sine! Părinte și Mamă! Tată și Fiul! Zeu și Zeiță! Zeiță și Zeu!

Glasurile lor se topeau în izbucnirea de alămuri și de strune, care pentru a acoperi țipătul jertfelor porniseră să răsune deodată. Șeminitele cu opt coarde, kinorele cu zece și nebalele care aveau douăsprezece șuierau, scrâșneau, bubuiau. Țevile lungi ale burdufurilor de piele scoteau un clipocit pițigăiat; tobele lovite cu toată puterea sunau repede și înăbușit; iar peste larma dezlănțuită a goarnelor, salsalimurile clămpăneau ca niște aripi de lăcustă.

Hierodulii deschiseră cu cârlige lungi cele șapte încăperi din cele șapte caturi ale colosului de aramă. În cea de sus au pus făină; în a doua o pereche de turturele; în a treia o maimuță; în a patra un berbec; în a cincea o oaie, în a șasea, lipsind boul care s-ar fi cuvenit, așezară o piele tăbăcită, luată din altar. A șaptea încăpere rămase goală.

Înainte de a merge mai departe, încercară puterea brațelor Zeului. Lanțuri subțiri, legate de fiecare deget, porneau peste umeri și coborau pe spate. Trăgând de capătul lanțurilor, oamenii ridicau până în cot cele două mâini deschise, care apropiindu-se una de alta, se întâlneau pe pânțele. Brațele se mișcă de câteva ori în tresăriri repetate. Apoi cântecul se opri. Nu se mai auzea decât pâlparea flăcărilor.

Preoții lui Moloh dădură ocol uriașei lespezi rotunde, cu ochii ațintiți asupra gloatei.

Sosise clipa când unul din mulțime, cel dintâi, ar fi trebuit să se înfățișeze, și prin jertfa lui îndeplinită fără constrângere, să-i îndemne pe ceilalți. Dar nimeni nu se arătă, și cele șapte părții, de la zăbrelele de aramă până la picioarele Zeului, erau deșarte. Spre a da curaj poporului, preoți își scoaseră pumnalele de la cingătoare și începură să-și spintece obrazul. Au fost aduși în fața Zeului fanaticii, care rămăseseră afară întinși la pământ. Li se aruncară dinainte cumplite unelte de fier, ca fiecare să-și aleagă de bună voie schingiuirea. Unii își împlântau piroane în piept; alții își însângerau fața, își așezau cununi de spini pe frunte, și înlănțuindu-și brațele, se înșiruiau în jurul copiilor, alcătuiind un al doilea cerc, mai mare, care se strângea și se lărgea neconținut. Înaintau până la

marginea zăbrelelor, dădeau înapoi și se apropiau din nou, chemând la ei mulțimea într-un vârtej amețitor de strigăte și de sânge.

Încetul cu încetul, alți credincioși pătrunseră de-a lungul cărărilor, aruncând în flăcări perle, vase de aur, potire și sfeșnice, toate lucrurile de preț ale bogăției lor; ofrandele se strâneau din ce în ce mai multe și mai strălucitoare. În sfârșit, un om palid și tremurând de groază, abia ținându-se pe picioare, împinse de la spate un copil. O mică umbră neagră se zări între mâinile Zeului, apoi dispăru într-un gol de întuneric. Preoții se aplecară pe marginea lespezii rotunde, și un cântec nou izbucni, preamărind bucuria morții și renașterea în veșnicie.

Copiii urcau încet, și în fumul care se înălța învăluindu-i, păreau de departe că se pierd într-un nor. Nici unul nu tresări. Aveau mâinile și gleznele legate. Vălurile negre îi împiedicau să vadă, după cum nici fața lor nu se zărea.

Hamilcar, înfășurat într-o mantie roșie ca și preoții lui Moloh, stătea nemișcat lângă Baal, la înălțimea degetului cel mare al piciorului drept. Când veni rândul celei de-a paisprezecea jertfe, mulțimea îi văzu tresărind cu o nestăpânită mișcare de groază. Apoi, redobândindu-și liniștea, își încrucișă brațele pe piept și privi în pământ. De cealaltă parte a uriașului de aramă, marele preot rămăsese tot atât de încremenit ca și el. Cu fruntea aplecată sub greutatea mitrei asiriene, privea pe pieptul lui placa de aur acoperită cu pietre mistice, care scânteiau în lumina de curcubeu a flăcărilor; cuprins de o adâncă tulburare, pălise. Hamilcar rămăsese cu fruntea înclinată; erau amândoi atât de aproape de rug, încât poalele mantalelor lor fluturând, din când în când îl atingeau.

Brațele de aramă se mișcau din ce în ce mai repede, fără să se oprească o clipă. De câte ori un copil era jertfit, preoții lui Moloh întindeau mâna asupra lui și, împovărându-l de toate crimele poporului, strigau: „Nu sunt ființe omenești, sunt boi!” Iar mulțimea din jur repeta: „Sunt boi! Sunt boi!” Fanaticii urlau: „Mănâncă, Stăpâne, mănâncă!” Pe când preoții Proserpinei, supunându-se de teamă dorințelor Cartaginei, murmurau invocarea templului din Eleusis: „Deschide zăgazul ploilor! Zămislește!”

Jertfele se prăbușeau în gol, dispărând ca o picătură de apă zvârlită pe un fier înroșit, și un fum alb se înălța peste purpura flăcărilor.

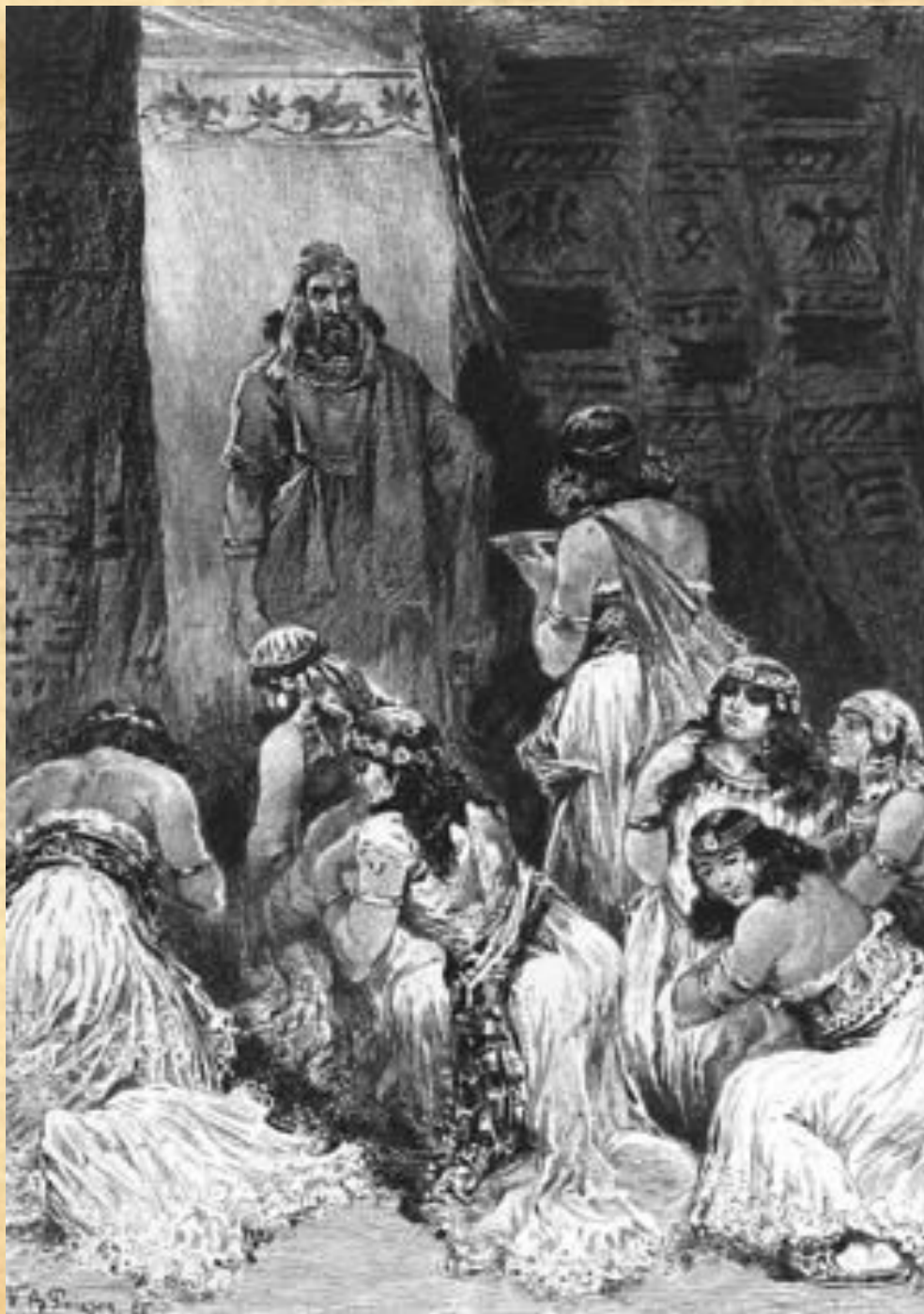
Pofta nesătulă a Zeului nu se potolea. Cerea mereu. Pentru a-l sătura, îi azvârliră pe brațe grămezi întregi de trupuri legate în lanțuri. Fanaticii încercară să le socotească, pentru a vedea dacă numărul lor corespunde zilelor anului solar; dar veneau mereu altele, și nu era cu putință să le deosebească în mișcarea tot mai grăbită a brațelor cumplite. Arderea jertfelor a durat ceasuri nesfârșite, până la căderea nopții. Încetul cu încetul, strălucirea pereților de aramă se umbri, și începură să se zărească trupurile care ardeau. Unora li se părea că văd șuvițe de păr, mâini și picioare, forme omenești.

Cerul se întunecase. Nori grei se îngrămădiseră deasupra lui Baal. O piramidă de cărbuni se ridica pe rugul stins, până la genunchii uriașului scăldat în sânge, care, răsturnându-și capul pe spate, părea că se clatină beat de plăcere.

Pe măsură ce preoții se grăbeau să sfârșească, nebunia poporului creștea. Jertfele se împuținaseră; unii strigau să fie cruțate; alții mai cereau. Părea că zidurile încărcate de oameni se vor prăbuși sub urletele de groază și de fanatică voluptate. Credincioșii se îmbulzeau pe alei, târând după ei copiii care se încheștau de brațele lor: îi loveau ca să scape de ei și să-i dea pe mâna oamenilor înveșmântați în roșu. Cântăreții se opreau din când în când, istoviți de puteri; se auzeau bocetele mamelor și sfârâitul grăsimii care cădea pe cărbuni. Băutorii de huoskuama umblau în patru labe și se roteau în jurul Colosului, răcnind ca niște tigri. Ydonimii își strigau profețiile lor, iar fanaticii cântau din buzele lor despicate. Mulțimea rupsesse zăbrelele de aramă și își aducea partea ei de jertfă; părinți ai căror copii muriseră demult azvârleau în foc efigiile lor, jucăriile lor, osemintele lor. Se năpusteau cu cuțitele unii asupra altora, ucigându-se între ei. Hierodulii strânseseră pe fărâșuri de

bronz cenușa îngrămadită la marginea lespezii, apoi o aruncară în aer, ca jertfa să se răspândească peste Cartagina și până dincolo de stele.

Larma cea mare și viitoarea de flăcări îi adunase pe barbari în marginea cetății; cățărați pe resturile helepolei pentru a vedea mai bine, priveau pe deasupra zidurilor, înfiorați de groază.

Valea securii

Mai-nainte de a fi ajuns cartaginezii pe la casele lor, cerul întreg se acoperi de nori grei. Cei care își ridicau privirea spre uriașul de aramă simțeau stropi mari de apă căzându-le pe frunte. Începuse să plouă.

O ploaie îmbelșugată se revărsă în valuri toată noaptea. Tunete prelungi cutremurau văzduhul. Era glasul lui Moloh. Biruise asupra lui Tanit, și acum zeița, purtându-și rodul în pânțele, își dăruia din înaltul cerului preaplinul sânului ei. Apărea din când în când într-un luminiș străveziu, culcată pe un pat de nori; apoi se înfășură într-un vâl de umbră, ca și cum, ostenită, ar fi dorit să doarmă. Cartaginezii, încredințați că ploaia e copilul lunii, o strigau pe nume ca să-i ușureze nașterea.

Ploaia se abătea peste acoperișuri și curgea șiroaie, umplând curțile cu ochiuri de apă, rostogolindu-se în cascadă pe scări și rotindu-se în vârtejuri la întretăierea străzilor. Cădea în grele valuri calde și în șuvițe repezi; apa spumega lovindu-se de umerii caselor și fâșii lungi de pânză alburie păreau că plutesc peste ziduri. Acoperișurile negre ale templelor spălate de ploaie străluceau în lumina fulgerelor. Mii de șuvoaie coborau de pe dealul Acropolei; ici și colo se prăbușea un perete, iar puhoiul ducea de-a valma, pe luciul lespezilor, grinzi de lemn, bucăți de moloz și paturi sfărâmate.

Toată Cartagina scosese afară amforele, ulcioarele, pânzele de cort; făcliile se stingeau și oamenii se întoarseră să culeagă tăciuni aprinși din rugul lui Baal. Cu capul răsturnat pe spate, beau ploaia cu gura deschisă. Unii, aplecându-se la marginea bălților pline cu noroi, își răcoreau brațele până la subsuori; își umpleau burta cu apă și vărsau ca niște bivoli. Sorbeau zburdând aerul umed în răcoarea dimineții, și în inima lor îmbătată de plăcere renăștea o nesfârșită speranță. Toate nenorocirile erau uitate. Patria își regăsea încă o dată puterile ei de viață.

Oamenii simțeau nevoia de-a abate asupra altora pornirea dezlănțuită a mâniei, cu care nu putuseră să se lovească pe ei înșiși. Jertfa pe care o săvârșiseră nu trebuia să rămână zadarnică; și fără să-i încerce vreo remușcare, se lăsau purtați de acea frenezie care leagă între ei pe făptuitorii unei crime fără întoarcere.

Furtuna îi surprinsese pe barbari în corturile lor șubrede; pătrunși până la piele de ploaia din ajun, se bălăceau prin noroi, căutându-și armele răvășite, stricate, pierdute.

Hamilcar veni el însuși să-l caute pe Hannon și, în temeiul deplinelor sale puteri, îi încredință comanda armatei. Bătrânul sufet șovăi câteva clipe între dușmănia pe care i-o purta și dorința de a-i lua locul; în cele din urmă primi.

Hamilcar alese o galeră și o înarmă, așezând câte un catapult la cele două capete ale ei. A ancorat-o în golful din fața portului; apoi, pe corăbiile care mai puteau să iasă în larg, își încarcă ostașii lui cei mai buni. Hotărâse, așadar, să fugă; și îndreptându-se spre miazănoapte, se pierdu în ceață.

Dar, trei zile mai târziu (pe când barbarii se pregăteau să reînceapă asaltul) oamenii sosiți în goană din Libia aduseră vestea că Hamilcar se arătase pe țărmul lor. Ridica de pretutindeni hrană și se întindea în toată țara.

Barbarii fură cuprinși de furie, ca și cum s-ar fi văzut trădați. Cei pe care asediul începuse să-i plictisească, galii mai cu seamă, nu stătură mult pe gânduri și plecară, cu gândul de-a trece de partea lui Hamilcar. Spendius ar fi voit să reclădească helepola. Mătho își croise în închipuire o cale dreaptă din cortul lui până la Megara și jurase s-o urmeze; nici unul din oamenii lor nu-i părăsi. Numai cei comandați de Autharit plecară, lăsând la voia întâmplării latura dinspre apus a cetății. Zăpăceala era atât de mare, încât nimeni nu se gândi să-i înlocuiască.

Narr'Havas îi pândise pe mercenari din ascunzătoarea muntelui. Trecu apoi cu toți ai lui dincolo de lagună, și strecurându-se de-a lungul țărmului, intră în Cartagina.

Se înfățișă ca un mântuitor, în fruntea a șase mii de oameni, purtând toți făină sub mantale; aducea patruzeci de elefanți, încărcăți cu fân pentru vite și carne afumată. Cartaginezii se strânseseră în jurul lor, dându-i fiecăruia câte un nume. S-au bucurat de ajutorul ce le sosise, dar mai ales de vederea acelor puternice animale închinat lui Baal; era un semn al iubirii zeului; o dovadă că se hotărâse să intre în luptă pentru a-i apăra.

Narr'Havas fu întâmpinat de Bătrâni cu laude și mulțumiri; se îndreptă apoi spre palatul lui Salammbô.

N-o mai văzuse din ziua când, în cortul lui Hamilcar, înconjurat de cinci armate, simțise în mâna lui mâna ei rece și moale; după logodna lor, Salammbô plecase la Cartagina. Iubirea de altădată, umbrită un timp de râvna măririi, îi aprinsese din nou inima; aștepta cu nerăbdare să intre în drepturile lui; să-i fie soție; s-o aibă.

Salammbô nu se putea deprinde cu gândul că acest tânăr îi va fi odată stăpân; și cu toate că se ruga în fiecare zi lui Tanit cerându-i moartea lui Mâtho, pornirea ei împotriva libianului se potolise. Un simțământ nelămurit îl spunea că ura cu care Mâtho o urmărise fusese, poate, o voință a zeilor — și ar fi dorit să vadă în Narr'Havas o altă întrupare a acelei patimi sălbatice care o mai ținea încă sub vraja ei. Ar fi voit să-l cunoască mai de aproape, și totuși prezența lui o stânjenea. Îi trimise vorbă că nu îi e îngăduit să-l vadă.

Adevărul era că Hamilcar dăduse poruncă slujitorilor să nu-l lase pe regele Numidiei să intre în odăile lui Salammbô. Ținea să-l răsplătească pentru credința lui, dar ca să-l lege mai strâns, hotărâse să amâne nunta până după sfârșitul războiului. De teama sufetului, Narr'Havas nu mai stăruia.

Înainte a celor o sută se înfățișă ca un rege. Schimbă hotărârile lor, ceru drepturi deosebite pentru oamenii lui și le împărți slujbe mari. Iar barbarii nu voiau să-și creadă ochilor văzând numizi pe creasta zidurilor.

Cartaginezii rămaseră și mai surprinși, când au zărit sosind pe o triremă punică patru sute de soldați de-ai lor, foști prizonieri în Sicilia. Hamilcar înapoiase în taină Quiriților pe toți oamenii de pe corăbiile latine, luate înainte de predarea cetăților tyriene; iar Roma, printr-un schimb cinstit de bune-deprinderi, liberase la rândul ei pe prinșii cartaginezi. Solii barbari trimiși în Sardinia nu găsiseră ascultare, și nici locuitorilor Uticei nu li se recunosc dreptul de cetățeni romani.

Hieron, stăpânul Siracusei, urmase aceeași pildă. Pentru a-și păstra puterea, avea nevoie de o înțelegere cu poporul cartaginez, de aceea se arătase prieten al cananeenilor, le înlesnise plecarea, și le trimise o mie două sute de boi, pe lângă cincizeci și trei de mii de nebeluri de grâu curat.

Mai era și un alt temei puternic de a nu lăsa Cartagina în primejdie; dacă barbarii ar fi biruit, toată mulțimea, de la cel dintâi soldat și până la cel din urmă spălător de vase, s-ar fi răzvrătit; nici o cârmuire și nici un palat n-ar mai fi rămas în picioare.

În vremea aceasta, Hamilcar cutreiera ținuturile răsăritene. Dădu peste cap pe gali; iar barbarii se pomeniră la rândul lor aproape împresurați.

Hamilcar îi hărțuia fără încetare; se apropia de ei, apoi se depărta din nou, și stăruind în acest fel de luptă, izbutise încetul cu încetul să-i scoată pe mercenari din lagărele lor. Spendius se văzu nevoit să-i urmeze; în cele din urmă, Mâtho făcu la fel.

Nu depăși Tunisul. Se adăpostii între zidurile lui. Această prevedere se dovedi înțeleaptă, căci în curând Narr'Havas, ieșind prin poarta lui Khamon, se ivi cu soldații și elefanții lui. Hamilcar îl chemase în ajutor. Între timp, alte cete de barbari cutreierau ținuturile învecinate, în căutarea sufetului.

La Clypea i se alăturaseră trei mii de gali. Trimise în Cyrenaica după cai și la Brutium după arme. Și hotărî să reînceapă războiul.

Niciodată voința lui nu fusese mai hotărâtă și mintea lui mai rodnică. Vreme de cinci luni pline își purtă după el soldații. Își alesese o țintă și îi îndrepta spre ea.

Împărțindu-se în cete mai mici, barbarii căutară mai întâi să-l împresoare. Toate încercările lor dădură greș, și se strânseseră din nou laolaltă. Armata lor număra vreo patruzeci de mii de oameni. În mai multe rânduri se amăgira cu bucuria de a-i vedea pe cartaginezi dând înapoi.

Supărarea mare le-o pricinuiău călăreții lui Narr'Havas. Adesea, în ceasurile cele mai grele ale zilei, când înaintau în lungul câmpiei moțâind sub povara armelor, se ridica deodată în zare o dungă subțire de praf, un ropot de cai în galop răsuna, și dintr-un nor în care scânteiau priviri înflăcărâte se abătea o ploaie de săgeți. Numizii, purtând pe umeri mantale albe, strigau de-a călare, ridicau brațele, strângeau în pulpe fugarii dezlănțuiți și, răsucind frâul cu o mișcare scurtă, se făceau nevăzuți. Găseau în urmă cămile încărcate cu alte mănunchiuri de sulți, și se întorceau tot mai năpraznici, urlând ca lupii, zburând ca vulturii. Barbarii de pe margini cădeau unul după altul, neavând o clipă de răgaz până la ivirea nopții, când încercau să găsească adăpost în valea muntelui.

Drumul era primejdios pentru pasul greu al elefanților, dar Hamilcar nu șovăi să-l urmeze. Străbătu lanțul muntos care se întinde de pe țărmul înalt al Hermeumului până la culmea Zaguanului. Barbarii își închipuiau că vrea să ascundă astfel puținătatea armatei sale; dar îngrijorarea neconținută pe care Hamilcar le-o stârnea ajunse până la urmă să-i scoată din fire mai rău decât o înfrângere. Nu-și pierdură curajul și merseă mai departe pe urma lui.

În sfârșit, într-o seară, între Muntele-de-Argint și Muntele-de-Plumb, în mijlocul unor stânci înalte, la intrarea unei văi, barbarii căzură pe neașteptate asupra unei cete de veliți; armata lui Hamilcar trebuia să fi fost pe-aproape, căci se auzea glas de trâmbiți. Cartaginezii, surprinși, o luară la fugă de-a lungul trecătorii. Drumul dădea într-o vale mărginită de râpe repezi, semănând cu tăișul unei securi. Barbarii se aruncară asupra veliților; mai departe, printre vitele înspăimântate, alți cartaginezi fugeau de-a valma, cu sufletul la gură. Barbarii zăriră un om purtând o mantie roșie: era Hamilcar. O furtună de glasuri îi strigă numele, iar rândurile mercenarilor se avântară într-un tumult de furie și de bucurie. O parte din ei — mai zăbavnici sau mai prevăzători — rămaseră pe pragul trecătorii. Dar călărimea cartagineză ieși din desișul pădurii și-i sili, cu lovituri de sabie și lănci, să se alăture grosului armatei. În scurtă vreme, toți barbarii se aflau pe câmpie.

Apoi, această mulțime de oameni, după ce mai șovăi câtva timp, se opri; nu mai găsea nici un loc de trecere.

Cei care nu se depărtaseră prea mult de gâtul văii încercară să se întoarcă înapoi, dar calea le era închisă. Rândurile din urmă le strigau să descurce locul, și izbindu-se de pereții muntelui îi ocărau pe zăpăciții care nu se pricepeau să recunoască drumul.

Se întâmplase că, după ce toți barbarii coborâseră pe câmpie, oamenii lui Hamilcar, ascunși după stânci, au desprins cu bârne steiuri de piatră și le-au rostogolit pe povârnișul repede, astupând pe de-a-ntregul strămtărea.

La cealaltă margine a câmpiei se întindea o limbă de pământ, crestată ici și colo de crăpături adânci, ducând până la picioarele podișului pe care se strânsese armata punică. Cartaginezii așezaseră din vreme scări rezemate de peretele podișului, iar veliții, strecurându-se printre crăpăturile pământului, izbutiseră să le suie, mai înainte de a fi ajunși din urmă. Unii din ei, oprindu-se în vale, fură trași cu funiile, căci malul era atât de nisipos și de înclinat, încât nici pe brânci nu putea fi urcat. Barbarii n-au întârziat să se arate. Dar, o poartă uriașă de fier, înaltă de patruzeci de coți și croită pe măsura văii, răsări dintr-o dată în calea lor, ca și cum zidul unei cetăți ar fi căzut din cer.

Așadar, planul lui Hamilcar reușise. Nici unul din mercenari nu cunoștea drumurile muntelui; cei care mergeau în frunte îi târau după ei pe ceilalți. Stâncile, înguste la temelia lor, fuseseră rostogolite

cu ușurință, și în vreme ce barbarii fugeau, armata cartagineză scosese strigăte înfricoșate, ca și cum ar fi fost sfârșitul pământului. Hamilcar fusese primejduit să-și piardă veliții; jumătate din ei nu se mai întoarseră; dar ar fi jertfit de douăzeci de ori pe atât pentru a izbuti.

Barbarii se tălăzuiră toată noaptea în rânduri învălmășite de la un capăt la altul al câmpiei, pipăind muntele cu mâinile pentru a găsi un loc de trecere.

Iar când se făcu ziuă, se treziră înconjurați din toate părțile cu un perete de piatră albă, înalt și neted. Nici o ieșire înaintea lor; nici un mijloc de a scăpa din capcană. Cele două locuri de trecere erau închise de poarta de fier și de sfărâmurile stâncilor.

Barbarii se priveau fără glas, îngrămădiți unii în alții, simțind în spinare o răceală de gheață și pleoapele grele ca plumbul.

Se năpustiră asupra stâncilor, dar pietrele rostogolite apăsau cu atâta greutate asupra celor rămase în picioare, încât nu izbutiră să le clintească din loc. Încercară să se cațere până pe culme, dar uriașa grămadă de bolovani, cu ieșindul ei arcuit ca un pântec, nu se lăsa încălecată. Se trudiră să sfredelească peretele de stâncă la cele două capete ale văii; uneltele lor se frânseră. Aprinseră un foc mare cu stâlpii corturilor lor: dar focul nu putea mistui muntele.

Se întoarseră în fața porții de fier; zăbrelele ei erau prinse în piroane grele, groase ca niște țărui, ascuțite ca niște țepi de arici și dese ca părul unei perii. Barbarii se aruncară cu toată furia asupra lor. Cei dintâi pătrunseră printre gratii până la șolduri; cei dinapoi se îmbulziseră asupra lor, și toți căzură de-a valma, lăsând pe cumplitele gheare fâșii de carne și smocuri de păr însângerat.

Când își mai regăsiră puțin curajul, se opriră să cerceteze câtă hrană le mai rămăsese. Mercenarii, care își pierduseră lăzile, nu mai aveau de mâncare decât pentru două zile, ceilalți nici măcar atât. Așteptau caravana făgăduită de satele de la miazăzi.

Taurii, pe care cartaginezii îi goniseră de-a lungul văii ca să-i zăpăcească pe barbari, rățăceau slobozi prin împrejurimi. Barbarii i-au doborât cu lovituri de lance, i-au tăiat și i-au mâncat; iar după ce și-au săturat burțile, gândurile li s-au mai veselit.

A doua zi au omorât toți catării, vreo patruzeci; le-au răzuit pielea, le-au fiert măruntaiele și le-au sfărâmat oasele. Nu-și pierduseră nădejdea; armata tăbărâtă în fața Tunisului prinsese desigur de veste, și nu va întârzia să le vină în ajutor.

Dar în seara celei de-a cincea zi, foamea începu să-i chinuiască din nou; au ros cingătoarea de piele a săbiilor și inelele de plută din fundul coifurilor.

Patruzeci de mii de oameni erau îngrămădiți sub muntele care îi încercuia ca o arenă. Unii rămăseseră în fața porții de fier și lângă peretele stâncilor; alții se risipiseră în neorânduială. Cei mai puternici se fereau unii de alții, iar cei mai temători se alăturau celor îndrăzneți, deși n-aveau de așteptat nici un ajutor de la ei.

Veliții căzuți în luptă începuseră să putrezească, și au fost îngropați fără zăbavă; șanțurile nu se mai vedeau.

Barbarii zăceau alături și tânjeau sleiți de puteri. Din când în când, unul din ostașii mai vechi trecea printre rândurile lor, și un urlat de groaznice blesteme izbucnea împotriva cartaginezilor, împotriva lui Hamilcar și împotriva lui Mătho, deși acesta nu era cu nimic vinovat de nenorocirea care îi ajunsese. Li se părea însă că suferința lor ar fi fost mai mică, dacă s-ar fi găsit toți laolaltă. Începeau apoi să geamă; unii plâneau încet ca niște copii.

Veneau la căpitanii lor și îi rugau să le dea ceva care să le aline chinurile; căpitanii nu răspundeau nimic, sau, cuprinși de furie, culegeau o piatră de pe jos și le-o azvârleau în obraz.

Adevărul e că mulți ascunseseră în pământ resturi de mâncare, câțiva pumni de curmale ori o mână de făină; mâncau noaptea pe furiș, ascunzându-și capul sub mantale. Cei care mai aveau încă săbii le țineau în mână, zadarnic pregătiți pentru luptă; cei mai bănuitori stăteau în picioare, rezemați de zidul muntelui.

Își învinuiau căpitanii și îi amenințau. Autharit nu se temea să se arate încăpățânat ca un barbar, pe care nici o piedică nu-l descurajează, se ducea de douăzeci de ori pe zi până în fața stâncilor, sperând de fiecare dată să descopere un loc de trecere; legănându-și umerii lui grei, înveșmântat în blănuri, semăna cu un urs care iese primăvara din bârlogul lui, să vadă dacă s-au topit zăpezile.

Spendius, înconjurat de grecii lui, se ascunsese într-o văgăună; temător cum era, răspândise vestea că a murit.

Toți ajunseseră de-o slăbiciune respingătoare; pielea de pe ei se învinețise. În seara celei de-a noua zi, trei iberici muriră. Tovarășii lor, înspăimântați, îi lăsară singuri; ceilalți barbari săriră să despoaie morții, și trupurile lor albe zăceau goale pe nisip, în bătaia soarelui. Apoi începură să le dea târcoale garamanții. Erau oameni deprinși cu deșertul și nu se închinau nici unui zeu. Cel mai bătrân dintre ei făcu un semn, și toți scoaseră cuțitele, tăind bucăți de carne din trupurile celor morți. Se lăsau pe vine și, sprijiniți în călcăie, începeau să înfulece. Ceilalți îi priveau de departe; câțiva strigară îngroziți; dar mulți erau aceia care, în adâncul gândului lor, le pizmuiau curajul.

Înspre miezul nopții, unii s-au apropiat și, ascunzându-și lăcomia, au cerut o îmbucătură, ca să-i încerce gustul, ziceau ei. Alții, dintre cei mai cutezători, i-au urmat; numărul lor spori, și în scurtă vreme se strânse o mulțime. Cei mai mulți simțind pe limbă carnea rece o lăsau să le cadă din mână; unii, dimpotrivă, o înghițeau cu poftă.

Se îndemnau și luau pildă unii de la alții. Câte unul, care se ținuse până atunci de-o parte, se ducea să stea de vorbă cu garamanții — și nu se mai întorcea. Înfigeau bucățile de carne în vârful săbiilor și le frigeau deasupra jeraticului; le presărau cu trei degete de praf și se îmbrânceau să le aleagă pe cele mai gustoase. Iar după ce n-a mai rămas nimic din cele trei cadavre, ochii tuturor se îndreptară pe câmp, să mai găsească altele.

Și-au adus aminte atunci că aveau în mâna lor douăzeci de cartaginezi prinși în ultima luptă. Cum de nu se gândiseră la ei? Cartaginezii fură uciși; era o dreaptă răzbunare. Apoi, fiindcă nu voiau să moară de foame — și pentru că felul acesta de mâncare începuse să le placă — barbarii începură să taie pe cărătorii de apă, pe grăjdari și pe slujitorii mercenarilor. Îi căsăpeau în fiecare zi. Mâncau pe săturate, prindeau puteri și nu mai erau triști.

După ce ultimul grăjdar fu mâncat, privirile flămânzilor se îndreptară spre bolnavi și spre răniți. De vreme ce și-așa nu se puteau vindeca, nu era mai bine să le cruțe suferințele? De cum vedeau pe unul clătinându-se pe picioare, strigau că e pierdut și nu mai era bun decât să-i hrănească pe ceilalți. Foloseau tot soiul de șiretlicuri pentru a le grăbi moartea; le furau ultima rămășiță a scârnavei lor îmbucături; se prefăceau că se împiedică și îi călcau în picioare, iar muribunzii, ca să arate că mai sunt încă în putere, încercau să întindă brațele, să se ridice, să râdă. Unii se trezeau din leșin, simțind un tăiș de ferăstrău retezându-le picioarele. Oamenii se ucideau între ei, de multe ori fără nici o nevoie, numai dintr-o pornire a cruzimii lor, ca să-și astâmpere furia.

A paisprezecea zi se abătu asupra armatei barbarilor o ceață apăsătoare și caldă, cum se întâmplă de obicei spre sfârșitul verii în acele ținuturi. Această schimbare a vremii spori numărul morților; cadavrele putrezeau cu o repeziciune înspăimântătoare în umezeala fierbinte, clocită între pereții muntelui. Burnița care cădea peste stârvuri le înmuia carnea zdrențuită și, în curând, câmpul întreg se prefăcu într-o uriașă cloacă rău mirositoare. Aburi alburii pluteau deasupra pământului, pătrundeau în piele, înțepau nările, tulburau vederea. Barbarii credeau că sunt sufletele celor morți, duhul răsuflării lor. O nesfârșită scârbă îi cuprinsese. Nu mai voiau nimic. Își doreau moartea.

Două zile mai târziu vremea se limpezi și începu din nou să-i chinuiască foamea. Simțeau în pânțele un clește care le rupea măruntaiele. Se zvârcoleau pe jos, mușcau pământul, își sfâșiau brațele cu dinții, și râdeau ca niște nebuni.

Mai cumplit sufereau de sete. Nu mai aveau nici o picătură de apă. Încă din a noua zi, toate burdufurile secaseră, își amăgeau arșița gurii lipindu-și buzele de tăișul săbiilor, de fildeșul mânerelor, de arama zalelor. Foștii conducători de caravane își strângeau burta cu sfoară. Unii sugeau pietre. Alții își sorbeau udul răcit în coifuri de bronz.

Așteptau mereu să se ivească în zare armata Tunisului, întârzierea ei era cea mai bună dovadă că va sosi în curând. Aveau încredere în vitejia lui Mătho și nu se îndoiau că le va veni în ajutor. „Măine va fi aici!” spuneau ei, și zilele treceau.

La început s-au rugat; au adus jertfe; au chemat în ajutor bunătatea zeilor; dar văzându-se părăsiți, nu mai simțeau împotriva lor decât ură și, ca să se răzbune, încercau să nu mai creadă în ei.

Oamenii cei mai aprigi pieriră cei dintâi; africanii se dovediră mai suferitori decât galii. În mijlocul balearilor, Zarxas stătea lungit la pământ, cu părul răsfirat pe brațe, nemișcat ca un mort. Spendius găsisese o buruiană cu frunze late, mustoase, și spunând celorlalți că e otrăvitoare, se hrănea cu ea pe ascuns.

Înfometații erau prea slabi ca să alunge cu pietre corbii care începuseră să se strângă. Din când în când, un vultur-cu-barbă se lăsa din zbor pe un stârv și se apuca să-l sfărtece. Un om se apropia de el, târându-se cu lancea în dinți și, sprijinit într-un cot, țintea îndelung, azvârlind arma. Pasărea cu pene albe, speriată de zgomot se oprea, privea în jurul ei, apoi, liniștită ca un cormoran pe un colț de stâncă, ciugulea mai departe leșul cu hidosul ei plisc galben; omul, descumpănit, cădea din nou pe burtă în praful unde zăcea. Unii izbuteau să prindă șerpi și cameleoni. Dar ceea ce îi făcea să mai trăiască era dragostea lor de viață. Un singur gând îi stăpânea, și o voință îndărătnică de a fi le prelungea bătăile inimii.

Cei mai răbdători se țineau strânși laolaltă, așezați în cerc printre morți, în mijlocul câmpiei; înfășurați în mantalele lor, stăteau tăcuți, adânciți într-o negrită tristețe.

Oamenii născuți la oraș își aduceau aminte de larma străzilor, de teatre, de taverna, de băi și de dughenele bărbierilor, unde își dădeau întâlnire toate poveștile. Ceilalți revedeau câmpurile scăldate în lumina apusului de soare, holdele de grâu rumen, boii mari urcând blânde coline, cu brăzdarul plugului pe grumaz. Călătorii zăreau puțuri cu apă; vânătorii își aminteau pădurile cu sălbăticiuni; ostașii bătrâni se gândeau la bătăliile purtate; și în toropeala care îi cuprindea, toate reînviau pe aripile închipuirii. Unii aveau vedenii și plecau să caute în munte o poartă deschisă, încercând să treacă prin ea. Alții, închipuindu-și că luptă cu furtuna pe mare, mânuiau cârma corăbiei; tresăreau câteodată înspăimântați, crezând că văd printre nori oștile Cartaginei. Mulți visau cu ochii deschiși ospețe îmbelșugate și porneau să cânte.

Stăpâniți parcă de o ciudată sminteală, îngâneau mereu aceleași cuvinte și făceau neconținut aceeași mișcare; iar când ridicau capul și se priveau unii pe alții, izbucneau în hohote de plâns, văzând înspăimântătoarea urâțenie a chipului lor. Unii nu mai simțeau nici o durere, și pentru a-și trece vremea povesteau primejdiile trecute, din care izbutiseră să scape nevătămați.

Moartea îi aștepta pe toți, neîndurată și de neînlăturat. Zadarnic încercaseră în mai multe rânduri să scape din încercuire. Bucuroși s-ar fi predat învingătorului — dar cum? Nici măcar nu știau unde l-ar fi putut găsi pe Hamilcar.

Vântul sufla dinspre râpa muntelui, purtând nisipul în valuri pe deasupra porții de fier care închidea trecătoarea; acoperea cu pulbere mantalele și capetele barbarilor, ca și cum pământul ar fi pornit peste ei să-i îngroape. Totul era nemișcare; și muntele cel veșnic li se părea în fiecare dimineață mai înalt.

Stoluri mari de păsări treceau fâlfâind din aripi în larga libertate a cerului albastru. Oamenii închideau ochii să nu le vadă.

Simțeau mai întâi un vâjâit în urechi; unghiile li se învinețeau, frigul le pătrundea în oase, se culcau pe-o coastă și se stingeau în tăcere.

Până în a nouăsprezecea zi muriseră două mii de asiatici, o mie cinci sute de oameni din Arhipelaguri, opt mii de libieni, mercenarii cei mai tineri și unele triburi întregi: douăzeci de mii de soldați, jumătate din toată armata.

Autharit, care nu mai avea cu el decât cincizeci de gali, se pregătea să-și facă singur seama, când pe culmea muntelui, drept în fața lui, i se păru că vede o umbră omenească. Privită de jos, nu arăta mai înaltă decât un pitic, dar Autharit desluși pe brațul lui stâng un scut asemeni unei frunze de trifoi. Strigă: „Un cartaginez!” În fața porții de fier, sub stânci și pe întinderea câmpiei, barbarii se ridicară deodată în picioare, privind de jos soldatul care se plimba pe marginea prăpastiei.

Spendius luă un cap de bou, îi legă coarnele cu două cingătoare, ca o diademă, și-l înălță pe vârful unei prăjini, în semn de pace. Soldatul se făcu nevăzut. Barbarii rămaseră în așteptare.

În sfârșit, către seară, ca și cum s-ar fi desprins o așchie de stâncă de pe malul înalt, se rostogoli până în vale o cingătoare de piele roșie, împodobită cu trei stele de diamante și purtând pecetea Marelui-Sfat: un cal sub un palmier. Era răspunsul lui Hamilcar, semnul de liberă-trecere pe care îl trimetea.

Barbarii nu mai aveau de ce să se teamă; orice nouă întorsătură a soartei însemna sfârșitul suferințelor lor. O bucurie nestăpânită îi cuprinse. Se îmbrățișau; plângeau. Spendius, Autharit și Zarxas, patru italici, un negru și doi spartani se îmbiară să ducă solia de pace. Nimeni nu fu împotrivă, dar nu știau pe ce cale vor putea să ajungă.

O lungă pâraitură se auzi deodată dinspre stânci; cea mai înaltă din ele, clătinându-se de câteva ori, se rostogoli până în vale.

Stâncile răsturnate de pe culme pentru a închide trecătoarea se prăvăliseră într-un povârniș atât de repede, iar locul unde se grămadiseră era atât de strâmt, încât barbarii nu reușeau să-l urce; dar de partea cealaltă a muntelui, puteau fi împinse cu ușurință. Cartaginezii au pus umărul, și mai înainte de a se lumina de ziuă, stanele de piatră coborâseră până în marginea câmpiei, ca treptele uriașe ale unei scări prăbușite.

Barbarii n-au izbutit să le suie; cartaginezii au coborât scări și toată mulțimea s-a năpustit asupra lor. O lovitură de catapult a împrăștiat-o. N-au fost îngăduiți să se apropie decât cei zece.

Mergeau între clinabarii călări și se sprijineau cu mâna pe spinarea cailor.

Bucuria dintâi le trecuse; începuseră să se simtă îngrijorați. Pedeapsa lui Hamilcar avea să fie cumplită. Spendius a încercat să-i liniștească:

— Să mă lăsați pe mine să vorbesc!

Se lăuda că va ști să găsească cuvintele nimerite pentru a scăpa armata din primejdie.

În spatele fiecărui tufiș stăteau ostași de pază. Se înclinau salutând cingătoarea pe care Spendius și-o pusese pe umăr.

Ajungând în lagărul punic, mulțimea cartaginezilor se strânse în jurul lor, și li se părea că aud, ici și colo, șoptiri înfundate și râsete de batjocură. Ușa unui cort se deschise.

Hamilcar stătea pe un scaun în fundul cortului, dinaintea unei mese scunde, pe care lucea tăișul unei săbii. În jurul lui, căpitani așteptau în picioare.

Zărind solia celor zece, făcu o mișcare înapoi; apoi se aplecă să-i măsoare cu privirea.

Ochii lor, neobișnuit de măriți, erau prinși în cearcăne negre, care li se prelungeau până la tâmpile; muchia ascuțită a nasului lor vânăt se ridica între obrajii supti, brăzdați de cute adânci; pielea trupului lor, prea largă pentru mușchii subțiați, se pierdea sub un strat de praf cărămiziu; buzele li se lipeau de dinții galbeni și răspândeau în jurul lor o groaznică duhoare, ca niște morminte deschise, ca niște cadavre vii.

În mijlocul cortului, pe rogojina unde aveau să se așeze căpitani, fumega o strachină cu dovleac fiert. Barbarii rămaseră cu ochii țintă asupra ei, tremurând din tot trupul și abia stăpânindu-și lacrimile.

Hamilcar se întoarse să vorbească unuia din căpitani. Flămânzii, cu burta la pământ, se azvârliră asupra străchinii. Își bălăceau fața în grăsime, și clămpănind din fălci, plângeau cu sughițuri. Nu atât de milă, ci mai mult mirându-se, Hamilcar îi lăsă să înfulece tot dovleacul. Apoi, după ce văzu pe cei zece ridicându-se, făcu semn celui care purta cingătoarea, poruncindu-i să vorbească. Lui Spendius îi era frică; se bâlbâia.

Ascultându-l, Hamilcar învârtea pe deget un inel mare de aur; era același cu care pusese sigiliul Cartaginei pe cingătoarea de piele, îl lăsă să cadă, iar Spendius se repezi să-l ridice: în fața stăpânului, sclavul din el s-a deșteptat, însoțitorii lui tresăriră, judecând aspru această umilință.

Dar grecul își regăsi glasul și, reamintind cruzimea lui Hannon, pe care îl știa îndușmănit cu Barca, încercă să-l înduioșeze cu înșirarea amănunțită a suferințelor lor și cu amintirea supunerii lor de altă dată. Vorbi vreme îndelungată, repezind cuvintele cu multă șiretenie și uneori cu îndrăzneală; până la urmă, lăsându-se purtat de avântul minții lui înfierbântate, nu se mai putea opri.

Hamilcar răspunse că se învoiește să-i ierte. Era gata să încheie pacea — și pentru totdeauna; dar cerea să i se predea, după alegerea sa, zece mercenari. Fără arme și fără zale.

Solii nu se așteptau la atâta mărinimie. Spendius strigă:

— Douăzeci dacă dorești, stăpâne!

— Nu, zece îmi sunt de ajuns, răspunse cu blândețe Hamilcar.

Au fost duși afară din cort, ca să se sfătuiască împreună. Autharit nu se putea învoi cu jertfirea celor zece soți de arme. Zarxas îi spuse lui Spendius:

— De ce nu l-ai ucis? Spada lui era la un pas de tine!

— Pe el? întrebă Spendius; apoi mai spuse de câteva ori: Pe el? Pe el? ca și cum ar fi fost un lucru cu neputință, iar Hamilcar nemuritor.

Copleșiți de osteneală, se culcară pe spate lângă pământ, neștiind ce hotărâre să ia.

Spendius îi îndemna să primească. În sfârșit, se întoarseră în cort cu răspunsul.

Sufetul întinse mâna pe rând celor zece barbari, strângându-le degetul cel mare; apoi își șterse palma de poala mantalei, scârbit de atingerea acelor mâini zbârcite și moi, mânjite de grăsime vâscoasă. Îi întrebă:

— Sunteți toți căpetenii ale barbarilor și ați jurat pentru ei?

— Da! fu răspunsul.

— De buna voastră voie, din toată inima, cu gândul de a vă ține făgăduiala?

Toți mărturisiră că sunt gata să se întoarcă la ai lor pentru îndeplinirea celor hotărâte.

— Foarte bine, spuse din nou sufetul. Potrivit înțelegerii încheiate între mine Hamilcar Barca și trimișii mercenarilor, vă aleg pe voi zece și vă păstrez!

Spendius căzu în nesimțire pe rogojină. Barbarii, ca și cum s-ar fi lepădat de el, se strânseră laolaltă, fără să scoată nici un cuvânt, nici un geamăt.

Barbarii, care îi așteptau, văzând că nu se mai întorc, își închipuiră că i-au trădat: trimișii lor se vânduseră sufetului.

Au mai avut răbdare două zile: în dimineața celei de-a treia se hotărâră. Ajutându-se cu frânghii, cu țărui și săgeți înfipite în chip de trepte pe fâșii de pânză, izbutiră să urce stâncile; lăsând în urmă pe cei mai slabi, vreo trei mii porniră spre lagărul armatei barbare din fața Tunisului.

Pe culmea dealului se întindea o poiană, semănată ici colo cu arbori mărunți; barbarii ronțăiră în dinți toți mugurii. Trecură mai departe printr-un câmp de bob; în câteva clipe n-a mai rămas nici o păstaie, ca și cum s-ar fi abătut pe pământ un nor de lăcuste. După alte trei ceasuri de mers ajunseră pe un al doilea podiș, mărginit cu un brâu de coline verzi.

În unduirile dintre măguri, se zăreau venind în șir mănunchiuri sclipitoare, ca snopii unor spice de argint; barbarii, ferindu-și ochii de lumina soarelui, deslușiră umbrele unor namile negre, care le

purtau parcă în spinare. Umbrele se apropiau și creșteau la fiecare pas. Erau turnuri de sulii, ridicate pe umerii unor elefanți înarmați până în dinți.

Între vârfurile uriașilor colți de fildeș, duceau în piept ascuțișul unui cumplit țăruș de fier; purtau o brățară de pumnale la genunchere și platoșe de aramă peste șolduri; la capătul trompei lucea tăișul unei spade cu mânerul prins într-o legătură de piele. Porniseră toți o dată din adâncul câmpiei și înaintau în șiruri lungi la distanțe egale.

O spaimă fără nume îi încremeni pe barbari. Nici măcar nu încercară să fugă. Fără să prindă de veste, se pomeniră încercuiți.

Elefanții își deschiseră drum în mijlocul mulțimii, spintecând-o cu piepturile și răvășind-o cu colțurile dinților de fildeș, cum răstoarnă fierul plugului brazdele pământului arat. Tăiau, sfârtecau, secerau cu tăișul trompelor, iar turnurile aruncătoare de flăcări revărsau un potop de lavă aprinsă, ca niște vulcani în mers. Nu se mai vedea decât o învălmășeală de trupuri omenești, ca niște pete albe, frânturi de aramă, zale cenușii, sânge roșu țâșnind, iar fiarele dezlănțuite treceau peste grămezile de morți, ca valurile unei mări de întuneric. Cea mai furioasă dintre ele era purtată de un numid cu o cunună de pene pe frunte, care azvârlea lăncile cu o iuțeală înspăimântătoare, scoțând din când în când un șuierat prelung și ascuțit; în toiul măcelului namilele uriașe întorceau capul spre el, ca niște câini ascultători.

Treptat-treptat, cercul se strângea. Barbarii, sleiți de puteri, nu mai erau în stare să se apere. Elefanții ajunseră curând în mijlocul câmpiei. Locul era strâmt. Uriașii se îngrămădeau de-a valma, ridicându-se în două picioare și ciocnindu-se în dinți. Narr'Havas izbuti să-i domolească, întorcându-i în pas grăbit spre coline.

Două cete de barbari se ascunseseră într-o vâlcea și, lepădând armele, ridicau brațele spre corturile punice, cerșind în genunchi îndurare.

Cartaginezii le legară mâinile și picioarele, întinzându-i la pământ, unul lângă altul. Apoi dădură drumul elefanților.

Piepturile trosneau ca niște lăzi sfărâmate; fiecare pas de elefant zdrobea câte două; picioarele lor grele se afundau în trupuri de om, cu o mișcare a șoldurilor care îi făcea parcă să șchiopăteze. Nu se opriră nici o clipă; au mers până la capăt.

Liniștea se așternu din nou pe întinsul câmpiei. Se făcea noapte. Hamilcar privea cu desfătare împlinirea răzbnării sale.

Apoi deodată, tresări. La șase sute de pași mai departe, se zăreau alți barbari! Erau patru sute de mercenari dintre cei mai zdraveni — etrusci, libieni și spartani — care se strânseseră de la început, în așteptare, pe culmea dealului. Văzând măcelul care însângera câmpia, porniseră să-și taie cale spre lagărul cartaginez. Coborau în rânduri strânse, într-o aprigă și uimitoare ordine de bătaie.

Un crainic fu trimis în drumul lor. Hamilcar avea nevoie de soldați; le prețuia vitejia și îi primea fără gând ascuns. Trimisul Cartaginei le arată locul până unde puteau să se apropie și unde aveau să găsească de mâncare. Barbarii alergară într-acolo, ospătându-se toată noaptea. Cartaginezii începură să murmure, învinuindu-l pe Hamilcar că îi părtinește pe mercenari.

Se răzgândi în fața acestei nepotolite porniri de ură? Sau fusese numai o vicleană prefăcătorie? A doua zi, cu capul gol și fără sabie, Hamilcar însoțit de-un pâlc de clinabari se înfățișă mercenarilor, spunându-le că are prea multă lume de hrănit și nu mai poate să-i păstreze lângă el. Dar, fiindcă avea nevoie de oameni și voia să-i aleagă pe cei mai vrednici, hotărâse să le încerce curajul într-o luptă fără cruțare; pe învingători îi va reține în garda lui. Era o moarte ca oricare alta. Hamilcar porunci soldaților săi să se dea la o parte (căci steagurile punice îi împiedicau pe mercenari să privească în zare) și deodată se arătară cei o sută nouăzeci de elefanți ai lui Narr'Havas. Veneau înșiruiți unul după altul, ridicând în aer trompele lor înarmate cu junghere, ca niște brațe de uriași învârtind securile deasupra capului.

Barbarii se priviră în ochi fără să scoată un cuvânt. Nu moartea îi făcea să pălească, ci cumplita încercare pe care erau nevoiți s-o primească.

Viața trăită împreună statornicise între acești oameni apropiieri de adâncă prietenie. Tabăra, pentru cei mai mulți din ei însemna patria; singuri pe lume, se iubeau între ei ca și cum ar fi fost frați; dormeau alături sub aceeași manta la lumina stelelor. În pribegia lor fără sfârșit, de-a lungul atâtor țări felurite, pe drumuri cu întâmplări neașteptate și cu vărsări de sânge, se înfiripau legături de inimă ciudate, însoțiri de rușine, mai trainice uneori decât o căsătorie; cel mai puternic îl apăra pe cel mai firav în iureșul bătlăilor, îl trecea peste prăpăstii, îi ștergea sudoarea de pe fruntea înfiorată de friguri și fura ca să-i aducă de mâncare; iar celălalt, copil cules de pe marginea drumurilor și crescut între mercenari, îl răsplătea pe ocrotitorul său cu o mie de îngrijiri gingașe și cu alintări de soție.

Acum își schimbau între ei salbele și cerceii, darurile ce-și făcuseră după încercări de primejdie, în ceasuri de nestăpânită bucurie. Toți cereau să moară; nici unul nu se îndura să lovească. Unul mai tânăr spunea altuia cu barba căruntă: „Nu! Nu! Tu ești mai puternic și ne vei răzbuna! Ucide-mă!” Iar celălalt răspundea: „Eu nu mai am mulți ani de trăit! Străpunge-mi inima și nu șovăi!” Frații se priveau strângându-și mâinile, și iubitul își lua rămas bun pentru totdeauna de la iubitul lui, plângându-i pe umăr.

Își scoaseră platoșele, ca vârful săbiilor să pătrundă mai lesne; iar pe trupul lor se vedeau crestate, ca niște inscripții pe o columnă, rănilor pe care le primiseră luptând pentru Cartagina.

Se înșirară pe patru rânduri, ca gladiatorii, și cu pași nesiguri porniră la luptă. Unii, legați la ochi, învârteau săbiile în aer ca pe niște toiaguri de cerșetori. Cartaginezii îi huiduiau, strigându-le că sunt lași. Barbarii se îndârjiră, și s-a încins în curând o luptă aprigă, cumplită, fără cruțare.

Uneori, doi oameni plini de sânge cădeau unul în brațele celuilalt și mureau sărutându-se. Nici unul n-a dat înapoi. Se năpusteau cu pieptul în ascuțișul săbiilor. Năvăleau cu atâta furie, încât cartaginezii, privindu-i de departe, se înspăimântau.

În sfârșit, barbarii se opriră. Strigăte răgușite ieșeau din piepturile lor, și ochii lor străluceau printre șuvițele lungi, care le atârnavă peste obraz, ca și cum ar fi fost scăldate într-o baie de purpură. Unii cădeau răsucindu-se în aer ca panterele când sunt izbite în frunte. Alții rămâneau încremeniți, privind mortul care le zăcea la picioare; apoi deodată, sfâșiindu-și fața cu unghiile, apucau sabia cu amândouă mâinile și și-o împlântau în pânțele.

Mai rămăseseră șazeci. Cerură să bea. Cartaginezii le strigară să arunce armele, și după ce-i văzură fără arme, le-au adus apă.

Însetați se repeziră să bea și, în timp ce își cufundau capul în găleți, șazeci de cartaginezi au sărit asupra lor și i-au ucis înfigându-le cuțitele în spate.

Așa poruncise Hamilcar, ca să-i facă pe plac armatei prin această trădare și s-o câștige de partea lui.

Războiul se sfârșise; cel puțin așa socotea sufletul. Încredințat că Mâtho e biruit dinainte, dădu fără întârziere semnalul de plecare.

Iscoadele se întoarseră spunând că văzuseră o mulțime de oameni care se îndrepta spre Muntele-de-Plumb. Hamilcar nu era îngrijorat. Acum, după ce barbarii fuseseră nimiciți, nici o primejdie nu mai putea să vină dinspre partea nomazilor. Lucrul de căpetenie era să cuprindă Tunisul. Rărind popasurile, porni într-acolo.

Lui Narr'Havas îi încredința cinstea de a duce în Cartagina vestea cea mare a biruinței; regele Numidiei, mândru de isprăvile sale, se grăbi să se înfățișeze lui Salammbô.

Fiica lui Hamilcar îl primi în grădinile ei, la umbra unui bătrân sicomor, întinsă pe perne de piele aurită, și având lângă ea pe Taanah. Purta pe față o năframă albă care îi acoperea fruntea și gura, lăsând să se vadă numai ochii; dar sub vălul străveziu, buzele ei străluceau asemeni nestematelor

care îi împodobeau degetele. Salammbô își ținea mâinile înfășurate și, cât timp stătu de vorbă cu oaspetele ei, nu făcu nici o mișcare.

Narr'Havas îi vesti înfrângerea barbarilor. Salammbô îi mulțumi, binecuvântându-l pentru ajutorul ce-l dăduse tatălui ei. Regele Numidiei îi istorisi întreaga desfășurare a luptei.

În preajma lor porumbeii gungureau pe ramurile palmierilor, și păsări de tot felul se fugăreau prin iarbă; galeoli gulerati, prepelițe de Tartessus și bibilici punice. Grădina, lăsată multă vreme în părăsire, își înmulțise frunzișul; vrejurile castraveților-amari se cățarau pe crengile caneficienilor, asclepiade mătăsoase răsăriseră pe întinsul răzoarelor de trandafiri; tot soiul de plante împleteau așternuturi de leagăn, din frunze și din flori. Razele soarelui, căzând pieziș, însemnau ici și colo, ca într-o pădure, umbra unei frunze pe pământ. Blândelee viețuitoare ale grădinii se sălbăticeseră și o rupeau în fugă la cel dintâi zgomot. Din când în când se iveau o gazelă, purtând pe copitele ei negre pene împrăștiate de păun. Larma orașului depărtat se pierdea în murmurul valurilor. Nici un nor nu se zărea pe cerul albastru; nici o pânză nu flutura pe mare.

Narr'Havas vorbise. Salammbô, fără să-i răspundă, îl privea. Regele numizilor era înveșmântat într-o rochie de in înflorată, cu ciucuri de aur pe poale; două săgeți de argint îi prindeau părul împletit peste urechi: ținea în mâna lui dreaptă mânerul unei lănci împodobit cu inele de chihlimbar și cu șuvițe de păr împletit.

Salammbô îi privea, și o lume de gânduri nedesluite o stăpânea. Acest tânăr războinic, cu glas dulce și mers femeiesc, îi desfăta ochii cu farmecul întregii lui făpturi, și i se părea ca o soră mai mare, pe care Baalii i-o trimiseseră s-o ocrotească. Își aduse aminte de Mătho și nu putu să-și potolească dorința de-a ști ce soartă avusese.

Narr'Havas îi spuse că oastea cartagineză se îndreaptă spre Tunis și-l va prinde. Pe măsură ce își arăta încrederea în biruință, amintind cât de slabe erau puterile lui Mătho, o bucurie nespusă părea că o însuflețește pe Salammbô. Buzele îi tremurau, răsufla greu, iar când Narr'Havas făgădui să-l omoare cu mâna lui, a strigat:

— Da! Da! Ucide-l! Trebuie!

Regele Numidiei răspunse că aceasta era dorința lui cea mai arzătoare, de vreme ce, războiul o dată sfârșit, va fi soția lui.

Salammbô tresări și aplecă fruntea.

Vorbind mai departe, Narr'Havas își asemui iubirea lui cu florile care tânjesc de dorul ploii, cu drumeții pierduți în nopți așteptând zorile. Îi spuse că e mai frumoasă decât luna, mai dulce decât vântul dimineții, mai blândă decât chipul primitiv al gazdei celei bune. Îi făgădui să-i aducă din țara negrilor lucruri rare, cum nu se mai văzuseră în Cartagina, iar odăile casei lor vor fi așternute pe jos cu pulbere de aur.

Se lăsau umbrele serii și în aer se răspândeau miresme îmbălsămate. Se priviră îndelung, fără să-și vorbească, și ochii lui Salammbô, lucind prin vălurile lungi, păreau două stele în luminișul unui nor. Înainte de apusul soarelui, Narr'Havas se ridică și-și luă rămas bun.

În ceasul când părăsi Cartagina, Bătrânii răsuflară ușurați. Poporul îl primise cu mai multă însuflețire decât prima oară: dacă Hamilcar și regele Numidiei vor înfrânge singuri pe barbari, nimeni nu va putea să le mai stea în cale; de aceea, pentru a umbri gloria lui Barca, hotărâră să-i trimită în ajutor — pentru mântuirea Republicii — pe omul cel mai îndrăgit de ei, pe bătrânul Hannon.

Hannon porni fără întârziere spre ținuturile apusene, cu gândul de a răzbuna rușinea pe care o suferise pe acele locuri. Dar nu întâlni în calea lui nici pe băștinași, nici pe barbari; se ascunseseră, fugiseră, muriseră. Furia lui se abătu asupra pământului. Arse ruinele ruinelor, nu lăsă în picioare nici un copac, nici un fir de iarbă. Schingiui copiii și pe schilozii pe care îi prinse din urmă; dădu poruncă soldaților să siluiască femeile înainte de a le ucide, iar pe cele mai frumoase să le culce în

litiera lui; boala urâtă de care suferea îi ațâța porniri cumplite și încerca să și le aline cu mânia dezlănțuită a unui om deznădăjduit.

Adeseori, pe creasta colinelor, corturi negre se prăbușeau ca răsturnate de vânt, și roți de car prinse în cercuri sclipitoare se rostogoleau la vale, cu un geamăt înăbușit. Triburile care împresuraseră Cartagina rătăciră câțeva vreme pe câmp, așteptând biruința barbarilor pentru a se întoarce; dar, fie de teamă, fie de foame, se risipiseră pe la casele lor și nu se mai vedeau.

Hamilcar nu-l pizmuia pe Hannon pentru vitejiile lui; era însă nerăbdător să sfârșească războiul. De aceea îi trimise poruncă să pornească asupra Tunisului. Hannon, care își iubea patria, se găsi sub zidurile cetății în ziua hotărâtă.

Cetatea Tunisului era apărată de băștinași, de cei doisprezece mii de mercenari și de toți muncătorii-de-scârnăvii, care, ca și Mătho, aveau ochii ațintiți asupra Cartaginei. Șelismul și ploaia priveau deopotrivă zidurile ei înalte, visând din depărtare desfătări nesfârșite. În această înfrățire a urilor, pregătirile pentru luptă se săvârșiră lesne. Își croiră coifuri din burduri de piele, tăiară palmierii de prin grădini și își cioplră sulii, săpară fântâni, și, drept hrană, prindeau în apa lacului pești mari, albi, îngrășați cu stârvuri și cu scârnăvii. Zidurile derăpănate, așa cum le dorise gelozia Cartaginei, erau atât de slabe, încât un brânci părea de ajuns pentru a le dărâma. Mătho astupă spărturile cu pietrele caselor. Erau pregătirile celei din urmă lupte: n-avea nici o speranță, dar își zicea că norocul armelor e schimbător.

Apropiindu-se de cetate, cartaginezii zăriră pe creasta zidurilor umbra unui om care se ridica peste metereze până aproape de brâu. Săgețile zburau în jurul lui fără să-l înfricoșeze mai mult decât un stol de rândunele. Lucru foarte ciudat, nici una nu-l atingea.

Hamilcar își așează tabăra la marginea de miazăzi a cetății; Narr'Havas, la dreapta lui, cuprindea câmpia Rhadesului, iar Hannon malul lacului. Păstrându-și locurile lor, cei trei generali aveau să pornească deodată atacul asupra cetății.

De la început, Hamilcar ținu să arate mercenarilor că îi va pedepsi ca pe niște sclavi. Porunci ca cei zece soli să fie crucificați unul lângă altul, pe dealul din fața orașului.

Îngroziți de cumplita priveliște, apărătorii cetății lăsară zidurile pustii.

Planul lui Mătho era să se strecoare pe lângă tabăra lui Narr'Havas atât de repede, ca numizii să nu apuce a ieși din corturi; apoi să cadă în spatele pedestrimii cartagineze, prinzând-o în clește, între trupele lui și cele dinăuntrul cetății. Ieși pe câmp în fruntea celor mai încercați dintre soldații săi.

Narr'Havas îl zări. Trecu pe malul lacului și-l îndemnă pe Hannon să-i trimită ajutor lui Hamilcar. Îl socotea oare pe Barca atât de slab, încât să nu poată a se împotrivi mercenarilor? Era o viclenie sau un gând prostesc? Cine ar fi putut să spună?

În dorința de a-și umili potrivnicul, Hannon nu stătu în cumpănă, porunci să sune goarneau și se îndreptă asupra barbarilor cu toată armata. Barbarii făcură calea întoarsă, și, pornind în iureș asupra cartaginezilor, i-au dat peste cap, împrăștiindu-i. Călcându-i în picioare, înaintară ca o furtună până în fața cortului lui Hannon.

Generalul ținea sfat de război cu treizeci dintre cei mai de seamă Bătrâni ai Cartaginei. Rămase încremenit văzând îndrăzneala barbarilor. Își strigă căpitani, dar mulțimea se repezi asupra lui cu pumnii strânși, acoperindu-l cu ocări: cei care ajungeau să pună mâna pe el îl țineau cu greutate, să nu le scape. Hannon încerca să le șoptească la ureche: „Vă dau tot ce-mi cereți! Sunt bogat! Scăpați-mă!” Îl scoaseră afară pe brațe. Oricât era de greu, picioarele nu-i atingeau pământul. Bătrânii avură aceeași soartă. Hannon, din ce în ce mai înspăimântat, striga: „M-ați învins! Sunt prizonierul vostru! Vreau să mă răscumpăr! Ascultați-mă, prieteni!” Purtat pe umeri și strivit din toate părțile, nu înceta să gângăvească: „Ce-aveți de gând? Ce vreți să faceți cu mine? Vedeți că nu mă împotrivesc... Eu totdeauna am fost bun cu voi...”

O cruce uriașă apăru în fața cortului. Barbarii urlau: „Aici! Aici!” Hannon striga peste glasurile lor, cerând, în numele zeilor, să-l ducă în fața șalișimului; voia să-i împărtășească un plan care avea să-i mântuiască pe toți.

Mulțimea se opri în loc. Unii spuseră că ar trebui să-l cheme pe Mătho; câțiva plecară în căutarea lui.

Hannon să prăbuși în iarbă; i se părea că vede în jurul lui un șir nesfârșit de cruci, ca și cum chinurile în care avea să piară se înmulțeau; voia să creadă că se înșela, că nu era decât o singură cruce, că nu era nici una... În cele din urmă îl ridicară în picioare.

— Vorbește! îi spuse Mătho.

Hannon se arătă gata să i-l predea pe Hamilcar; intrând apoi împreună în Cartagina, vor domni amândoi, ca niște regi.

Mătho se depărtă, făcând semn oamenilor lui să se grăbească. „E o viclenie pentru a câștiga timp”, gândea el.

Barbarul se înșela. Hannon nu mai avea nimic de nădăjduit și putea să făgăduiască orice. Îl ura atât de aprig pe Hamilcar, încât, pentru cea mai îndoielnică încercare de a se mântui pe sine, l-ar fi jertfit fără nici o remușcare, dimpreună cu toată armata lui.

Bătrânii zăceau în nesimțire la picioarele celor treizeci de cruci, cu subsuoarele prinse în frânghii. Bicișnicul sufet, înțelegând în sfârșit că va trebui să moară, izbucni în plâns.

Îi smulseră de pe el restul de veșminte ce-i mai acopereau trupul — și făptura lui respingătoare apăru în toată goliciunea ei. Bube răscoapte acopereau această namilă fără nume, grăsimea de pe pulpe îi atârna peste unghiile picioarelor, ca o zdreanță mucegăită, iar lacrimile curgând șiroaie de-a lungul obrazilor puhavi îi dădeau o înfățișare de-o înfricoșătoare tristețe, pe care n-ar fi putut s-o arate nici un alt chip omenesc. Panglica regală care îi încingea fruntea zăcea în praf, laolaltă cu părul lui alb.

Temându-se că nu vor găsi frânghii destul de tari ca să-l ridice, barbarii îl ținură pe cruce înaintea de a a înălța — așa cum obișnuiau cartaginezii. Biciuită de durere, întreaga mândrie a lui Hannon se trezi. Îi acoperea pe călăi cu ocări și blesteme. Se zvârcolea și făcea spume la gură ca o fiară a mărilor, strigându-le că va fi răzbunat și toți vor pieri în chinuri de-o mie de ori mai cumplite.

Avea dreptate. De cealaltă parte a orașului, unde se zăreau limbi de flăcări și nori de fum, solii mercenarilor trăgeau să moară.

Câțiva au leșinat, dar răcoarea vântului îi trezi. Spânzurau cu bărbia în piept și trupurile lor alunecaseră puțin, deși aveau brațele bătute în cuie deasupra capului; de pe călcâiele lor și de pe mâini cădeau picături grele de sânge, ca fructele coapte de pe ramurile unui pom; Cartagina, marea, munții și câmpia, li se părea că se învârtesc ca o roată uriașă; uneori un nor de praf se ridica în aer, învăluindu-i în vârtejul lui. O sete mistuitoare îi ardea, limba li se lipea de cerul gurii și simțeau pe trup o sudoare rece, curgând o dată cu viața care li se stingea.

Departe, în adâncul nesfârșit al străzilor, întrezăreau ca prin ceață soldați în mers și valuri de săbii; larma bătăliei ajungea nedeslușită până la urechile lor, cum aud corăbierii, strângând în brațe catargul, învolburarea mării în toiul furtunii. Italicii, mai voinici decât ceilalți, aveau încă putere să strige; lacedemonienii tăceau, cu pleoapele închise; Zarxas, atât de vânjos altădată, se clătina ca o trestie frântă; etiopianul de lângă el își răsturnase capul peste brațul crucii; Autharit, nemișcat, învârtea ochii în fundul orbitelor, părul lui lung, prins într-o crăpătură a lemnului, îi acoperea fruntea, și horcăitul care îi ieșea din piept semăna cu un muget de mânie. Un straniu curaj îi revenise lui Spendius; privea acum viața cu un adânc dispreț și aștepta moartea cu nepăsare, ca pe o apropiată și veșnică dezlegare.

În agonia lor tresăreau câteodată, simțind pe buze o fluturare de pene. Aripa mari se legăna în jurul lor ca niște umbre și un croncănit prelung se auzea. Crucea lui Spendius era cea mai înaltă, și

asupra ei se abătu cel dintâi vultur. Grecul își întoarse fața spre Autharit și îi spuse încet, cu un zâmbet de neînțeles:

— Ții minte leii din drumul spre Sicca?

— Erau frații noștri, răspunse galul murind.

Între timp, Hamilcar spărsese zidul cetății și pătrunsese în Tunis. O pală de vânt risipi fumul, limpezind zarea până sub meterezele Cartaginei; se deosebea o mulțime de oameni, privind în depărtare de pe culmea templului lui Eșmun; Hamilcar zări, la stânga lui, pe malul lacului, treizeci de cruci uriașe.

Pentru a părea mai înfricoșătoare, barbarii le înălțaseră legând unul deasupra celuilalt catargele corturilor lor; cadavrele celor treizeci de Bătrâni spânzurau în largul cerului. Pe pieptul lor se zărea parcă un roi de fluturi albi; erau penele săgeților pe care soldații lui Mătho le trăsese asupra lor.

În vârful crucii celei mai înalte sclișea o panglică de aur, căzând peste un umăr al cărui braț lipsea. Hamilcar abia putu să-l recunoască pe Hannon. Oasele lui șubrede scăpaseră din legătura scoabelor de fier, și fâșii de carne zdrențuită îi atârnav pe brațe; nu mai rămăseseră pe cruce decât resturi sfâșiate, asemeni halcilor de fiară sălbatică pe care le atârna vânătorii la ușa casei lor.

Hamilcar nu aflase nimic; zidurile orașului îl împiedicau să vadă mai departe, iar căpitanii pe care îi trimisese la cei doi generali nu se mai întorseseră. Fugarii sosiți între timp aduseră vestea înfrângerii lui Hannon. Armata punică se opri. Tulburați de această întorsătură a războiului tocmai când se socoteau biruitori, ostașii își pierdură cumpătul, nemaivoid să asculte poruncile lui Hamilcar.

Folosindu-se de această șovăială, Mătho, după ce spulberă oastea lui Hannon, se întoarse asupra numizilor. Narr'Havas dădu drumul elefanților, dar mercenarii, cu făclii smulse de pe ziduri, se risipiră pe întinderea câmpiei ca o mare de flăcări, și fiarele îngrozite o luară la goană spre mare, învălmășindu-se, ucigându-se unele pe altele și sfârșind înecate sub povara platoșelor prea grele. Narr'Havas puse în mișcare călărima; dar barbarii se culcară cu fața la pământ, și când caii se apropiară de ei la trei pași, se năpustiră sub burțile lor, spintecându-le cu jungherele. Când sosi Barca, jumătate din numizi pieriseră.

Mercenarii erau însă prea istoviți pentru a primi lupta cu Hamilcar. Se retraseră în rânduială până la muntele Apelor-Calde. Sufetul, din prevedere, nu-i urmări, ci se îndreptă spre gurile Macarului.

Stăpânea Tunisul, dar din întreg orașul nu mai rămăsese decât o învălmășeală de ruine; de sub zidurile prăbușite ale cetății și până în largul câmpiei, se întindeau mormane de dărâmături; iar mai departe, între malurile golfului, cadavrele elefanților izbite de vânt se ciocneau între ele, ca un arhipelag de stânci negre purtat pe valurile mării.

Pregătindu-se de război, Narr'Havas își golise pădurile. Strânsese elefanții tineri ca și pe cei bătrâni, bărbați și femei, secătuind toată puterea de luptă a regatului său. Mulțimea, care îi văzuse de departe pierind, se jelea pe străzi, chemându-i pe nume, ca pe niște prieteni răposați: „Vai! Vai! Vai! *Nebiruitul! Fulgerul! Rândunica!*” Îi pomenea mai des decât pe cetățenii morți. A doua zi, zărind corturile barbarilor pe muntele Apelor-Calde, poporul fu cuprins de-o disperare atât de adâncă, încât mulți, femei mai ales, se azvârliră cu capul în jos de pe culmea Acropolei.

Nu se știa ce plănuiește Hamilcar. Trăia singur în cortul lui, ținând pe lângă el un copil străin; nimeni nu era primit la masa lor, nici Narr'Havas. Sufetul îi arăta, totuși, o deosebită prietenie, mai ales acum, după înfrângerea lui Hannon: dar regele Numidiei ținea prea mult să ajungă fiul lui Hamilcar ca să se încreadă în măgulitoarele cuvinte cu care sufetul îl lăuda.

Această tăcere înșelătoare ascundea urzeli îndemânătice. Hamilcar izbutise cu tot felul de făgăduieli să câștige de partea lui pe fruntașii satelor; mercenarii se pomeniră izgoniți și hărțuiți ca niște fiare sălbătice. Intrau într-o pădure și copacii începeau să ardă: se opreau să bea dintr-o

fântână și apa era otrăvită; intrau să doarmă peste noapte într-o peșteră și a doua zi se trezeau zidiți ca în mormânt. Aliații lor, neamurile care până atunci îi apăsaseră, le erau acum vrăjmașe: oamenii care le cădeau în spate purtau arme cartagineze.

Unora dintre barbari li se spuzise obrazul ca o pecingine roșie; se molipsiseră punând mâna pe Hannon, credeau ei. Alții spuneau că s-au înveninat de când mâncaseră peștii lui Salammbô. Nu simțeau însă nici o remușcare și plănuiau profanări și mai grozave pentru înjosirea zeilor Cartaginei; ar fi dorit să-i nimicească pe toți.

Vreme de trei luni cutreierară astfel țărnul răsăritean al mării; apoi poalele munților Selium, până la hotarul de risip al deșertului. Căutau un adăpost, oriunde l-ar fi aflat. Utica și Hippo-Zarytl nu-i trădaseră, dar amândouă cetățile erau împresurate de Hamilcar. Se îndreptară spre miazănoapte, la întâmplare, pe drumuri necunoscute. Mintea lor era tulburată de multele încercări prin care trecuseră.

Ajunseseră la capătul răbdării și erau din zi în zi mai descurajați. Într-o dimineață se treziră sub râpele de la Cobus, încă o dată în fața Cartaginei.

Războiul începu din nou. Puterile luptătorilor se arătau egale, dar erau și unii și alții atât de osteniți, încât, în locul necontenitelor hărțuieli, ar fi dorit o mare bătălie; o luptă pe viață și pe moarte, cea din urmă.

Mâtho hotărî s-o ceară el însuși sufletului. Unul din libieni se arătă gata să ducă solia. Văzându-l plecând, toți erau încredințați că nu se va mai întoarce.

S-a înapoiat în aceeași seară.

Hamilcar primea lupta. Cele două armate aveau să se înfrunte a doua zi, la răsăritul soarelui, pe câmpul Rhardesului.

Mercenarii voiau să știe ce vorbe mai spusese sufletul, și libianul povesti:

— Văzându-mă că nu plec, m-a întrebat: „Ce mai aștepți?” „Să fiu ucis”, am răspuns. Hamilcar a spus; „Nu. Du-te. O să-ți vie rândul mâine, o dată cu ceilalți”.

Această mărinimie îi uimi pe barbari; unii se arătau înfricoșați, iar Mâtho își zicea că era mai bine ca solul să fi fost ucis.

Îi mai rămăsese trei mii de africani, o mie două sute de greci, o mie cinci sute de campanieni, două sute de iberi, patruzeci de gali și o ceată de tâlhari nomazi din Naffur, pe care îi culesese din țara Curmalelor; cu totul șapte mii două sute nouăsprezece oameni, și nici o sintagmă întreagă. Oamenii astupaseră spărturile platoșelor cu oase de animale, iar în locul coturnilor de bronz încălțaseră sandale de cârpă. Își atârnavă pe tunici plăci de fier și de aramă; zalele zdrențuite le spânzurau pe șolduri; pe brațele lor păroase și pe obraz purtau urme de răni ca niște fire de purpură.

Amintirea morților căzuți în încrâncenarea bătăliilor le răscolea sufletele și le sporea înverșunarea; fără să-și dea prea bine seama, se simțeau slujitorii unui Zeu al Oropsiților, preoții Răzbunării lumii întregi. Îi îndârjea suferința unei prea mari nedreptăți, și îi asmuțea, mai ales, priveliștea Cartaginei. Se legară cu jurământ să lupte unii pentru alții până la moarte.

Au tăiat vitele de povară și au mâncat pe săturate, ca să-și sporească puterile. Unii s-au culcat să doarmă; alții rămaseră de veghe, închinându-se fiecare altei stele.

Cartaginezii se arătară pe câmpul de luptă înaintea lor. Își frecaseră cu ulei marginea scuturilor, ca să alunece săgețile; pedestrașii, care purtau părul lung, și-l tăiaseră pe frunte. În al cincilea ceas ai zilei, Hamilcar dădu poruncă soldaților să arunce mâncarea din cratițe, socotind că se vor bate mai bine flămânzi. Armata lui număra paisprezece mii de oameni; de două ori mai mult decât a mercenarilor. Îl stăpânea, totuși, o neliniște mai tulburătoare decât oricând. Înfrângerea lui ar fi însemnat pieirea Republicii, iar pentru el moartea pe cruce. Biruința îi deschidea drumul spre Pirinei, până în Galia și peste Alpi; va pătrunde în Italia, așezând în lume pentru veșnicie stăpânirea

neamului lui Barca. De douăzeci de ori se trezi în timpul nopții, supraveghind pregătirile de luptă până în cele mai neînsemnate amănunte. O mare îngrijorare domnea în rândurile punice.

Narr'Havas nu mai avea încredere în numizii lui. Își spunea că barbarii ar fi putut să-i biruie. O slăbiciune ciudată îl cuprinsese, și bea întruna cupe pline cu apă.

Un om, pe care nu-l cunoștea, dădu la o parte ușa cortului și așeză pe pământ o cunună din cristale de sare, împodobită cu romburi de sîdef și desene hieratice însemnate cu praf de pucioasă: era cununa de nuntă, pe care logodnicele din Cartagina obișnuiau s-o trimită mirelui lor; era o mărturie de dragoste și un semn de chemare.

Totuși fiica lui Hamilcar nu-l iubea pe Narr'Havas. Amintirea lui Mâtho o stăpânea cu o stăruință de nesuferit; i se părea că moartea lui i-ar fi ușurat gândurile, așa cum se vindecă mușcătura șarpelui zdrobind capul năpârcii pe rana care a lăsat-o. Regele Numidiei aștepta cu nerăbdare să fie soțul ei, și fiindcă Hamilcar hotărâse ca nunta să se facă după biruință, Salammbô îi trimitea acel dar, pentru a-l îmbărbăta la luptă. Temerile lui Narr'Havas se risipiră și nu se mai gândea acum decât la fericirea de care se va bucura, alături de o femeie atât de frumoasă. Aceeași dorință îl înflăcărase și pe Mâtho; dar, înfrânându-și patima, își dăruia acum întreaga dragoste soților lui de arme. Îi iubea ca pe o parte din el însuși, așa cum iubea ura care îl însuflețea; își simțea gândul mai înalt și brațele mai tari; vedea limpede ce avea de făcut, și dacă suspina uneori, era fiindcă își aducea aminte de Spendius.

Mâtho își rândui armata pe șase șiruri egale. La mijloc îi așeză pe etrusci, legați unul de altul cu un lanț de bronz: veneau în urmă arcașii și aruncătorii-cu-praștia, iar cele două aripi le întări cu oamenii din Naffur, călări pe cămile cu păr scurt, împodobite cu pene de struț.

Hamilcar îi împărți pe cartaginezi în aceeași ordine. Înaintea pedestrimii, alături de veliți, se țineau clinabarii, iar în urma tuturor, numizii. În zorii zilei, cele două oști se aflau față în față, aruncându-și de departe priviri ucigașe. Au fost, la început, câteva clipe de șovăială, apoi se dezlănțui bătălia.

Barbarii, frământând pământul în picioare, înaintau încet, ca să nu-și piardă răsuflarea. Mijlocul armatei cartagineze se arcuia ca ieșindul unei potcoave. Apoi, deodată, întreg văzduhul răsună de zgomotul unei cumplite loviri, ca și cum piepturile a două stoluri de corăbii ar fi trosnit ciocnindu-se în luptă. Șirul cel dintâi al barbarilor se deschise ca o poartă, și o ploaie de săgeți, de pietre și de sulii porni din următoarele rânduri ale arcașilor și ale aruncătorilor-cu-praștia. Rotundul armatei cartagineze se întinse cu încetul într-o linie dreaptă; apoi s-a răsfărânt ca un arc întors pe dos; cele două aripi ale veliților s-au apropiat, strângându-se ca un clește. Barbarii, care se înverșunaseră împotriva falangei, fură prinși la mijloc și păreau pierduți. Mâtho îi opri, și în timp ce aripile cartagineze înaintau, cele trei rânduri din urmă ale barbarilor se desfășurară pe laturi, întinzându-se pe o întreită lungime.

Mercenarii care alcătuiau cele două aripi ale frontului începură însă să slăbească, mai ales cei din stînga, care nu mai aveau săgeți; veliții au căzut asupra lor secerându-i pe capete. Mâtho îi retrase mai înapoi. La aripa dreaptă luptau campanienii, înarmați cu securi; pe aceștia îi îndreptă asupra aripei stîngi a cartaginezilor. Mijlocul oastei barbare porni la atac: cei de pe margini, mai puțin primejduiți, țineau în frâu pe veliți.

Hamilcar își împărți călărimea în cete, și așezând între ele pe hopliți, o aruncă asupra mercenarilor.

Acest corp de oaste, având forma unui con, înainta cu un rând de călăreți în frunte, desfășurând pe laturile lui largi o pădure de lănci. Barbarii nu le puteau ține piept. Numai pedestrașii greci purtau platoșe de aramă; ceilalți luptau cu junghere legate în vârful prăjinilor, cu tășuri de coasă culese de prin ogrăzi și cu săbii făurite din cercuri de roată. Lamele prea moi se îndoiu lovind și, în timp ce barbarii se opreau să le îndrepte sub talpa piciorului, cartaginezii îi măcelăreau din toate părțile.

Numai etruscii, legați între ei cu lanțuri, nu dădeau înapoi; șirurile celor morți rămâneau în picioare, și acest val de bronz se îndoia și se strângea iar, mlădios ca un șarpe și de nepătruns ca un zid. La adăpostul lui barbarii își refăceau rândurile, răsuflau o clipă și se întorceau la luptă, strângând în mână armele lor rupte.

Mulți dintre ei nici nu mai aveau arme și se năpusteau asupra cartaginezilor mușcându-le fața ca niște câini. Galii își scosese rășurile și își arătau de departe, cu mândrie, trupurile lor puternice și albe; unii își sfășiau rășurile pentru a înspăimânta pe dușman. În mijlocul sintagmelor punice nu se mai auzea nici un glas de comandă; flamurile își trimiteau semne pe deasupra norilor de praf, iar luptătorii înaintau purtați de iureșul mulțimii care îi ducea cu ea.

Hamilcar dădu poruncă numirilor să dezlănțuie atacul; nafurii se năpustiră să-i înfrunte.

Înveșmântați în rochii negre, purtând un smoc de păr pe creștetul capului și pe brațe scuturi din piele de rinocer, mânuiau un paloș fără mâner, legat de mână cu sfoară; cămilele împodobite cu pene scoteau un fel de gungurit prelung și răgușit. Tăișurile de fier se abăteau fără greș, apoi se ridicau din nou, lăsând să cadă alături un braț retezat. Într-o furie nebună, cămilele goneau printre rândurile falangei. Unele, cu piciorul frânt, alergau șchiopătând ca niște struți săgetați.

Pedestrimea punică se întoarse asupra barbarilor rupându-i în două; aripile lor, pierzând legătura între ele, se frământau în loc. Armele cartaginezilor le încercuiau, strălucind ca niște cununi de aur. Vârfurile săbiilor fluturau în mijlocul învălmășelii ca niște albe lumini scânteietoare. Trupurile clinabarilor căzuți în luptă zăceau pe întinderea câmpiei; mercenarii îi dezbrăcau de platoșele lor și se întorceau la luptă. Cartaginezii, nemaideosebindu-i, se amestecau între rândurile lor. O cumplită zăpăceală îi cuprinsese; se opreau pe loc, dădeau înapoi, se risipeau, la strigătele de biruință ale barbarilor se împrăștiau ca sfărâmurile unei corăbii împinse de furtună. Hamilcar privea deznădăjduit cum armata lui pierdea, zdrobită de istețimea lui Mătho și de vitejia neînfrănată a mercenarilor.

Deodată, un răpăit prelung de tobe răsună în adâncul zării. Era o mulțime de bătrâni, de bolnavi, de copii nevârstnici și de femei, care ieșise înspăimântată din Cartagina. Ca și cum s-ar fi pus sub ocrotirea unui scut uriaș de apărare, ducea cu ea singurul elefant care mai rămăsese Republicii; era cel cu trompa tăiată, pe care și-l păstrase Hamilcar.

În clipa aceea, li se păru cartaginezilor că Patria, desprinzându-se de zidurile cetății, le aducea porunca de a muri pentru ea. Pornirea furiei lor se întetă, și cu numizii în frunte, se aruncară în luptă din nou.

Barbarii se sprijineau pe o măgură din mijlocul câmpiei. N-aveau sorți de izbândă, nici măcar speranța de a scăpa cu viață; dar erau cei mai puternici, cei mai cutezători.

Oamenii din Cartagina azvârleau pe deasupra capetelor numizilor, frigări, ciocane, grătare; soldații care vârașeră groaza în consulii Romei cădeau acum sub bețele pe care li le aruncau în cap femeile. Poporul punic îi nimicea pe mercenari.

Barbarii se retrăseseră pe culmea măgurii. Cercul lor se strângea după fiecare asalt al cartaginezilor. De două ori încercară să coboare, dar fură nevoiți să dea repede înapoi. Năvălind de-a valma, loveau cu sulitele printre picioarele rândurilor din față, nimerind la întâmplare. Alunecau într-o baltă de sânge. Pe povârnișul pieziș, morții se rostogoleau până la marginea câmpiei. Elefantul care încerca să urce, se afunda în cadavre până la burtă, simțind parcă o plăcere nespuse să calce peste morți; trompa lui bearcă își înălța din când în când vârful retezat, ca o lipitoare uriașă.

O clipă, lupta se opri în loc. Cartaginezii, scrâșnind din dinți, priveau spre culmea măgurii, unde barbarii rămăseseră în picioare. Apoi porniră din nou la atac, și vărsarea de sânge reîncepu. Barbarii îi lăsa să se apropie, strigând că se dau prinși, dar se aruncau asupra lor și, cu un răget cumplit, se ucideau; și pe măsură ce morții cădeau, ceilalți, apărându-se, călcau peste ei. Era ca o piramidă, care încetul cu încetul creștea.

În curând nu mai rămaseră decât cincizeci. Apoi douăzeci, trei, numai doi: un samnit înarmat cu o secure și Mâtho, care mai ținea în mână sabia lui.

Samnitul, cu genunchii îndoiți, lovea în jurul lui, strigându-i lui Mâtho să se ferească: „La dreapta, stăpâne! La stânga! Apleacă-te!”

Mâtho își pierduse zalele de pe umeri, nu mai avea nici platoșă, nici coif: era gol, mai galben ca moartea, cu părul vâlvoi, cu colțurile gurii în spume, iar tăișul săbiei lui se rotea atât de repede, încât părea că îl înconjoară cu un nimb de lumină. O piatră îi frânse sabia aproape de mâner. Samnitul căzuse și valul cartaginezilor se apropia. Mâtho ridică spre cer mâinile goale și, deschizând brațele ca și cum s-ar fi azvârlit în mare de pe vârful unei stânci, se aruncă cu pieptul în sulii.

Sulițele se dădură la o parte în fața lui. Mâtho se năpusti de mai multe ori asupra lor, dar armele parcă nu voiau să-l atingă.

Simțind o sabie sub călcâi, se aplecă s-o ridice, dar căzu în aceeași clipă, cu pumnii și genunchii legați. Narr'Havas, care îl pândise pas cu pas, văzându-l cum se apleacă, aruncase asupra lui un năvod, prinzându-l în ochiurile lui ca pe o fiară sălbatică.

L-au legat pe elefant, cu brațele în cruce, și toți cartaginezii, câți puteau să umble, porniră, înconjurându-l, într-o larmă asurzitoare spre Cartagina.

Printr-o ciudată întâmplare, vestea despre marea biruință ajunsese în cetate încă din cel de-al treilea ceas al nopții. Clepsidra templului lui Khamon picurase ceasul al cincilea, când mulțimea ajunsese în Malqua. Mâtho deschise ochii. Se aprinseseră atâtea lumini deasupra caselor, încât orașul întreg părea în flăcări.

O furtună de strigăte nedeslușite se apropia; Mâtho culcat pe spate, privea stelele. În urma lui s-a închis o poartă și un adânc întuneric l-a cuprins.

A doua zi, la același ceas al serii, cel din urmă dintre oamenii părăsiți în valea Securii își dădea suflul.

După plecarea soților lor de luptă, zuagezii se hrăniră câțva timp cu grohotișul sfărâmaturilor de stâncă. Barbarii îl așteptau mereu pe Mâtho; istoviți și descurajați, rămăseseră pe loc, cu acea încăpățănare a bolnavului legat de patul suferinței lui. În cele din urmă, nemaivând ce mânca, plecară. Nu mai rămăseseră decât o mie trei sute de barbari; pentru a sfârși cu ei nu mai era nevoie de nici o luptă.

În cei trei ani de război, fiarele sălbatice, leii mai cu seamă, se înmulțiseră în voie. Narr'Havas asmuțise gonacii asupra lor și îi vânase. Apoi, așezând din loc în loc capre ca momeală, îi alungase până în valea Securii.

Într-o zi, Bătrânii trimiseră un om de-al lor să cerceteze câți barbari se mai găseau în viață.

Leii zăceau pe întinderea câmpiei, culcați printre stârvuri. Morții mai purtau încă veșmintele și armele lor, dar nici față, nici brațe nu mai aveau. Unii păreau încă întregi. Alții putreziseră cu totul, și coifurile erau pline cu cranii prăfuite. Picioare descărnate se iveau de sub genunchere, scheletele își păstrasera mantalele, și oasele uscate la soare străluceau ca niște pete albe pe așternutul nisipurilor.

Leii se odihneau cu pieptul la pământ și cu labelle întinse, clipind din ochi în lumina soarelui, pe care albul stâncilor o răsfrângea înzecit. Unii, așezați pe picioarele dinapoi, priveau țință în depărtare; alții, pe jumătate ascunși în coama lor bogată, dormeau încolăciți, sătui, osteniți, plictisiți, tot atât de nemișcați ca și stâncile munților, ca și morții. Se lăsa noaptea; flamuri roșii fluturau în largul zării spre apus.

Dintr-unul din mormanele de morți risipite pe întinsul câmpiei, se desprinsese umbra nedeslușită a unei fantome. Un leu se ridică, proiectând o formă monstruoasă peste zarea înflăcărată — și aruncându-se asupra omului îl doborî cu o singură lovitură de labă.

Întins pe burtă, își înfipse colții în carnea caldă încă, și, începu să-i rupă măruntaiele.

Apoi căscă gura largă și scoase un răget prelung; ecoul muntelui îl duse mai departe, până se pierdu în tăcerea necuprinsă a deșertului.

Deodată, porni la vale o revărsare de pietriș rostogolit. Un freamăt de pași repezi se auzi, și dinspre poarta de fier care închidea valea, se zăriră boturi ascuțite, urechi ciulite, și luminile galbene ale unor ochi lacomi. Erau șacalii care veneau să mănânce resturile.

Trimisul Cartaginei, care privea aplecat peste prăpastie, făcu calea întoarsă.

Rose Caron – Salmambô
fiica lui Hamilcar, preoteasa lui Tanit
în opera Salmambô
Ernest Reyer – compozitor
Edouard Bärwolf - dirijor
Théâtre Royal de la Monnaie
Bruxelles,
10 Februarie
1890

Mâtho

O imensă bucurie cuprinsese Cartagina, o bucurie a tuturor, adâncă, fără margini, dezlănțuită; oamenii reclădiră zidurile dărâmate, poleiră din nou chipul zeilor, așternură pe străzi ramuri de mirt și aprinseră tămâie la răspântii; mulțimea umplea terasele, iar veșmintele ei, în tot felul de culori, străluceau în lumină ca niște straturi de flori.

Peste murmurul neconținut de glasuri, se auzeau strigătele cărătorilor de apă, care veneau să stropească pavelele; sclavii lui Hamilcar împărțeau poporului orz prăjit și felii de carne proaspătă; trecătorii se opreau în drum și se îmbrățișau plângând. Cetățile tyriene căzuseră, nomazii fuseseră împrăstiați, barbarii nimiciți. Valuri multicolore de pânză acopereau culmea Acropolei; pintenii triemelor înșirate de-a lungul digurilor străluceau ca o salbă de diamante; se simțea pretutindeni rânduiala restabilită, viața nouă care renăștea, o nemăsurată fericire înflorind pretutindeni. Era ziua nunții lui Salammbô cu regele Numidiei.

Pe terasa templului lui Khamon se întinseseră trei mese lungi, încărcate cu vase uriașe de aur: pentru Preoți, pentru Bătrâni și pentru Bogați. La o a patra masă, mai înaltă, aveau să se așeze Hamilcar, Narr'Havas și Salammbô. Redobândind zaimful, ea mântuise Patria și poporul făcea din nunta ei o sărbătoare obștească. În largul pieții de jos, mulțimea aștepta sosirea miresei.

O a doua plăcere, mai aprigă, îi ațâța nerăbdarea; pentru aceeași zi fusese făgăduită uciderea lui Mâtho.

Fusese vorba, mai întâi, să-l jupoaie de viu; să-i toarne pe gât plumb topit; să-l lase să moară de foame; să-l lege de un copac și o maimuță să-i crape capul cu pietre; o pângărise pe Tanit și cinocefalii ei aveau s-o răzbune. Alții erau de părere să-l înfășoare în fâșii de lână înmuiate în ulei și să-l plimbe prin oraș pe-o cămilă; se bucurau dinainte, închipuindu-si cum se va zvârcoli încins de flăcări ca o torță în bătaia vântului.

Dar care din cetățeni vor fi aleși pentru a-l schingiui? De ce să fie unii lipsiți de această plăcere? Trebuia să se găsească un fel de moarte la care să ia parte întreaga cetate; toate armele, toate mâinile, tot ce era cartaginez, de la pietrele de pe stradă până la valurile mării, să-l sfâșie, să-l zdrobească, să-l înece. Așadar, Bătrânii hotărâră să fie fugărit de la închisoare până în piața lui Khamon, cu mâinile legate la spate, neînsoțit. Nimeni n-avea voie să-l lovească în inimă, ca să nu moară prea repede, nici să-i crape ochii, ca să-și vadă supliciul până la capăt; să nu azvârle asupra lui cu nimic și să nu-l rupă cu mai mult de trei degete deodată.

Deși urma să fie scos din temniță abia spre sfârșitul zilei, mulțimea de pe străzi, părându-i-se că l-ar fi văzut, năvăli spre Acropole și se întoarse dezamăgită. Oamenii se înșiruiseră pe străzi încă din ajun și așteptau în picioare, strigându-se din depărtare unii pe alții și arătându-și unghiile pe care le lăsaseră să crească, pentru a sfâșia mai bine. Unii se plimbau dintr-un loc în altul, fără astâmpăr; alții păliseră la față, ca și cum ei înșiși ar fi trebuit să moară.

Deodată, de dincolo de Mappale, se iviră mănunchiuri mari de pene fluturând pe deasupra capetelor. Salammbô ieșea din palat. Mulțimea scoase un oftat de ușurare. Alaiul înainta încet, pas cu pas.

Veneau în frunte preoții Zeilor-Pateci, apoi preoții lui Eșmun, preoții lui Melkarth, și ceilalți la rând, cu aceleași podoabe și în aceeași rânduială, pe care o păstraseră la slujba jertfei. Preoții lui Moloh treceau cu frunțile aplecate; mulțimea, cuprinsă parcă de remușcare, se dădea la o parte la vederea lor. Preoții Rabetnei pășeau semeți, purtând în mâini lirele lor; preotesele, care urmau în rochii străvezii, galbene și negre, țipau ca păsările și se zvârcoleau ca niște vipere; altele, în sunetul

flautelor, se legănau închipuind jocul stelelor, iar din veșmintele lor ușoare se răspândea de-a lungul străzilor o adiere de miresme dulci. Aplauze izbucniră la trecerea printre femei a kedeșimilor; ei întruchipau Divinitatea hermafrodită și, cu pleoapele vopsite, parfumați și îmbrăcați ca femeile, le semănau, deși n-aveau sâni, iar șoldurile le erau înguste. Ziua aceea era închinată femeii; în aer plutea o tainică poftă de plăcere; torțele începuseră să ardă în umbra pădurii sfinte. Noaptea avea să fie a desfrânării: trei corăbii cu femei sosiseră din Sicilia și alte curtezane fuseseră aduse din deșert.

Tagmele preoțești, pe măsură ce soseau, se înșirau în curțile templului, de-a lungul galeriilor și pe cele două scări gemene, care se întâlneau pe culmea zidurilor. Valuri de rochii albe se iveau printre coloane și întreaga clădire se împodobise cu statui omenești — tot atât de nemișcate ca și cele de piatră.

Au urmat, după preoți, guvernatorii provinciilor, supraveghetorii visteriei și toți Bogații. O larmă neconținută fremăta în orașul de jos. Din străzile vecine se revărsa o mulțime de lume, și hierodulii înarmați cu bețe se sileau să stăvilească puhoiul; când, trecând printre tiarele de aur ale Bătrânilor, se ivi într-o lectică cu baldachin de purpură, Salammbô.

Un strigăt de bucurie umplu tot văzduhul, chimvalele și crotalele prinseră să cânte și, în sunetul tamburinelor, baldachinul de purpură se pierdu între cele două coloane ale templului.

La înălțimea primului cat apăru din nou. Apoi, străbătând terasa, Salammbô se așeză pe un tron cioplit dintr-o spinare de broască țestoasă. Sub picioare avea un scăunel de fildeș cu trei trepte; pe marginea primei trepte doi copii de negru stăteau în genunchi; din când în când, Salammbô își rezema pe creștetul lor mâinile încărcate de inele grele.

De la glezne până la coapse era înfășurată într-o rețea de ochiuri mărunte cu luciri de sidef, asemeni solzilor de pește; o cingătoare albastră îi strângea mijlocul și un văl răscroit ca două seceri de lună lăsa să i se vadă sânii; doi ciorchini de nestemate le ascundeau vârfurile. În păr purta pene de păun înstelate cu pietre prețioase, și o mantie largă, albă ca zăpada, îi cădea pe umeri; cu coatele lipite de trup, cu genunchii strânși, cu brațele prinse în brățări de diamant, stătea dreaptă ca o statuie sacră.

Pe două scaune mai joase, sedeau tatăl și soțul ei. Narr'Havas, înveșmântat într-o lungă rochie aurie, își pusese pe frunte coroana din cristale de sare, de sub care porneau două șuvițe de păr împletite, închipuind coarnele lui Ammon; iar Hamilcar, în tunică lui viorie, brodată cu frunze de aur, purta la șold sabia lui de luptă.

În golul dintre mese, lângă o baltă de ulei trandafiriu pitonul negru al templului lui Eșmun se încolăcea mușcându-și coada. O columnă de aramă, purtând în vârful ei un ou de cristal, se înălța în mijlocul cercului pe care îl făcea șarpele, iar razele soarelui, răsfrânte în căderea lor, se răspândeau împrejur pretutindeni.

La spatele lui Salammbô se strânseseră, în rochiile lor de in, preoții lui Tanit; în dreapta ei, ca o linie de aur, se înșirau tiarele Bătrânilor, iar de cealaltă parte, linia verde pe care o prelungeau sceptrele de smarald ale Bogaților; în adâncul încăperii, rochiile roșii ale preoților lui Moloh se închegau parcă într-un zid de purpură. Celelalte tagme preoțești cuprinseseră terasele de jos. Străzile gemeau de lume. Mulțimea se urcase pe acoperișurile caselor, și alte șiruri lungi ajungeau până pe culmea Acropolei. Având poporul la picioarele ei și deasupra bolta cerului, împrejmuită de mare, de munți și de zările țării întregi, Salammbô, în strălucirea ei, părea însăși întruparea lui Tanit, zeița și sufletul Cartaginei.

Ospățul trebuia să țină toată noaptea. Pe covorul de lână vopsită care acoperea mesele joase, fuseseră împlântate, ca niște arbori, lampadare cu mai multe brațe; ulcioare mari de chihlimbar, amfore de sticlă albastră, linguri de baga și pâinișoare rotunde se înșirau de-a lungul celor două rânduri de talere tivite cu mărgăritare; ciorchini de struguri atârnav, cu frunzele lor, pe coarde de ivoriu; bucăți mari de gheață se topeau în vase de abanos; munți întregi de lămâi dulci, de rodii, de

castraveți, de pepeni se înălțau pe tăvi de argint; mistreți cu gura deschisă înotau în pulbere de mirodenii; iepuri în blana lor păreau gata să sară dintre flori; felurite cărnuri tocate umpleau căușul scoicilor; plăcintele erau împletite cu tâlc, iar de sub clopotele care acopereau tăvile cu mâncăruri, porneau în zbor porumbei.

Sclavii, cu mânecile suflecate, păseau în vârful picioarelor; din când în când, lirele începeau să cânte un imn de preamărire, și un zvon de glasuri se înălța să-i răspundă. Freamătul mulțimii, neîntrerupt ca talazurile mării, stăruia în jurul ospățului, legănându-l pe valurile unei muzici care venea de departe; unii își aminteau petrecerea mercenarilor, și toți pluteau pe aripile unei fericiri nemărginite. Soarele cobora dincolo de zare, și secera de aur a lunii see ridica de cealaltă margine a cerului.

Ca și cum ar fi auzit o chemare, Salammô întoarse capul; poporul, care avea ochii ațintiți asupra ei, îi urmări privirea.

Poarta temniței, tăiată în stânca Acropolei, se deschisese, și în gura ei neagră se ivi pe prag un om în picioare. Făcu câțiva pași, îndoindu-se din mijloc, și privi înspăimântat, ca fiarele când se regăsesc dintr-o dată în libertate. Lumina îl orbea: rămase câteva clipe nemișcat. Mulțimea îl recunoscu și parcă își pierdu răsuflarea.

Trupul acelui osândit era pentru ea o priveliște neobișnuită, luminată de o strălucire aproape zeiască. Toți se aplecau să-l vadă, mai cu seamă femeile. Ardeau de dorința de a privi pe omul care le ucisese soții și pe copiii lor; în adâncul sufletului lor, fără să-și dea seama, se trezea o pornire mișească; în pofa de a-l vedea mai de aproape, era un amestec ciudat de remușcări și de nestăpânită ură.

Mătho a mai făcut câțiva pași și, dintr-o dată, mulțimea, o clipă uluită, își regăsi stăpânirea de sine. O pădure de brațe se ridică și omul nu se mai zări.

Scara care urca pe Acropole avea șaiszeci de trepte. Mătho le coborî ca și cum ar fi fost târât de un puhoi din vârful unui munte; de trei ori mulțimea îl văzu sărind; apoi, în josul scării, se prăbuși.

Umerii lui sângerau; pieptul i se zbătea în răsuflări din adânc. Se încorda cu atâta putere să rupă legăturile care îl strângeau, încât brațete lui, încrucișate pe spinarea goală, se umflau ca niște șerpi tăiați în bucăți.

Din locul unde se găsea, porneau mai multe străzi. De-a lungul fiecăreia din ele se întindea un șir întreit de lanțuri de bronz, legate de buricul Zeilor-Pateci; mulțimea se îngrămădise pe lângă zidurile caselor, iar în mijlocul străzii, slujitorii Bătrânilor păzeau trecerea învârtind în mână harapnice de piele.

Unul din ei îl lovi pe Mătho cu toată puterea, îmbrâncindu-l să meargă.

Mulțimea întindea mâinile pe deasupra lanțurilor, strigând că i se lasă osânditului un drum prea larg; iar Mătho mergea mereu, lovit, împuns și sfâșiat de mii de degete. Când ajungea la capătul unei străzi, i se deschidea înaintea; de mai multe ori se aruncă asupra mulțimii, încercând s-o sfâșie cu dinții, dar lanțurile îl opreau; lumea se ferea și râdea.

Un copil îi rupse urechea; o fată, ascunzând sub mânecă vârful unui fus, îi spintecă obrazul; unii îi smulgeau smocuri de păr și fâșii de carne; alții, cu prăjini în mână, îi mângâiau fața cu bureți înmuiți în scâmăvie. Un val de sânge îi țâșni din partea dreaptă a gâtului. Toata mulțimea aceea era cuprinsă de o bezmetică beție. Acest ultim barbar întrupa în ochii cartaginezilor pe toți barbarii, toată armata lor. Se răzbunau pentru toate spaimile pe care le încercaseră, pentru toate rușinile pe care le înduraseră. Furia poporului creștea mereu nesătulă. Lanțurile prea întinse amenințau să se rupă, și zadarnic loveau sclavii mulțimea încercând s-o țină în loc. Unii se agățaseră de colțul caselor, alții scoteau capul printre ziduri, iar rănile pe care nu puteau să le facă le urlau.

Erau înjurături groaznice, vorbe de ocară scârnave, îndemnuri batjocoritoare și blesteme crâncene; ca și cum chinurile pe care le suferea nu erau de ajuns, îi prevesteau altele și mai cumplite, dincolo de moarte.

Un răcnet uriaș se revărsa asupra Cartaginei cu o stăruință nătângă. Câte o frântură de cuvânt, un strigăt răgușit și frenetic își făcea drum prin mulțime, și trecea din gură în gură, fără sfârșit. Zidurile fremătau de sus până jos, iar lui Mâtho i se părea că cele două laturi ale străzii se năpustesc asupra lui cu brațe uriașe, să-l smulgă de la pământ și să-l sugrume în aer.

Își aducea aminte că încercase altă dată o simțire asemănătoare. Era aceeași mulțime, erau aceleași priviri, era aceeași mânie; dar pașii lui erau atunci liberi, toți i se fereau din cale; purta pe umerii lui veșmântul unui zeu. Amintirea acelor clipe se lămurea tot mai mult și îi umplea sufletul cu o covârșitoare tristețe. Umbre mari treceau pe dinaintea ochilor lui; vedea orașul rotindu-se ca într-o viitoare; sângele îi curgea șiroaie din coapsele sfâșiate — și se simțea murind. Genunchii i se îndoiră și căzu încet pe pietrele străzii.

Cineva din mulțime veni cu fierul roșit în foc al unui trepied din templul lui Melkarth și i-l lipi de rană. Carnea sfârâi, fumegând. Huiduielile mulțimii acoperiră răcnetul de durere. Mâtho se ridică din nou în picioare.

Făcu șase pași, apoi căzu iar; a treia, a patra oară; și de fiecare dată un alt chin îl silea să se scoale. Azvârleau prin țevi de fier asupra lui ulei fierbinte; îi aruncau sub picioare cioburi de sticlă. Mâtho mergea înainte. În colțul străzii Sateb se opri sub streășină unei dughene, sprijinindu-se cu spatele de zid și rămase nemișcat.

Sclavii Marelui-Sfat se năpustiră asupra lui cu biciurile din piele de hipopotam, și cu atâta furie îl loveau, încât sudoarea curgea ca ploaia de pe ciucurii tunicelor lor. Mâtho părea că nu simte; apoi, deodată, adunându-și ultimele puturi, o luă la goană orbește, tremurând din buze, ca și cum un frig pătrunzător l-ar fi cuprins. Străbătu strada Budesului, strada Soepo, lăsă în urmă târgul Verdețurilor și ajunse în piața lui Khamon.

Aici era în mâna preoților. Sclavii au dat la o parte mulțimea; locul pe care se afla era acum mai larg. Mâtho privi în jurul lui și o văzu pe Salammbô.

La cei dintâi pași ai lui, se ridicase în picioare; apoi, pe măsură ce Mâtho se apropia, veni până la marginea terasei, și încetul cu încetul nu mai văzu în jurul ei decât pe Mâtho. O necuprinsă tăcere se făcuse în inima ei — era ca o genune, în care toată lumea dispăruse sub stăpânirea unui singur gând, a unei singure amintiri, a unei singure priviri. Omul acela, care venea spre ea, o chema.

Numai ochii lui mai păstrasera în ei ceva omenesc. Trupul lui înalt nu mai era decât o arătare scăldată în sânge; legăturile rupte îi atârnav de-a lungul coapselor, amestecându-se laolaltă cu vinele pumnilor lui descârnați; gura îi rămăsese larg deschisă și din orbitele ochilor lui țâșneau două flăcări, a căror văpaie îi cuprinsese parcă tot părul; și nefericitul mergea mereu.

Ajunse la picioarele terasei. Salammbô se aplecă asupra balustradei și, privind ochii aceia înspăimântători, își aduse aminte de tot ceea ce omul din fața ei suferise pentru ea. Acum murea, dar Salammbô îl revedea în cortul lui, în genunchi, cuprinzându-i mijlocul cu brațul lui și murmurându-i cuvinte de iubire; îi era dor să le mai asculte o dată, să le primească în inima ei; nu voia să-l vadă murind! În aceeași clipă, Mâtho tresări prelung; Salammbô își înăbuși un strigăt; Mâtho se prăbuși pe spate și rămase nemișcat.

Salammbô, aproape în nesimțire, fu purtată pe brațe până la tronul ei de preoții care o înconjurau acoperind-o cu laude. Era biruința ei! Toți băteau din palme și frământau pământul, urlându-i numele.

Un om se repezi asupra mortului. Deși îi lipsea barba, purta pe umeri mantia preoților lui Moloh, iar la cingătoare spatula de aur cu care se tăiau cărnurile jertfite Zeului. Cu o singură lovitură

spintecă pieptul lui Mâtho și-i smulse inima. Șahabarim o așeză pe o lingură și, întinzând brațul, o închină soarelui.

Soarele cobora dincolo de mare; razele lui se abăteau asupra inimii roșii, pătrunzând-o ca niște săgeți. Pe măsură ce zvâcnirile ei se potoleau, soarele se cufunda în valuri; o dată cu cea din urmă tresărire a inimii, dispăru.

Atunci, din țărmul golfului până-n istmul lagunei, și din marginea istmului până dincolo de far, pe toate străzile, în toate casele, deasupra tuturor templelor, un singur strigăt a răsunat. Contenea o clipă, apoi izbucnea din nou, făcând să se cutremure zidurile. Cartagina se dezlănțuia în spasmul unei bucurii titanice și a unei nemărginite speranțe.

Narr'Havas, îmbătat de mândrie, cuprinse cu brațul lui stâng mijlocul lui Salammbô, ca un viitor stăpân al ei, iar cu mâna dreaptă prinse un potir de aur, ca să-l închine în cinstea geniului nepieritor al Cartaginei.

Salammbô s-a ridicat cu el o dată și, ținând o cupă în mână, a voit la rândul ei să bea. Dar s-a prăbușit, cu capul pe spate, peste pernele tronului, palidă, nemișcată, cu buzele întredeschise. Părul ei despletit se revărsa până la pământ.

Astfel muri fiica lui Hamilcar, fiindcă atinsese cu mâna ei veșmântul lui Tanit.

Salammbô
Antonin Idrac, 1903
Ny Carlsberg Glyptotek
Copenhagen

Indice

Aegnte: insule din Sicilia, în fața muntelui Eryx, unde Lutatius i-a învins pe cartaginezi, punând capăt primului război punic (264-241 î.e.n.).

Agazymbu: lac din Abisinia.

Ammon: zeu egiptean pe care fenicienii îl venerau, socotit ca întruchipând principiul focului.

assa-foetida: condiment extras din știul unor plante ombelifere.

Bactriana: ținut în Africa Centrală.

baaras: plantă socotită a avea proprietăți magice.

Barca: mică așezare din partea de sud-vest a Cartaginei.

bdelium: rășină aromatică.

beka: unitate de măsură pentru greutate, având 7,10 gr.

bematist: cel care avea în sarcina să socotească distanța străbătută de o armată.

bețas: unitate de suprafață, aproximativ 500 metri pătrați.

Brutium: veche denumire a Calabriei.

Byrsa: colină, leagănul Cartaginei.

Byzacena: regiune supusă Cartaginei, pe al cărei teritoriu se aflau orașele Hadrumet, Leptis și Taeape.

cab: măsură de capacitate, aproximativ 1,16 l.

Cabiri: zei protegători ai navigației.

calais: piatră prețioasă asemănătoare cu smaraldul.

Campania: regiune din partea de sud a vechii Italii.

cantabri: triburi din vechea Spanie, locuind pe cursul superior al Ebrului.

cantar: vas de argilă sau metalic cu torți, atribut al lui Bacus.

cardamomă: plantă asiatică din care se extrăgea un ulei întrebuințat drept condiment.

Cassiteride: veche denumire a Insulelor Britanice.

cinabru: vopsea de culoare stacojie.

cinamomă: specie de arbust din care se extrăgea scorțișoara; altă varietate producea camforul.

cliiabar: luptător călare, purtând scut.

Colchida: ținut din Asia Mică, situat la sud de Caucaz.

Comagena: provincie din Siria.

crotale: un fel de castaniete.

cumin: semințe de plante ombelifere care servesc drept condiment.

Cirenaica: ținut african situat între Egipt și golful Tripoli, capitala vechii Cyrene.

Drepatium: veche denumire a orașului Trepani, unde cartaginezii i-au învins pe romani la începutul primului război punic (250 î.e.n.).

ergastulă: temniță pentru sclavi.

Elathia: port la Marea Roșie.

Eșmun: unul din cei mai de seamă zei fenicieni (asemuit de către greci cu Esculap), al cărui templu se înălța pe colina Byrsei.

Eziongeber: cetate din Arabia.

fenicopter: flamingo.

filipendulă: plantă vivace cu flori albe.

galbanum: rășină de arbust căreia i se dădeau întrebuințări medicale.

garamanți: trib libian care se hrănea cu reptile.

Scaraphos: lac din Mauritania.

getuli: trib libian.

gornor: măsură de capacitate de aproape doi litri.
Hadrumet: veche denumire a actualului oraș Sousse, în Tunisia.
Heracleea: port din Sicilia.
hieroduli: sclavi slujind pe lângă preoți, pentru serviciul religios.
hin: măsură de capacitate de 3,5 litri.
hoplit: soldat din infanterie.
huoskuama: plantă din familia Solancelor, narcotică și stupefiantă.
kikar: măsură de capacitate babiloniană.
kinnor: instrument muzical cu coarde, asemănător ghitarei.
kominer: măsura de capacitate de aprox. 2 hectolitri.
lausonia: arbust din care se extrage un colorant roșu (hene).
Lusitania: veche denumire a Portugaliei.
malobatru: plantă orientală din care se extrage un ulei odorant.
Marmarica: ținut din partea de nord a Africii, lângă Cirenaiea.
Melkarth: zeu sidonian pe care grecii îl asimilau lui Hercule.
metopion: rășină cu întrebuințări terapeutice.
min: măsură de greutate valorând 750 grame.
nebal: instrument muzical cu coarde, asemănător cu harpa.
Oestrymon: veche denumire a capului Land's End, din sudul Angliei de astăzi.
pateci: zei fenicieni reprezentați adeseori ca niște păpuși.
Phiscus: veche denumire a orașului Ras-el-Razat (Libia).
Platea: insulă pe coasta Cirenaicei (Libia).
Ptah: zeu egiptean venerat în Memfis.
Rabbet: o altă denumire a zeiței Tanit.
Rusicada: port în Cirenacia.
salasimuri: chimvale.
sandastrum: piatră prețioasă de culoare verde.
siclu: monedă de argint (15 grame) care slujea și ca măsură de capacitate.
silfiu: plantă cu tulpina și mugurii comestibili și a cărei rădăcină avea întrebuințări în medicină.
sistru: instrument muzical alcătuit din lame metalice și împodobit cu clopoței.
sintagmă: formație militară alcătuită din un pătrat pe a cărui latură se înșiruiau șaisprezece oameni.
strigiliu: un fel de perie cu care era frecat corpul în timpul băii.
strob: arbore ale cărui frunze erau arse pentru a răspândi mirosul lor plăcut.
sufet: la început rang judecătoresc, a devenit cu timpul titlul conducătorilor militari și politici ai Cartaginei.
stirax: rășină aromatică.
șesil: varietate de mărar.
Taproban: veche denumire a Ceylonului.
Tartessus: ținut și așezare din vechea Spanie, ale cărui mine de argint erau vestite.
Tenar: Capul Matapan.
velit: soldat de infanterie ușoară în armata romană.
Xantip: mercenar spartan, a organizat armata cartagineză împotriva Romei și l-a învins pe Reguius (255 î.e.n).
zeret: măsură ebraică de lungime.